

1914-1918

A VILÁGHÁBORÚ
MAGYAR SZEMMEL

A MAGYAR *SZEMLE* KÖNYVEI
VII

*A könyvet a Magyar Szemle Társaság tulajdonában levő
„Old Kenntonian Face“ anyadúcokkal ezerkilencszázharminckettő
december havában szedte és nyomta a Tipográfiai Műintézet
Budapesten*

1914-1918

A VILÁGHÁBORÚ MAGYAR SZEMMEL

ÍRTA

JULIER FERENC

MAGYAR SZEMLE TÁRSASÁG
BUDAPEST
1933

ELŐSZÓ

A MAGYAR nemzet ezeréves történetének legvéresebb küzdelmét az 1914—18. évi világháború képviseli. Ezt az öt éven át húzódó óriási harcot az osztrák-magyar monarchia keretében elhelyezkedett Magyarország katonái a monarchia hadszervezetében rejlő okoknál fogva túlnyomó részben osztrák hadvezérek parancsai alatt és az „osztrák“ jelző alá foglalt népfajok harcosaival közösségben vívták, meg.

A harc célja a monarchia megmentése és egyben Magyarország területi épségének megóvása volt. Ezen az igazságon nem változtat az a tény, hogy ennek ^a hosszabb időre kétségtelenül elkerülhetetlen, de esetleg bizonyos ideig még 1914 után való időre elodázható önvédelmi harcnak éppen 1914-ben való megkezdését a monarchia külpolitikájának intézői akarták, felhasználva ürügyül a monarchia trónörökösének Szarajevóban történt meggyilkoltatását. Akarták azért, mert az általános külpolitikai helyzet alapján ezt az időpontot és alkalmat kedvezőnek találták az említett gyilkosságban részességgel gyanúsított Szerbiával való leszámolásra, noha számolni kellett azzal, hogy e leszámolás kapcsán esetleg a monarchia minden ellenségével meg kell mérkőzni. Csupán Magyarország miniszterelnöke, Tisza István gróf foglalt határozottan állást a háború kirobbantása ellen, még pedig

azért, mert ellentétben a monarchia többi külpolitikai vezetőivel a mérkőzésre való időpontot a pillanatnyi erőviszonyok alapján kedvezőtlennek ítélte.

A sors úgy akarta, hogy Tisza ettől az álláspontjától később eltérjen. A háború kitört. A monarchia minden ellensége fegyvert fogott. A küzdelemben Magyarországnak közel másfél millió katonája hullatta véréét.

Ennek a rettenetes vérontásnak hadvezetési hátterét kívánjuk ebben a könyvben ismertetni.

ELSŐ FEJEZET

KÉSZÜLŐDÉS A VILÁGHÁBORÚRA

ÁLTALÁNOS KATONAPOLITIKAI HELYZET 1914 NYARÁN

A VILÁGHÁBORÚT megelőző külpolitikai helyzettel nem foglalkozhatunk részletesen. Csak éppen utalhatunk az európai nagyhatalmak között fenforgó azokra a szövevényes ellentétekre, amelyek eredetét részben a múlt század derekára lehet visszavezetni és azokra, amelyek II. Vilmos német császár trónralépése után ütötték fel a fejüket és öltöttek mindinkább fenyegető alakot.

Ide tartozott elsősorban Franciaország megtorlás! törekvése Németországgal szemben az 1870—71. évi háborúban elszenvedett vereséért, nemkülönben Oroszországnak bizalmatlansággal vegyes gyűlölete az osztrák-magyar monarchia iránt. E gyűlölet oka a monarchiának a krími háború óta tanúsított oroszellenes magatartása volt. Fokozta a helyzet feszültségét a német császárság erőteljes, de kellő tapintatot, nélkülöző érvényesülési törekvése a nemzetlrozi kéroeuigk gunta^ioanbcn, ami Anglia és Franciaország érzékenységét súlyosan sértette. Mindez Európa nagyhatalmait két táborra osztotta.

A XX. század elejétől kezdve köztudatba ment át, hogy a különböző ellentétek halmazaiának elsimitása csak fegyveres utón lehetséges. A két tábor egymásközi torzsalkodásai a világháborút megelőző évtizedben többször is előidézték az európai nagy háború kitorésének veszélyét.

Így függött hajszálon a béke 1905-ben Marokkó miatt, ahol

a francia-angol és német érdekek ütköztek össze. 1908-ban Bosznia-Hercegovina annexiója izgatta fel a kedélyeket és fenyegetett a szerb-orosz-osztrák-magyar háború veszélyével. 1911-ben újból Marokkó miatt jutott el Európa a háború küszöbére. Majd a világháború előtt két évvel kitört balkáni háború fejleményei feszítették végsőkig a húrt, mikor az orosz védnökség alatt álló kis hatalmak a Balkánt a monarchia előzetes tudta és beleegyezése nélkül egymás között felosztották és készek voltak ezért a monarchia ellen fegyveresen fellépni.

Bár sikerült a nagy háborút ezekben az esetekben még elodázní, a helyzet feszültsége növekedett. 1914 nyarán, mikor a szarajevói gyilkosság megtorlása céljából az osztrák-magyar monarchia az annexió óta féktelenkedő Szerbia ellen a legerélyesebb lépésre szánta el magát, akaratlanul is ürügyet szolgáltatott arra, hogy a fegyveresen szembenéző két nagy tábor egymásnak rontson.

Az egyik tábor a csonka hármasszövetség: a német birodalom és az osztrák-magyar monarchia jelentette; a szövetség harmadik tagja Olaszország, habár a hosszúléjáratú szövetségi szerződést 1912-ben megújította, már nem számított megbízható fegyvertársnak. A korábban idetűzött Románia pedig már 1913-ban elfordult a hármasszövetségtől.

A másik táborban az ántánt tagjai: Franciaország, Anglia, Oroszország és az utóbbinak védeneci: Szerbia és Montenegró foglaltak helyet.

A táborokon kívül álló kisebb hatalmak 1914-ben általában a semlegesség álláspontját foglalták el, ami azonban egyáltalában nem zárta ki, hogy egyesek valamilyen konfliktus folyamán az egyik vagy másik hatalmi csoportosuláshoz ne csatlakozzanak. Valószínűnek látszott, hogy Belgium és esetleg Dánia az ántánt mellé, míg az oroszok által a balkáni háborúban cserben hagyott Bulgária és ennek a háborúnak főáldozata Törökország s esetleg még Svédország is a hármasszövetség mellé állanak. Románia

magatartása a balkáni háború óta teljesen bizonytalannak volt mondható.

ERŐVISZONYOK

1914 elején többféle lehetséges kombináció adódott valamilyen európai konfliktus területi terjedelmére nézve, mert mindig akadhattak kötelezettségeiket be nem váltó szövetségesek és a konfliktusba avatkozó semlegesek. Ebből eredt, hogy a hadvezetőségek minden egyes eshetőségre nem is készíthettek már béke idejében haditervet. Megfontolhatták a legvalószínűbb eseteket, de minden elképzelhető változatra nem készülhettek fel. Így pld. a monarchia vezérkara nem dolgozhatott ki haditervet az egyidőben viselendő orosz, olasz, román, szerb és montenegrói háborúra, egyszerűen azért nem, mert ilyen ötszörös támadás eredményes kivédésére elegendő haderővel nem rendelkezett, eltekintve attól, hogy az ilyen eset bekövetkezésének elhárítása a külpolitika feladata volt.

Az általános külpolitikai helyzet alapján 1914-ben mégis meglehetősen biztosra volt vehető valamilyen nagyobb konfliktus első időszakára nézve néhány eset, még pedig, hogy

a) a monarchia bármely akciója Szerbia ellen az oroszok beavatkozását idézi elő,

b) ebben az esetben Németország a monarchia pártjára áll,

c) Németország ellen az orosz és a francia feltétlenül együttesen fog fellépni,

d) Olaszország iparkodni fog hármasszövetségi kötelezettsége alól kibújni,

e) Anglia ürügyet fog keresni arra, hogy Németország ellen fegyvert fogjon.

Ezek az adatok nyújtották az alapot a vezérkaroknak köz-

vétlenül a világháború előtt a legvalószínűbb háború-esetekre és az ezekből eredő hadászati előkészületekre.

A fenti esetekből eredt az is, hogy a német birodalomnak és a monarchiának (a központi hatalmaknak) esetleg igen nagy túlerő ellen és mindegyiküknek legalább két arcvonalon kell hadat viselni, amennyiben nem sikerül ellenfeleik egységét diplomáciai úton megbontani. Minthogy az ilyen esetet katonai megfontolások körébe nem lehetett vonni, a kétségtelenül nehéz hadászati helyzetnek megfelelően kellett Németországnak az egyidőben viselendő háborúra a franciák és az oroszok ellen, ha pedig ennél Belgium semlegességét megsérti, még a belgák és az angolok ellen, a monarchiának hasonló háborúra az oroszok, a szerbek és a montenegróiak ellen felkészülni. Meg kell azonban állapítanunk, hogy a készülődés foka nem ütötte meg a kellő mértéket.

Vegyük sorra az egyes, most említett államok haderejének 1914 évbéli általános katonai értékét.

Németország igen erős, elsőrangú hadsereggel vonulhatott háborúba, de néperejét még sem használta ki teljesen. 2,300.000 főnyi, kitűnően felszerelt sereggel kezdte meg a háborút, de német szakkörök véleménye szerint legalább fél millió katonával többet állíthatott volna talpra, ha minden hadiszolgálatra alkalmas polgárát már béke idején katonai kiképzésben részesíti. Mindenesetre a német hadsereg volt 1914-ben a világ legtökéletesebb fegyveres eszköze.

A monarchia haderejének ereje belpolitikai nehézségek és pénzhiány következtében úgy számban, mint felszerelésben mélyen alatta maradt az egyébként elérhető s a külpolitikai helyzet megkövetelte méreteknél. Németországhoz hasonló erőfeszítés mellett a haderő létszáma mintegy 1,800.000 főre rúghatott volna, de csak az 1,400.000 főnyi létszámot érte el. Még ez is igen tekintélyes haderő lett volna, ha minden csapata „elsővonalbeli” alakulást képvisel, ami alatt a nehéz harc megvívására szervezett

és felfegyverzett fiatal csapatot kell értenünk. Ám ennek a létszámnak 1 millió főre gyalogsága csak kétharmad részben volt elsővonalbeli csapat: a mi 16 hadtestünk (5 magyar, 1 horvát, 8 osztrák és 2 vegyes, mely utóbbiak Bosznia-Hercegovinában állomásoztak). A gyalogság fennmaradó egyharmad részéből rögtönzöttek a 16 hadtesttel egyidejűleg kivonuló népfőlkelő dandárok (21 magyar és osztrák dandár) és menetalakulások (5 magyar, 1 horvát, 8 osztrák dandár és ezenfelül 16 honvéd ezred). Ezek népfőlkelőkből vagy felületesen kiképzett (póttartalékos) legénységéből álltak. Megfelelő hadianyaggal (géppuska, tüzérség) nem rendelkeztek, ennek folytán csak harmadrangú csapatszámba mentek. Növelték a haderő létszámát, de csökkentették általános minőségét.

Az említett 16 hadtest hat seregbe foglaltatott össze. Ezek mindegyike általában 2—4 osztrák és magyar vagy vegyes hadtestből, ugyanannyi népfőlkelő és menetdandárból alakult. A seregek egyike sem volt tehát színosztrák és színmagyar, hanem kevert, ami monarchikus okokkal magyarázható meg. Nem állítható azonban, hogy ez a kevertség katonai előnyökkel járt volna.

Minden hadtest általában három hadosztályból állt (2 közös hadseregbeli és 1 honvéd vagy Landwehr). Itt a háború elején nem történt keverés, de később igen. Hadosztályunk volt összesen 49: 18 magyar, 2 horvát, 24 osztrák és 5 vegyes.

A monarchia hadereje minden fogyatékosága, dacára is jó volt. Azzá tette jó tisztikara, magyar, német-osztrák, horvát és tót. legénysége. Tüzérségi erőre nézve azonban a nagyhatalmak között az utolsó helyet foglalta el.

A viszonylagos katonai erőfeszítés terén az első helyen Franciaország és Szerbia álltak.

Franciaország minden, hadiszolgálatra csak némileg is alkalmas polgárát katonai kiképzés alá vonta és 1914-ben a zászlók alá hívta. Azonfelül haderejét kezdettől fogva gyarmati (színes)

csapatokkal erősítette meg. Így a nyugati fronton hadakozó német hadsereg erejét megközelítő, 1,800.000 főnyi kitűnő sereggel vonulhatott ki. Tábori tüzérsége a németnél jobb volt.

Szerbia óriási arányú erőfeszítését legjobban a következő összehasonlítás mutatja: az 51 milliós monarchia nem egészen 1100 zászlóalj, a 4 milliós kis Szerbia 200 zászlóalj állított fel. Szerbia tehát a monarchiát az erőfeszítésben két és félszeresen felülmúlta. Emellett a szerb hadseregnek friss haditapasztalata volt.

Oroszország 1914-ig a 9 évvel azelőtt befejezett japán-orosz háború veszteségeit teljesen kiheverte. Az akkor elhasznált hadianyagát francia pénzen pótolta. Hadereje létszámban megközelítette a központi hatalmak együttes haderejét. Nagy előnye volt az orosz hadseregnek a Mandzsúriában szerzett haditapasztalata. Ez megnyilvánult jó tüzérsége és lovassága ügyes alkalmazásában, valamint gyalogsága óvatos támadásában és állásépítésében.

Montenegró népfölkelésjellegű 30.000 főnyi hadereje a többi állam rendes hadserege mellett különös katonai értéket nem jelentett. Nagyobbarányú támadó hadművelet elvégzésére képtelen volt.

Belgium 120.000 főnyi lelkes hadsereget mozgósíthatott.

Anglia úgynevezett „expedíciós” hadsereg gyanánt 6 gyalog és 1 lovas hadosztályba összefoglalt 150.000 főnyi igen értékes haderőt tartott az anyaország területén állandóan készenlétben, hogy azt háború kitörése után azonnal a kontinensre szállíthassa. A németeknek a háború kezdetén csak ezzel az angol haderővel kellett számolniuk. A háború elhúzódása esetén azonban az angol haderő nagyon megnövekedhetett.

Az említett létszámok — a monarchia kivételével — nagyobb részben elsővonalbeli, kisebb részben „tartalék” alakulásokból tevődtek össze. A szárazföldi nagyhatalmak és Szerbia ugyanis a háború kitörésekor katonai szolgálatra kiképzett emberekből a

békekeretek kitöltése (hadilétszámra emelése) után még jelentékeny felesleggel — tartalékkal — rendelkeztek.

Ezt a tartalékot legjobban Németország használta ki, amennyiben annak fiatalabb évfolyamaiból 13 és fél tartalék hadtestet, öregebb évfolyamaiból pedig jó tüzérséggel felszerelt 24 népfelkelő dandárt szervezett. A tartalék hadtestek a 26 tábori hadtesttel egyenlő létszámban és ezekkel egyidejűleg vonultak ki.

Franciaország a felesleg bizonyos részéből tartalékhadosztályokat — minden hadtest után egyet — állított fel. Ezek már az első nagy csatákban résztvettek.

Oroszország a franciákhoz hasonlóan szervezett hadtestenként egy tartalékhadosztályt. Ezek részben már az első nagy csaták alatt megjelentek a hadszíntéren.

Szerbiának 12 hadosztályából 6 volt a tábori, 6 a tartalék.

Csupán a monarchia nem állított fel tartalék alakulásokat, mert a kellő hadianyag (tüzérség, géppuska) beszerzésére pénze nem volt. Az ilyen tartalékalakulások pótlására szervezett, fentebb már említett népfelkelő és menetdandárok — a kivonult gyalogságnak mintegy harmadrésze — harci értékben nem veresíthettek a külföld tartalék csapataival.

A felsorolt adatok azt mutatják, hogy erőviszonyok a központi hatalmaknak nem kedveztek. Az ántánt a háború kezdetén 5,700.000 (ebből nyugaton 2,100.000 francia, angol, belga, keleten 3,400.000 orosz, délen 200.000 szerb) katonával jelenhetett meg a csatatereken, míg a központi hatalmak csak mintegy 3,500.000 főnyi hasznavehető haderőt állíthattak talpra. Ezt a kedvezőtlen erőviszonyt a központi hatalmak csak azzal egyenlíthették ki, ha a lehetőség szerint minden, erejüket egy irányban vetik latba. Erre a törekvés meg is nyilvánult abban, hogy a német haderő túlnyomó része egy helyen: nyugaton lépett fel. Ezzel itt erőegyensúly jött létre. Természetes, hogy ennek folytán az ántánt túlereje keleten nagyon is nyomasztóvá

vált. Némileg enyhítette ezt az a körülmény, hogy Oroszország az egyébként rendelkezésre álló nagy túlerejét a tetemes szállítási távolságoknál és aránylag gyér vasúti hálózatánál fogva csak a háború második hónapjában juttathatta teljesen érvényre.

Meg kell még emlékeznünk a központi hatalmakkal a hadviselésre alkalmas földrajzi helyzetéről. Belül lévén, meg volt a lehetőségük, hogy nyugatról keletre, északról délre és fordítva tartalékokat gyorsan tolhassanak el és így egy-egy frontszakaszon ellenfeleiknél gyorsabban alakíthassanak helyi túlerőt. Ezzel szemben állt az, hogy a háború túlságos elhúzódása esetén a kiéheztetés veszélyével is kellett számolniuk.

A fent felsorolt erőviszonyok a haditervek szerkesztésénél döntő szerepet játszottak.

HADITERVEK

Minden nagy hatalom vezérkara a háború gyors eldöntésének egyetlen lehetőségét az ellenfél hadserege gyors felkeresésében, megverésében és az ellenséges főváros elfoglalásában látta; ezért a támadást készítette elő. Erre épült fel azoknak a hatalmakkal haditerve, amelyek már kezdetben nagy tömegeket tudtak a hadszíntérre dobni. Ilyen volt tehát az egymással nagy vonásokban összefüggő német osztrák-magyar és francia-orosz haditerv.

Ezeket a béke idején a legapróbb részletekig kidolgozott haditerveket kissé körülményesebben kell ismertetnünk, minthogy a világháború legnagyobb és a háború egész sorsára döntő jelentőségű csatáinak vetették meg az alapját.

A MONARCHIA ÉS NÉMETORSZÁG között az oroszok ellen közösen vívandó háború tervére bizonyos általános jellegű megállapodások már évekkel a világháború előtt létrejöttek. A kiindulási alapot a német vezérkar abban a meggyőződésben adta meg, hogy

az ilyen háború esetén Franciaország nem marad semleges. Ezért a német vezérkar főnöke, Moltke, elhatározta, hogy a német haderőnek mintegy hétnyolcad részével, (azaz hét sereggel és ezenfelül egy olasz sereggel, amennyiben Olaszország a hármasszövetségi szerződést mégis betartja) a franciákra ront, akiknek legyőzését 1—2 hónapi küzdelem után remélte és hogy ennek következtében az oroszok feltartóztatására a haderőnek csupán fennmaradó egynyolcad része juthat, mely Keletporoszországban fog gyülekezni.

Ez az utóbbi rész (a 8. német hadsereg) iparkodni fog az osztrák-magyar hadakkal való együttműködésre, amire nézve Moltke a monarchia vezérkari főnökének, Conradnak általános ígéretet tett. A franciák leverése után a német hadak zöme az oroszok ellen fordult volna. Jegyezzük itt meg, hogy Moltke előbb említett ígéretét nem válthatta be.

Moltkenek ez az erőelosztása adta meg a monarchia haditervének keretét, amennyiben magában foglalta azt a körülményt, hogy az osztrák-magyar hadak zömét, számszerint a támadó harcra alkalmas 49 gyalog-közös és honvéd-hadosztályból legalább 40-et az oroszok ellen kell alkalmazni, ezeknek 1—2 hónapon át való feltartóztatása céljából. Ezért a fennmaradó 8—9 hadosztályunkkal a 12 hadosztály erejű szerbek ellen észszerűen egyelőre csak védekezni lehetett.

Az osztrák-magyar és német haderő együttműködésének csupán egyetlen részlete határozott meg egészen pontosan. Ez vonatkozott az oroszok által kiűritettnek feltételezett Nyugat-Lengyelország megszállására, ahová a monarchia egy népfőlkelő hadsoportot Krakkó felől, a német hadvezetőség egy népfőlkelő hadtestet Porosz-Szilézia felől irányított, szabályozván az együttműködés (felvonulás, elindulás, kölcsönös támogatás) módozatát.

A lényeg a közös haditervben az volt, hogy a monarchia hadereje az oroszokat addig tartóztassa fel, ameddig a német hadak

a franciákkal nem végeznek. A monarchia vezérkarának főnöke, Conrad vállalta ennek a feladatnak megoldását.

A vázolt kereten belül dolgozta ki Conrad a *monarchia haditervét*. Conrad haditervének a monarchia külpolitikai helyzetének megfelelően több változata volt. Előkészületeket tett:

1. az oroszok és a szerbek ellen egyidejűleg — német segítséggel — vívandó háborúra, mely esetben az első vonalbeli haderő négyötöd része (40 hadosztály) Keletgalidából az oroszok ellen fordult, egyötöd része (9 hadosztály) a Drina-Száva mentén a szerbek ellen védekezett volna.

2. ezenfelül az olaszok és a szerbek ellen egyidejűleg egyedül viselendő háborúra, nagyban hasonló erőelosztás mellett,

3. végül a csupán a szerbek ellen egyedül vívandó háborúra, mely esetben a haderő kétötöd része vonult volna Szerbia meghódítására.

Az alábbiakban csak az 1. és a 3. változatot taglaljuk, mert a háború kitörésekor ennek a két változatnak összekeverődése állt be, ami hátrányosan érvényesült.

Mindenekelőtt jegyezzük meg, hogy Conrad az oroszokkal és szerbekkel egyidőben kitörő háború esetére tervezett erőelosztásban már túlsók csapatot vett tervbe Szerbia ellen, amit bizonyos politikai jellegű megfontolás: az alig megszerzett és túlnyomóan szerb lakosságú Bosznia-Hercegovina megbízható megvédelmzése az esetleg lazító hatású szerb betörés ellen látszott igazolni. Ez a megfontolás okozta azt is, hogy az itt alkalmazásra szánt haderőnek legnagyobb részben Bosznia határán, a Drina folyó mentén kellett felállítást venni. Conrad nyilvánvalóan arra számított, hogy a szerbek háború esetén elsősorban nem magyar, hanem bosnyák területre fognak betörni.

Hogy az 1. és 3. változatra a szerbek ellen teendő hadi előkészületek egymástól túlságosan el ne térjenek, vagyis, hogy a mozgósítási és felvonulási előmunkálatok lehetően egyszerű-

sítessenek, Conrád a csupán a szerbekkel vívandó háború esetére is, amikor a haderőnek kétötöd *része* (három hadseregre tagozva) vonult volna Szerbia ellen, megtartotta a Drina-menti felállítás lényegét, amennyiben a főerő (az 5. és 6. sereg) a Drina mentére, a melléerő (a 2. sereg) a Száva mentére, míg egy hadtest a Duna mentére jutott volna. Conrad tehát Szerbiát a főerővel nem a Száva-Duna, hanem a Száva-Drina mentéről akarta megrohanni, ami a támadó feladat két lehetséges megoldása közül kétségtelenül a nehezebb és hosszadalmasabb volt.

Oroszország ellen (az 1. változat) Conrad a haderő négyötöd részét szánta (négy hadseregre tagozva), de itt nem védekezni, hanem támadni akart, aminek megvolt a jogosultsága.

Az orosz hadak mozgósításáról béke idején tett különböző számvetések, következtetések, beszerzett kémhírek stb., ugyanis mind azt mondták, hogy a monarchia és Oroszország egyidejű mozgósítása esetén a monarchia 40 hadosztálya hamarabb lesz a határon, mint az oroszoknak ugyanakkora ereje, és hogy az orosz az ő nagy túlerejét csak a háború második hónapjában tudja majd fokozatosan érvényesíteni, vagyis csak akkor, ha az orosz birodalom távoleső részeiből, az Ural vidékéről, a Kaukázusból, Turkesztánból és Szibériából származó hadtestei is a mi határainkra beérkeznek. Ezért a mi gyorsabb hadkészültségünk révén elérhető időleges számbeli fölényünk a támadást nemcsak lehetségessé, hanem szükségessé teszi, mert megzavarja az oroszok gyülekezését és mert a viszonylagos túlerővel való támadás nekünk a háború elején biztos győzelmeket szerezhet. Ezenfelül a németek hátának fedezése akkor érhető el a legjobban, ha mi azokat az orosz haderőket, amelyek a Berlin felé vonulás céljából valahol a Bűg és a Visztula között gyülekeznek, megtámadjuk és megverjük vagy legalább is magunkra vonjuk.

Ez a kétségtelenül egészséges gondolatmenet szülte Conrad szép hadi tervét: az oroszok ellen szánt négy seregnek gyülekezése

a keletgalíciai határ mentén, nagy félkörben Lemberg előtt, és innen támadás, erős balszárnyal, észak felé, a Búg és a Visztula között fekvő területbe. Ezt a hadműveletet a Keletporoszországban gyülekeztek német seregek déli irányban intézett előretörése is hatásosan kiegészíthette.

A terv szép volt, de nem került teljesen az elgondolt alakban végrehajtásra, mert a külpolitikai események a katonai számvetést megzavarták. Nem az 1. és nem a 3., hanem egy negyedik változat következett be. Külpolitikai okokból először Szerbia ellen mozgósítottunk, abban az ingatag reményben, hogy Oroszország talán mégis cserben hagyja védencét. Megkezdtük a háborút a 3. változat szerint. Csak mikor már a Szerbia ellen szánt haderő — a bizonyos kétötöd rész — olyan csapatai is vasúton robogtak a szerb határra, nevezetesen 3 cseh hadosztály, aztán a budapesti és a temesvári hadtest, amely csapatok az oroszok ellen is számításba jöttek, történt meg az orosz beavatkozás.

Ennek következményeire később még részletesen kiterjeszkedünk. Egyelőre csak annyit jegyezzünk meg, hogy ebből a kavarodásból a következő hátrányok keletkeztek:

a) Szerbia felé egy hadseregünk feleslegesen elindult, a Száva mentén legnagyobb részben fel is vonult és ott jelentékeny hányadával tervszerűtlenül harcra is keveredett,

b) a szerbekkel szemben nem 9, hanem véglegesen 12 hadosztály nagyságú haderő (3 csehországi hadosztály többlet) maradt; ezzel az erőviszony a két hadszíntér között tervezett egyötöd: négyötöd arányról közel egynegyed: háromnegyed arányra rosszabbodott,

c) az oroszokkal szemben így gyengültünk és egyben megkéstünk.

Conrad tervének alapjai tehát megrendültek.

A TELJESSÉG KEDVÉÉRT fel kell sorolnunk a monarchia erődítéseit is.

Igen számos, korszerű erődítéssel fedezte Conrad Dél-tirol és Karinthia határát az olasz szövetséggel szemben. Ez ugyan nem bizonyult feleslegesnek, de elvonta az anyagi eszközöket más fontosabb helyeken végezhető erődítési munkálatoktól. Így például Magyarország déli, keleti és északi, azaz a szerb, román és orosz betörésnek kitett határai fedetlenek maradtak. Meglehetősen használható régi erődítések fedték Hercegovina határát Montenegróval szemben és Szarajevót a szerb betörés ellen. Nyugatgaliciában Krakkó, Keletgaliciában Przemysl vára már régebben épült az oroszok ellen, ezenfelül futólagos — nehéz tűzérség ellen védtelen — erődítések biztosították a San és a Dnyeszter hídjait és Lemberget. A galíciai várak és az olasz határon épült erődítések a háború folyamán szerephez jutottak, a galíciai futólagos erődítményeket azonban szinte ellenállás nélkül feladtuk.

A német *haditerv* általános alapelveit Schlieffen tábornagy, Moltke előde, a múlt század végén dolgozta ki. Schlieffentől eredt a 79 tábori és tartalék hadosztályba tagolt német haderőnek hétnyolcad: egynyolcad arányban való elosztása a nyugati és keleti arcvonal között, ami valóban az egyetlen módja volt a viszonylagos túlerő alakításának nyugaton, ahol a franciák a döntő csata előtt, ellentétben az oroszokkal, csak igen érzékeny területi veszteség árán vonhatták ki magukat. Schlieffen azonban még ezt is meg akarta akadályozni. Ő a francia hadakat el akarta fogni. Ezért a nyugaton alkalmazott hétnyolcad rész (azaz hét hadsereg) bevetését másként tervezte, mint ahogyan azt Moltke végezte. A schlieffeni elgondolás szerint egy hadsereg maradt volna Elzász-Lotharingia határainak védelmére, amely határokkal szemben a franciák hatalmas várvonala (Belfort, Épinal, Nancy, Toul, Verdun) amúgyis nagyon megnehezítette

volna az itt esetleg tervezhető német betörést. A fennmaradó hat sereget Schlieffen Belgium és Luxemburg határai mentén akarta felvonultatni azzal a szándékkal, hogy ezen a két semleges országon át végzett megkerülő hadművelettel Franciaországnak gyengén erősített északi határán át betör; majd Párizs felé előnyomulva, az oldalba kapott francia seregeket bekeríti vagy Svájc felé elszorítja.

Moltke ezt a grandiózus tervet túlmerésznek találta és ezért felhívította. Attól tartott, hogy Elzász-Lotharingiát egy hadsereg nem tudja megvédeni, bár itt a védelem jelentékeny várakra is (Metz, Strassburg, Diedenhofen) támaszkodhatott. Szükségesnek vélte elkerülni azt a lehetőséget, hogy a franciák ezt a tartományt elfoglalják, a Rajnán átkeljenek és Németország belsejébe nyomuljanak. Ezért Moltke Elzász-Lotharingiába három hadsereget szánt, bár nem védő, hanem támadó feladattal, ami a legjobban megerősített francia határrész áttörését kívánta meg. A Belgiumon és Luxemburgon át való megkerülésre így csak négy hadsereg jutott.

A schlieffeni tervnek ez a módosítása szerencsétlen gondolatnak bizonyult.

Egyébként úgy Schlieffen, mint Moltke tervének megvalósításánál szinte biztosra volt vehető, hogy Belgium nemzetközileg biztosított semlegességének megsértését maguk a belgák sem fogják túrni és hogy az Anglia beavatkozását is magával hozza. A német vezérkar számolt ezzel, amit eléggé bizonyít az, hogy előkészítette a legfontosabb belga határvár, Lüttich megrohanását békeállományú csapatokkal. Belgiumnak és Angliának az ellenséges táborba ilyen módon való erőszakos terelését csak a döntő jellegű német győzelem egyensúlyozhatta ki, amire nézve a schlieffeni terv nyújtotta a biztosítékot, de nem a moltkei felhívítás, mely éppen a döntő győzelem kivívására hivatott német megkerülő szárnyat gyengítette meg.

Ahogy ma a kölcsönös helyzetet és tervet ismerjük, azt kell mondanunk, hogy a német támadást, ha az Schlieffen terve szerint hajtódik végre, a franciák képtelenek lettek volna kivédeni és a francia fővezér csak hadainak roncsait tudta volna a Loire mögé visszamenteni.

Keletporoszország védelme Schlieffen tanítása szerint történt. Ő megmondta, hogy az orosz ezt a tartományt mindjárt kezdetben több mint kétszeres túlerővel, kelet és dél felől fogja megtámadni és hogy ez ellen csak úgy lehet védekezni, ha az együtt tartott német sereg — támaszkodva a kelet-porosz erődítésekre (Königsberg, Lötzen), a mazuri tóvidék alkotta jó védő állásokra és a sűrű vasúti hálózatra — előbb az egyik, aztán a másik irányból jövő támadást védi ki. 1914-ben így is történt.

Az orosz *haditerv* szerkesztésére a franciák erős hatással voltak. Minthogy ők adták az orosz haderő harci készütségének fokozásához szükséges kölcsönöket, megkövetelték, hogy az orosz a németet erőteljesen megragadja.

Oroszország készült a Németország és a monarchia ellen egyidejűleg vívandó háborúra. Ebben biztos szövetségesnek Franciaország mellett Szerbiát és Montegrót, s legalább is jóindulatú semlegesnek Angliát számította. Törökországot, Bulgáriát és Svédországot rosszindulatú semlegesnek vagy esetleg ellenségnek kellett tekintenie. Románia magatartása felől korábban nem volt bizonyosság, de 1914-ben ellenséges román beavatkozással már nem számolt.

Az orosz vezérkar biztosra vette, hogy Franciaország háborúbalépése esetén a német főerő a franciák ellen fordul. Teljesen tájékozott volt az osztrák-magyar haderő tervezett csoportosítása felől, nevezetesen, hogy a mi négy seregünk hol és mikor gyülekezik, mikor lesz a hadműveletekre kész, mi a feladata a seregeknek, stb. Ennek megfelelően az orosz vezérkar a monarchia ellen négy seregben összefoglalt 48 és fél gyalog hadosztályt vett tervbe.

Ez a négy sereg Keletgalicia körül nagy félkörben vonult fel és hadászati vonatkozásban kezdettől fogva átkarolta a mi haderőnket. Az volt az oroszok szándéka, hogy ebből a félkörből Lemberg irányában a háború 20. napja táján megindulnak és a mi seregeinket a Dnyeszter és a San között bekerítik, nehogy mi Krakkó felé vagy a Kárpátok mögé kitérhessünk. Az orosz vezérkar emellett a monarchiával szemben mérsékelt túlerőt (48 és fél gyaloghadosztály 40 ellen) tervezett, amit elegendőnek vélt, mert számított a mi haderőnk szláv részének csekélyebb ellenállóképességére.

A németek ellen az orosz vezérkarnak a franciák kívánságára 800.000 főt 30 hadosztályban kellett alkalmaznia. Ezt a kívánságot az oroszok teljesítették. A franciák ezenfelül követelték, hogy amennyiben Románia és Svédország semleges marad, még külön haderő Varsó felől Berlin felé törjön előre. Az oroszok ezt feltételesen megígérték, de ők előbb velünk és Keletporoszországgal akartak végezni. Ezért Keletporoszország ellen a háború 15. napján, a monarchia ellen a háború 18. és 23. napja között — még nem teljesen felvonult haderőkkel — indultak meg.

Minthogy Oroszország a háború kezdetén 111 gyaloghadosztálynyi erővel rendelkezett, a Németország és a monarchia ellen tervbe vett erőkön felül még 32 és fél — keletporoszországi és szibériai — hadosztálya maradt, amelyek alkalmazása felől a háború második hónapjában szabadon határozhatott, amennyiben azok latbavetése más államok ellen már hamarabb szükségessé nem vált. Ezekből a fölös erőkől alakult meg a háború első heteiben a 9. és 10. sereg.

A valóságban a terv kissé módosult, amennyiben az orosz a háború első hónapjának végéig a monarchia ellen 46 és fél, Keletporoszország ellen 34 hadosztályt állított. Az orosz főerő így is velünk került szembe, nem volt tehát szükséges azt támadás útján magunkra vonni. Conrad eredeti terveinek betartása esetén az

oroszk semmiesetre sem lettek volna velünk szemben nyomasztó túlerőben, sőt az első időben a lassúbb orosz felvonulásnál fogva orosz gyalogsági túlerőről nem is lehetett szó, mert hiszen csak a háború 4. hete végén volt 46 és fél orosz hadosztály a mi tervbe vett 40 hadosztályunk ellen. Az orosz valóban nyomasztó túlerőt állított Keletporoszország ellen: számszerűleg 30, illetve 34 hadosztályt a németeknek eredetileg 13-ban megszabott, de a valóságban 9-re csökkentett tábori és tartalék hadosztálya és 4 népfelkelő hadosztálya ellen.

A *francia haditerv* — Joffre műve — számításba vette ugyan azt, hogy a németek Belgium semlegességét megsérthetik, de csak arra gondolt, hogy a német jobbszárny Belgium keleti csücskének érintésével fog előnyomulni, tehát nem terjeszkedik ki a Maas folyó balpartjára, azaz Brüsszelre is. Számított azonban a belgák tartós ellenállására a Maas mentén. Emellett a francia vezérkar a német hadsereget gyengébbnek feltételezte mint az valójában volt, mert nem hitte, hogy a német tartalékhadtestek már az első hadműveletekben is résztvehetnek. Ebből eredt, hogy a francia vezérkar a haderő (5 erős hadsereg) felvonulását Elzász-Lotharingia és Luxemburg határán, nagyban Belfort és Montmedy között, vagyis a Svájc és Belgium között fekvő aránylag szűk területen tervezte. Az volt a szándéka, hogy innen egyenesen keleti irányban Lotharingiába nyomul és ezzel a német arcvonalat áttöri. Csak később, a felvonulási időszak alatt, mikor Joffre tudomást szerzett arról, hogy a németek Belgium határán nemcsak igen jelentékeny tömegekben gyülekeznek, hanem már a háború 4. napján Lüttichet is megrohanták, rendelte el, hogy seregei szélesebb felállítást vegyenek és hogy balszárnya belga területre, a Sambre folyó mentére terjeszkedjék ki. Ide vette tervbe az angol hadsereg gyülekezését is. De a német felvonulás ezt a kiszélesített arcvonalt is túlszárnyalta. A franciák békebeli haditerve tehát nem bizonyult jónak.

A *szerbek haditerve* a haderő egyik felével a határok (Duna, Száva, Drina) védelmét, másik felével központi tartalék alakítását Belgrád és Kragujevac között írta elő. A tartalék ellentámadásával szándékozott a szerb fővezér, Putnik a határon át betört ellenséget visszavetni. A szerbek különben az osztrák-magyar támadást Belgrád felől várták. Ennek megfelelően haderejük kétharmad része ennek a támadásnak kivédésére volt kéznél.

A *montenegrói* haderő a hercegovinál határon gyülekezett, hogy a mi területünkre betörjön.

Angol haditerv nem volt. Az angol vezérkar a belgával és franciával az expedíciós angol sereg alkalmazási lehetőségeiről már béke idején eszmecseréket folytatott. Az angol vezérkar ígéretet tett, hogy ez a sereg (6 gyaloghadosztály) német támadás esetén a legrövidebb időn belül Belgiumba vagy Franciaországba hajózik át. Az ígéretet beváltotta. Az angol sereg 4 hadosztálya valóban feltűnő gyorsan áthajózott és már az első nagy csatában a francia arcvonal balszárnyán, belga területen résztvett.

HA MOST a nagy haditervek lényegét és az elérni kívánt hadicélokat áttekintjük, a következő képet nyerjük:

a német és a francia főerő döntő csata megvívása céljából egymásnak ront; előbbi a franciák balszárnyát iparkodik megkerülni, utóbbi a német arcvonal közepét akarja áttörni; emellett a német bízik abban, hogy hátát az osztrák-magyar haderő és a keletporoszországi német sereg fedezi, a francia pedig arra számít, hogy az oroszok erőteljes támadása Keletporoszország és Berlin felé a németek hátát veszélyezteti;

az orosz és az osztrák-magyar főerő ugyancsak egymásnak ront, az orosz azért, hogy a monarchia haderejét tönkreverje és aztán Berlinnek vehessen irányt, az osztrák-magyar azért, hogy az orosz főerőt magára vonja;

a szerb és a vele szemben álló osztrák-magyar haderő az

eredeti terv szerint a védelemre gondol és emellett a szerb észak felől, az osztrák-magyar keletről várja ellenfele támadását.

Végezzük ezt a fejezetet a haditervek bírálatával.

A schlieffeni haditerv kiváló volt, de Moltke módosítása megrontotta.

A francia haditerv nem számolt a Belgiumon át lehetséges nagyarányú megkerüléssel.

Conrad haditerve jó volt. A hiba abban rejlett, hogy az eredeti haditervhez akkor is ragaszkodott, mikor annak alapjai a külpolitikai események hatása alatt meginogtak.

A szerb haditerv ellen érdemleges észrevételt tenni nem lehet.

A HADITERVEK MÓDOSÍTÁSA A VILÁGHÁBORÚ KITÖRÉSEKOR

A szerb kormány a szarajevói gyilkosság ügyében 1914 július 23.-án hozzátévezett ultimátumra nem adott kielégítő választ, mire a monarchia július 25.-én megszakította Szerbiával a diplomáciai összeköttetést és még aznap éjjel a szerbek ellen önállóan viselendő háború esetére előkészített haditerv szerint elrendelte a részbeli mozgósítást, mely a haderő kétötöd részére terjedt ki.

Oroszország ellen a monarchia ekkor még katonai előkészületeket nem tett, nehogy ezekkel esetleg önmaga idézzen elő világháborút.

A mozgósítás által érintett kétötöd rész állt: a minden körülmények között Szerbia ellen szánt haderőből, nevezetesen a Bosznia-Hercegovinában és Dalmáciában állomásozó vegyes — osztrák és magyar csapatokból alakított — XV. és XVI. hadtestből, amelyek hegyi dandárokba tagozva mintegy 5 hadosztály erőt képviseltek, aztán egy honvéd hadosztályból és a zágrábi XIII. hadtestből; ezenfelül még az általános háború esetén Oroszország ellen

is tervbe vett csehországi két hadtestből és a magyar csapatok közül a temesvári VII. és a budapesti IV. hadtestből, a hozzájuk tartozó honvéd- (osztrák Landwehr) és népfőlkelő csapatokkal együtt.

Mindezeknek a három hadseregbe (5., 6. és 2.) összevont csapatoknak mozgósítása zavartalanul történt meg. Minthogy pedig Oroszország július 30.-ig nem döntött a háború mellett, ezen a napon az utóbb említett cseh és magyar hadtestek vasúti szállítása a szerb határra — az előkészített tervek szerint — megindult.

A monarchia csak július 31.-én délben, mikor a tudomására jutott orosz katonai előkészületek az orosz beavatkozás felől semmi kétséget nem hagytak fenn, rendelte el az általános mozgósítást. Minthogy azonban vasutaink műszaki okokból képtelenek voltak arra, hogy a szerb határ felé robogó szállítmányokat északnak visszafordítsák, mert ez a mozgósítási napra, órára és percre kidolgozott szállítási terveket teljesen összekavarta volna, a hadvezetőség kénytelen volt a szerbek ellen megkezdett felvonulás befejezése mellett dönteni azzal a szándékkal, hogy a szerb határ mentén kirakodott, de az orosz ellen szükségessé vált hadtesteket későbbi időpontban szállítja az orosz határra.

Ugyancsak ilyen okok (a déli irányban futó vasúti anyag átirányítása és elosztása az északi vasutakra) követelték meg, hogy az orosz háborúra nézve nem augusztus 1.-e tűzesség ki első mozgósítási napul, hanem augusztus 4.-e, ami a gyakorlatban azt jelentette, hogy a csapatszállítás kezdete az orosz határra ugyanennyi idővel eltolódott. Ez három napi idővesztesség volt az oroszokkal szemben.

Az így előállt idővesztesség s ezenfelül az a körülmény, hogy egy seregünk (4 hadtest) az említett kényszerítő viszonyok folytán nem fordulhatott kezdettől fogva az oroszok ellen, hanem előbb a szerb határra vonult, megzavarta Conrad számvetését.

amennyiben az oroszokkal szemben elméletben kiszámított időbeli és átmeneti erőbeli fölényünk nagy része veszendőbe ment. Most már attól is lehetett tartani, hogy az orosz kezdettől fogva fölényben lesz és hogy hatalmas erejű lovasságával (csupán ellenünk 19 lovas hadosztályt: 70.000 lovast szánt) hamarosan betör Gáliciába, szétrombolja vasútainkat és szétugrasztja ott gyülekező csapatainkat. Ezért Conrad módosította haditervét, amennyiben elrendelte, hogy seregeink az oroszok ellen nem Keletgalicia nyílt határán, hanem biztosabb helyen: a futólagosán megerősített San és Dnyeszter folyók mögött vonuljanak föl. Ez a gyakorlatban azt jelentette, hogy seregeink az elgondolt vonalnál 2—4 napi járásra hátrább eső vonalban gyülekeztek: vesztettünk ugyanennyi időt az oroszok ellen tervezett támadás esetére!

Végül, hogy a számvetés teljesen felboruljon, a király katonai irodájának sikerült a véglegesen a szerbek ellen szánt haderőt az orosz hadszíntér rovására, a prágai cseh hadtesttel megerősíteni, mely a Drina mögé került. Az itt gyülekezett nagy erő hadvezetőségünket a támadásra csábította. A német vezérkar pedig közölte, hogy miután az olaszok közreműködése nyugaton elmarad, kénytelen ezek pótlása céljából a keletporoszországi seregtől 4 hadosztályt elvonni. Ez viszont a német támogatásba vetett reményt lohasztotta le.

Mindezekkel a részletekkel csak azt akartuk megvilágítani, hogy az előkészített haditerv még az első ágyúlövés előtt erősen öszekuszálódott.

AZ 1914. ÉV

LEGFONTOSABB HADIESEMÉNYEI

KELETI (OROSZ) HARCTÉR

Galiciában: lembergi hadjárat VIII. 18-IX. 11. Csatak: Krasznik VIII. 23-25, Monasterzyska VIII. 25. Komarov VIII. 26-IX. 1, Zlocsov VIII. 26-27, Lublin VIII. 26-IX. 10, Gnila Lipa VIII. 29-30, Lemberg IX. 6-11. Hadjárat a San-Visztula mentén IX. 28-XI. 2. Csatak: a San mentén X. 9-XI. 2, Chyrownál X. 13-XI. 2, Ivangorodnál X. 21-27, Varsónál X. 13-20. Lodz-krakkói hadjárat XI. 11-XII. 31. Első csata Lodznál XI. 16-26. Második csata Lodznál XII. 1-15. Csata Limanóváznál XII. 3-14, a Kárpátokban XII. 18-31.

Keletporoszországban: tannenbergi hadjárat VIII. 20-IX. 15. Csatak: Gumbinnen VIII. 20, Tannenberg VIII. 26-31, a mazuri tavaknál IX. 7-13.

DÉLI (SZERB) HARCTÉR

Első szerbiai hadjárat VIII. 12-23. Csatak: Cer planina VIII. 12-20, Szabács VIII. 12-23, Priboj és Visegrád VIII. 20-22. Második szerbiai hadjárat IX. 6-XII. 15. Szerb betörés a Szerémségbe IX. 6-14. Drina-menti csata IX. 8-XI. 10. Szerb betörés Dél-Boszniába IX. 15-X. 24. Csata a Kolubara-Lyig mentén XI. 16-30, Arangjelovac-Gornij Milanovac XII. 3-10.

NYUGATI (FRANCIA) HARCTÉR

Lüttich megrohanása VIII. 6. Francia betörés Elzászba VIII. 9. A marnei hadjárat; határmenti csatak: Lotharingia VIII. 14-22, Namur és Neufchateau VIII. 22-23, Longwy és Longuyon VIII. 22-25, Mons VIII. 23-24; üldöző csatak: Le Cateau VIII. 25-27, a Maas mentén VIII. 25-31, Péronne-Amiens VIII. 28-29, St. Quentin VIII. 29-30. Döntő csata a Marne mentén IX. 6-10. Versenyfutás a tengerig; csatak az Aisne mentén IX. 12-22, a Somme partjain IX. 23-27, Arras X. 2-X. 10, Lilié X. 12-X. 19, Flandria (Ypern) X. 20-XI. 18.

Lásd a térképmelléklet 1.—5. számú vázlatait („Osztrák-magyar és szerb felvonulás”, „Osztrák-magyar és orosz felvonulás”, „A lembergi csata”, „Hémet megkerülő hadműveletek”, „A limanovai csata“!).

MÁSODIK FEJEZET

1914: A MOZGÓ HÁBORÚ ÉS A SZÉTÁGAZÓ TÁMADÓ HADMŰVELETEK ÉVE

EZERKILENC SZÁZTIZENNÉGY augusztusában minden hadszíntéren megindultak a támadó jellegű küzdelmek a háború gyors eldöntéséért. Kezdték a németek augusztus 5.-én Lüttich megrohanásával, folytatták a franciák augusztus 7.-én Elzászba irányított betöréssel, majd augusztus 12.-én a monarchia déli hadai lépték át a szerb határt, aztán augusztus 20.-án a Keletporoszországba hatolt oroszok vívták meg első csatájukat a németekkel, végül augusztus 23.-án kezdődött az orosz és osztrák-magyar főerők összecsapása.

A hadiesemények ismertetését a monarchia küzdelmével kezdjük.

A DRINA ÉS SZÁVA MENTÉN

A szerbek ellen egyedül viselendő háborút Conrad maga vezette volna, de mikor az orosz beavatkozás is bekövetkezett, a fontosabb északi seregek vezetését tartotta fenn magának. Ezért a Drina mentén az ő tervei szerint gyülekezésben levő 5. és 6. sereg (összesen 11 hadosztály) vezérletét augusztus 6.-án — mindenestre elég későn — Potiorek tábornagyra, a 6. sereg vezérére bízta és neki azt a legalább is elvégzendő feladatot adta, hogy | „az ellenséges betöréseket a monarchia területére, elsősorban azokat, amelyeknek iránya Becs vagy Budapest, akadályozza meg.“ Hozzátette még, hogy a Száva mentén kirakódó, de innen augusz-

tus 18.-tól kezdve az orosz határra elszállítandó 2. sereg „helyileg korlátozott közreműködésére” javaslatot tehet.

Ezzel a látszólag védelmet elrendelő paranccsal a tetterős Potiorek valójában a támadásra kapott ösztönzést, mert

a) neki rendelkezésre adott két sereg ereje: 170.000 puska. 400 ágyú a szerbeknek 200.000 puskája és bár 580, de felerészben régi ágyúja ellen a védelemre feltétlenül sok volt,

b) a kapott védelmi feladat a Drina mentén levő igen széles felállításból a Száván át Budapest vagy Bécs felé előnyomuló szerb haderőkkel szemben csak a Drinán át intézett oldal tárnadással volt megoldható,

c) a 2. sereg augusztus 18.-ig tartó jelenléte a Száva mögött, illetve „helyileg korlátozott közreműködése” igénybevételének lehetősége megkívánta, hogy a támadás augusztus 18.-a előtt végeztessek el.

A támadás mellett szólt az is, hogy az így kivívható győzelem Bulgáriát a szerbek ellen beavatkozásra bírhatta. A Bulgáriával erre nézve folytatott tárgyalásokról Potioreknek tudomása volt.

Mínthogy a szerbek ellen szánt haderők augusztus 12.-ig a Drina mentére teljes számban beérkeztek, Potiorek arra szánta el magát, hogy Montenegró ellen csak két hegyi dandárt hagy, míg többi erejével a 2. sereg tüntető közreműködése mellett augusztus 12.-én a Drinán át Szerbiába hatol és teszi ezt már csak azért is, mert az ellenségről szerzett hírek szerint a szerb vezérkar a mi támadásunkat nem itt várta.

Potiorek elhatározása mellett az adott helyzetben döntő érvek szóltak. A hiba abban rejlett, hogy Potiorek augusztus 12.-én a támadást nem összefogott erővel, hanem alig félerővel, azaz csak az alsó Drina mentén gyülekezett 5. sereggel (Frank tábornok öt hadosztályával) végeztette. Ennek a seregnek augusztus 17.-én kellett volna Valjevot elérni. A közép Drina mentén (az 5. sereg-

től 70 km. távolságra) felvonuló 6. sereg csak hat nappal később lépte volna át a határt, Uzice irányában.

Habár Frank kérte a támadásnak két nappal való elhalasztását, hogy arra jobban felkészülhessen és ezenkívül úgy ő, mint a Száva menti 2. sereg vezére (Böhm-Ermolli) az 5. sereg ilyen, térben és időben elszigetelt előretörést veszélyesnek tartotta, Potiorek ragaszkodott tervéhez abban az optimista feltevésben, hogy Frank elérheti Valjevót, a nélkül, hogy túlerőre ütköznek, ha pedig ez az eset bekövetkeznék, vagyis ha Frank a szerb területre való betöréssel a szerbeknek a Kolubara és Morava között levő tartalékait mégis magára vonja, úgy ez megkönnyíti majd a 6. sereg támadását. Ez a feltevés helytálló lehetett addig, míg a szerb túlerő az 5. sereget meg nem veri, aminek lehetőségével számolni kellett volna. Ezért volt kockázatos az 5. sereg elszigetelt vállalkozása.

Fennforgott még az a veszély, hogy az 5. seregnek a 2. sereg arcvonala előtt tervezett hadművelete, utóbbi sereget igen könnyen és tervszerűtlenül harcba sodorhatta. Ez előnyös lehetett Potiorek, de hátrányos Conrad nézőszögéből.

Potioreknek augusztus 12.-én megvalósult terve előidézte a világháború első nagy csatáját, mely a Drina keleti partvidékén elterülő útszegény erdős hegységben, Szabáctól délre 50 km. széles arcvonalon fejlődött ki. Ebben a csatában az 5. és 2. seregnek kerekén 100.000 gyalogosa vett részt és ennek 60%-a (fele részben magyar, fele részben horvát) magyar földről származott.

Az 5. sereg augusztus 12.-én átkelt a Drinán és a következő napok alatt jobbszányával: a zágrábi hadtesttel és egy magyar dandárral a szembehelyezkedő III. szerb sereget nehéz harcok között megverte. Augusztus 19.-ig állandó küzdelem között Valjevo irányában 30 km.-t haladt előre. A sereg balszárnya: a prágai hadtest szintén átjutott a Drinán és eleinte tért is nyert, de aztán a szerb központi tartalékból erőltetett menetekben idevonult II.

szerb sereg ellentámadásával találkozott. Egyik hadosztálya augusztus 16.-án oly súlyos vereséget szenvedett, hogy huzamosabb időre harcképtelenné vált. Másik hadosztálya még napokig ellenállt a szerb túlerőnek, de augusztus 19.-én ez is visszaszorult. Ezért Frank kénytelen volt seregének általános hátrálását a Drina mögé elrendelni. A csatát így elvesztettük. 40 ágyúnk a szerbek kezén maradt. A csapatok 25%-os létszámcsökkenéssel érték a Drina mögé.

A csatafront északi szárnyán, Szabács körül, az itt végzett tüntetésre a szerbek ellentámadással feleltek, ami a Száva déli partján igen véres, hosszantartó küzdelmeket idézett elő. Szakácsnál először Bóhm-Ermolli seregének csak egy magyar dandára hajózott át, majd mikor vele szemben a szerbek nagy túlerővel léptek fel, Bóhm-Ermolli egy csehországi hadosztályt küldött ide erősítésül. Minthogy ez is szorongatott helyzetbe került, Conrad megengedte, hogy a budapesti hadtest is harcba avatkozzék. Ebből egészen augusztus 23.-ig húzódó véres harcok keletkeztek, melyek során a magyar hadtest dicsőségesen megállta a helyét, de Frank seregének balszerencséjén változtatni nem tudott. Végül is a magyar hadtest veretlenül visszatért az északi partra, hogy innen az oroszok ellen útbainduljon, míg az említett cseh hadosztály a Száva vonalának védelme céljából véglegesen Potiorek haderőihez soroltatott. Figyelmet érdemel ennél az, hogy a Szerbia ellen alkalmazott haderő az eredetileg tervezett 9 hadosztályról így már 12 hadosztályra emelkedett, holott védekező magatartás esetén 5—6 hadosztály is elegendő lett volna.

A monarchia első csatája: a cerplaninai vagy első Drinamenti csata — az egész vonalon kudarccal végződött. A szerb sereg pedig a mi hadvezetési hibáinkból győzelemhez jutott.

A kudarcot Conrad és Potiorek terhére kell írunk. Előbbi a védőfeladatnak tág értelmezésre alkalmas szövegezésével és a kedvezőtlen felvonulási csoportosítással adta meg a támadó vállal-

kozás előnytelen keretét. Utóbbi pedig a támadó hadműveletet túlmerészen tervezte és kitétte egyik seregét a megveretés vészélyének. Hibákat követett el a cseh hadtest parancsnoka, akit ezért állásától felmentettek. A budapesti hadtest vezére, Tersztyánszky sem jeleskedett a vezetés körül.

Kétségtelen azonban, hogy a csatát a 6. sereg távolléte dacára is megnyerjük, ha a Szabácsnál fokozatosan bevetett haderőink — összesen mintegy 3 és fél hadosztály — egységesen és tervszerűen, Frank előtörésével összhangban indulnak támadásra.

A csatavesztésnek sok hátrányos következménye lett. Búbgária a központi hatalmakhoz való csatlakozását elhalasztotta. A szerbek önbizalma hatalmasan megnövekedett. Potiorek túlnagyra szabott haderejét most már — a vereség után — nem lehetett az északi hadszíntér javára gyöngíteni. A budapesti hadtest, amely augusztus 23.-án hagyta el a csatateret, az északi hadszíntérre való szállításban 10—12 nappal elkésett és hozzá még állományának 10%-át céltalanul elvesztette.

Potiorek első hadjáratához tartozik még a 6. seregnek két győzelmes ütközete, amelyet az XV. hadtestével és egy honvédhadosztállyal a felső Drina folyása mentén Visegrádnál, XV. hadtestével pedig Pribojnál — a régi novibazári szandzsákban — augusztus 20. és 22. között vívott meg, az itt szembe helyezkedő szerb hadseregcsoporttal. Ezek az ütközetek a 6. sereg Uzice felé irányuló támadó hadműveletének szerencsés bevezetését jelentették volna, de Potiorek az előnyomulást Frank seregének vereségére tekintettel beszüntette és aztán a 6. sereget észak felé Frank seregéhez csatlakoztatta. Ezzel jővátette az első felvonulásban elkövetett hibát.

A leírt harcokkal egyidejűleg a montenegrói határon is megindult a küzdelem. A montenegrói csapatok több helyen Hercegovinába törtek, de az itt lévő dandárunk ellentámadásának hatása alatt hamarosan kitakarodni kényszerültek.

Mindezek a harci sikerek azonban nem tudták Frank serege balesetének hatását eloszlatni.

Augusztus 23.-án, amikor a harcok a szerb határon ideiglenesen elültek, kezdődött meg az északi hadiszíntéren, Kraszniknál az első nagy csata. Ezen a napon a monarchia 49 hadosztályából a déli hadszíntéren volt 12, vasúti szállítás előtt vagy alatt délről északra 6. A haderőnek tehát több mint harmad része mellékhadiszíntéren tartózkodott, vagy vasúton ült, mikor a monarchia a létért való küzdelmet megkezdte. Ez a tény rejti magában északi kudarcaink okát.

LEMBERG

Miközben Potiorek csapatai szerb földön még javában hadakoztak, Conrad az északi hadsereg alkalmazására nézve végzetleges elhatározásra jutott.

A 26. oldalon részleteztük azokat az okokat, amelyek Conradot a háború kitörése után arra készítették, hogy az oroszok ellen szánt haderőink felvonulásának kezdetét három nappal elhalássza és egyben gyülekezési területét a galíciai határ mentéről a San-Dnyeszter vonala mögé hátrahelyezze, jóllehet ez a hátravonás esetleges későbbi támadó hadműveletünkre hátrányos volt, amennyiben a határig 2—4 napi menetet kellett megtennünk, összesen tehát kereken egy hetet veszítettünk, illetve ennyi időt nyert az orosz velünk szemben.

Conrad ekkor a helyzetet úgy ítélte meg, hogy 3—4 nappal megkésített felvonulásunk és 2. hadseregünknek átmenetileg a szerb határra történt szállítása folytán az egyébként jól kiszámított időbeli és ebből eredő ideiglenes erőbeli fölényünk nagyrészt veszendőbe ment. Ezért az orosz különösen a mi jobb-szárnyunk ellen, éppen a 2. hadsereg hiánya következtében, Kiev

irányából nagy túlerőt aránylag hamar hozhat össze, amely elől célszerű mindjárt a Dnyeszter mögé kitérni. Conrad ezt az íté-^{le-}letét a mi vezérkarunk találó adataira alapította. A vezérkar ugyanis az oroszok hadi előkészületeiről már béke idején megbízható híreket szerzett és ezek alapján az orosz felvonulási csoportosítást úgy képzelte el, ahogyan az 1914 augusztusában megtörtént, azaz két sereggel Keletgalicia keleti határa mentén, két sereggel pedig Keletgalicia északi határával szemben. Ez a helyes kép lebegett Conrad előtt egészen augusztus közepéig. De a következő napok alatt Conrad hamis kémhírek alapján arra a meggyőződésre jutott, hogy jobbszárnyunkat mégsem fenyegeti veszély, mert az ott eddig felvonulásban gyanított orosz túlerő nincs is meg. Ezek a kémhírek azt mondták, hogy az orosz hadak zöme a kievi kormányzóság területéről a Visztula mögé, Varsó—Ivangorod—Bresztlitovszk területére toldódik el, nyilvánvalóan azzal a szándékkal, hogy innen Nyugat-Lengyelországon keresztül Berlin felé törjön előre. Ennek az eltolásnak a fedezésére az orosz bizonyára hagyott a Kelet-Galicia keleti határát alkotó Zbrucz folyó mögött néhány hadtestet, de ezek képtelenek lesznek a mi jobbszárnyunk komoly veszélyeztetésére.

Az így elképzelt orosz haditervet akarta Conrad keresztelni, amikor augusztus 18.-án elrendelte, hogy seregeink, nevezetesen balról a már teljesen felvonult 1. sereg (Dankl), a középen a még hiányos 4. sereg (Auffenberg), jobbról a még hiányosabb 3. sereg (Brudermann), és a szélső jobbszárnyon — a még hiányzó 2. sereget (Bóhm-Ermolli) helyettesítő — erdélyi hadtest (Kövess), a San-Dnyeszter vonalát északi irányban hagyják el és erőltetett menetekben vonuljanak előre. Seregeinknek ezzel a hadi manőverrel balról-jobbra és hátrafelé lépcsőzve, nagyban azokba a területekbe kellett jutniuk, ahová az eredeti felvonulási terv szerint kerültek volna. Conrad ezzel a hadmozdulattal vezette be az első galíciai hadjáratot, melynek célja az volt,

hogy az oroszok elvonulása Berlin felé megakadályoztassék. Az eszköz ehhez: támadás erős balszárnnyal észak felé! így tért vissza Conrad a régi tervhez, amelynek alapjai azonban megintogtak. Először, mert immár legalább egy hétre rugó idővesztésünk folytán északi irányban intézendő támadásunkat az oroszok már nagyobb erővel védhették ki, mint ahogyan ezt a régi terv feltételezte, másodsor, mert a 2. hadsereg hiánya következtében kevesebb erő állt az ilyen támadó hadművelet jobboldalának fedezésére rendelkezésre. Egyébként Conrad ezt a jobboldalt már nem látta veszélyeztetettnak. Ügy vélte, hogy neki az adott helyzetben kötelessége a támadás és hogy amennyiben kelet felől néhány orosz hadtest jobbszárnnyunk ellen minden várakozás ellenére mégis megindulna, azokat Brudermann és Kövess csapatai rövid támadással fogják visszavethetni.

Conradnak bizonyára igaza lett volna, ha az orosz előtörés Berlin felé küszöbön áll. De Nyugat-Lengyelország feladása az oroszok részéről, amiről Conradnak az oda irányított népfölkelő hadaink révén biztos hire volt, ennek a szándéknak az ellenkezőjét igazolta. Az orosz ekkor még nem foglalkozott annak a gondolatnak megvalósításával, hogy jelentékenyebb haderővel Berlinnek vegyen irányt. Ivanov, a monarchia ellen alakított, négy orosz sereget felölelő délnyugati arcvonallal vezére, az orosz fővezér, Miklós nagyherceg rendeletére az említett augusztus 18.-án indította meg két legerősebb seregét (8. és 3.) kelet felől jobbszárnnyunk ellen, míg másik két seregének (4. és 5.) néhány nappal később kellett észak felől balszárnnyunk ellen megindulni.

Ivanov ekkor még azt hitte, hogy a mi seregeink a határ közelében állanak, úgy ahogyan ezt Conrad eredetileg tervezte. Ott akarta a mi seregeinket bekeríteni. Ez a szándéka, ha Conrad a San-Dnyeszter mögött megáll, igen könnyen azt eredményezte volna, hogy az orosz tömegek 8—10 nap leforgása alatt Lemberg—Przemysl vonalában összezsúfolódnak, ami alkal-

mát nyújthatott volna a közben teljesen felkészült, pihent osztrák-magyar seregeknek az orosz tömegek körülkerítésére.

Ennek a fordítottja történt. A hamis hírektől félrevezetett Conrad elhagyta a jó védővonalat, a biztos gyülekező területet és még részben készületlen seregeit az oroszoknak ölelésre tárt karjai közé vezette.

Balszerencsénk úgy akarta, hogy Conrad még a következő napok alatt sem jutott tévedésének tudatára. Lovasságunk az orosz határon túl mindenütt ellenségre bukkant, de annak részletes csoportosítását nem állapíthatta meg. Mégis a 8. orosz hadsereg (Bruszilov) előretolt részeit orosz földön, Gorodoknál bámulatos vakmerőséggel megrohmozó honvédhuszárság augusztus 20.-án és 21.-én jó jelentéseket hozott a jobbszárnyunk ellen előnyomuló jelentékeny orosz haderőről, s ezenfelül jó kémhíreket kaptunk az ettől jobbra (északra) előretört 3. orosz hadseregről (Ruszki). Conrad ezeket a híreket túlzottaknak tartotta, mert most már minden gondolata a Berlin irányában képzelt orosz hadművelet megghiúsítása körül forgott. Mikor pedig augusztus 21.-én egyik repülőnk azt a hamis jelentést hozta, hogy a Zbrucs határfolyótól keletre eső területről — ahonnan a 8. orosz sereg vonult ellenünk — ellenség nem nyomul elő, ennek a jelentésnek kételkedés nélkül hitelt adott, mert a repülő téves megállapítása a nagy hadihelyzetről alkotott felfogását a legteljesebb mértékben alátámasztotta. Ezen napon adta ki híres napiparancsát: „Általános támadást tervezek mind a négy sereggel északi irányban . . .”

Á hadiesemények egyelőre Conrad haditervét látszottak igazolni.

Az előretolt balszárnyon lévő Dankl-féle 1. seregünk (2 osztrák és a pozsonyi hadtest = 9 tábori hadoszt.), mely elsőnek lépte át az orosz határt, augusztus 23.-án Krasznik előtt rábukkant a feléje nyomuló s nála gyengébb 4. orosz seregre (Salza)

és azt három napos csatában megverte. Szép győzelmet arattunk. Az oroszok megrendülten hátráltak, de nem semmisültek meg.

Míg így a hadihelyzet a balszárnyon jó fejlődést ígért, az ellenkező szárnyon viharfelhők kezdtek tornyosulni. A kraszniki csata utolsó napján, augusztus 25.-én, a nagy arcvonal szélső jobbszárnyán, a Dnyeszter északi partján fekvő Monasterzyskánál, a szerb hadiszíntérről érkező 2. seregünk felvonulásának fedezésére rendelt erdélyi honvéd hadosztály összeütközött a Bruszilov vezette 8. orosz sereg déli szárnyának hadoszlopaival. Honvédeink a kifejlődött egyenlőtlen harcban minden hősiességük dacára súlyos vereséget szenvedtek. Az ütközet nagyjelentőségű tényét azonban, amely alkalmas lett volna arra, hogy Bruszilov seregét eddig leplező fátyolt fellebbentse, hadvezetőségünk csekély fontosságú, véletlen baleset gyanánt könyvelte el. Még mindig nem gyanította, hogy kelet felől nagy orosz tömegek hömpölyögnek felénk. Ezért nem is módosította haditervét.

Augusztus 26.-án a Dankltól jobbra és kissé hátul, északi irányban előnyomuló, Auffenberg vezénylete alatt álló 4. seregünk (két osztrák és a kassai hadtest = 9 tábori hadosztály) orosz földön összeütközött a nyugat felé törekvő 5. orosz sereggel (Plehve), amely Kraszniknál megvert szomszédja segítségére akart sietni. Így kezdődött a komarovi csata. A bevezető harcok, bár seregünk jobbszárnyán az oroszoktól oldalba és hátba kapott miskolci közös hadosztály nehéz veszteségeivel jártak, a csatátér többi részén általában kedvezően fejlődtek. Ez a siker is jól illett Conrad terveibe. Azt hitte, hogy Komarov előtt és Kraszniknál előretolt orosz hadtestek szálltak velünk szembe, amelyeknek csak az a feladatuk lehetett, hogy fedezzék a tovább északra levő orosz főerő gyülekezését, majd Berlin felé végzendő elvonulását. Hogy Auffenberg előretörése biztosan sikerüljön, Conrad a Lemberg környékére ért Brudermann-féle 3. seregtől egy osztrák hadtestet és egy honvéd hadosztályt a komarovi

csatátér felé irányított. Ez az alapján véve helyes rendelkezés azonban amúgysem erős jobbszárnyát túlságosan meggyengítette.

Az így megfogvatkozott 3. sereghez Kövess erdélyi hadtestét osztotta be. Ez a 7 tábori hadosztály erejű sereg ugyancsak augusztus 26.-án Conrad parancsára Lemberg felől keleti irányban támadásra indult a Brody és Tarnopol felől betört és összesen csak 6—7 hadosztályra becsült (valóságban már ekkor 20 hadosztály erejű) oroszok ellen. Conrad azt vélte, hogy Brudermann serege hamarosan legázolja ezt az ellenfelet és aztán megint északnak fordulhat.

Így állt elő a téves helyzetmegítélésből eredő az a különös helyzet, hogy nagy arcvonalunk balszárnya és közepe észak felé, míg jobbszárnya kelet felé ment át támadásba.

Közbevetőleg meg kell ismételnünk, hogy mind a három seregünknel a tábori hadosztályokon felül még számos népfölkelő és menetdandár volt, előbbieket kisebb jelentőségű harci feladatokra, utóbbiakat a tábori csapatok veszteségeinek pótlására. Conrad ezeket a harmadrangú csapatokat tartalékalakulások hiányában kezdetől fogva az első vonalba állította abban a reményben, hogy ezzel növelheti a harcoló csapatok erejét. Ez a rendszabály nem vált be. Fokozta a véres veszteséget és szaporította a foglyok számát. Hogy milyen tömegben kerültek ezek a harmadrangú alakulások a csatavonalba, arról elegendő tájékoztatást nyújt az, hogy augusztus végén Dankl seregénél több mint 100.000, Brudermann seregénél kereken 70.000 és Auffenberg seregénél mintegy 30.000 főnyi ilyen támadó harcra alkalmatlan csapat volt.

A hadműveletek további folyamán észak felé tért nyertünk. Dankl változatos, bár nem mindig szerencsés harcok között lassan előbbre haladt Lublin felé, ahová az orosz fővezérlet megerősítéseket küldött és így Dankl erejét kiegyensúlyozta. Auffenberg megkezdte az 5. orosz sereg mindkét oldalról való átkára-

lására irányuló hadműveletét, balról a bécsi, jobbról a tiroli hadtesttel és egy honvéd hadosztállyal, miközben a kassai hadtestnek kellett az oroszok heves áttörési kísérleteit kivédeni. A helyzet így északon tovább is nekünk kedvezett, de keleti irányban nem volt szerencsénk.

Brudermann támadó seregére a 3. orosz sereg túlereje Zlocsov előtt augusztus 26.-án keményen visszavágott. A csatafront közepén előretörő gráci hadtest támadása vérbefult. Conrad zlocsovi kudarcunk horderejét kezdetben nem ismerte fel. A támadás sikertelenségének okát nem az ellenség nagy erejében, hanem a rossz hadvezetésben kereste és ezért a hadsereg vezérkari főnökét vonta felelősségre. Egyben a következő napra, augusztus 27.-ére megújította parancsát: „A 3. hadsereg verje vissza a Lemberg felé északkeleti és keleti irányból közeledő ellenséget.” Brudermann így újból támadásra rendelte a sereget, de ez a második csatanap Zlocsovnál betetőzte a vereséget. A metodikusan harcoló orosz maradt a csatatér ura. A mi 3. seregünk rendkívül súlyos véres veszteség mellett sok foglyot és ágyút hagyott az oroszok kezén, pedig a szélső szárnyon lévő 8. orosz sereg a csatába még csak csekély erővel avatkozott. Mégis az egész vonalon hátrálnunk kellett.

Conrad csak e súlyos csapás után jött tudatára annak, hogy tervét hamis adatokra építette fel. De úgy vélte, hogy ezt a vereséget a másik szárny győzelmei kiegyensúlyozhatják. Ezért ragaszkodott a balszárny és a közép támadásának folytatásához. Különösen nem akarta a Komarov körül még eldöntetlenül dülő csatát félbeszakítani, ahol jogosan remélt döntő győzelmet. Az itt küzdő Auffenberg-féle sereg hátát ezért fedezni kell, ami Lemberg védelmét, vagyis a 3. hadsereg kitarását követelte meg. Ennek a hadseregnek a Gnila-Lipa folyócska mentén választott védő állása mögé rendelte még meglévő tartalékait, köztük a szegedi honvédhadosztályt és egyben a hadsereg déli

szárnyának támogatására kellő előkészület nélkül hirtelen harcba vetette — támadó módon — a szerb hadiszíntérről felvonulásban levő 2. sereget, amelynek legjobb csapata: a temesvári hadtest, augusztus 29.-én a szélső jobbszárnyon, a Dnyeszter mentén éppen kirakodott. Hiányzott még a kiváló budapesti hadtest, amely Szabács felől vasúti szállítás alatt volt. A 2. hadsereg ehhez a támadáshoz 4 magyar és 1 osztrák hadosztályt szedhetett össze.

Conradnak ebből az elhatározásából fejlődött augusztus 29.-én és 30.-án a 120 km-es arcvonalon, Lembergától a Dnyesztermenti Haliczig vívott Gnila-Lipa menti nagy csata, amely arányaiban és eredményeiben az eddig lezajlott küzdelmeket messze felülmúlta. Kraszniknál, Komarovnál és Zlocsovnál csak egy-egy orosz sereg mérkőzött meg egy-egy osztrák-magyar sereggel. A Gnila-Lipa mentén két seregünk (3. és 2.) került két orosz sereggel (3. és 8.) szembe. Számokban kifejezve: 282 zászlóaljunk (de ennek több mint harmada népfőlkelő és menetzászlóalj), 133 lovas századunk és 718 ágyunk küzdött itt az oroszok 336 tábori és tartalék zászlóaljával, 264 lovas századával és 1214 ágyújával. Az orosz főlény gyalogságban nem lett volna oly jelentékeny, hogy az oroszot ne tudtuk volna huzamosabb időn át feltartóztatni, de súlyosan esett latba az, hogy a harcba vetett csapatok nagyobbik fele már a zlocsovi csatában sok erkölcsi erőt vesztett és hogy a 2. sereg jóformán minden előkészület nélkül, részben egyenesen a vasúti kocsikból dobott a csatából. Ezek a körülmények és különösen az 500 ágyúnyi orosz tüzérségi főlény a győzelmet az oroszoknak szerezték meg. Két napos küzdelem után rendkívül súlyos vereséget szenvedtünk. Számos csapatunk rendetlenül hagyta el a csatateret. Sok hadianyagunk odaveszett.

Ezt a kudarcot az augusztus 30.-án javunkra eldőlt komarovi csata — 10.000 fogoly és 150 ágyú zsákmány — nem tudta kellően ellensúlyozni.

Komarovnál aratta a monarchia legnagyobb — idegen segítség nélkül kivívott diadalát. Ez a csata a tervezésben elsőrangú vezéri munka volt. Az oroszok teljes bekerítése jobbról ugyan nem sikerült, mert itt az orosz zárt vonalat állított ellenünk, de balról már az oroszok hátában álltunk, mikor itt a bécsi hadtest parancsnoka — hátát maga is féltvén — túlzott aggályoskodásból csapatait visszarendelte és ezzel az oroszoknak már bezárt visszavonulási útját szabaddá tette. Így menekülhetett meg az 5. orosz sereg. Ezért nem lehetett a komarovi győzelemnek döntő hatása.

Conradnak a komarovi győzelem mérsékelt eredménye és a jobbszárny ismételt veresége után látnia kellett, hogy a Galíciában kifejlődött hadviselési játszmát már aligha nyerheti meg. A hadműveletek súlypontja Conrad szándékai ellenére, akár az orosz hadvezetés ügyességéből, akár az orosz tömegek túlerejéből, de mindenképpen a jobbszárnyra került, ahol Conrad védőfala összeomlott. A csatavesztések hadászati következményei nyomban megnyilvánultak: az Auffenberg hátának fedezésére oly fontos Lemberget fel kellett adni, a komarovi diadalt nem lehetett kiaknázni, mert a megvert 5. orosz sereg üldözését nem lehetett elvégezni!

A játszmában azonban a „remis” még kierőszakolható volt. Mindenesetre vigasztalhatta magát Conrad azzal, hogy seregeink az orosz főerő ellen harcoltak és hogy azt magukra vonták. A nagy küzdelemben nyertünk két csatát és veszítettünk ugyanannyit. Keletgalícia legnagyobb részét ugyan fel kellett adnunk, de balszárnyunk orosz földön állt. A fegyverbecsületen csorba nem esett. A németekkel szemben vállalt feladatot eddig elvégeztük. De ez a feladat még nem szűnt meg.

Az volt most a kérdés, hogy az orosz főerő további megrogzítása milyen harci módszerrel volna elérhető? Az oroszok Berlin felé való elvonulási kísérletének meghiúsítása céljából indo-

költ lett volna, hogy Conrad hadai teljes önfeláldozásáig folytassa a veszteségteljes támadásokat az orosz ellen. De az ilyen kísérlet felismeréséig szükséges volt a harci erő megóvása, már csak azért is, hogy az a monarchia területének megvédésére is rendelkezésre álljon. Ez a megfontolás arra utalt, hogy a mi seregeink most már ne támadjanak tovább, hanem védekezzenek valamely Lemberg-től nyugatra található védőállásban, vagy pedig e célból esetleg a San Dnyeszter vonala mögé menjenek vissza, ahol pótolhatják veszteségeiket és egyben zavartalanul csoportosulhatnak arra, hogy az esetleges orosz eltolódást Nyugat-Lengyelországon keresztül valamilyen hadi manőverrel megakadályozhassák.

Conrad azonban e helyett új csatatervet dolgozott ki. Ennek nagyvonalúságai nem lehet letagadni, de hallatlan kockázatát sem. Conrad még egy általános támadás útján iparkodott a hadihelyzetet javúknf fordítani.

Az új csataterv bizonytalan erejű pillérét a Lublin előtt megrekedt, de egyelőre még helytálló 1. seregünk (Dankl) alkotta. Erről a seregről tudnunk kell, hogy Kraszniknál még túlerőben volt, de aztán kezdtek az erőviszonyok az oroszok javára eltolódni. A kraszniki csatát követő üldözésben Dankl balszárnya kellemetlen visszacsapásban részesül, mire megerősítése céljából a Nyugat-Lengyelországon átvonult népfőlkelő hadszoportunk (50.000 fő), miután a Visztulán a San torkolata alatt átkelt, a csatarend balszárnyára augusztus vége felé bevonult. Ez a népfőlkelés azonban nehéz harcra nem volt alkalmas. A sereg közepe és jobbszárnya a kraszniki csata után még tért nyert, de Lublint elfoglalni nem tudta. Augusztus vége felé, mikor Dankl 9 tábori hadosztályával szemben már legalább is hasonló erejű orosz sereg — drótkadályokkal megerősített védővonalakban — állt, ami előrehaladásunk véglegesen megakadt. Számítani kellett arra, hogy az oroszok ide újabb haderőket szállítanak, míg nekünk tartalékunk már nem volt. Ez be is következett. Augusztus végéig az

oroszk annyi erősítést irányítottak ide, hogy a Dankl elé állított hadtesteiket két seregbe (a régi 4. és az új 9.) tagozhatták. Ezért teljesen bizonytalan volt, hogy Dankl meddig tudja magát Lublin előtt tartani. Már pedig Conrad Dankl seregének kitarására alapította többi seregének támadó hadműveletét. Conrad ezt a többi sereget egységesen akarta kelet felé, a 3. és 8. orosz sereg ellen latbavetni.

Az új csatatervezés szerint a Gnila-Lipa mentéről meghátrált 2. és 3. seregnek (mely utóbbi vezérletét Boroevic vette át) Lembergől nyugatra, a Wereszyca folyócska mögött választott védőállásban kellett az oroszok ellen aicót fordítani. Ide vonult be Szabács felől a 2. sereghez a budapesti hadtest is. Auffenberg azt a feladatot kapta, hogy serege kétharmad részével (8 hadosztály) a komarovi csatateréről forduljon egyenesen hátra és Rawaruska irányában rontson a Lemberg felől 2. és 3. seregünket üldöző orosz tömegek oldalába. A komarovi csataterén a sereg egyharmad része (4 osztrák hadosztály) maradt József Ferdinánd főherceg vezérlete alatt, hogy a megvert 5. orosz sereg valószínű elötörését akadályozza meg.

Ez a terv igen szép volt, de megvalósulása néhány előfeltétel beteljesülésétől függött, nevezetesen,

a) hogy Dankl 9 hadosztálya megbízhatóan helytálljon és fedezze az új csatafront hátát a 4. és 9. orosz sereggel szemben, amelyek együttes ereje szeptember első hetében már 13 és fél hadosztályra növekedett,

b) hogy a főherceg 4 hadosztálya az 5. orosz sereg 11 hadosztályát huzamosabb időn át fékentartsa és védelmezze meg Auffenberg hadműveletét,

c) hogy a 3. és 8. orosz sereg vakon üldözzön a Wereszyca felé és ne vegye észre Auffenberg oldaltámadását.

Ezeknek az előfeltételeknek egyike sem következett be.

A mi seregeink Conrad terveit önfeláldozóan iparkodtak

megvalósítani. A 2. és 3. sereg már szeptember 3.-án a Wereszyca mögött védelemre készen állt. Ugyanezen a napon Auffenberg visszafordított serege Komarovtól délkeletre csoportosult a Rawaruska irányában intézendő támadáshoz, míg a főherceg hadcsoportja széles arcvonalban észak felé vett állást. De az oroszok természetesen nem követték Conrad gondolatmenetét. Gnila-Lipamenti győzelmük után nem rohantak a mi hátráló hadaink után, hanem a Wereszyca felé csak a 8. orosz sereg vonult lassan előre, míg a 3. orosz sereg Lemberg-től északra terjeszkedett ki azzal a szándékkal, hogy a komarovi csatáról visszavonuló szomszédját támogathassa. Ennek folytán Auffenbergnek a következő napokban kifejlődött támadása nem találta a 3. orosz sereg oldalát, hanem Magierow és Rawaruska között annak arcvonalára ütközött. Auffenberg, bár a főherceg hadcsoportjától egy hadosztálynyi megerősítést kapott, szeptember 7.-ig csak azt érthette el, hogy magára vonta az orosz sereg heves ellentámadását.

Közben a Komarovnál megvert 5. orosz sereg visszafordult. A főherceg hadcsoportja a nagy túlerő elől kénytelen volt hátrálni. Kedvezőtlenül alakult a helyzet Danklnál is. ő ugyan az orosz támadásokat eleinte kivédte, mert közben erősítés gyanánt megkapta azt a német népfölkelő hadtestet is, amely Nyugat-Lengyelországon átvonult, de jobbszárnyát mégis hátra kellett venni. Röviden: az orosz túlerő (4., 9. és 5. sereg) most balszárnyunk (Dankl és a főherceg) ellen kezdett hatásosan érvényesülni.

Conradnak ekkor már meg lett volna minden oka arra, hogy a csatát tervszerűen félbeszakítsa és seregeivel a San-Dnyeszter mögé kitérjen.

Ám ő tovább feszítette a húrt. Rohant a tovatűnő hadiszerencse után. Módosította nagy csatatervét, de megmaradta a támadás mellett. Auffenbergnek parancsot adott a védekezésre, Boroevicet utasította, hogy Auffenberg támogatása céljából a védállásból törjön előre, Bóhm-Ermolli pedig azt a feladatot kapta,

hogy szeptember 8.-án a Wereszyca mögül Lemberg irányában támadásba menjen át.

Ezt a merész elhatározást csak a kivívott siker igazolhatta volna. De az elmaradt.

Szeptember 8.-án Boroevic és Bóhm-Ermolli seregei átlépték a Wereszycát és az oroszokra rontottak. Mindkét sereg szép eredményt ért el. Bóhm-Ermolli magyar hadtestei másnap Lemberg közelébe jutottak. A jobbszárnyon az oroszok tagadhatatlan vereséget szenvedtek. De a nagy arcvonalt ellenkező szárnyán az oroszok győztek. A főherceg hadcsoportja szeptember 9.-én annyira hátra szorult, hogy Auffenberg oldala és háta fedetlenné vált. Ugyanezen a napon az oroszok Dankl arcvonalt átörték és jobb szárnyát megkerülték. Itt volt a veszedelem. A komarovi vereségtől teljesen magához tért 5. orosz sereg benyomult abba a nagy hézagba, amelyet Auffenberg és Dankl között a főherceg gyenge hadcsoportja nem tudott kitölteni. Dankl nem tehetett mást, mint hogy elrendelte kimerült seregének a hátrálást a San mögé. Auffenberg pedig kénytelen volt kelet felé néző arcvonalt az 5. orosz sereg felé — északnak és északnyugatnak — hátrakanyarítani. Ennek dacára Boroevic és Bóhm-Ermolli még szeptember 10.-én is folytatták a támadást, de Lemberg felé áttörni nem tudtak.

Csak szeptember 11.-én adta fel Conrad a reményt a győzelem kivívására és rendelte el — mindenesetre túlkésőn — az általános visszavonulást. A balszárny megrendült csapatait már nem volt célszerű a San-Dnyeszter mögött megállítani. Ezért az 1., 4. és 3. seregnek a Sanon túl a Wisloka mögé, a 2. seregnek — Magyarország védelmére — a duklai horpadásba kellett hátrálni. A visszavonulás alatt az erősen szorongatott balszárny: az 1. és a 4. sereg sokat veszített.

SZEPTEMBER TIZENEGYEDIKÉN Galiciában Conrad 4 seregben 513 tábori zászlóaljat (ezenfelül 257 népfölkelő és menet-zászlóaljat) és 2100 ágyút tudott az oroszoknak 5 seregben összefoglalt 824 zászlóalja és 2900 ágyúja ellen állítani. Ez mutatja, hogy az orosz túlerő szeptemberben már teljes mértékben érvényre jutott. Ezért nem lett volna szabad Lemberg-nél döntő csatát kockáztatni.

Seregeink legjava ebben az első galíciai hadjáratban elpusztult. Vesztettünk 322.000 embert és 216 ágyút. De ennél többet jelentett az erkölcsi erőben való pótolhatatlan veszteség.

Conrad kíméletlensége a haderőt túlhamar elhasználta. Az orosz fővezérlet megkezdhette a támadó hadműveletet Berlin felé.

TANNENBERG

Conrad a leírt galíciai hadjárat súlyos kudarcának egyik okát abban látta, hogy a keletporoszországi német hadseregnek déli irányban várt és a háború előtt megígért közreműködése elmaradt. Ennek a német seregnek azonban elég dolga volt azzal, hogy Keletporoszországot az igazán nyomasztó túlerő: a Zsilinszki vezérlete alatt álló 1. (Rennenkampf) és 2. orosz sereg (Samsonov) ellen megvédelmezze.

A német vezér, Prittwitz a kelet és dél felől várt orosz támadás közül először a keletivel akart végezni, minthogy ezt látta veszélyesebbnek. Ezért négy hadteste közül egyet a déli határ védelmére Tannenberg-nél hagyott, míg többi három hadtestével kelet felé indult támadásra és ebben az irányban a német földre hatolt Rennenkampf-féle sereggel augusztus 20.-án Gumbinnen-nél megütközött. A németek a csatát két szárnyán sikereket értek el, a középen vereséget szenvedtek. A csata egyébként eldöntetlen maradt, mert Prittwitz a küzdelmet félbeszakította, és visszavonulást rendelt el arra a hírre, hogy a másik orosz

sereg (Samsonow) a déli határra ért. Prittwitz ezt a német hadvezetőségnek jelentette azzal, hogy a kettős orosz támadás elől kénytelen lesz az alsó Visztula mögé kitérni. A német hadvezetőség erre Prittwitz helyett a már nyugdíjazott Hindenburgot állította a sereg élére és hozzá vezérkari főnökül Ludendorffot osztóttá be. Ezek az új vezetők a hadszíntérre augusztus 23.-án érkeztek meg.

Hindepburg arra a merész elhatározásra jutott, hogy Rennenkampf serege ellen csak népfölkelést és lovasságot hagy, míg a gumbinni csatáról meghátrált három hadtestet részben vasúton, részben erőltetett gyalog menetekben gyorsan a déli határ közelében állást foglalt negyedik hadtest két szárnyára vezeti akként, hogy innen Samsonow seregét két oldalról meg-támadhassa.

E merész terv végrehajtása közben került a déli határon levő és Samsonow seregével augusztus 23.-án harcba keveredett hadtest (Scholtz) nyugati szárnyára augusztus 25.-én François hadteste vasúton, míg a keleti szárny felé gyalog közeledett Mackensen és Below hadteste. Rennenkampf nem ismerte fel azt a tényt, hogy előle a német sereg teljesen eltűnt. Azt hitte, hogy a németek valahol hátrább védekezni fognak, és ezért igen óvatosan nyomult elő. Samsonow pedig abban a tudatban haladt előre, hogy előnyomulása folyamán Rennenkampftól támogatást kap.

A két orosz alvezér kölcsönös tájékozatlanságának és a fővezér, Zsilinszki ingadozó hadvezetésének volt köszönhető, hogy Hindenburg zavartalanul megvalósíthatta tervét, amely az örökké emlékezetes tannenbergi csatában Samsonow serege megsemmisítésével érte el csúcspontját. Ennek lefolyása a következő volt:

Miközben Scholtz hadteste hullámzó küzdelmek és lassú hátrálás között késleltette Samsonow serege közepének előrejutását, François augusztus 26.-án és 27.-én megverte az orosz sereg balszárnyhadtestét, Mackensen és Below pedig az utóbbi napon az

oroszok jobbszárnyhadtestét verték tönkre. Ez a két orosz hadtest a határ mögé hátrált. Az említett német hadtestek (François, Mackensen és Below) a következő napok alatt folytatták az előnyomulást az orosz közép felé és végezték ezt Hindenburg intézkedéseire oly tervszerűen, hogy a három hadtest erejű orosz középhadat augusztus 29.-én estig François délről, Below és Mackensen keletről bekerítették. A gyűrűt észak és nyugat felől Scholtz zárta be. Ebből a gyűrűből csak roncsok menekültek meg. Samsonow szárnyhadteste is ugyan megkísérelték a közép kiszabadítását, de a németek a felmentő kísérletet megghiúsították.

Samsonow serege ebben a csatában 50.000 halottat és sebesültet, 92.000 foglyot és 350 ágyút veszített. Maga Samsonow az elfogatás helyett a halált választotta. Agyonlőtte magát. Az orosz sereg megmenekült két szárnya a Narew folyó mögé ment vissza-

A tannenbergi csata képviseli a világháború legmerészebben megtervezett és legtökéletesebb sikerű győzelmét. Ehhez hasonlót az újkori haditörténelem nem ismer. Az 1870. évi sedani csatában a németek szintén elfogtak egy francia sereget, de ott nagy túlerőben voltak, míg Tannenbergnél a túlerő az oroszok oldalán volt.

Rennenkampff serege a katasztrófa napján alig volt két napi járásra a csatától. Nem tudott Samsonowon segíteni, de magára vonta Hindenburg győzelmes seregét, melyet a német hadvezetőség szeptember elején a nyugati frontról vett két hadtesttel erősített meg. Hindenburg szeptember második hetében a mazuri tavak mögé hátrált Rennenkampffot megtámadta, az „ősz mazuri csatában” megverte és Keletporoszországból kiűzte. Rennenkampff 45.000 fogoly hátrahagyása mellett rendetlenül hátrált meg.

Hindenburg győzelmeinek hatása alatt az orosz fővezérlet a szeptember elején Varsóban kirakodott hadtesteit is a Narew

folyó mentén, Keletporoszország ellen vonultatta fel. Az orosz fővezérletnek ugyanis az volt a terve, hogy a monarchia és Keletporoszország ellen kezdettől fogva alkalmazott hat seregén felül maradó keleti — később felvonuló — hadtesteiből még két sereget (a 9. és 10.) alakít Varsó-Ivangorod vonalában, ahonnan a később — a mi leveretésünk után — sorra jövő hadművelet kiindulását Berlin felé tervezte. Ezeket a hadtesteket azonban a hadiesemények hatása alatt részben Dankl ellen — mint 9. sereget, részben Hindenburg ellen — mint 10. sereget volt kénytelen alkalmazni.

A galíciái és keletporoszországi hadjárat összehasonlítása azt mutatja, hogy míg a hadiszerencse a német vezért dédelgette, addig a monarchia zászlóit nem kísérte. Az első galíciái hadjárat támadásai a monarchia seregeinek harci erejét felesleges módon elfogyasztották. Az itt bekövetkezett erőpazarlás csak akkor nem járt volna végzetes következményekkel, ha a németek egyidejűleg a franciákat tönkreverik és azután a monarchia segítségére siethetnek. De a német haditerv a marnei csatában összeomlott.

A MARNEI CSATA

A német-francia mérközést augusztus 5.-én Lüttich megrohanása vezette be. Ezt a belga várat a németeknek azért kellett elfoglalniuk, hogy megnyissák az utat a Belgiumon át irányított megkerülő hadmozdulatuk számára. Ez ugyan sikerült, de egyben meghozta Anglia hadüzenetét is.

Egyébként a nagy támadó hadműveleteket a franciák kezdték meg. Augusztus 7.-én kisebb erővel Elzászba, augusztus 14.-én pedig két sereggel Lotharingiába törtek be. Az itt keletkezett rendkívül véres harcok különös eredményt egyik félnek sem hoztak.

Augusztus 18.-án indultak meg aztán az egész arcvonalon

a német seregek. A jobbszárny Belgiumon, a közép Luxemburgon és a francia Lotharingián át vett irányt, hogy a franciák arcvonalát megkerülje, míg a balszárny a francia várvonal felé iparkodott. A franciák egyidejűleg a középpel támadásba mentek át, hogy a széles német arcvonalat itt áttörjék, míg két szárnyukon védekeztek. Pár nap múlva a két arcvonal egész szélességben egymásra ütközött. Ebből fejlődtek ki az augusztus 20.-tól 27.-ig terjedő időben vívott „határmenti” csaták. Megverekekedt

a német balszárny (6. és 7. sereg) Elzász-Lotharingia határán a francia jobbszárnyal (az 1. és 2. sereggel), a német közép a francia középpel és pedig az 5. német sereg a francia Lotharingiában, Longwynál, majd Longuyonnál a 3. francia sereggel,

a 4. német sereg belga területen, Neufchateounál a 4. francia sereggel,

a német jobbszárny a francia balszárnyal és pedig a 2. és 3. német sereg a belga Namurnál az 7. francia sereggel,

az 1. német sereg a belga Monsnál, majd a francia Le Cateau-nál az angol sereggel.

Az óriási arányú összecsapás azzal végződött, hogy a németek maradtak a csataterék urai, de döntő győzelmet a franciák ellen sehosem arattak. Közben a németek megostromolták két hadtesttel Namur várát, majd egy harmadik hadtesttel Maubeuge várát zárták körül, egy negyedik hadtestet pedig Antwerpen ellen küldtek, ahová a belga hadsereg a németek elől kitért. Ilyen módon a német jobbszárny 4 hadtesttel meggyengült.

A „határmenti” csaták jelentőségét Moltke az alvezérek jelentései alapján túlbecsülte. Azt hitte, hogy a döntő csata lezajlott, a francia seregek megtörték és most már rendetlenül hátrálnak. Ezért augusztus 27.-én általános irányelveket adott ki a messzemenő üldözésre. A középnek a Marne folyót, a jobb-

szárnynak Párizs környékét kellett elérni, míg a balszárny azt a feladatot kapta, hogy a francia várvonalon törjön át. Egyben pedig Moltke a Namur bevételével felszabadult ostromló sereg két hadtestét Keletporoszországba szállíttatta.

Moltke azonban feltevéseiben csalódott. Joffre, a francia fővezér csak balszárnyát: az 5. sereget (Lanrezac) és a hozzá csatlakozott, erősen megtépzott angol sereget (French) vonta a német átkorolás elől nagyobb távolságra hátra, míg e hátrálás fedezésére közepét a Maas mögött megállította, jobbszárnyát pedig utasította, hogy a várvonal mentén tartson ki. Az volt Joffre szándéka, hogy közép- és balszárny seregeit — gyengének bizonyult balszárnyának megerősítése után — még a Marne folyó előtt új csatarendbe állítja és aztán megvívja a döntő csatát. Ez a szándéka némi módosítással — a Marne mögött — valóra vált.

A német balszárny előnyomulása ugyanis a francia várak vonalán teljesen megakadt, ami Joffrenak alkalmat nyújtott arra, hogy innen haderőket vonjon ki és azokat a francia balszárny megtámasztására tolja el. Így tudta augusztus végén Párizsban megalakítani a főváros védelmére szánt új 6. sereget (Manoury), majd a 4- és 5. sereg között Foch vezérlete alatt az új 9. sereget. Igen keményen védekezett a francia közép (3. és 4. sereg), amelylyel szemben a német közép (4. és 5. sereg) augusztus végén csak nagyon véres, veszteségteljes küzdelem árán tudta az átkelést a Maas folyón kierőszakolni. Egyidejűleg Joffre a német megkerülő szárny 2. serege (Bülow) ellen a szorongatott angolok tehermentesítése céljából az 5. francia sereget St. Quantinnél merész ellentámadásra küldte, ami a németeket teljesen váratlanul érte. A baloldalában meglepett Bülow csak nehezen tudta ezt a lökést kivédeni.

Ennek az utolsó összecsapásnak mélyreható hadászati következményei lettek. A német arcvonalnak hatalmas lendülettel már a Somme folyóig előretört szélső jobbszárny-serege (Kluck) —

hogy bajbajutott szomszédjának, Bülownak segítsen — eltért Párizs felé vezető délnyugati irányától, délkeletnek fordult és a visszavonulást folytató 5. francia sereg bal (nyugati) oldalának vett irányt. Moltke ezt jóváhagyta. Egyáltalában Moltke túlságos szabadságot adott alvezéreinek és nem gondoskodott azok pontos együttműködésének célszerű szabályozásáról.

Kluck serege a vázolt okból szeptember elejétől kezdve Párizst nem balra, hanem jobbra hagyva törtetett a Szajna felé, hogy az 5. francia sereget utolérje. Az üldözés alatt nagy menetekkel sietett délkeletnek. Átjutott az Oise, majd a Mame folyón és ilyenformán oldalát mutatta Párizsnak, ahol az új 6. francia sereg eddig az ostromot várta.

Meg kell itt említenünk, hogy Joffre a hadvezetésben sokkal rugányosabb volt, mint Moltke. A határmenti csaták után végig járta seregeit, beavatkozott alvezérei hadvezetésébe és az alkalmat lanoknak bizonyult tábornokokat tömegesen távolította el. Így mentette fel állásától a St. Quentinél vívott csata után az 5. sereg vezérét, Lanrezacot és helyébe Franchet d'Esperay-t állította.

Kluck üldöző manőverének mindenesetre megvolt az a hatása, hogy Joffre nem tudta balszárnyát a Marne előtt csatarendbe állítani, miért is a Verdun és Párizs között levő arcvonall részének a Szajna mögé való hátrahelyezését határozta el.

A hadihelyzet ekként szeptember első napjaiban úgy alakult, hogy Joffre kitért a döntő mérkőzés elől és egyben balszárnyát állandóan erősítette, míg az ezzel szemben álló német jobbszárny erősen meggyengült és ezenfelül kedvezőtlennek bizonyult irányt vett. Ezen a döntő szárnyon az erőviszonyok a franciák javára tolódtak el.

Ez volt az a helyzet, amelyben Joffre Párizs kormányzójának, Gallieninek javaslatára seregeit még a Szajna előtt megfordította és teljes erővel a németekre vetette magát. Ez idézte elő a sorsdöntő marnei csatát, melyre kissé részletesebben terjeszkedünk ki.

Szeptember 4.-én Gallieni, kinek parancsai alatt állt a 6. sereg is, repülőivel kétségtelenül megállapította, hogy a német jobbszárny teljesen eltért az eddig Párizsnak mutató iránytól. Ezért elhatározta, hogy a főváros mellett elsiklani akaró német szárnyasereg oldalába ront. Sikertült neki ehhez a tervhez Joffre-t hosszabb rábeszélés után megnyerni. Joffre szeptember 4.-én este arra szánta el magát, hogy a kínálkozó alkalmat általános ellentámadásra használja ki. Kiadta parancsait, hogy a Marne és Szajna között levő seregei másnap a hátrálást szüntessék be és készüljenek fel az általános ellentámadásra, amelyet szeptember 6.-án kellett megkezdeniük. Joffre ügyes intézkedéseivel Manoury seregét nyugat felől, az angolokat délnyugat felől, Franchet d'Esperay és Foch seregét pedig dél felől zúdította a német jobbszárny, 1. és 2. serege ellen. Ekként a nagy csatátér ezen a részén 200 zászlóaljra és mintegy 700 ágyúra rugó túlerőt hozott össze.

Ugyancsak szeptember 4.-én jutott Moltke annak tudatára, hogy Kluck túlgyors előtörése folytán az arcvonal jobbszárnya Párizs felé egészen fedetlen maradt. Ezért megváltoztatta haditervét. Elrendelte Klucknak és Bülownak, hogy előbbi az Oise és a Marne között, utóbbi a Marne és a Szajna között Párizs felé fordítson arcot, míg a 3., 4. és 5. seregek az előnyomulást déli irányban folytatni kellett. A jobbszárny így védő feladatot kapott. Az itt végzendő arcváltás Kluck seregének — mely már a Marne folyót átlépte — a Marne északi partjára való visszatérését követelte meg. Kluck azonban az elrendelt hadmozdulatot csak akkor vélte végrehajthatónak, ha előbb úgy ő, mint Bülow az ellenséget a Szajna mögé szorítják vissza. Ezért nem engedelmeskedett a parancsnak. Ennek folytán Bülow serege — melynek Kluck helyére kellett jutni — sem tudta az arcváltást elvégezni. Kluck önfejűsége tehát azt idézte elő, hogy szeptember 5.-én, mikor a francia seregek az ellentámadásra felkészültek, a német jobbszárny még déli irányban nyomult elő és ezen a napon

estig Kluck serege fele úton a Marne és Szajna között a Pt. Morin patak mentére, Bülow serege pedig ettől balra és hátra szintén a Marne déli partjára, a Gr. Morin patak mentére jutott. Bülow balszomszédja: a 3. sereg (Hausen), amely ezen a napon pihent, ugyancsak balra és hátra, a Marne mentén, Chalonsnál állt. A német jobbszárnyak ez a lépcsőzetes csoportosítása nagyon kedvezőtlen volt a francia ellentámadás kivédésére.

Különös szerencséje volt mégis a német jobbszárnyak, hogy szeptember 5.-én este a fenyegető veszélyről az egyik alparancsnok önállóan megívott csatája alapján tudomást szerezhetett. Ugyanis Kluck tartaléka (Gronau tartalékhadteste), mely még a Marne északi partján, az Ourq patak mentén maradt, hogy a sereg jobbszárnyát Párizs felé fedezze, ezen a napon gyanút fogott és az ellenség helyzetének felderítése céljából Párizs felé támadást intézett. Alighogy megindult, reáukkant Manoury seregének hadoszlopaira, amelyek a következő napra tervezett általános ellentámadáshoz szükséges csoportosítást készültek felvenni. A kifejlődött harc a németeknek elárulta, hogy Párizstól északkeletre jelentékeny francia haderő áll. Gronau a túlerő elől az Ourq mögé ment vissza és este jelentette Klucknak, hogy seregének háta veszélyben forog.

Kluck erre a jelentésre a következő két nap alatt egész hadseregét megfordította és a Marne folyón át óriási menetekkel visszakanyarodva, Manoury serege ellen fordult azzal a szándékkal, hogy azt Párizsba visszaveti.

Ez a merész elhatározása egészen helyénvaló volt, de azzal az elkerülhetetlen hátránnyal járt, hogy közte és Bülow serege között 50 km. széles hézag keletkezett, amelynek kitöltésére Kluck csak lovasságát hagyhatta vissza. Az említett hézag felé volt előnyomulóban az angol hadsereg, amely az előző harcokban sokat vesztett és ezért igen lassan és óvatosan haladt a szembehelyezkedő német lovasság felé. Ennek volt kö-

szönhető, hogy Kluck serege szeptember 9.-ig győzelmesen befejezhette az „Ourq-menti csatát”. Ezen a napon délben megjelent nála — Bülow seregétől jövet — Moltke kiküldöttje: Hentsch alezredes, aki Moltke nevében a harc félbeszakítását és a visszavonulást rendelte el azzal az okadatulással, hogy a német arcvonal hátravételét az Aisne folyó mögé Bülow seregének reménytelen helyzete követeli meg. Kluck nehéz szívvel engedelmeskedett a parancsnak. Este serege elhagyta diadala színhelyét.

Bülownál azonban a helyzet korántsem állt olyan rosszul, ahogyan azt Hentsch esetelte. Ezt a sereget szeptember 6.-tól kezdve Franchet d’Esperay és Foch seregeinek támadása állította meg. Nyugati szárnya, minthogy Kluck elvonulása folytán fedetlenné vált — kénytelen volt ugyan hátrakanyarodni s arccal délnyugatnak a Marne és a Pt. Morin között állást foglalni, de ezalatt keleti szárnya támadásba ment át és a 3. sereg (Hausen) támogatásával szeptember 8.-án megverte Foch seregét.

Ez volt a helyzet, mikor Hentsch ezen a napon Bülownál megjelent. Hentschnek itt Kluck seregéről az volt a felfogása, hogy az nem tarthatja magát elszigetelten az Ourq mentén, ha az ellenség a már említett hézagon át a német arcvonalba hatol, mert ebben az esetben Kluck két tűz közé kerül. Ha pedig Kluck így hátrálásra kényszerül, akkor Bülow sem maradhat meg a Marnétól délre, mert az ellenség itt bekerítheti. Ilyen megfontolás alapján Hentsch meggyőzte Bülowot arról, hogy neki minden külön parancs nélkül hátrálnia kell, mihelyt a közte és Kluck között levő hézagba erősebb ellenséges hadoszlopok nyomulnak.

Szeptember 9.-én reggel Hentsch továbbment Kluckhoz. Dél előtt Bülow jelentést kapott repülőitől, hogy öt erős ellenséges hadoszlop az említett hézagban a Marne folyót átlépte. A jelentés helyes volt. Megjelent a csatatéren az angol sereg. Bülow ekkor nem kételkedett abban, hogy Klucknak hátrálni kell, hacsak nem akarja magát tönkrevetni. Ezért délben kiadta a paran-

csőt a visszavonulásra, annak ellenére, hogy balszárnya Foch seregére ezen a napon is újabb csapást mért.

Tény az, hogy a csata félbeszakításának időpontjában Kluck serege és Bülow seregének balszárnya kétségtelenül győzelmet aratott, míg a nagy csatátér egyéb helyein, egészen Verdunig a küzdelem még eldöntetlenül dült. A többször említett házagba ugyan az angol sereg már benyomult, de az erőteljes támadásig még nem jutott el. Különben is Kluck már éppen készült arra, hogy az angolokkal szembehelyezkedjék. Tény az is, hogy a franciákat a német visszavonulás meglepte és azt érthetetlen, csudálatos dolognak tartották.

Az általános hadi helyzet szerint a németek a csatát megnyerhették volna, ha még egy napig kitartanak. És egészen biztosan megnyerik, ha a német jobbszárny a várostromok folytán nem gyöngül négy hadtesttel, illetve ha a feleslegesen Keletporoszországba szállított két német hadtest a marnei csatában résztvesz. Kétségtelenül döntő győzelmet aratnak a németek, ha Moltke a német jobbszárnyat Schlieffen terve szerint kezdettől fogva erősebbre szabja. Az is valószínű, hogy a német győzelem a már helyel-közel megrendült francia seregnek halálos dőfést adott volna. Ám Moltke beavatkozása nélkül a németek még a legkedvezőtlenebb esetben is eldöntetlenné teheték volna a csatát. A visszavonulással azonban a németek a csatateret az ellenségnek engedték át és ezzel a csata elvesztését beismerték. Ez a csatavesztés Moltke bukását is meghozta. Utóda Falkenhayn lett.

A marnei csatavesztésnek óriási s a háború egész sorsára kiható hadászati jelentősége lett. Mindenekelőtt jelentette a német haditerv összeomlását. (Ez a terv arra épült fel, hogy a német seregek a franciák gyors legázolása után az oroszokkal fognak végezni.) Jelentette egyúttal az egyre csökkenő francia ellenállóerő újraéledését, az angol hadsereg nagyarányú meg-

erősítésének bizonyosságát, a háború gyors befejezésére irányuló reménynek szertefoszlását, sőt a háború győzelmes befejezésébe vetett hit megrendülését is.

Az osztrák-magyar monarchia hadvezetősége számára a marnei csatavesztés azt jelentette, hogy a németektől megerősítést belátható ideig nem kaphat és ezért az orosz túlerővel szemben még nagyon sokáig egyedül kell helytállania.

A háború a Marnenál fordulóponthoz jutott.

KÜZDELEM AZ OROSZ GÓZHENGERREL

A SAN ÉS VISZTULA MENTÉN

A leMBERGI CSATAVESZTÉS ÉS A NÉMET HADERŐNEK MAJDNEM EGYIDEJŰLEG BEKÖVETKEZETT MARNEI KUDARCA A MONARCHIA SEREGEIT VÁLTSÁGOS HELYZETBE HOZTA. Arról volt szó, hogy vert seregek kell azt a feladatot tovább is elvégezni, amelynek megoldása veretlen csapatokkal sem éppen szerencsésen sikerült. Ehhez jött még, hogy az orosz túlerő most már teljességében érvényesülhetett, míg a mi oldalunkon a veszített csaták következtében elkerülhetetlen erkölcsi erőcsökkenés állt elő. Fenforgott tehát a veszély, hogy a mi seregeink az egyenlőtlen harcban teljesen elvéreznek, ha valahonnan rövidesen nem kapnak segítséget. Honnan jöhetett volna segítség? A szerb hadszíntéren álló csapatok bizonyos részét erre a célra Galíciába felszállítani ekkor már nem lehetett, minthogy Potiorek még a leMBERGI csata idején megindította második támadó hadjáratát a szerbek ellen, ami minden erejének latbavetését követelte meg. A nyugati frontról sem lehetett német csapatokat áthozni, minthogy ott a francia üldözés megállítására volt az első teendő. Egyedül Hindenburg győzelmes serege segíthetett. Hindenburg szeptember közepén közölte is Conraddal, hogy most már megindíthatja a támadást Keletporosz-

ország déli határáról a Narev folyón át, vagyis abban az irányban, amelyből Conrad a német közreműködést az első galíciai hadjárat alatt várta. De Conrad most már — seregeinek állapotára tekintettel — közvetlen segítséget kért, még pedig két hadtestet Galiciába, a Dunajec mentére.

Az osztrák-magyar seregek szeptember 12.-e óta Kelet-Galiciából visszavonulóban voltak. A főerők: Dankl, Auffenberg és Boroevic seregei megállás nélkül a Dunajec mögé mentek vissza, ahol szeptember második felében rendezkedhettek, minthogy az orosz megelégedett a San-menti hídfők elfoglalásával, de nagyobb erővel a San folyón túl nem üldözött, hanem előretolt csapataival a Wisloka mentén megállapodott. Körülzárt Przemysl várát, de egyébként meglehetősen nyugton maradt, ő is sok vért vesztett a galíciai csatákban. Pihenésre volt szüksége. Így a mi seregeinknek idő jutott arra, hogy az első hadjárat igen jelentékeny anyagvesztését pótolják. Bóhm-Ermolli serege az őt követő Bruszilov-féle orosz sereg elől egyidejűleg lassan a Kárpátok gerince mögé vonult és itt Dukla-Uzsok vonalában foglalt állást. Tovább keletre kisebb orosz haderők a Kárpátok gerincéig nyomultak elő és néhol a szembehelyezkedő népfölkelésünket visszautták. Ekkor történt, hogy egy merész kozákhadosztály Máramarszigetre is betört s ott néhány napig garázdálkodott.

Még a hátrálás alatt közölte a német vezérkar új főnöke, Falkenhayn Conraddal, hogy közvetlen segítség helyett Hindenburg seregének kétharmad része Keletporoszországból mint új 9. sereg az osztrák-magyar haderő közvetett támogatása céljából annak balszárnyára, a Krakkótól északra fekvő területbe vonul és hogy innen önállóan fog bennünket az orosz ellen segíteni. Szeptember 18.-án aztán Conrad Ludendorffal tanácskozott az oroszok feltartóztatásának módjairól. Az oroszokról ekkor bizonytalan híreink voltak. Tudtuk, hogy a Wislokaig nyomultak elő, Przemysl várát körülzárolták és hogy bizonyos orosz haderők a

Visztulán a San torkolata tájékán átkeltek. Ez arra látszott valószínű, hogy Ivanov a mi seregeink ellen újabb támadást készít elő és hogy ennél a jövődő támadásnál az orosz seregek nem a Kárpátokon át, hanem Krakkó felé a Visztula mindkét partján fogynak előremenni. Ezekre a meglehetősen bizonytalan adatokra épült fel Conrad és Hindenburg közös hadműveletének terve, amely az oroszok feltartóztatására az október elején megkezdendő lentámadást írta elő. A közösen, de nem egységes fővezérlet alatt tervezett hadműveletben a főszerep Conradnak jutott, aki a főtámadást három sereggel (Dankl, Boroevic és az Auffenberg helyébe került József Ferdinánd főherceg seregével) a Dunajec felől a San folyón át, a melléktámadást pedig Bóhm-Ermolli seregével a Kárpátok (Dukla-Uzsok) felől átkaroló módon Lemberg irányában akarta intézni, míg Hindenburg a Visztula északi partján, a San torkolata felé előnyomulóban, a mi seregeink baloldaliának fedezését vállalta magára. Sajnálatos, hogy ebben a hadműveletben a lököerőt nem Hindenburgnak a keletporoszországi két nagy csatában győzelmes serege képviselte.

Mindenesetre merész elhatározás volt Conradtól, hogy seregeit ilyen aránylag rövid pihenés után támadásra rendelte. De nem akarta a hadműveletek ütemének szabályozását az oroszoknak átengedni. Ezenfelül a támadással Magyarország közvetett fedezését is kívánta elérni.

Egyébként a terv igen jó lett volna, ha az oroszok valóban úgy és olyan hamar jönnek ellenünk, ahogyan azt a mi vezéreink elképzelték. Ebben az esetben esetleg sikerülhetett volna a San-Visztula innenső partjára ájtott orosz hadak ellen, jobbról Bóhm-Ermolli, balról pedig Hindenburg seregével bekerítő hadműveletet is végezni, mialatt a közép három serege az oroszot erőteljesen megragadja. De az orosz nem ment a csapdába. Az itt vezénylő Ivanov valóban tervezte a támadás folytatását, de csak október közepén és ekkor is a főerővel nem a San felől Krakkó felé,

hanem Boroszló felé a Közép-Visztula mentéről, ahová öt seregébői hármat (a 4., 9. és 5.) szeptember végétől kezdve lassan — részben gyalog, részben vasúton — eltolt. Az orosz fővezér, Miklós nagyherceg terve szerint ehhez a támadáshoz csatlakozott volna Varsó felől még két sereg a keletporoszországi arcvonalról. Ez volt az „orosz gőzhenger” alap gondolata. Az orosz fővezérlet a mi seregeinket a lebergi csatával elintézettnak vélte. Ezért Galíciában csak két sereg maradt, még pedig a 3. (Radko Dimitrijew), mely Przemyslét zárta körül és a 8. (Bruszilov), mely a duklai horpadással szemben fedezte az orosz arcvonal déli szárnyát. Ezenfelül kisebb haderő az uzsoki hágótól Romániáig terjedő vonalban a kárpáti hágók felé küldetett ki azok megszállása céljából, amellyel szembe Conrad csak népfölkelést állíthatott.

De ha Conrad az orosz szándékait nem is ismerte fel, mégis a mi seregeink támadásának a San mentén sikerülni kellett volna, ha támadó lendületük bizonyos hányada az előző nagy csatákban veszendőbe nem megy. Az erőviszonyok az említett orosz eltolódás következtében nekünk kedveztek. A San felé, ahol csak egy orosz sereg állt, Conrad túlerőt irányíthatott.

A szóbanforgó támadóhadjárat még meg sem indult, mikor Hindenburg kételkedni kezdett abban, hogy a választott irányban talál-e a Visztulán innen ellenséget? Hátha az orosz a Visztula mögött arra vár, hogy a német sereg nekimenjen a megáradt folyamnak és aztán Ivangorod vagy Varsó felől az oldalába tör? Conradhoz fordult tehát azzal a javaslattal, hogy ez a balszárnyán levő Dankl-féle sereget a Visztula északi partjára tolja át. Ez némi huza-vona után annyiban történt meg, hogy Dankl seregének fele az északi partra átment és Hindenburg jobbszárnyán törekedett a San torkolata felé.

Hindenburg sejtelve helyes volt. A Visztulán innen, a San torkolata közelében csak egy kisebb orosz hadcsoportot sikerült elcsípní és megverni, de ez azért még a folyó túlsó partjára át-

vergődhetett. Egyéb megfogható ellenség az innenső parton nem volt! Dankl félserege ezután vissza is ment a déli partra. Hindenburg repülői ekkor jelentették, hogy a San mentéről Ivangorod felé, a Visztula jobb partján két orosz sereg elvonulása van folyamatban. Minthogy az átkelést a széles Visztulán, a túlsó parton megállapított orosz tömegek közelében kockáztatni nem lehetett, nem volt más mit tenni, mint az inneső parton az oroszok után iramodni azzal a szándékkal, hogy amennyiben a német sereg Ivangorodot az orosznál hamarabb eléri, ott átkeljen, vagy pedig ha az oroszok térbeli előnyét már behozni nem lehetne, azok átkelését megakadályozza s az átkelt részeket a Visztulába szorítsa.

A megindult versenyfutás a célt nem egészen érte el, mert az orosz térelőnye túlságosan nagy volt. Ivangorodnál az orosz megkezdte az átkelést. Hindenburg közben arról értesült, hogy Varsóban szibériai csapatok jelentek meg. Most már arról volt szó, hogy az orosz tömegek átözlése a San torkolatától egészen Varsóig akadályoztassék meg, vagy pedig legalább addig késleltessék, míg Conrad a San mentén győzelmesen megvívja a csatát. Ezért Hindenburg serege kénytelen volt a San torkolatától egészen Varsó erődítései alá széjjelhúzódni. Egyelőre sikerült neki úgy Varsó, mint Ivangorod előtt az oroszokat feltartóztatni. Tehermentesítésére Dankl — fokozatosan egész seregével — visszatért a Visztula balpartjára, hogy az Ivangorodig terjedő vonalban a német csapatokat felváltsa.

Közben Conrad többi seregei is elérték az ellenség elé, hogy a nagy csatát megvívják. Szerencsétlenségünkre az oroszok nem voltak hajlandók a San folyón innen velünk szembezállni. Boroevic és a főherceg seregeinek támadása elől utóvéd-harcok között a megáradt San mögé tértek ki és félbehagyták Przemysl ostromát is. Bóhm-Ermolli serege elől is ügyesen húzódtak vissza, úgy hogy az itt tervezett átkarolásból arctámadás lett.

Így aztán Conrad seregei nehéz viszonyok között indultak

a döntő támadásra, amelyből a San-menti és a chyrowi csata fejlődött ki. Hosszú heteken át dúlt a harc Przemysltól északra és délre, anélkül, hogy kielégítő eredményt hozott volna. Csapatunk csak igen nagy áldozatok árán tudták néhány helyen át a Sanon való átkelést kierőszakolni. De a további térnyerés nem sikerült, sőt mikor a támadás nyilvánvaló kudarca miatt Conrad itt a védelmet rendelte el, az orosz ment át ellentámadásba s helyenként a San innenső partjára is átjutott. Itt történt, hogy a 36. cseh ezred az oroszoknak megadta magát. San-menti balsikerünk annál feltűnőbb volt, mert itt Conrad az orosz ellen elegendő túlerőt tudott latba vetni.

Több szerencsével harcolt Bóhm-Ermolli javarészből magyar csapatokból álló serege, melyet Boroevic is hatásosan támogatott. Ez a sereg hosszantartó és előre-hátra hullámzó küzdelmek között a Chyrow környékén szembehelyezkedő Bruszilov-féle sereget november elejéig Samborig dobta vissza és így kedvező irányban tért nyert. De ezt a győzelmet nem lehetett kiaknázni, egyrészt, mert seregünk ereje fogytán volt, másrészt, mert a csatafront ellenkező szárnyán Dankl serege oly súlyos vereséget szenvedett, hogy Conrad kénytelen volt az egész vállalkozást félbeszakítani.

A balszárnyon ugyanis az történt, hogy az oroszoknak sikerült Varsónál és Ivangorodnál a balpartra átjutni. Hindenburg kénytelen volt serege zömét Varsó elé állítani, míg Ivangorodnál Conrad az oroszok nagyobb tömegeit szándékosan engedte át, hogy azokat Dankl ellentámadásaival tönkrevetesse. A gondolat jó volt, de megvalósításához hiányzott a szükséges erőteljes lendület. Ezért ez a kísérlet balul ütött ki. Dankl serege kezdeti sikerek után nehéz veszteséggel volt kénytelen október 27.-én Ivangorod elől meghátrálni. Mikor aztán egy hátrább fekvő vonalban sem tudta az átözönlött két orosz sereg (4. és 9.) túlerős támadását kivédeni, Conrad november 2.-án belenyugodott abba, hogy Dankl Krakkóra menjen vissza. Dankl serege elvesztette

állományának felét és 15.000 foglyot hagyott az oroszok kezén. Ezzel végződött a közös hadjárat.

Az ivangorodi csatavesztés maga után vonta Hindenburg seregének gyors visszavonulását is. Ez a sereg Varsó előtt már amúgyis igen nehezen tartotta magát, minthogy a balszámyát az oroszok megkerülték.

Conrad november 2.-án visszarendelte közép és jobbszárnny seregeit is, mégpedig József Ferdinánd főherceg seregét Krakkó felé, Boroevic és Bóhm-Ermolli seregét a Kárpátok mögé. Az orosz újra körülzárta Przemysl várát.

Említést érdemel, hogy Hindenburg egy Varsó előtt elesett orosz tisztnél talált intézkedésből tudta meg az orosz fővezérlet tervét: az orosz gőzhenger alakítását, amelynek 5 sereggel a Közép-Visztula mentéről Boroszló irányában kellett előregördülni. Az oroszok viszont egy Keletporoszország határán elesett német tiszt leveléből értesültek arról, hogy Hindenburg serege szeptemberben vasúton déli irányban — Krakkó felé — szállított el. Ennek alapján vonta el az orosz fővezérlet előbb a 2., majd az 1. sereget Keletporoszország határaitól a Visztula mentére és rendelte el az ugyancsak ide eltolt 4., 5. és 9. sereggel együtt végzendő támadást október 10.-ére, amely támadás a fent vázolt módon Hindenburg és Dankl seregeire ütközött, illetve azokat vissza-szorította.

Ha most a kivívt eredményt tekintjük, azt látjuk, hogy Dankl és Hindenburg az orosz tömegtámadás előhaladását mintegy két héttel késleltették, de ebben a munkában Dankl serege a pusztulás szélére jutott el. Többi seregünk támadása nem érte el a célt. Bizonyos azonban, hogy amennyiben ezek a seregek a Sanon túl, Lemberg környékére juthatnak el, akkor a déli oldalában veszélyeztetett „orosz gőzhenger” nem indul meg. A hiba abban rejlett, hogy seregeink megakadtak a San folyón, ami azért következett be, mert tüzérségi erejük az ilyen nehéz arctámadás

elvégzésére nem volt elegendő és mert seregeink minősége az első galíciai hadjárat túleröltetése következtében tagadhatatlanul megromlott.

A hadihelyzet válsága a leírt szerencsétlen hadjáratlalt tetőpontját érte el. Eddig az orosz tömegtámadás lehetősége Berlin felé csak a számvetésekben szerepelt, de most már ez a támadás valósággá vált. Öt orosz hadsereg megjelent a Visztula balpartján. Gyors hátrálásra kényszerítette az eddig veretlen német sereget és elseperte Dankl seregét. Ezenfelül orosz túlerő állt Keletporoszország határán. A helyzetet súlyosbította az, hogy a Galíciában levő orosz hadakkal a mi seregeink megbirkózni nem tudtak. Mindezek alapján úgy Hindenburg, mint Conrad azzal a javaslattal fordultak Falkenhaynhoz, hogy a nyugati fronton küzdő német seregektől adjon segítséget. Conrad 30 hadosztályt kért. Ennyit tartott az oroszok végleges leveretéséhez szükségesnek. Ennek a kérelemnek a teljesítése a franciákkal és angolokkal szemben a védekezésre való átmenetet jelentette volna. De Falkenhayn erre nem volt hajlandó. Küldött ugyan Hindenburgnak 3 lovas hadosztályt, mert lovasságot a nyugati hadszíntéren már nem használhatott, de gyalogságot nem adott.

KRAKKÓ ÉS LODZ KÖRÜL

A november elején kialakult, végsőkig kiélezett helyzetben, mikor a mindent letiprással fenyegető orosz tömegek kezdték Nyugat-Lengyelországot egész szélességben előzönlenni, maguk előtt szorítva Hindenburg és Dankl hadait, érlelődött meg Hindenburgban a világháború legvakmerőbb elhatározása. Arra szánta el magát, hogy mihelyt a visszavonulásban Szilézia határait eléri, elválik Conrad seregeitől és a maga seregét az oroszok arcvonala előtt vasúton és erőltetett gyalogmenetekben észak felé, Thorn környékére tolja el, hogy innen Lodz felé az orosz tömegek északi

oldalába, s ha lehet hátiba rontson. Remélte, hogy ez a lökés az orosz arcvonalat megállásra kényszeríti.

Hindenburgnak tehát alapjában véve az volt a szándéka, hogy egy seregével ferde csatarend alkalmazása mellett négy-öt orosz sereget tartóztat fel. Bizott abban, hogy a győzelmek révén vezérével összeforrt német sereg erős harci szelleme és rendkívüli mozgékonyága kiegyenlíti az oroszok óriási számbeli fölényét és hogy a német hadi manőver a lomha orosz tömegeket megzavarja. Mindamellett a terv vakmerő volt, mert fennforgott az a veszély, hogy a választott támadási irány a német sereget olyan területbe vezeti, ahonnan baj esetén nehezen tud visszatérni.

Conrad eleinte hallani sem akart a német seregtől való elválásról. Erre volt oka. Dankl serege ugyanis az ivangorodi csatában és az ezt követő hátrálásban annyira megrendült, hogy csak akkor érezte magát biztonságban, ha balról a németekre támaszkodik. A szomszédságnak ebből a kérdéséből Conrad és Hindenburg között igen éles nézeteltérés keletkezett. Végül is Falkenhayn vetette magát közbe, hogy a súrlódásokat elsimítsa, ami azonban csak látszólag sikerült. A dolog úgy oldódott meg, hogy Hindenburg egy népfölkelő hadtestet (Woyrsch) Dankl balszárnyán hagyott, de többi csapatával észak felé elvonult, míg Conrad a szélső jobbszárnyról, a Kárpátokból Bóhm-Ermolli seregének zömét — a budapesti és az erdélyi hadtestet — vasúton Porosz-Szilézia határára toltá el, hogy innen az orosz tömegek elé vesse magát. Hindenburgnak ez kedve ellenére volt, mert attól tartott, hogy Bóhm-Ermolli hadtestei nem tudják az oroszzt feltartóztatni, meghátrálnak, és maguk után vonják az oroszzt Porosz-Sziléziába. Ezért azt ajánlta Conradnak, hogy menjen minden seregével a Kárpátok mögé. De Conrad nem engedett. Kijelentette, hogy Németországot a német vezér akarata ellen is megvédi. Helyesen vélte, hogy Hindenburg merészen megtervezett oldaltámadása csak akkor sikerülhet, ha az orosz tömegek arc-

ban és déli oldalukban is megragadtatnak. Ezt a feladatot Conrad önként vállalta. A siker érdekében valóban mindent megtett. József Ferdinand főhercegnek a San mentéről visszavett seregét Krakkónál a Visztula északi partjára, Dankl serege mellé rendelte, hogy innen az oroszok déli oldalába támadást intézhessen. Ilyenformán a monarchia északi hadainak zöme — négy seregből három és ezeken belül az északi hadszíntéren levő öt magyar hadtestből négy — Németország védelmére sietett. A monarchia területének védelmére maradt: Nyugatgaliciában, Radko Dimitrijevič serege ellen egy osztrák hadtest, készen arra, hogy az orosz nyomás elől Krakkóra hátráljon, a duklai horpadásban Borojevič serege és ettől keletre, az Erdős-Kárpátok hágóinak védelmére, Pflanzler-Baltin magyar népfőkelő hadcsoportja. Utóbbi Erdély védelmére októberben öreg népfőkelőkből, úgynevezett hadtápaszálóaljakból alakult meg; mikor az orosz a Kárpátok gerincéhez közeledett és azon helyenként át is tört, ide szállították, az oroszot visszaűzte és ettől kezdve a szélső jobbszárnyon az Erdős-Kárpátokat védte.

Mialatt a mi seregeink Conrad vázolt nagyvonalú terve szerint eltolódásban voltak, Hindenburg még Keletporoszországból is magához vont két hadtestet és így Thorn és Posen között pár nap alatt 5 gyalog és 2 lovas hadtest erejű sereget gyűjtött össze, melynek vezérletét Mackensenre bízta. Szerencse volt, hogy az orosz tömegek közben, Nyugatlengyelország közepének elérésekor megálltak, hogy pihenjenek, utánpótlásukat, az elrombolt utakat stb. rendbehozhassák. November közepén akarták az előnyomulást Boroszló felé folytatni és pedig a Visztulától északra négy (2., 5., 9. és 4.), délre egy (3.) sereggel, miközben ennek a hatalmas arcvonalnak északi szárnyát a Keletporoszország felől Varsón át irányított Rennenkampf-féle (1.) sereg, déli szárnyát a duklai horpadással szemben álló Bruszilov-féle (8.) sereg fedezte volna.

Mackensen serege azonban már november 11.-én megindult

Lodz felé. Ennek a seregnek szép sikerei voltak. Miután áttörte a meglepett Rennenkampf-féle sereg laza arcvonalát, a következő (2.) orosz seregre rontott és azt Lodznál három oldalról bekerítette. Egy hadcsoportja (1 és fél gyalog és 1 lovas hadtest) pedig Lodzot kelet felől kerülte meg, hogy az orosz sereg körülzárását, Tannenberg mintájára, teljessé tegye. Ekkor azonban a hadiszerencse megfordult. A Lodznál védekező orosz sereg kétségbeesett helyzete dacára is keményen tartotta magát, délről csatlakozó szomszédja (Plehwe serege) pedig késedelem nélkül északnak fordult és együttesen a Varsó felől segítségre siető új orosz haderőkkel, a német megkerülő hadcsoportot Lodztól délkeletre bekerítette. Ez a hadcsoport ugyan kalandos harcok között, minden várakozás ellenére átvágta magát, de a német előnyomulás Lodz előtt megakadt. Igaz, hogy Mackensen támadása az orosz gőzhenger északi részét — 3 orosz sereget — Lodz körül megállította.

Ugyanekkor az orosz arcvonal közepét (a 4. sereget) Bóhm-Ermolli fokozatosan beérkező magyar csapatai a Woyrsch-féle német népfölkelő hadtesttel együtt tartóztatták fel.

A lodzi csatával egyidejűleg Conrad az orosz arcvonal déli szárnya ellen is végrehajtotta az ellentámadást. November 17.-én indult meg József Ferdinánd főherceg és két nappal később Dankl seregének előtörése Krakkó felől, a Visztula északi partján. A támadás az orosz gőzhenger déli seregét (9.) találta. Az orosz meghátrált és segítséget kért déli szomszédjától, a 3. seregtől. Ez erőket tolt át az északi partra és egyben tehermentesítésül a déli parton erélyes támadást intézett itt álló hadtestünk ellen, amely kénytelen volt Krakkó felé hátrálni.

Ugyanekkor Bruszilov serege a kárpáti hágók megszállása céljából benyomult a duklai horpadásba, magyar területre szorította Boroevic hadait és elfoglalta a kárpáti hágókat Duklától Uzsozig, sőt egyik hadoszlopa merész lendülettel november 23.-án

Boroevic jobbszárnyát Homonnáig dobta vissza. Az orosz tehát itt az Erdős-Kárpátokon majdnem egészen áthaladt. Még egy ugrás és eléri a Magyar Alföldet. Úgy látszott, hogy Boroevic elgyengült serege képtelen az oroszot feltartóztatni.

Az ekkor beállt helyzet így jellemezhető: Conrad és Hindenburg együttes támadásának sikerült az orosz gőzhenger északi szárnyát és közepét erőteljesen megragadni és kissé visszagördíterü. Az orosz terv egyelőre megbukott. De ennek nagy ára volt: a déli szárnyon, a Kárpátok védelmére nem jutott elég osztrák magyar haderő, ezért az orosz betört Magyarországra. Ugyancsak aggályos volt az orosz térnyerés a Visztula déli partján, Krakkó irányában, mert ez Nyugatiengyelországban hadakozó seregeinket a monarchia területétől elvághatta. Seregeink megmentették Porosz-Sziléziát, de saját hazájuk veszedelembé kerültek. Ezért Conrad kénytelen volt a támadást Danklnál és a főhercegnél november 25.-én beszüntetni. Új veszélyeket kellett elhárítani.

LIMANOVA ÉS A DUKLAJ HORPADÁSBAN

Conrad első gondolja az volt, hogy Krakkótól délre teremtse rendet. Boroevicen egyelőre még nem segíthetett, őt kénytelen volt magára hagyni. Az volt a terve, hogy József Ferdinánd főherceg seregét visszatolja a Visztula déli partjára és ennek ellentámadásával veri vissza az itt nagyon kellemetlenné vált oroszot. Majd aztán segíthet a duklai horpadásban is. Conrad ennek a tervnek megvalósításában jeles hadvezérnek bizonyult. A december folyamán a Kárpátokban keletkezett hadjárat döntötte el véglegesen az orosz támadás sorsát.

Boroevic magyar csapatokkal hamarosan, meglepő eredménnyel segített magán. Szélső jobbszárnyán, Homonnánál a Hazai honvédelmi minisztertől az ország belsejében szervezett és vasúton gyorsan a Kárpátokba szállított kombinált honvéd hadosztályt

(Kornhaber tábornok) déli irányból és a Szurmay vezérlete alatt álló erdélyi honvéd hadosztályt Uzsok felől, keleti irányból rendelte ellentámadásra. Ez az igen szépen tervezett és erélyesen végzett hadművelet teljes sikerrel járt. Az orosz súlyos veszteségek között november vége felé menekülésszerű hátrálásra kényszerült. A jobbszárny tehát rendbejött.

De ezalatt az orosz Boroevic balszárnyán Dukla és Zboró között tört előre, december elején elfoglalta a cseh csapatokra bízott Bártfát és ettől keletre, Sztropkóig hatolt. Boroevic erre a jobbszárnyán győzelmes és most északi irányba üldöző honvédek megállította, hogy őket vasúton Bártfa felé, ellentámadás céljából szállíthassa el. De ez időbe került. Még mielőtt a honvédek ideérhettek volna, az orosz nyomás fokozódott. A hadihelyzet oly bizonytalanná vált, hogy Boroevic a Kassa környékére való visszavonulás előkészületeit rendezte el, sőt már a Budapest felé szándékolta hátrálás gondolatával is foglalkozott.

Ebben a válságos helyzetben váratlan dolog történt. Bruszilov serege a duklai horpadásban, Boroevic nagy megkönnyebülésére megállt. Nem folytatta a támadást. Ennek az volt az oka, hogy Ivanov, az orosz délnyugati arcvonal vezére, nem Kassa, hanem Krakkó felé akarta reánk a döntő csapást mérni és ebből a célból Bruszilov seregét meggyengítette.

Említettük, hogy Dimitrijew Radko serege (a 3.) a Visztulától délre, Krakkóra vetette vissza a vele szembenálló hadtestünket. Ez az orosz vezér folytatta a támadást abban a reményben, hogy Krakkótól délre a mi arcvonalunkat áttöri és megnyitja a Bécs felé vezető utat. Kezdeti sikerei arra készítették Ivanovot, hogy minden máshol nélkülözhetőnek látszó haderejét ebben az irányban vesse latba. Ezért utasította Bruszilovot, hogy elégedjék meg a kárpáti hágók birtokával és megvédésével, vonjon ki azonnal két hadtestet arcvonalából és ezeket a Kárpátok északi lejtője mentén, Neu-Sandecen át, nyugat felé tolja el. Ezért

szüntette be Bruszilov a támadást. A parancs szerint kivont arcvonalából két hadtestet és ezeket nyugati irányban, december első napjaiban elindította.

Ivanov nem számított rosszul. Boroevic örült ugyan, hogy az orosz nyomás alábbhagyott, de nem ismerte fel az orosz hadi manőver célját. Ekkor Conrad igen erélyesen beavatkozott Boroevic hadvezetésébe. Elrendelte a támadást északi irányban.

Conrad egyébként még november utolsó napjaiban kiadta a Dimitrijew Radko előtörésének feltartóztatását célzó intézkedéseit. Áttolta József Ferdinánd főherceg seregét Krakkónál a déli partra, a sereg déli szárnyán, a hegységben erős ellentámadó csoportot (három osztrák és egy segítségül kapott német hadosztályt) gyűjtött össze és ennek azt a parancsot adta, hogy Limanován át az orosz sereg déli oldalába rontson. Ebből keletkezett Krakkótól délre, a Visztula és a Kárpátok között az a csata, amelyet „limanovai” jelző alatt ismerünk.

Conrad még a csata előtt lehallgatott orosz rádiósürgönyökből tudomást szerzett arról, hogy Bruszilov seregétől rövidesen két hadtest fog Limanova felé eltolódní. Ennek alapján utasította Boroevicet, hogy a Kassa felé való hátrálás helyett Bruszilov átcsoportosuló serege ellen támadásba menjen át, mégpedig azonnal. Különös feladatává tette, hogy balszárnyával Neu-Sandec irányába nyomuljon elő és Bruszilov elvonuló hadtesteit ragadja meg, nehogy azok Krakkótól délre valahol megjelenhessenek és ott a tervezett küzdelmet a mi hátrányunkra dönthessék el. Ez a balszárny: a Szurmay vezérlete alá került és Bártfa felé eltolásban levő honvéd hadtest kapta tehát a feladatot, hogy Bruszilov hadtesteit utolérje. Versenyfutás volt így keletkezőben Szurmay és az oroszok között. A térelőny Bruszilov hadtesteinek oldalán volt, de a verseny mégis a magyarok javára dőlt el. Ám még mielőtt a verseny megkezdődött volna, Limanovánál megindult a küzdelem.

Az emlékezetes limanovai csatát december 4.-én a tiroli hadtestnek és egy német hadosztálynak az orosz sereg oldalába intézett támadása vezette be, amit jobbról Neu-Sandec felé két magyar lovashadosztály fedezett. A támadás kezdetben tért nyert, de aztán igen meglassult. Az oroszok az első lökést kivédték. Conrad számított minden eshetőségre és ezért a csata első napjától kezdve állandóan csapatokat vont ki a Krakkótól északra eső arcvonalból és azokat Limanova felé toltta el. Erre nagy szükség volt, mert az orosz is erősítéseket hozott, hogy a mi támadó csoportunkat kelet felől átkarolja. Ez a törekvése nem volt sikertelen. Így a hosszú, egy teljes hétig tartó csata során az egyik válság a másikat érte. A tiroli hadtest nehéz veszteségeket szenvedett. önfeláldozóan verekedett a lóról szállt magyar lovasság, szurony nélküli karabéllyal a kezében, hogy a jobbszárnyunk felé törekvő erősítéseink felvonulását fedezze. Különösen kitűnt ennél a Nádasdy-huszárezred. Az itt ontott vér a célt elérte. A csatafront jobbszárnyára került erősítések közül az utolsó: a kassai honvéd hadosztály (Hadffy tábornok) december 12.-én az orosz arcvonalt túlszárnyalta és ennek oldalában kedvező csoportosítással támadásra fejlődött. De az oroszok a honvédek döntő rohamát már nem várták be. Hátukat féltvén, az egész vonalon meghátráltak.

Dimitrijew Radko seregének hátát Boroevic újból előnyomult seregének balszárnya, élén a Szurmay vezette hadtesttel, hozta veszedelembé. Az említett hadtest december 7.-én indult el Boroevic balszárnyáról, a Poprád völgyéből és rossz utakon, behavazott hegyeken át, Neu-Sandecnek vett irányt. Egyidejűleg Boroevic egész serege megindult a duklai horpadáson át. A honvédhadtest december 10.-én Neu-Sandec előtt rábukkant Bruszilov nyugat felé vonuló hadoszlopának zömére és azt erélyes támadással magára vonta. Ezzel megakadályozta, hogy a limanovai csata-terén megjelenjék. Bár Szurmay honvédjei Neu-Sandec felé át-

törni nem tudtak, támadásuk, valamint tőlük jobbra Boroevic többi hadtestének előnyomulása Duklán és Mezőlaborcon át, amellett, hogy visszaszerezte Uzsok kivételével valamennyi kárpáti hágót, kelet felől bekerítéssel fenyegette a Limanova körül küzdő orosz sereget, amely ebből a veszedelmes helyzetből gyors visszavonulással iparkodott kimenekülni. Ez 30.000 fogoly hátrahagyásával sikerült is. Dimitrijew Radko a Dunajec mögé, Bruszilov pedig Tarnow-Lisko vonalába hátrált. A mi csapataink hosszú idő után abba a helyzetbe jutottak, hogy nagyobb távolságra üldözhetek.

A limanovai csatátér döntő helyén magyar csapatok harcoltak. Ez teszi nekünk a csatát különösen emlékezetessé. De nevezetes volt a hadászati hatás is. Az orosz fővezérlet a Visztula északi partján Dankl serege elől is visszavette arcvonalát a Nida folyó mögé. A nagy arcvonal északi szárnyán az oroszok az időközben a nyugati frontról 6 hadosztállyal megerősített Mackensen támadása elől is hátráltak és feladták Lodz városát. Ugyancsak támadásba ment át Bőhm-Ermolli serege s az oroszokat a Pilica folyó mögé szorította vissza. Az orosz gőzhenger az egész vonalon lassan visszagördült, majd aztán a Bzura-Pilica-Nida folyók vonalában megállt. Megkezdődött az állásharc.

A Kárpátokban azonban még tovább dúlt a mozgó háború.

Conrad ugyanis most Krakkó felől két hadtestet küldött Boroevic megerősítésére és neki azt a feladatot adta, hogy az orosz t a San folyó mögé kergesse vissza és az ostromolt Przemysl várát mentse fel. Ez a gondolat természetesen mondható s összefüggésben volt a németek szándékával, akik Lodz felől egészen a Visztuláig akartak előnyomulni. Nekik nem sikerült, — nekünk sem. De nálunk a szándék megvalósítására irányuló törekvés balesetet is idézett elő. Mindenesetre túlnehéz feladatot kapott Boroevicnek sokat szenvedett hadserege.

Az orosz nem akart a San mögé hátrálni. Ivanov segítséget

küldött Bruszilovnak azzal a paranccsal, hogy Przemysl ostromának fedezése céljából a duklai horpadást foglalja vissza.

Mielőtt Boroevic a két hadtestet megkapta volna, Bruszilov — december 21.-én — támadásra indult és e hónap 27.-ig tartó nehéz harcok között Boroevic seregét a Kárpátok gerince felé szorította vissza. Az oroszok ugyan nem üldöztek tovább, de Boroevic mégis jónak látta, hogy agyoncsigázott hadseregét a Kárpátok mögé visszavezesse. Ez a téli hadjárat különösen súlyos veszteségekkel járt.

Ezzel a hadászati szépséghibával végeztük északon az első hadiévét.

A TELJESSÉG KEDVÉÉRT meg kell említenünk a szeptember közepén vívott mazuri csata után Keletporoszországban lezajlott hadi eseményeket.

Tudjuk, hogy Hindenburg szeptember második felében haderőinek zömével Conrad balszárnyára vonult. Keletporoszországban a 8. német sereg (1 és fél hadtest és ezenfelül mintegy 3 hadtest erejű népfölkelés és várőrség) maradt vissza. Megerősítésül október közepén Falkenhayn az új tartalék-hadtestek közül egyet küldött ide.

Ez a kis haderő orosz földön, a Niemen folyó előtt tartotta magát, majd mikor Hindenburg a lodzi hadműveletekhez november elején újra két hadtestet, utóbb aztán még egy hadosztályt vont el, a 8. sereg kénytelen volt a határ mögé, a mazuri tavak vonalába visszamenni. Ebben az erősített állásban aztán az oroszokat véglegesen feltartóztatta.

HA MOST összefoglaljuk az első hadiév északi harcait, a következő eredményre jutunk:

Conrad ebben az évben északon négy támadó hadjáratot tervezett és végzett, mégpedig

1. augusztus-szeptemberben az orosz főerő lekötése, sőt megvetése céljából a keletgalíciai hadjáratot, melyet a lengermi csatavesztés fejezett be; vissza kellett vonulnunk a haderő zömével a Dunajecig és egy sereggel a Kárpátok mögé,

2. októberben, Hindenburggal együttesen a Visztula mindkét partján lezajlott hadjáratot, amely a szándékolt célt nem érte el, de leleplezte a Boroszló felé tervezett orosz nagy támadás szándékát; ez a hadjárat az ivangorodi csatavesztéssel zárult; vissza kellett vonulnunk részben Krakkóig, részben a Kárpátok mögé,

3. novemberben a krakkói hadjáratot, amelyben Conrad az orosz gőzhenger közepét és déli szárnyát állította meg, de egyidejűleg az orosz Magyarországra hatolt,

4. decemberben a kárpáti hadjáratot, amely Krakkótól délre a limanovai győzelmet és ezzel együtt az orosz támadás végleges visszaverését szerezte meg, de a duklai horpadás előtt még egy kudarcot is hozott.

Ez a négy nehéz hadjárat az osztrák-magyar seregeket túlerőltette. Hogy a bekövetkezett erőelhasználódás mennyiben volt indokolt, azt az események leírásánál megbíráltuk. Mindenesetre a haderő túlságos igénybevételét jelentette az első hadjárat. Az itt elszenvedett kudarcunk szerezte meg az alapot az oroszoknak a Boroszló felé megindított nagy támadásuk megtervezésére és ebből adódott kényszerítő erővel számunkra a másik három hadjárat szükségessége. Ebből következett a túlerőltetés megdöbbentő mértéke. Lássunk erre nézve néhány számszerű adatot.

Az oroszok ellen alkalmazott négy seregünk gyalogsága augusztusban 810.000 lőfegyvernyi létszámot jelentett. November végéig három részletben összesen 300.000 puskányi pótlást kapott. De ennek dacára december közepén már csak 274.000 lőfegyverünk állt az oroszokkal szemben. Ez a 800.000 főt meghaladó veszteség (halott, sebesült, fogoly, beteg) nem maradhatott hatás

nélkül a hadsereg erkölcsi erejére sem, ami különösen az emberanyag kevésbé harcias részénél, mint a csehnél, a galíciai ruténél, a románnál stb., mutatkozott meg feltűnően.

A nehéz helyzetet súlyosbította az, hogy a déli hadszíntéren decemberben súlyos csapás ért bennünket.

BELGRÁD

Említettük, hogy az első szerbiai hadjárat kudarcra után Potiorek amúgyis tekintélyes haderőt Conrad a király kívánságára egy hadosztállyal megnövelte. A Balkánon ekkor kereken 12 tábori hadosztály erejű haddal és ezenfelül 3 népfölkelő dandárral (összesen 185 zászlóaljjal: 65 magyar, 43 horvát és 77 osztrák) rendelkezünk. Ez a haderő a védelemre túlságosan sok volt. Potiorek ezért a támadás megújítására tett javaslatot. Mint-hogy a király Szerbia megrendszabályozását kívánta és a külügy-miniszter is ilyen értelemben szólalt fel, Potiorek támadó tervei megvalósítására szabad kezet kapott.

Potiorek ezt a második hadjáratot újra merészen, de az elsőnél alaposabban tervezte meg. Másodszor is a Drinán át — a szerbeknek itt álló főerejével szemben — készült támadásra, amire nézve katonai indokokat lehetett éppen találni. De az is bizonyos, hogy a támadás nyugat-keleti irányának hátrányait még a legalaposabb tervezés sem oszthatta el. Potiorek seregeinek ugyanis a Drinán túl olyan területre kellett kerülniük, ahol vasutak, hajózható folyók vagy jó utak hiányában az elhasznált hadianyag pótlása és az eleség utánszállítása rendkívüli nehézségekbe ütközött. A csapatnak erősen kellett koplalnia és szenvednie, ha a vezér nem akart az utánszállítási vonalak hosszadalmas kiépítésére várni. Az egyébként jól megtervezett és erélyesen vezetett második hadjárat ezen bukott meg. Pedig ez a hadjárat a mi fegyvereink számos szép sikerével bővelkedik.

Potiorek most már minden haderejét összegyűjtötte az alsó Drina mentén és ennek torkolata mellett, a Száva északi partján. Legkisebbre szabott védőrséget hagyott a Bánát, a Szerémség, Dél-Bosznia és Hercegovina védelmére. Számolt azzal, hogy Bosznia déli részét időlegesen fel kell adnia és hogy szerb betörések a Bánátba és a Szerémségbe előfordulhatnak. De abból indult ki, hogy az ő erőteljes támadása a Drinán át az ellenség esetlegesen ily szándékait keresztelni vagy erőtlenníteni fogja.

A második támadó hadművelet megkezdését Potiorek szeptember 9.-ére tűzte ki, de a támadást mégis két nappal hamarabb indította meg. Tette ezt azért, hogy erőteljes választ adjon a szerbeknek, akik 3 hadosztály erejű sereggel szeptember 6.-án a Száván át a Szerémségbe törtek.

A mi két seregünk támadása a Drinán át rendkívül véres harcok között történt. A 6. sereg, amely Zworniktól délre ment a Drinának, azonnal kierősakolta az átkelést. Frank seregének a Zworniktól északra terjedő folyószakaszon csak több veszteségteljes kísérlet után, szeptember közepén sikerült a Drinán és annak torkolata közelében a Száván átjutni. Közben a szerbek betörését a mi szerémségi csapataink szeptember 14.-ig tartó küzdelmek során igen szépen kiverték, sőt a Mitrovica közelében a Száván átkelt szerb Timok-hadosztályt tönkre is verték. Potioreknek tehát igaza lett, hogy a Drina-menti támadástól nem engedte magát eltéríttetni. Itt a Drina keleti partján, mindkét seregünk erős szerb állásokra ütközött. Fényes bizonyítéka csapataink kiválóságának, hogy mégis sikerült a szerbeket lépcsőről-lépésre hátraszorítani. A szerb arcvonal szorongatott helyzetbe került. Hiába akarta Putnik szerb fővezér a mi seregeink nyomását azzal kiegyensúlyozni, hogy egy erős hadcsoportjával és montenegrói haderőkkel szeptember közepén az alig fedett Dél-Boszniába — Uzice és Foca felől Szarajevó felé — hatolt. Azt remélte, hogy ezzel Potioreket a Drina mentén dúló csata félbe-

szakítására és a nyugati partra való visszatérésre bírja. Potiorek azonban meghagyta főerejét a Drina keleti partján elfoglalt állásokban, bár déli oldala és háta veszályban forgott. Hidegvérrel gyűjtötte össze mindenfelől a földöntés helyén nélkülözhetőnek látszó kisebb haderőket, hogy a szerb betörést Szarajevó előtt megállítsa. Mikor ez megtörtént, 6. serege déli szárnyáról vett hadtesttel ellentámadást intéztetett az oldalát fenyegető ellenségre. Ez október közepén teljes sikerrel járt. Az ellenség csatát veszített és Boszniából kitakarodott.

Miután Potiorek így déli oldalában rendet teremtett, minden haderejét összevonta, hogy a Drina keleti partján megakadt csatát befejezze. Ez meg is történt. A szerb arcvonalt két szárnyát hátranyomta, mire a szerbek november első harmadában az egész vonalon meghátráltak. Győzelmünket Valjevo elfoglalása koronázta meg. Potiorek ekkor kiadta a parancsot a Kolubara keleti partjára való előnyomulásra, bár seregeink hadműveleti szünetre már rászorultak volna. De Potioreknek szüksége volt a Kolubara völgyében Valjevótól a Szávaig futó vasútra, hogy elhasznált hadianyagát és élelmezését a vasút igénybevételével pótolhassa, illetve szállíthassa a seregekhez. A szerbek azonban a Kolubara és annak jobboldali mellékfolyója, a Ljig mentén új csatára készültek fel. Ezért november közepétől kezdve itt újabb, két hétig húzódó nehéz küzdelemre került a sor. A csata a szerb arcvonalt közepének áttörésével és balszárnyának hátraszorításával végződött. A szerb seregek Kragujevac előtt választott állásba mentek vissza és feladták Belgrádot is. Csapataink a Kolubara-Ljig vonaltól keletre eső magaslatokra nyomultak elő.

Potiorek e második győzelem után az Arangjelovac-Grn. Milanovac vonalba hátrált szerbeket képteleneknek tartotta arra, hogy rövid időn belül támadó hadműveleteket végezhesse. Ezért most már a maga seregeit pihentetni akarta, amire nagy szükség volt. Csak azt kívánta, hogy Frank serege Belgrádot

szállja meg. Nem csupán a győzelem világraszóló bizonyítékát akarta ezzel megszerezni, hanem azt a célt is kívánta szolgálni, hogy Frank seregének anyagi ellátása Belgrádra alapoztassék. Ezenkívül Frank serege Belgrádnál abba a helyzetbe kerülhetett, amelyből később a szerb haderő oldalába nyomulhatott, feltéve, hogy ez megmarad elfoglalt állásában. Potiorek a szerbeket véglegesen el akarta intézni, hogy aztán a mi haderőink nagy része más hadszínterre szállítható legyen. Belgrád erős megszállása tehát katonailag indokoltnak látszott.

Mégis a főváros megszállására irányuló hadművelet okozta a katasztrófát.

Míg ugyanis a szerb seregek a Kolubara mellől rövidebb állásba húzódtak vissza, ahol Putnik összefogta haderőit, addig Potiorek arcvonala Belgrád megszállása következtében északkeleti irányban széthúzódott. Ezt a gyengeségi mozzanatot használta ki Putnik, mikor december 3.-án egyik igen tevékeny alvezérének javaslatára, mondhatjuk, hogy végső kétségbeesésében és legutolsó kísérlet gyanánt, déli szárnyán összefogott helyi túlerővel a 6. seregére vetette magát és azt december 9.-ig tartó küzdelmek során veszteségteljes és gyors visszavonulásra kényszerítette. Használt a szerbeknek a pár napos viszonylagos nyugalom, amely alatt Kragujevacból (a szerbek arzenálja) tüzérségi lőszerüket a Szaloniki felől éppen ideért francia szállítmányokból pótolták és gyalogságuk megrikkult sorait az itt készenlébe állított pótlásokkal feltöltötték. Ez aztán az erőmérleget a szerbek javára billentette. Ezzel magyarázható meg, hogy az eddig mindenütt győzelmes 6. seregünk (egyharmad részben magyar csapat) nem tudta a váratlan szerb rohamot feltartóztatni. Nem segített az sem, hogy Frank serege Belgrád felől azonnal ellentámadásra indult. A hirtelenül megromlott hadihelyzetet már az itt kivívott sikerekkel nem lehetett megmenteni. A leapadt látszámú és lőszerhiányban szenvedő 6. sereg egymásután feladta oly sok

vérrel kivívott eredményeit és végül is nagy ember- és anyagvesztéssel Szabácson át a Száva mögé vonult vissza. A visszavonuláshoz csatlakozott Franknak elszigetelten maradt serege is. Feladta Belgrádot és a Szerémségbe ment vissza.

A kudarc közvetlen oka volt a haderő széthuzódása a Kolubarától Belgrád felé. Az általános ok: csapataink a szeptember elejétől november végéig tartó hadjáratban, állandó rossz időjárás és eleséghiány mellett, annyira kimerültek, hogy december elején teljesítőképességünk felső határát már túllépték. A katasztrófa elmarad, ha Potiorek seregeit a Kolubaránál megállítja.

Ez a második szerbiai hadjárat sok veszteséggel járt. Veszítettünk elsősorban betegekben, aztán halottakban, sebesültekben összesen 200.000 főt. Ezenfelül 70.000 emberünk fogságba került. Mintegy 80 ágyút és 120 lőszeres kocsit kellett a feneketlen utakon elhagynunk, minthogy ezeket a kimerült lovak nem bírták elvonszolni. Nem csekélyebb jelentőségű volt az erkölcsi veszteség. A monarchia tekintélye a Balkánon a legmélyebbre csökkent. Bulgáriának elment a kedve az oldalunkon való beavatkozástól. A két bűnbak: Potiorek és Frank a vezérségtől elmozdítottak.

A Száva mögé ért két seregünk — Jenő főherceg vezérlete alatt egy seregbe összevonva — hamarosan talpra állt. Január elején a pótlások besorolása után, már 100.000 puskányi létszámot jelentett és képes volt arra, hogy harc képes hadtesteket adjon az északi hadszíntérnek. Ezt viszont az tette lehetségessé, hogy Potiorek a leírt második hadjáratban nemcsak a maga seregeit fogyasztotta el, hanem egyúttal a szerb haderőt is elkoptatta. A szerbek elvesztették támadóképességüket. Potiorek véres küzdelmek árán megteremtette azt a tartalékot, amelyből Conrad 1915 elején az északi hadszíntér vérvészteségeit pótolhatta és amelyből 1915 májusában az Isonzo-arcvonalat megalakíthatta.

A második szerbiai hadjáratnak ez volt a felbecsülhetetlen hadászati eredménye.

A MAKNETÓL FLANDRIÁIG

A marnei csata színteréről a német jobbszárny Soissons Reims vonalába, az Aisne és a Vesle folyók mögé hátrált, ahova rövidesen két német hadtest, az egyik az elfoglalt Maubeuge vára alól, a másik az eddig megfigyelt dán határról beérkezett. Ezzel a segítséggel sikerült Joffre üldöző seregeit megállítani. Majd szeptember közepéig bevonult az arcvonalba, Kluck és Bülow közé, az Elzászból áttolt 7. sereg is. A német arcvonalnak a marnei csatában oly végzeteljes hézaga így kitöltődött, az arcvonal megszilárdult.

Már korábban említettük, hogy a marnei csata után a hadműveletek vezetését a megtört Moltke helyett Falkenhayn — aki eddig hadügyminiszter volt — vette át. Neki kellett döntenie a nagy kérdés felől, hogy a háború súlypontja a moltkei haditerv bukása után is nyugaton maradjon, vagy pedig az orosz frontra helyeztessék át. Utóbbi esetben természetesen a nyugati frontot védekezés céljából valamilyen alkalmas állásba, legcélszerűbben a Maas mentére kellett volna visszahelyezni.

Falkenhayn ilyen nagyjelentőségű lépésre nem tudta elszánni magát. Különbösen is bízott abban, hogy a schlieffeni haditervhez való visszatéréssel a megrekedt támadást újra lendületbe hozhatja. Megkezdte ezért haderőinek eltolását a balszárnyról a jobbszárny mögé. Kivonta Elzász-Lotharingiából a 6. sereget (ahol most már csak népfölkelés maradt), hogy azt vasúton Belgiumon át, St. Quentin környékére, vagyis az ellenkező szárnyra helyezze át. Ezenfelül a többi seregektől is megindult — hadtestenként — az eltolódás a jobbszárny felé. Még ez folyamatban volt, mikor Falkenhayn szeptember közepén jobbszárnyát és közepét (öt sereget) támadásra rendelte abban a reményben, hogy ezzel a lökéssel a francia balszámlyat Párizsra

veti vissza, vagy legalább is a francia haderőknek nyugat felé való eltolódását megakadályozza. De ahogyan az események megmutatták, a molteki csoportosításban rejlő hadászati hibákat már nem lehetett jóvá tenni.

Joffre most már erős volt nyugati szárnyán. Falkenhayn említett támadását a szeptember 15.-től 22.-ig lezajlott Aisne-menti csatában simán visszaverte. Ezenfelül szakadatlanul folytatta már a marnei csata előtt megkezdett erőltolást keletről nyugat felé, hogy a németek jobbszárnyát megkerülhesse.

A két hadvezér vázolt kölcsönös átkarolási törekvése idézte elő a következő hetekben a nyugati szárnyaknak az Oise folyótól a tengerig való meghosszabbítását: a „tengerpartig való versenyfutást”. A szárnykeresésben kifejlődött holtverseny során eldöntetlen csaták sora keletkezett. A meghosszabbított nyugati szárnyak megütköztek, elhasználták egymás támadó erejét, visszaestek a védelembe, aztán megmerevedtek.

Az első ilyen nagy csata szeptember 23.-tól 27.-ig zajlott le a két meghosszabbított szárny (a 6. német és 2. francia sereg) között, az Oise és a Somme által határolt térben. Ezt az eldöntetlen mérkőzést követte újabb erőknek összecsapása október 2 és 10. között, a Somme folyótól északra, Arras városa körül. Ez is eldöntetlenül végződött.

Ez a két csata még nem győzte meg Falkenhaynt arról, hogy a versenyben ellenfelét nem előzheti meg. Még tudott új csapatokat célja szolgálatába állítani. Október 9.-én ugyanis Antwerpen megadta magát. Az itt felszabadult erős ostromló hadtestet az arcvonalba lehetett küldeni. Ezenfelül akkor lett hadi alkalmazásra kész Németország belsejében 6 és fél új tartalékhadtest, melyeknek megalakítását a német hadvezetőség önként jelentkezőkből még augusztus közepén rendelte el. Ezekből a hadtestekből Falkenhayn egyet Keletporoszországba küldött, minthogy onnan Hindenburg — Conrad támogatása céljából — sok erőt

elvont, egyet Verdun elé rendelt, míg a többi — legjobb — négyet az Antwerpennél felszabadult német hadtesttel együtt új seregbe foglalta össze. Az volt a szándéka, hogy ezzel a sereggel az ellenség szárnyát Flandrián át megkerüli.

De Joffret is hasonló szándék vezette. Arras és Ypern között a keleti szárnyról ide eltolt csapatokból alakította előbb az új 10., majd az új 8. sereget. Ide vonult az angol sereg is, míg a szélső szárnyra, Ypern és a flandriai tengerpart közé került az Antwerpenből kimenekült belga sereg. Az itt kialakuló arcvonal vezérévé Joffre Foch tábornokot nevezte ki.

Ilyen körülmények között az október 20.-án megkezdett német támadás Ypern felé: a flandriai csata a németeknek nem hozta meg a várt eredményt. Az új német sereg rohama zárt ellenséges arcvonalra ütközött, a friss tartalékhadtestek rettenetes veszteségek között elvéreztek. Négy napi küzdelem után a német támadóerő szinte teljesen elhasználódott.

Falkenhayn erre nyugodt arcvonalrészekről még három hadtestet gyűjtött össze, hogy ezekkel az ellenség arcvonalát délkelet felől Ypern irányában áttörje. Ez a kísérlet november elején vérbefult. Falkenhayn ekkor még egy erőfeszítést tett. A nagy küzdelmet legalább az ellenséges arcvonalból előreugró yperni hídfő elfoglalásával akarta befejezni, hogy a külvilág a leírt nagy hadműveletben német győzelmet lásson. Utolsó — két hadtestnyi — tartalékát latba vetette erre a célra. Ez a november 10.-én megindított utolsó támadás sem járt sikerrel.

November 18.-án a flandriai vérengzést azzal a lesújtó érzéssel kellett befejezni, hogy a nyugati fronton a háború győzelmes befejezésére egyelőre remény nincs.

A német vezér kénytelen volt belátni, hogy hasztalanul parazolta el seregei erejét. Most már — későn — kelet felé tekintett. Hét, nagyobbára elvérzett hadosztályt küldött a keleti hadszíntérre. Ezek közül egyet Conrad kapott. Ez a hadosztály

Limanovánál szerephez jutott. Hat hadosztály került Hindenburghoz.

FALKENHAYN amaz elhatározása mellett, hogy a marnei kudarc után is a döntést a nyugati hadszíntéren keresi, nyomós érveket lehetett felsorakoztatni. A többek közt azt is, hogy Bér lint kelet felől, Hindenburg győzelmei után veszély nem fénygette. Volt tehát idő.

A hiba abban rejlett, hogy Falkenhayn görcsösen ragaszkodott a már korábban meghódított francia terület megtartásához, ami a hadműveletnek bizonyos merevséget adott. Ha nyomban hátraveszi arcvonalát (jobbszárnyát) Belgium határáig és egyidejűleg a nyugodt arcvonalrészekből — balszárnyáról és középerőről — minden nélkülözhető erőt egyszerre kivon és ezeket nem kisebb részletekben veti a küzdelembe, hanem valahol Belgiumban egyesíti, itt jobbszárnyán olyan — több sereg nagyságú — haderőt gyűjthetett volna össze, melynek egységes alkalmazásával a győzelmet talán megszerzi.

De ha már ezt nem tette, az arcvonal meghosszabbítása során találhatott volna más megoldást is. A flandriai csatában bevetett új tartaléksereg eredménytelen támadása ugyanis félreismerhetetlenül bebizonyította, hogy az ellenséges arcvonal szárnyát már nem lehet átkaroló módon megtámadni. Ennek a csatának kudarcával egyidejűleg a keleti hadszíntéren is válságosra fordult a helyzet. Ekkor kellett Hindenburg és Dankl seregének az orosz tömegek elől a Visztula mentéről visszamenni. Említettük, hogy úgy Hindenburg, mint Conrad ekkor Falkenhayntól kért segítséget, sőt Conrad a háború súlypontjának keletre való áthelyezését határozott alakban javasolta.

Október végén tehát a flandriai támadást be kellett volna szüntetni. Keleten volt szükség azokra az utolsó friss haderőkre (öt hadtestre), amelyekkel Falkenhayn a támadást Flandriában

folytatta. Ha Falkenhayn erőit keletre veti, akkor az oroszokra november közepén, Lodz körül valóban döntő csapást mérhet. Így azonban ahogyan történt, az utolsó tartalékok is feleslegesen elvéreztek Ypern körül. Az antant jogosan dicsekedhetett győzelemmel. Ugyanekkor elmaradt a keleten valószínű döntő győzelem. A háborút ezért a következő télen át is folytatni kellett.

TÖRÖKORSZÁG BEAVATKOZÁSA

A központi hatalmak nehéz harcaiban bizonyos könnyítést jelentett az, hogy október végén Törökország hozzájuk csatlakozott. Jelentette azt, hogy Oroszország számára a Dardanellák becsukódtak, hadianyagot az ántánt részéről tehát csak nagy kerülvél — északi partja vagy Japán felől, Szibérián keresztül — kaphatott. Ezenkívül Törökország bizonyos orosz haderőket a Kaukázusban, angol haderőket pedig a Földközi tenger partvidékén (Suez, Palesztina), azonfelül Mezopotámiában magára vont, amely haderők tehát a főhadszínterek küzdelmeiből kikapcsolódtak.

Törökország kiváló emberanyagánál fogva jeles hadsereget tudott volna talpraállítani. De hiányzott a hadianyag. Erről elsősorban Németországnak kellett gondoskodni. A hadianyagszállítmányokat Bulgária a legjobb indulattal átengedte, de Románia kezdettől fogva nehézséget gördített a szállítmányok útjába. Ezért már 1914 végén felmerült a gondolat, hogy Szerbia északkeleti határterületének — a negotini kerületnek — megszállása útján lehetne Orsovától lefelé a dunai hajózást az anyagszállításra a legcélszerűbben biztosítani. Ennek az óhajnak megvalósítása azonban csak 1915 őszén sikerült. Addig állandóan kísértett az a lehetőség, hogy Törökország ellenállása hadianyag hiányá bán megszűnik.

AZ 1915. ÉV
LEGFONTOSABB HADIESEMÉNYEI

KELETI (OROSZ) HARCTÉR

Harcok a Kárpátokban I. 148. Kárpáti téli csata I. 23-III. 20. Mazuri téli csata II. 7-21. Przemysl eleste III. 22. Kárpáti húsvéti csata III. 20-IV. 27.

A központi hatalmak támadó hadjárata: gorlicei áttörés és üldözés a Sanig V. 2-17, csata a Dnyeszter mentén V. 9-12, Przemysl visszafoglalása V. 24-VI. 8, csata Stryjnél V. 26-VI. 17, Lemberg visszafoglalása VI. 13-22, csata a Gnila Lipa mentén VI. 28-VII. 2. Az orosz besorozása a Búg, Visztula és Narev közé VII. 18-30. Ivangorod elfoglalása VIII. 1-4. Az oroszok üldözése a Búg mögé. Kowno elfoglalása VIII. 18. Novo-Gyorgyevszk elfoglalása VIII. 20. Bresztlitovszk elfoglalása VIII. 26. Conrad rownoi hadjárata VIII. 26-IX. 27. Hindenburg vilnai hadjárata IX. 9-27. Október folyamán orosz ellentámadás és annak kivédése. Beszarábiai újévi csata XII. 24-31.

DÉLNYUGATI (OLASZ) HARCTÉR

Olasz hadüzenet V. 23. Határmenti csatározás V. 23-VI. 23. Első Isonzo-csata VI. 23-VII. 7, második VII. 18-VIII. 10, harmadik X. 17-XI. 3, negyedik XI. 9-XII. 4.

DÉLI (BALKÁNI) HARCTÉR

A Dardanellák ostroma: a Dardanellák bombázása II. 19, az ántánt-hajóhad áttörő kísérlete III. 18, az ántánt-haderő partraszállása Gallipoli félszigeten IV. 27-29, újabb ántánt-haderő partraszállása VIII. 6-21. Hadjárat Szerbia ellen: átkelés a Dunán és Száván X. 7-10, Szerbia leigázása X. 12-november végéig. Az ántánt megkezdte a Gallipoli-félsziget kiürítését XII. 20.

NYUGATI (FRANCIA) HARCTÉR

Ántánt-támadások: Champagne II. 16-III. 20, IX. 22-X. 31, Flandria III. 10-13, Artois V. 9-VI. 17 és IX. 21-X. 13. A németek első gáztámadása Ypernmél IV. 22.

*Lásd térképmellékletünk, 6.—9. számú vázlatait
(„Kárpáti téli csata“, „Gorlicei áttörés“,
„Isonzo-arcvonal“, „Szerbia leigázása“).*

HARMADIK FEJEZET

1915: A KÖZPONTI HATALMAK EGYSÉGES TÁMADÁSÁNAK ÉVE

AZ 1914. évben végzett támadó hadműveletek sehol sem jártak döntő eredménnyel, hanem csak az erőelhasználódásnak minden számítást fölülmúló mértékével lepték meg a hadvezetőségeket. Ez az elhasználódás az év vége felé minden hadszíntéren kikényszerítette a szembenálló felek megpihenését és erőgyűjtését. Úgy tűnt fel, hogy az első hadiév mérkőzései csak az erők kiegyensúlyozását hozták létre. Kétségtelen volt, hogy ha a háború hasonló módon folyik tovább, akkor annak befejezése a küzdő felek végkimerüléséig, azaz még igen hosszú időre kitolódik. Az idő azonban csak az ántántnak jelentett előnyt. Kíéhezthette a tengertől és a semleges külföldtől elzárt központi hatalmakat. Anglia kifejleszthette teljes haderejét. Az ántánt a maga oldalára vonhatta Olaszországot és Romániát.

Ez a hadihelyzet elsősorban a központi hatalmak katonailag erősebb tagjától, Németországtól, követelte meg, hogy a háború gyors befejezésére valamilyen jó haditervet forraljon ki. Az 1914. év hadi eseményei, helyesebben a monarchia seregeinek nem éppen szerencsés hadakozásai azt mutatták, hogy már csak a német haderő képvisel olyan lököerőt, amellyel az ellenséges gyűrű szétfeszítését, döntő sikerre való kilátással, meg lehet kísérelni. Csak a német haderő arathatott — akár nyugaton, akár keleten — döntő győzelmet. De a német haderő erőteljes alkalmazására hivatott Falkenhayn képtelen volt valamilyen nagyvonalú elhatá-

rozásra. A flandriai küzdelemben szerzett tapasztalatok után nem bízott abban, hogy nyugaton a győzelmet gyors csapással lehetne kierőszakolni, bár azon a nézetten volt, hogy a háború sorsa ott fog eldőlni. Az orosz hadszíntért másodrangú fontosságúnak vélte. Különbösen is azt vallotta, hogy az orosz haderő valamilyen ellene tervezhető nagy csapás előtt Moszkva felé térne ki. Nem hitt abban, hogy Oroszország esetleges leverése meghozná a békét.

Mégis 1915 folyamán a háború súlypontja Conrad és Hindenburg azonos nézetei alapján, Falkenhayn meggyőződése ellenére, fokozatosan keletre került. Itt kezdődött a mérkőzés a második hadiévben. Ennek során a központi hatalmak nehéz kezdet után szép eredményeket vívtak ki. De ellenfeleiket véglegesen legyőzni nem tudták, mert Falkenhayn, aki tagadta, hogy keleten a háború sorsát lehetne eldönteni, a kellő haderőt vagy egyáltalában nem, vagy pedig nem idejében adta Hindenburg és Conrad rendelkezésére.

KÜZDELEM A KÁRPÁTOKBAN

CONRAD HADITERVE

A keleten 1915 elején megindított nagyarányú hadműveletekre az első elhatározás Conradtól eredt. Conrad a limanovai csata után abban reménykedett, hogy sikerülni fog erélyes üldözéssel az oroszokat a Visztula-San vonala mögé szorítani és Przemysl felmenteni. Ez a remény tudvalevőleg nem teljesült. Az üldözés megakadt a Nida és a Dunajec mentén, sőt a jobbszárnyon Boerovic vereségével zárult. Conrad most már jogosan tartott attól, hogy amennyiben az orosz tömegek Galíciából és a magyar határról még a tél folyamán el nem űzetnek, tavasszal a mindinkább barátságatalanná váló Olaszország és Románia az ántánthoz csatlakoznak. Ebben az esetben a monarchia kénytelen lesz a fegy-

vert letenni. Ezért Conrad arra szánta el magát, hogy az orosz még a tél folyamán megtámadja. A téli támadás mellett szólt még az a megfontolás, hogy az eleséggel csak márciusig ellátott Przemysl felmentését nem lehet elodázní, mert ellenkező esetben a vár kiéheztetés következtében orosz kézre kerül. Ellene szólt azonban a magas hegység és a téli időjárás, mint nagyobb hadműveletek végzését rendkívül megnehezítő tényező.

Conrad a németek közreműködését feltétlenül szükségesnek tartotta és ezért Falkenhaynhoz fordult. Tudomást szerzett arról, hogy a németek január folyamán 4 és fél új tartalék hadtestet állítanak talpra. Azt a javaslatot tette tehát Falkenhaynnak, hogy egyéb — nyugatról veendő — haderőkön felül ezt a 4 és fél hadtestet Keletporoszország felől az orosz arcvonal északi szárnya ellen vesse latba és ezen módon támogassa az osztrák-magyar seregeknek a Kárpátokon át Przemysl felé tervezett hadműveletét. Minthogy pedig a feltétlen tekintélynek örvendő Hindenburg is azon az állásponton volt, hogy a háború súlypontját keletre kell áthelyezni, Falkenhayn kénytelen volt Conrad javaslatával foglalkozni.

Ismételt eszmecsere után végre Falkenhayn úgy határozott, hogy nyugaton, anélkül, hogy ottani haderőit csökkentené, védekezni fog, míg kelet számára 4 új hadtestet Hindenburg rendelkezésére bocsát, aki a maga részéről Conradnak, a Kárpátokban való alkalmazás céljából, 3 hadosztályt ad. Conrad Vállalta, hogy ebből a német segítségből hasonló erejű osztrák csapat hozzáadásával a „német déli sereget” (Linsingen) Munkács-Ungvár környékén, a kárpáti támadó hadműveletben való részvétel céljából megalakítja.

Nem állítható, hogy ez a 3 német hadosztály elegendő lett volna a döntő siker biztosítására.

Conrad azonban gondoskodott még más erőkről is. A szerb határról, ott a védelemre felesleges és ezért január folyamán az

orosz frontra szállított 7 hadosztályból és ezenfelül még a Nida és Dunajec-menti arcvonáról vett csapatokkal megerősítette a Kárpátokban álló arcvonalát: Boroevic seregét és Pflanzer-Baltin népfőlkelő hadsoportját. Ilyenformán Boroevic seregének erejét 130.000 puskára és 750 ágyúra, Pflanzer-Baltin hadsoportját 52.000 puskára és 190 ágyúra emelte. E kettő között vonult fel Linsingen vegyes serege: 48.000 puska, 325 ágyú. Ez a három sereg indult az első támadásra.

Meg kell itt említenünk, hogy Pflanzer-Baltin a megerősítést Tisza István gróf miniszterelnök beavatkozására kapta meg. Tisza ugyanis úgy ítélte meg a hadihelyzetet, hogy Pflanzer-Baltin öreg népfőlkelői a kárpáti hágókat már nem bírják sokáig tartani, s hogy az oroszok Máramarosban és Beszterce-Naszódban románlakta területre törnek, ami Románia azonnali beavatkozását

— ellenünk — vonná maga után. Románia azonban fékentartható volna, ha mi Bukovinát visszafoglaljuk Conrad elfogadta Tisza érvelését. A Pflanzer-Baltinhoz ezen az alapon küldött erősítés — a zágrábi hadtest — ezt a kemény tábornokot képessé tette arra, hogy február folyamán a kárpáti hágóktól a Dnyeszterig lendüljön előre és Bukovinát is visszaszerezze. Előrebocsájtjuk, hogy ez volt a téli hadjárat időszakának egyetlen vigasztaló mozanata.

Conrad a támadó hadművelet tervét az oroszok csoportosítására alapította. Ismeretes volt, hogy január elején Boroevicnek a duklai horpadásban álló hadával szemben az orosz zárt arcvonal Baligrodig terjedt és ezenkívül még az uzsoki hágót tartotta egy erősebb orosz hadcsoport. Baligrod és Uzsok között orosz lovasság, Uzsoktól keletre a román határig csak gyengébb orosz haderők álltak. Conrad a támadást az orosz zárt arcvonal szárnyára tervezte. Elrendelte, hogy Boroevic serege (7 és fél magyar, 6 és fél osztrák hadosztály és némi népfőlkelés) az uzsoki hágótól nyugatra, Przemysl irányában, Linsingen serege (1 osztrák, 3 német

hadosztály és 2 hadosztály erejű osztrák népfölkelés) ettől a hágótól keletre, január 23.-án induljon támadásra. A szélső jobbszárnyon Pflanzler-Baltin hadcsoportja (magyar és bukovinai népfölkelésen kívül 2 horvát, 1 osztrák hadosztály) azt a parancsot kapta, hogy január végétől — mert a hadműveletekre csak ekkor lehetett kész — a támadást a Tisza völgyéből a Tatár-hágón át Stanislau felé és Bukovinán át észak felé kísérje.

Ezenfelül Conrad a többi seregek is szerepet szánt. A Boroevictől balra, a Dunajec mentén álló 4. seregek (József Ferdinánd főherceg, 5 magyar és 9 és fél osztrák hadosztály) azt a feladatot adta, hogy a támadáshoz csatlakozik, ha Boroevic tért nyer. A Nyugatlengyelországban álló seregek, és pedig Dankl (1 magyar, 5 osztrák hadosztály) és Bóhm-Ermolli (5 magyar hadosztály) azt az utasítást kapták, hogy akkor támadjanak, ha az orosz előlük a Kárpátok felé csapatokat toina el, vagy ha visszavonulna.

Ennek a támadási tervnek voltak gyenge oldalai.

Nem vitatható, hogy a monarchia katonai helyzete az északi hadszíntéren való gyors döntést követelte meg. De a monarchia seregei az 1914. év hadi eseményei után már nem rendelkezettek azzal a mindent legázoló erővel, amely a tervezett hadművelet sikeres elvégzésére szükséges volt.

Conrad terve szerint a már négy támadó hadműveletben túlerőltetett és elvérzett osztrák-magyar seregeknek a legkeményebb téli időben, behavazott hegyeken át, a nagyobb tömegekkel való hadviselésre alkalmatlan magas hegységben kellett az ötödik nagy támadásra indulniok és olyan területben kellett hadakozniok, ahol a csapatok még harci szünet alatt sem juthattak fedél alá. Súlyosbította a helyzetet az, hogy a hegységben az orosz számtalan jó védőállást találtatott, a támadás ennek folytán igen lassan haladhatott előre, már csak azért is, mert a gyalogság az egyébként elég erős tüzérség támogatására nem számíthatott,

minthogy ez a meredek, jegestetőjű hegyekre nem kapaszkodhatott fel.

Conrad a támadás első időszakára, Boroevic és Linsingen több mint 200 km. széles arcvonalan, csak 170.000 puskát hozott össze. Ilyen nagy kiterjedés mellett megfelelő erejű tartalék alakítására, ami a valahol megakadt támadás előrerántására lett volna szükséges, nem jutott erő. Pedig juthatott volna, ha Falkenhayn felváltja német csapatokkal a Nyugat-Lengyelországban levő két seregünket, amelyeket ebben az esetben a Kárpátokba lehetett volna átszállítani.

A támadás ugyan irányánál fogva az oroszok aránylag gyenge és érzékeny arcvonalarészét találhatta és egyben Przemyslre a legrövidebb, mert legegyszerűsebb utat jelentette, de ez volt a legnehezebb út. Ezért a támadás csak akkor sikerülhetett, ha az oroszok a mi nagyarányú erőeltolásainkról híreket idejében nem kapnak és így ellenintézkedéseket nem tesznek. Minthogy ilyen véletlenül nem lehetett számítani, fennforgott a valószínűsége annak a lehetőségnek, hogy a támadás elfúl, mielőtt a hegy-sége áthaladna.

Mindezek folytán célszerűbb lett volna a kárpáti hadműveletet vagy szűkebb területen, de nagyobb erővel, erőszakos áttörés alakjában intézni — a duklai horpadáson át, vagy pedig a támadást akár a Dunajec mentéről, a Kárpátok és a Visztula között elterülő síkságon át, akár pedig Pflanzler-Baltin arcvonala felől megindítani. Utóbbi helyen volt az orosz front kétségtelenül a leggyengébb és itt lehetett volna az orosz szárnyat hatásosan megkerülni.

Conrad véleménye szerint azonban a dolog sürgős volt, mert Przemysl már nem tarthatta magát sokáig. Ezért nem jutott idő a támadó hadművelet célszerű, de valamivel hosszabb időt kívánó megalapozására. Ezért indult meg a világháború és egyben a világtörténelem legnagyobb hegyi és téli hadjárata hegyi

harcra készületlen és aránylag gyenge seregekkel. A Kárpátok jeges ormai aztán felemésztették északi seregeink állományának legnagyobb részét. A csapat kész volt arra, hogy verekedjék, de a hadvezér nem értékelte kellően azokat a körülményeket, amelyek a derék csapat küzdelmét az adott viszonyok között elkerülhetetlenül kísérték.

Ez a derék csapat: a támadás megkezdésekor a Nidától Bukovináig — a német csapatok nélkül — 434.000 puska és 2400 ágyú (és ezenfelül Przemysl 50.000 harcosnyi védő serege) már régen nem volt az, amit 1914 augusztusában jelentett. Azóta állománya többször elolvadt és többször feltöltődött, de most a hadművelet megkezdésekor történt kiegészítés után is legalább 100.000 puskával az előírt létszám alatt volt. Minősége a felületesen kiképzett pótlások kényszerű besorolása következtében elkerülhetlenül leromlott. A régi népfőlkelő és menetalakulások ugyan a hadsereg gyalogságából, mintegy 4 magyar és 4 osztrák dandár kivételével, eltűntek, de ez a gyalogság már maga sem volt egyéb, mint jobb minőségű népfőlkelés.

Ez a népfőlkelészerű haderő január 23.-án megindult a támadásról tájékozott orosz hadak felé és megkezdte azokat a küzdelmeket, amelyekben soha nem sejtett rettenetes szenvedések között kellett a pusztulás szélére jutnia.

Támadásunk az oroszokat nem lepte meg. A Galíciában parancsnokló Ivanov már a december második felében lezajlott és Boroevic hátrálásával záruló kárpáti küzdelem alapján úgyis azzal a gondolattal foglalkozott, hogy némi pihenés után a duklai horpadáson át a magyar Alföldre betör. Remélte, hogy vállalkozása sikere esetén Magyarországot különbékére, Romániát pedig az ántánthoz való csatlakozásra bírhatja. Miután tervéhez a nagyherceg hozzájárulását megszerezte, január 20.-án utasította alvezéreit, hogy a támadó hadjáratra készüljenek fel. Ekkor tudomást szerzett arról, hogy a mi kárpáti arcvonalunk január folya-

mán a duklai horpadástól keletre jelentékenyen megerősödött. Ebből bizonyosságot szerzett arról, hogy mi is támadást tervezünk. Kért a nagyhercegtől egy hadtestnyi megerősítést, de egyben igazán merész elhatározásra jutott. A mi terveink keresztezése céljából elrendelte Bruszilovnak, aki a Kárpátokban álló 8. sereget és a Przemysl körülzáró 11. seregnek a kárpáti hágók felé előretolt részeit vezérelte, hogy január vége felé a duklai horpadáson át Kassa és Csap felé ellentámadásba menjen át.

A Kárpátokban tehát a mi támadásunk az ellentámadásra felkészült oroszokra ütközött.

A KÁRPÁTI TÉLI CSATA

A Boroevic és Linsingen január 23.-án megkezdett támadásából kifejlődött küzdelem eredménye Conrad reményeit nem váltotta valóra. Nem a csapatban, hanem az időjárásban volt a hiba. 20°-os hidegben, három napig tartó harc után, a nagy csatafront közepén, a Boroevic jobbszárnyán előnyomuló Szürmay-féle magyar hadtest elfoglalta az uzsoki hágót, Boroevic eljutott Baligrodig, Linsingen is kissé előredolgozta magát. De ennek a három napnak időjárása elegendő volt arra, hogy a csapat lendületét megtörje. Nem az orosz ellenállás, hanem a méteres hóban és a jeges lejtőkön való előnyomulás merítette ki a csapatot. A szabad ég alatt való éjjelezés következtében harcosaink naponta százával fagytak meg és ezrével hültek halálra. Sem szekér, sem málhás állat nem tudta a csapatokat a hegymokkra követni. A katona így meleg ételhez és italhoz nem jutott. Az oroszokkal kezdetben szembeállított erő egyébként elegendő lett volna arra, hogy őket legázolja, ha a csapat gátlás nélkül harcra fejlődhetik és harci erejét a rettenetes hideg egészen el nem sorvasztja. De így pár nap alatt a kiuzsorázott, didergő és éhező csapaton tompa fásultság és közöny vett erőt. A csapat az elemek ellen vívott harcban alulmaradt.

Ez volt a helyzet, mikor január 27.-én Bruszilov ellentámadása megindult. Az orosz lökés hatása legerősebben Boroevic balszárnyán érvényesült. Az itt harcoló hadtesteink a következő napokban kénytelenek voltak lépésről-lépésre Sztropkó felé hátrálni. Az oroszok újból benyomultak a duklai horpadásba. Conrad erre a szomszédos 4. seregtől 1 és fél hadtestet indított ide útba. De mielőtt ez a helyszínére ért volna, az orosz támadás Boroevic arcvonala közepén az egyik galíciai hadtesttől Mezőlaborcot is elragadta. E fontos vasúti állomás elvesztésével Boroevic jobbszárnya vasúti összeköttetés nélkül maradt. Az arcvonalt többi részén sem volt rózsás a helyzet. Elveszett Baligrod. Szurmay az uzsoki hágtól északra védekezésre szorult. Linsingen nem tudott a Kárpátok gerincén túljutni. Csupán Pflanzler-Baltin közben megindult arcvonala haladt túl a Kárpátokon, de túlgöngye volt ahhoz, hogy a hadjáratot a javunkra dönthesse el.

Boroevic 130.000 puská erejű serege ezekben a január 23.-től február 5.-ig tartó harcokban 89.000 főt veszített. Kétségtelenné vált, hogy a szándékolt célt: Przemysl felmentését a megfogyatkozott haderővel nem lehet elérni. Újabb erőfeszítésekre van szükség, már csak azért is, hogy a magyar határ megvédhető legyen. Ez volt a kárpáti csata első felvonásának vizsgálatlan eredménye.

Conrad sokkal nyakasabb volt, semhogy a vállalkozás folytatásától visszariadt volna. Még mindig Przemysl felmentésére törekedett. összeszedett minden, máshol nélkülözhetőnek vélt csapatot, hogy azokat a kárpáti csatátér torkába tömje. Mert most is a régi irányban: Baligrod felé akart áttörni. Így vont el a Dunajec-menti arcvonaltól és a Nyugat-Lengyelországban levő Bohm-Ermolli-féle seregtől újabb 10 — köztük 5 magyar — hadosztályt. Megindult a vándorlás a mindent elnyelő Kárpátok felé.

A józan Boroevic, aki látta, hogy a tél milyen rohamosan

fogyasztja a csapatot, javaslatot tett a csődbejutott vállalkozás felszámolására. De ezt Conrad nem fogadta el. Különben is Conrad, aki Boroevic kárpáti hadvezetésével nem tudott megbarátkozni, a támadás folytatását a Nyugat-Lengyelországból iderendelt Bóhm-Ermollira bízta és neki átadta Boroevicnek Lupkowától Uzsokig terjedő jobbszámát, mint új 2. sereget. Ide irányította az útban lévő erősítések zömét, így került Bóhm-Ermolli vezérlete alá február folyamán 16 hadosztály, amelyek között 11 magyar volt. A duklai horpadásban továbbra is Boroevic parancsnokolt, aki azt a feladatot kapta, hogy Mezőlaborcot mielőbb foglalja vissza. Ezzel kezdődött a kárpáti csata második felvonása.

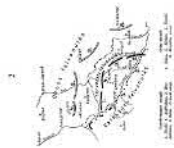
Boroevic erőfeszítései Mezőlaborc visszaszerzésére február 10.-től kezdve igen nehéz harcokat idéztek elő, anélkül, hogy említésre méltó eredményt hoztak volna. Bóhm-Ermolli, kinek csapatai február folyamán a magyar határtól északra vonuló állásait még megtartották, az erősítések beérkezése és csoportosítása után, február végén ment át támadásba, a főerővel Baligrod felé. Csatlakozott hozzá Mezőlaborc irányában Boroevic is.

A két sereg együttes ereje ekkor, a friss menetalakulások besorolása után, a 200.000 puskát elérte, s az oroszokkal szemben nem jelentéktelen túlerőt jelentett.

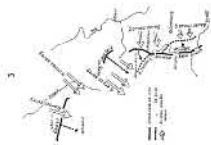
Támadásunk az időközben szintén nagyon megerősödött Bruszilov ellenlökésével találkozott. Ez ugyan visszaveretett, de említésre méltó módon mi sem jutottunk előre. A februári olvadást március elején kemény fagy váltotta fel. Ez jobban pusztította sorainkat, mint az orosz. Boroevic a támadást néhány napi veredés után, március 5.-én beszüntette. Ebben a harcban a temesvári hadtest állományának 60%-a pusztult el. Bóhm-Ermolli még tovább folytatta a támadást. Csapatai hősi harcok között kisebb előnyöket is értek el, de Baligrodot, ahol a budapesti hadtest vértett el, nem tudták visszaszerezni. Mikor aztán az oroszok

Map 1: Geographical location of the study area.

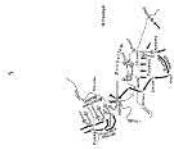
Map 2: Topographic map of the study area.

Map 3: Land use map of the study area.

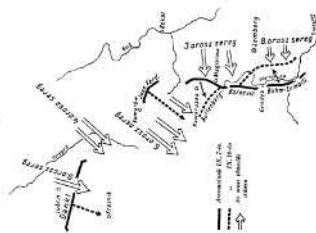

Map 4: Road network map of the study area.

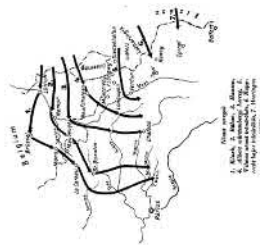
Map 5: Climate map of the study area.

3

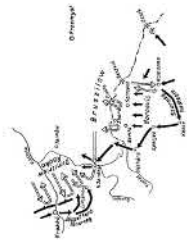
3. Drainage basin of the Krasnodar region
 1954 (scale 1:100,000)

4

4. Drainage basin of the Stavropol region
 1954 (scale 1:100,000)

5

5. Drainage basin of the Rostov region
 1954 (scale 1:100,000)

Lupkowánál egy osztrák hadtestet március 13.-án áttörtek, Böhm-Ermolli is — a következő napon — abbahagyta a hiábavalónak bizonyult erőfeszítést, miután a Baligrod felé támadó hadcsoportja állományának 73%-át elvesztette. Ezzel végződött a nagy csata ugyancsak szomorú második felvonása.

A kárpáti csata kudarcán nem tudtak változtatni a nagy arcvonal két szárnyán kivívott győzelmek sem.

A szélső jobbszárnyon Pflanzer-Baltin csapatai az előnyomulást január végén kezdték meg. Szerencsés harcok között átlépték a Kárpátok gerincét, meghódították Bukovinát, elfoglalták Kolomeát, majd Stanislaut. A Kárpátokon való átkelés után Pflanzer-Baltin Conradtól, egy hadosztállal való megerősítés mellett, azt a feladatot kapta, hogy Przemysl irányában előretörve, hátulról nyissa meg Linsingen megrekedt seregének az utat. Ezért Pflanzer-Baltin északnyugatnak fordult és inkább a kemény hideg, mint a véres veszteség következtében 28.000 főre leapadt seregével február végén Stanislautól északra és nyugatra megütközött az időközben beérkezett friss 9. orosz sereggel. A kifejlődött igen véres csatában Pflanzer-Baltin kénytelen volt a nyomasztó túlerő elől csapatait Stanislau feladása mellett kissé hátravonni.

Miután itt még két (1 magyar, 1 osztrák) hadosztálynyi megerősítést kapott, március közepéig húzódó kemény harcok között az orosz túlerőt véglegesen feltartóztatta, sőt arcvonalát tovább keletre a Dnyeszter mentére kiterjesztette. Pflanzer-Baltin harcai azt bizonyítják, hogy a kárpáti csatát megnyerjük, ha Conrad a támadás főerejét nem a duklai horpadásba, hanem az Erdős-Kárpátokba: a jobbszárnyra veti.

A nagy oroszországi arcvonal ellenkező szárnyán, Kelet-poroszsország keleti határán Hindenburg a kapott négy tartalék hadtesttel megrohanta az itt álló gyanútlan orosz sereget és azt a február 7.-e és 21.-e között vívott „téli mazuri csatában” tönkrevverte (110.000 fogoly, 350 ágyú zsákmány). Ennek az óriási

győzelemnek hadászati eredményei azonban elmaradtak. Hindenburg ugyan a csata után előnyomult a megerősített Narew folyó elé, de e mögött annyi orosz haderő állta útját, hogy áttörni nem tudott, sőt később az orosz ellentámadással szemben védekezni kellett.

A kárpáti küzdelmek nem érték el a szándékolt célt. Przemysl felmentése nem sikerült.

Az orosz sietett eddigi eredményei kiaknázására. Március 19.-én Miklós nagyherceg utasította Ivanovot, hogy a Kárpáton át Budapest felé törjön előre. Bóhm-Ermolli és Boroevic arcvonalán tehát március 20.-tól kezdve újra fellángolt a harc. Ugyanezen a napon Przemysl vitéz védőrsége az utolsó kirohanást kísérelte meg. Ennek visszaverése után Ivanov megkezdte a támadást a Kárpátokban. A Przemyslnél felszabadult ostromló sereget, aztán Bruszilovot és Dimitrijew Radkot nekizúdította a duklai horpadásnak. Homonna irányában akarta arcvonalunkat áttörni. 9. seregét pedig Pflanzler-Baltin ellen küldte.

Március 22.-én elesett Przemysl vára.

Mielőtt a kárpáti küzdelmek utolsó felvonását ismertetnénk, foglalkozzunk Przemysl védelmével és dicsőséges bukásával.

PRZEMYSL

A San mentén épült Przemysl, a monarchia legnagyobb vára, 50 km. hosszú köralakú erődvonallal, 1914-ben, modern délkeleti része kivételével, már alig volt korszerűnek mondható.

Mikor seregeink az 1914 szeptemberének első harmadában vívott lebergi csata után a Wisloka mögé hátráltak, Conrad a vár védőrsége gyanánt visszahagyta a szegedi honvéd hadosztályt, a kassai népfőlkelő dandárt és ezenkívül néhány osztrák népfőlkelő dandárt. Az oroszok Przemyslt csakhamar körülzárták, majd október első harmadában heves bombázás után a vár délkeleti erődei ellen rohamot intéztek. Ez a roham a magyar nép-

főlkelő erődörségek hősiesség védelmén és magyar honvédek ellentámadásán óriási veszteségek között hiúsult meg.

Rövidesen a Conrad második — októberi — támadó hadművelete kapcsán a San felé előnyomuló Boroevic-féle sereg a várat felmentette. Ezután még heteken dült a vár közelében a küzdelem: a San-menti és a chyrowi csata. Ez alatt történt, hogy Boroevic és Böhm-Ermolli seregei a vár élelmezési készleteit nagyon megapasztották és sebesültjeiket is részben ide szállították. A várnak három hónapra elegendő eleségét ez két hónapra csökkentette.

Az említett második támadó hadjárat visszavonulással végződött. A San-menti csatában résztvevő védőrség visszatért a várba, abban a reményben, hogy a végleges felmentés nem késik sokáig.

Az újonnan alakított 11. orosz hadsereg körülfárta a várat, hogy kiéheztesse.

A körülfárás folyamán a védőrség ismételt kirohant és gyönyörű példáját adta az „aktív” várvédelemnek. A legemlékezetesebb a kirohanások közül az, amelyet december közepén 17 magyar és 3 osztrák zászlóalj Tamássy honvédtábornok vezérlete alatt délnyugati irányban intézett, hogy Boroevicnek a duklai horpadásból — a limanovai csata után — végzett üldöző előnyomulását támogassa és egyben a vár felmentését szolgálja. Tamássy december 18.-án az ostromgyűrűt valóban át is törte. Sajnos, hogy ugyanekkor az oroszok Boroevicnak a vártól két napi járásnyira jutott jobbszárnyát visszaszorították, mire Tamássy parancsot kapott, hogy a várba térjen vissza.

Igy múlt el az utolsó alkalom a várőrség megmenetésére.

Ettől kezdve a várőrség már csak csökkentett élelmi adagokat kapott. A lovakat levágták, mert a lótáp a meglevő létszámmal csak január elejéig tartott volna. A védőrség 20.000 lovat megévelt, az előírt 700 gramm kenyér helyett végül csak 200 grammot

kapott. A rendszeres éhezés, párosulva azzal, hogy a katonák ruhái lerongyolódtak és hogy téli ruhát egyáltalán nem kaphattak, okozta azt, hogy a betegállomány folyton növekedett. Az utolsó hónapban nagyon megsaporodott a kimerültség következtében megbetegedettek és meghaltak száma. A várnak a feladás-kor 25.000 betege és sebesültje volt. De tulajdonképpen kimerültségben beteg volt az egész védőrség.

Bármennyire is takarékoskodott és éhezett a csapat, március 24.-én túl a helyzetet tartani nem lehetett. Ezen a napon az utolsó falat is elfogyott volna, csupán lóhús volt még néhány napra.

Ilyen körülmények között hatalmazta fel Conrad a védőrséget, hogy kitorés útján iparkodjék az éhhalál elől menekülni s így határozta el magát Kusmanek várparancsnok arra, hogy Lemberg felé minden fegyverfogható emberével március 19.-én kitorjni. A kitoréshez a védőrség 39.000 főnyi harcosa állt még rendelkezésre.

A kitorés szándékáról az orosz idejében tudomást szerzett. Przemysl lakosságában bőségesen akadt kém és áruló. Az orosz gyűrű áttörése ezért nem sikerült. A kitorési harcban a szegedi hadosztály állományának 68%-a pusztult el. Nem maradt más hátra, mint a megadás.

A várparancsnok a vár érődéit és a San hídjait felrobbantatta, lőszerét kilövette, ágyúit és minden egyéb katonai értékét hasznavehetetlenné tette, s a legfelsőbb hadúr, a király engedélye alapján március 22.-én reggel kitűzette a romhalmazra a harc beszüntetését jelző fehér zászlót.

Przemyslben 120.000 emberünk (élelmezési létszám) került hadifogságba.

Ma azt mondhatjuk, hogy célszerűbb lett volna a várat az októberi hadjárat után kiüríteni.

Tény az, hogy a vár felmentésének óhaja a kárpáti csata kitervelésénél és később a csata alatt is hátrányosan hatott.

Ha Przemysl nincs, Conrad a támadást talán nem Baligrodon át, hanem más, jobb irányban intézi és bizonyára jobban megalapozza.

A HÚSVÉTI CSATA

A kárpáti csata második felvonása után Conrad csodálatosképp a támadást folytatni akarta. Úgy vélte, hogy az újonnan beérkező menetelakulásokkal március utolsó harmadában feltöltendő csapatok az orosz arcvonalat áttörhetik. Most hogy Przemysl sorsa eldőlt, már nem kellett sietni és ezért az áttörést rendszeresen lehet majd előkészíteni.

Falkenhayn ekkor azt ajánlotta Conradnak, hogy a Kárpátokban ne támadjon tovább, hanem védekezzék, s e helyett az onnan kivonható erőkkel Szerbia ellen forduljon. Adott volna erre a célra 3—4 hadosztálynyi segítséget. Falkenhayn ugyanis állandóan a Szerbia által elzárt dunai útnak megnyitására gondolt, hogy Törökországnak tüzéséget és löszert szállíthasson. Márciusban kezdte meg ugyanis az ántánt a támadást a Dardanellák ellen, s kétséges volt, hogy a hadianyagban szűkölködő török hadsereg ezt a támadást kivédheti. Conrad azonban Szerbia ellen legalább 10 német hadosztályt tartott a mi Száva-menti seregünk (XV. és XVI. hadtest) megerősítésére szükségesnek, de mindenekelőtt a kárpáti csatát szerette volna győzelmesen befejezni.

A két hadvezér eszmecseréjének a március 20.-ára hajló éjjel megindult orosz támadás vetett véget, amiből a kárpáti csata utolsó felvonása: a húsvéti csata fejlődött ki.

Az első orosz roham Boroevic balszámját rendítette meg. Az orosz pörölyütések aztán ingadozásba hozták Bóhm-Ermolli arcvonalának jelentékeny részeit. Csupán az uzsoki hágót védő Szurmayer-féle magyar hadtest állt meg szilárdan.

Március 22.-én terjedt el Przemysl elestének híre, ami az

oroszkokat természetesen fellelkesítette, mert az ott felszabadult orosz sereg a kárpáti csatarendbe rövidesen előrenyomulhatott.

Ettől kezdve az oroszok megkettőzték erőfeszítéseiket. Szakadatlan rohamaikkal lassanként felőrölték arcvonalunk ellenálló erejét, mégpedig elsősorban ott, ahol a védelem szláv nemzetiségű csapatok feladata volt. Boroevic és Bóhm-Ermolli tevékenysége ezekben a nehéz napokban — tartalék híjján — abban merült ki, hogy a kevésbé veszélyeztetettnek látszó frontrészekről csapatokat vonjanak ki és ezeket odatömjék, ahol az arcvonalban már rések tátongtak. Ebben a foltozási munkában a hadtápkörletbe ért menetzászlóaljok is az első vonalba kerültek.

A csata menetébe Conrad is beavatkozott azzal, hogy a Dunajec-menti 4. sereg arcvonaláról tartalékokat tolt el a duklai horpadásba, így került ide a hírhedt prágai 28. ezred is, mely aztán majdnem teljes egészében az oroszokhoz ment át. A csatának minden napja hozott valamilyen kellemetlen meglepetést, így például a márciusi 24.-re hajló éjjel az oroszok Boroevic jobbszárnyán egy rutén hadosztályt törtek át. Ez a Laborca völgyébe özönlött vissza. A következő éjjel hasonló sors érte a balszárnyon a gráci hadtestet, mely kénytelen volt Zboróra hátrálni.

Conrad ilyen körülmények között jogosan tartott attól, hogy Boroevicnek a duklai horpadásban védekező serege már nem bírja sokáig és kénytelen lesz az oroszoknak Magyarországra utat engedni. Ezért Falkenhaynhoz fordult segítségért, aki nem szívesen és csak több napi tárgyalás után adta beleegyezését ahhoz, hogy Hindenburg Nyugatlengyelországból két hadosztályt, Linsingen pedig egy hadosztályt Homonnára küldjön, ahol ezek a csapatok a „Beszkid-hadtest“-be (Marwitz) egyesültek.

De közel egy hétnek kellett eltelni, míg ez a hadtest Homonnánál felvonulhatott. Addig a csata válsága a tetőpontot érte el. Az orosz nem lankadt el a támadásokban és Bóhm-Ermolli arcvonalán is napról-napra sikereket vívott ki. Március 28-án

Baligród mögött védekező arcvonalunk vesztett néhány kilométernyi tért, 29.-én az arcvonal egész kiterjedésében megingott, a következő napon egyik legvitézebb hadosztályunk, miután harcossainak 60%-át veszítette el, hátraszorult.

Bóhm-Ermolli nem látott arcvonala helyrehozhatatlan öszszcomlásának elkerülésére más módot, mint hogy csapatait a Kárpátok gerince mögé tervszerűen visszaveszi és magyar területen választ új védőállást. Ez a nehéz elhatározás a csata kezdetétől tartott vonalat ugyan feladta, de megmentette a sereget a pusztulástól. Április 1.-én délután, amikor Boroevic arcvonala mögött Marwitz hadtestének éle beért, rendelte el Bóhm-Ermolli a tervszerű visszavonulást. Ennek folyamán két szárnya — magyar csapat — a határon, Lupkowanál és Uzsoknál állva maradt, a közép — 25 km.-nyi területsáv feladásával — a határ mögé került. A visszavonulás kemény utóvédharcok között, de minden anyagvesztéség nélkül történt meg, ami szép bizonyítéka volt a nagyobbbrészt magyar csapatokból álló sereg hard értékének.

Az orosz nem mulasztotta el, hogy most nagy túlerővel a két szárnyra s különösen Szurmay hadtestére törjön. Az uzsoki hágó birtokáért április folyamán még hosszantartó, elkeseredett harcok folytak, de ezek Szurmay győzelmével végződtek.

Az orosz Boroevic arcvonalát is újból megrohanta és annak közepét Sztropkó mögé szorította vissza. Még több tért nyert a Laborca völgyében április 2.-án, ahol egy osztrák hadtest arcvonalát törte át. Szerencsére ekkor már Marwitz hadteste felvonult. Ez a hadtest az osztrák hadtest maradványaival és két magyar gyalogezreddel husvét szombatján, április 3.-án a Laborca völgye mentén intézett ellentámadással az oroszokat Mezőlaborc felé visszadobta. Az oroszok erre itt a támadást beszüntették és ezzel egyelőre feladták a Budapestre tervezett előtörés gondolatát.

Kísérleteztek még ezután is Bóhm-Ermolli arcvonala ellen, nehéz küzdelmek dúltak még Linsingen és Pflanzler-Baltin arc-

vonalan is, de az elfoglalt állásokat mindenütt megtartottuk. Április második felében aztán a harcok az egész vonalon elcsendesedtek. így végződött a kárpáti csata utolsó — harmadik — felvonása, amelyben óriási áldozatok árán sikerült az orosz roharmot feltartóztatni.

A KÁRPÁTOK 1914-ben a mellékhadszíntér szerepét játszották, 1915 elején főhadszíntérré változtak. Ezt Conrad törekvése idézte elő, aki a döntő csapást a Kárpátokban akarta az oroszra mérni. Ez nem sikerült, de az orosz haderők jelentékeny részét a Kárpátokba csábította, amiből aztán a nagyarányú orosz ellentámadás: a Budapest felé irányuló orosz hadművelet megszületett.

1915 január elején a Kárpátokban, Gorlice és Bukovina között még csak 18 gyalog és 6 lovas hadosztályunk állt. Április vége felé ez a haderő 46 gyalog (köztük 6 német) és 8 és fél lovashadosztályra emelkedett. Ez a tömeg szállt szembe a végül erősebbé vált ellenséggel: a mienknél zászlóaljban erősebb és nagyobb létszámú 38 orosz gyalog- és 14 lovashadosztállyal.

A magyar csapatok túlnyomó nagy zöme: 21 hadosztályból 17 a Kárpátokban, 1 pedig Przemyslben harcolt. Feltűnő, hogy a hiányzó 3 hadosztály, éppen a hegyvidékről származó erdélyi hadtest és a kassai honvéd hadosztály nem került a hegyekbe. Előbbi Nyugatlengyelországban, utóbbi a nyugatgalíciai fronton állt.

Az is különös, hogy a monarchia többi hegyi csapatából csak a gráci hadtest jutott a Kárpátokba. A tiroli és a bécsi hadtest a Dunajec mentén, a bosznia-hercegovinai XV. és XVI. hadtest a szerb határon őrködött.

A kárpáti küzdelem végén az volt a helyzet, hogy a nyugodt frontokon levő ezredek a havonta kapott pótlásokkal 5—6 zászlóalj erejűre emelkedtek, míg a Kárpátokban harcoló ezredek létszáma a hasonló pótlás dacára úgy leapadt, hogy csak gyenge

zászlóaljnyi erőt képviseltek. A nyugodt frontokon bekövetkeztett létszámduzzadás engedte meg Conradnak, hogy onnan újabb és újabb haderőket dobjon a Kárpátokba, ahol végül is a monarchia összes haderejének kétharmada harcolt és el is vészett.

A kárpáti csata a világháború legnagyobbjai és legvéresebbjei közé tartozik. Sokkal több vérbe került, mint a világháború kezdetének döntő hadműveletei, pl. az első galíciai hadjárat a lemergi csatával együtt, vagy a németek első hadjárata a marnei csatával együtt. Az emberanyag pusztulásának rettentő mértékére nézve elég annyit mondanunk, hogy az oroszok ellen küzdő csapataink január 1.-től április végéig közel 800.000 főt vesztek. Ennek a számnak közel a fele, 350.000 fő esik az abszolút veszteségre: a halottakra, az eltűntekre, a sebesülten vagy sebesületlenül fogságba jutottakra. A többi sebesülés és betegség folytán vált ki a csatavonalból. Az orosz veszteség a miénknél nem volt kisebb. Tudjuk, hogy az orosz hadseregnél a kárpáti hadszíntér a poklot jelentette.

Megérte-e Przemysl ezt az irtózatot áldozatot? Przemysl felmentése és az orosz arcvonalnak ezzel kapcsolatos áttörése vagy visszanyomása lett volna az eszköz, amely Olaszországot és Romániát a beavatkozástól visszatartsa. Nagy tét forgott kockán, ami magát a támadó hadműveletet, mint a fenti célt szolgáló eljárások egyikét elegendően megindokolja. De nincs kellő indok arra, hogy hadvezetőségünk miért választotta éppen a legalkalmatlanabb területet a támadásra. A rossz irány és az ehhez való ragaszkodás végzetesen megboszulta magát. Seregeink emberanyaga túlságosan elhasználódott. Ennek következményeit többé nem tudtuk kiheverni.

A NYUGATI FRONT ÉS A DARDANELLÁK

A nyugati fronton a franciák és az angolok 1915 elején, hadászatiilag függetlenül az orosz hadszíntér harcaitól, két támadást

intézkedtek a német arcvonal ellen, hogy áttörése után a mozgóhaborúra térhessenek át.

A franciák támadása a Champagne-ban, Reimstől keletre, az akkori felfogás szerint megsemmisítő hatású bombázás után történt. Február 16.-tól március 20.-ig tartott a franciák erőfeszítése. A német védővonal azonban szilárdnak bizonyult. A támadás a franciák 240.000 főnyi vesztesége mellett omlott össze. A német csapat itt élte át első ízben a „pergőtűz” név alatt ismertté vált ellenséges romboló tüzérségi támadást.

Az angolok Flandriában, Liliétől délnyugatra, március 10.-én indultak támadásra. Nekik sem volt sikerük. Már március 13.-án be is szüntették a támadást.

Ez a két csata Falkenhaynt meggyőzte arról, hogy a német állások áttörésétől tartania nem kell és így aggodalom nélkül vonhat el nyugatról tartalékokat a keleten való hadviselés céljaira. Ezt április végén, a kárpáti csata után meg is tette. A két nyugati csata tehát a keleti hadszíntéren harcoló seregeinknek még használt is.

Meg kell itt említenünk, hogy Falkenhayn 1915 tavaszán a nyugati német haderőket átszervezte. Minden hadosztályból kivont egy ezredet s az így nyert ezredekben április folyamán 14 új hadosztály állított fel. Ezek bizonyos részét aztán április végén Conrad támogatására, a keleti hadszínterre küldte.

A németeknek is volt nyugaton egy különleges támadásuk, még pedig a mérges gáznak, mint harci eszköznek kipróbálása céljából. Április 22.-én Ypernnél történt ez az első kísérlet, ahol az ellenség állása a német vonalak felé nagy félkörben előreugrott. Hat kilométernyi arcvonalban, tartályokból chlorgázt eresztettek — a kedvező irányú szél segítségével — a németek az ellenséges vonalra, ahol egy francia gyarmati hadosztály volt állásban. A mellékes cél az volt, hogy az ellenség állását Ypernnél hátraszorítsák.

Az eredmény teljes volt. A gáztámadástól érintett francia hadosztály szinte teljesen elpusztult. Vesztesége 15.000 gázmérgezett, s ebből 5.000 halott volt. A védővonalban széles hézag keletkezett. A gáz tehát rendkívül hatásos hadviselési eszköznek bizonyult. Az elért nagy eredmény a németeket is meglepte. Ezért nem is tudták kihasználni. Nem állítottak már előzőleg tartalékokat készenlétbe, hogy azok az ellenséges állásba ütött résen áttörjenek, aminek pedig minden valószínűség szerint óriási sikere lett volna. Így csak kissé elötölták vonalukat. De hozzáfogtak az új harci eszköz tökéletesítéséhez. Természetesen az ellenség is ugyanazt tette.

A TÖRÖK HADSZÍNTÉREN több nevezetes esemény történt.

Egy török hadtest január közepén Palesztina felől a szuezi csatorna ellen nyomult elő, hogy az angoloknak ezt a legfontosabb összeköttetési vonalát elvágja. Miután a török csapat 7 nap alatt a sinai sivatagon áthaladt, el is érte a szuezi csatornát, de itt oly erős angol ellenállásra talált, hogy vissza kellett vonulnia.

A török hadszíntér ellenkező szárnyán, a Kaukázusban, egy török sereg, a hadvezetésben kontárnak bizonyult Enver pasa vezérlete alatt, január folyamán az orosz határ ellen indult. A magas hegységben azonban a török sereg a nélkülözések következtében teljesen elpusztult, mielőtt még döntő csatát vívhatott volna. A központi hatalmak nézőszögéből ennek a hadműveletnek mégis haszna volt, mert bizonyos orosz haderőket magára vont, amelyek egyébként a Kárpátokban jelentkeztek volna.

Sokkal szerencsésebb és nagyobb arányú küzdelmet vívott a török haderő a Dardanelláknál.

Az angol kormányzat polgári elemei ugyanis, abban a meggyőződésükben, hogy a nyugati fronton győzelmet nem arathatnak, azt vették a fejükbe, hogy Konstantinápoly elfoglalásával a hadműveleteket új irányba térítik. Elsősorban az összeköttetést

Oroszországgal akarták helyreállítani, hogy oda hadianyagot szállíthassanak. De ezenfelül Konstantinápoly sok minden egyéb előnyt is jelentett volna. Bulgáriát, Romániát és Görögországot az ántánt mellé állíthatta, ami a monarchiának a kegyelemdőfést déli irányból megadhatta, a német befolyást a Keleten megsemmisíthette stb.

Az eszme jó volt, de a vállalkozást nem jól tervezték ki. Az angol vezérkar nem akart erre a célra csapatokat a francia hadszíntérről rendelkezésre bocsájtani, mert itt akarta a háborút eldönteni. Ezért először csak egy angol-francia hajóhad ment a Dardanellák ellen, abban a reményben, hogy a régi török erődítések szétlövése után a Dardanellákba való bejutást kierőszakolhatja, s aztán behatol a Márvány-tengerre, ahonnan a török fővárosra már könnyen reáteszi a kezét. Február végén sikerült is a flottának a külső erődöket — a Dardanellák bejáratánál — szétrombolni. De mikor március 18.-án a 16 nagy csatahajóból álló szövetséges flotta benyomult a tengerszoros bejáratába, hogy a belső török erődöket itt szétlője, ezek részéről erélyes ellenállásra talált. A kifejlődött tüzérségi párbaj során, 2 angol és 2 francia csatahajó elsüllyedt és 2 hajó súlyosan megsérült.

Ezt a csorbát ki kellett köszörsülni. Ezért az angol hadvezetés nehéz szívvel arra határozta el magát, hogy csapatokat — 80.000 főnyi angol és francia haderőt szállít a Gallipoli félszigeten a partra. Ennek a seregnek az lett volna a feladata, hogy a török erődöket megostromolja és így megnyissa a flotta útját.

Április 25.-én igen véres veszteségek árán az angoloknak két helyen a Gallipoli-félszigeten, a franciáknak pedig az ázsiai parton sikerült a partraszállás. De a Limán von Sanders német tábornok vezette ellenállás oly erős volt, hogy a partra szállt csapatok nem tudtak tért nyerni. A franciák néhány nap múlva kiűrtették az ázsiai partot, míg az angolok a félsziget déli és nyugati csücskén megvetették a lábukat, ahol megvívták történelmük leg-

nagyobb és legvéresebb, de sikertelen tengerparti küzdelmét, amely több százezernyi katonájukat emészttette el.

A Dardanellák birtokáért való küzdelem állandóan nyugtalanította Falkenhaynt, aki Conraddal szemben ismételten visszatért arra a gondolatra, hogy mindenekelőtt Szerbiát kell leverni, s ezzel kell megnyitni az utat Törökország felé, mert különben a támogatás nélkül maradt török haderő összeroskad. Conrad azonban egészen helyesen az orosz haderő elintézését tartotta az első feladatnak. Erre végre a húsvéti csata után reákerült a sor.

GORLICE

HADITERV

Április 1.-én, a húsvéti csata legizgalmasabb időszakában; amikor Bóhm-Ermolli serege az orosz nyomás elől kénytelen volt a Kárpátok mögé hátrálni és amikor Olaszország felől megsokasodtak a nyugtalanító hírek, Conrad azzal a javaslattal fordult Falkenhaynhoz, hogy a Kárpátokban segítsen, mégpedig vagy adjon egy hadosztályt Bóhm-Ermolli arcvonalának megtámasztására, vagy adjon nagyobb haderőket a Gorlice irányában intézendő támadáshoz.

Gorlice, a Boroevic és József Ferdinánd főherceg arcvonalai érintkezési helyével szemben, a Kárpátokat északról kísérő hegyvidékben fekvő városka, jelentette az orosz arcvonal törési pontjának környékét, amennyiben Dimitrijew Radko seregének Dunajec-Biala-menti, nyugat felé néző arcvonala Gorlicétől délre kanyarodott a duklai horpadás, azaz dél felé. A Gorlicén át Przemysl irányában gondolt támadás tehát az orosz Dunajec-Biala-menti (galíciái) arcvonal áttörése után az orosz kárpáti arcvonal oldalát táálta és ezt a San-Dnyeszter mögé való hátrálásra kényszeríthette. Ezzel a mi kárpáti arcvonalunkat mentesíthette az orosz nyomás alól.

A két hadvezér a javaslat felől írásban, majd személyesen is eszmecserét folytatott. Falkenhayn eleinte a támadás ellen volt. Szerette volna először Szerbiát leverni, hogy Törökországgal az összeköttetést helyreállíthassa. Ehhez Bulgáriát is megnyerhette és egyben Romániát a semlegességben való maradásra bírhatta. Olaszország további semlegességét területi engedményekkel vélte megvásárolhatónak. Hindenburg is nézetet nyilvánított. Szükségesnek tartotta a kárpáti arcvonal megtámasztását. Falkenhayn végre is belátta, hogy a monarchia megmentése az első teendő, mert mégis csak értékesebb szövetséges mint bárki más és hogy az olasz-román beavatkozás is akkor odázható el, ha a monarchia az orosz nyomás alól felszabadul. Minthogy pedig a nyugaton vívott téli csaták Falkenhaynt a német arcvonal ellenálló ereje felől megnyugtatták, végül is — április 13.-án — elszánta magát a Gorlicén át intézendő áttörésre. Erre a célra tekintélyes haderőt: Mackensen vezérlete alatt a nyugati frontról veendő 4 német hadtestnyi sereget szánt. Kikötötte, hogy ezt a sereget Conrad egy hadtesttel és egy lovashadosztállyal erősítse meg és hogy a Dunajec-Biala mentén álló, szintén megerősítendő 4. seregünk is a támadásban — Mackensen parancsai alatt és tervei szerint — résztvegyen. Mackensent egyébként Conradnak formailag alárendelte.

Falkenhayn nem tervezett olyan döntő csatát, amelynek eredménye az orosz esetleg békekötésre kényszeríthette volna. Úgy gondolta, hogy mihelyt az orosz a San mögé dobátik, Mackensen seregét Szerbia ellen fordítja. Conrad viszont Lemberget akarta visszafoglalni. De ez a kérdés egyelőre függőben maradt. A lényeg az volt, hogy az orosz hátraszoríttassék. Egyébként az oroszra kivédhetlen, megsemmisítő csapást csak úgy lehetett volna mérni, ha két szárnyát—Keletporoszország és Bukovina felől — mélyen hátranyomjuk és közepét, a Visztula és a Búg között, elfogjuk. Ha Falkenhayn minden tartalékát ezzel a

céllal veti latba, akkor az igazán döntő jelentőségű eredmény aligha maradt volna el.

Az orosz nem sejtette a Gorlice felé közeledő veszélyt. Bizonytalan híreket ugyan kapott német csapatoknak Nyugat-Galíciában való megjelenéséről. De Dimitrijew Radko fontosabbnak ítélte Mezőlaborc vidékét, ahol a húsvéti csatában már német csapattal volt dolga. Tartalékait errefelé toltta el, így aztán a Dunajec-Biala mentén az első vonalban csak 6 hadosztálya állt. Ivanov maga azzal a gondolattal foglalkozott, hogy később megújítja a támadást a Kárpátokon át. Ezt akarta a nagyherceg is. A főlökezt Bóhm-Ermolli és Pflanzler-Baltin ellen tervezte. Ezt el is rendelte május 3.-ára. De Mackensen támadása ezt a tervet keresztelte.

Mackensen serege a hozzá beosztott Arz-féle hadtesttel (a kassai honvéd és egy osztrák hadosztály) április utolsó napjaiban a Biala mentén, Gorlicével szemben csoportosult a támadásra és beékelődött itt a főhercegnek a Dunajec vonalán összevont s egy erős székely dandárral megerősített serege és Boroovicnek a duklai horpadásban álló arcvonala közé. Az első lökésre hivatott német és 4. osztrák-magyar sereg együttes ereje 16 és fél gyaloghadosztályban 191.000 (ebből 85.000 német, 25.000 magyar és 81.000 osztrák) puskára és 1050 ágyúra rúgott és így Dimitrijew Radko arcvonalával szemben hatalmas túlerőt képviselt. Meg kell jegyeznünk, hogy a magyar csapatok túlnyomó része ekkor még a legnehezebb helyen, a Kárpátokban állt.

A GORLICEI ÁTTÖRÉS

Május 2.-án, a keleti hadszíntéren még nem ismert erejű pergőtűz után rohanta meg Mackensen két serege Dimitrijew Radko állásait. Az első roham az orosz arcvonalba több helyen ütött rést. A következő napon Boroovic balszárnya is dél felől csatlakozott a támadáshoz.

Az orosz az első meglepetés elmúltával elkeseredetten védekezett. A nagyherceg megtiltotta a hátrálást és követelte az áttört vonalrész visszaszerzését. De Mackensen seregei az orosz tartalékok ellentámadásai dacára is kierőszakolták a következő napokban a Wislok folyón való átkelést is. A nagyherceg erre Joffrehoz fordult, hogy a nyugati hadszíntéren végzendő erélyes támadással akadályozza meg német haderőknek keletre való áttolását. Ivanov pedig nyugati szárnyának veszedelmét azzal iparkodott ellensúlyozni, hogy keleti szárnyát küldte támadásra Pflanzer-Baltin ellen.

Mindez egyelőre nem sokat használt. Mackensen a következő napokban szünet nélkül folytatta az oroszok visszaszorítását, akiknek ennek folytán kárpáti arcvonala is megingott. Május 9.-én Bóhm-Ermolli is megindulhatott észak felé. Seregeink nyomásának hatása alatt Dimitrijew Radko és Bruszilov kénytelenek voltak a San folyó—Sambor vonalába hátrálni. Nem segített rajtuk az, hogy az orosz arcvonal keleti szárnya Pflanzer-Baltin laza arcvonalát május 9.-étől 12.-ig tartó csatába a Dnyeszter mentéről a Pruth mögé nyomta vissza. A mi arcvonalunk — a Visztulától a vereckei szorosig — nem szakította félbe a támadást. Az általános előnyomuláshoz csatlakozott jobbról a Linsingen és balról a Visztulától északra levő front is: Dankl és ennek szomszédja, a Woyrsch-féle német hadsereg, amelyhez tartozott Kövess erdélyi hadteste. Utóbbi itt, a kárpáti téli csata folyamán elszállított Bóhm-Ermolli-féle sereg helyén maradt vissza.

Ez az üldözésnek is nevezhető előremozgás kisebb-nagyobb megszakításokkal június elejéig húzódtott el és rendkívül véres küzdelmek között ment végbe. Különös hevességgel dúlt a harc a Visztula északi partján, ahol az orosz Dankl seregére keményen visszavágott és ezzel ezt a sereget heteken át megállította, a San mentén, ahol Mackensen serege a jaroslai hídfőt elfoglalta, itt az átkelést kierőszakolta, majd a túlsó parton ki-

terjeszkedett, míg tőle balra a főherceg serege a Sanon átjutni nem tudott,

Przemysl előtt, ahol 3. seregünk (az olasz hadszíntérre távozott Boroevic helyett Puhallo) nyugat és dél felől intézett támadásokkal iparkodott ezt a várat visszaszerezni,

Sambortól északra, ahol Bóhm-Ermollinak kellett északi irányban áttörni,

Stryj előtt, amerre Linsingen vett irányt.

Mindezek az üldöző csaták nehezek és veszteségteljesek voltak. Az orosz védelem megszilárdulása, a mindinkább hevesebbé váló orosz ellenlökések és a monarchia cseh csapatainak hitvány magatartása mind hozzájárultak, hogy előnyomulásunk csak lassan nyerjen tért. A főherceg seregében egy cseh ezred a Samenti Sienawánál adta meg magát az oroszoknak és hozta ezzel a legválságosabb helyzetbe a szomszédságában helytálló székelyeket; pár nap múlva egy másik cseh ezred mondott csütörtököt. Dankl seregénél a brünni ezred silánysága okozott nagyobb balesetet. A magyar csapatok annál derekasabban verekedtek, de sok vért is vesztettek. Nem csoda, mert minden egyes ütközetben drótkadályokkal védett orosz állásokat kellett áttörni. Elég ha megemlítjük, hogy a Mackensen seregében harcoló kassai honvéd hadosztály a május elején fennállt 14.000 puskányi létszámról május végéig 2.600 puskára apadt.

Igen sok vérbe került, míg végre június 3.-án német segítséggel sikerült Przemysl visszafoglalni és ezzel az arcvonal jelentékeny részét a San folyón áthozni. Igaz, hogy az orosz veszteség még nagyobb volt. Ivanov négy serege május havában 412.000 halottat, sebesültet és foglyot veszített. De kapott fokozatosan 15 hadosztály megerősítést. Ezek segítségével Radko Dimitrijew és Bruszilov közé új sereget iktatott be. Ivanov még Przemysl elvesztése után is bizakodott abban, hogy seregeinket Lemberg előtt megállíthatja. Arcvonala közepét kissé visszavette

és jól felkészült a Lemberg védelmére vívandó döntő csatára. Két szárnya nem hátrált, hanem szilárdan tartotta magát: nyugaton a San alsó folyása mentén, ahol a főherceg serege hasztalan kísérelte meg az átkelést, keleten — a Dnyeszter és a Pruth között, ahol Linsingen és Pflanzler-Baltin előnyomulásának állta útját. A mondott felállításban az orosz megpihenhetett és a védelemre alaposan berendezkedett. Ideje volt reá, mert a mi seregeinknek az egy hónapos hadjárat után szünetre volt szükségük, hogy megiritkult soraikat feltölthessék és az elhasznált hadianyagot pótolhassák.

Conrad és Falkenhayn nem örülhettek zavartalanul a szép gorlicei sikernek. A nagy csata harmadik napján vették a rossz hírt, hogy Olaszország a hármasszövetségi szerződést felmondta. Pár nap múlva megtudták, hogy az olasz az ántánttal már április végén szerződést kötött. Bizalmas értesülés szólt arról, hogy az olasz a háborút még május vége előtt megkezdi. Május 9.-én nyugaton a franciák és az angolok egyidejűleg megindultak az orosz-tól kért tehermentesítő támadásra. Mindez elég okot adott a nyugtalanságra. A két vezér ezért azt tervezte, hogy az orosz üldözését a San-Dnyeszter elérése után félbeszakítják és ekkor majd nagyobb erőket vonnak ki az arcvonalból — Olaszország ellen. Conrad egyelőre csak a temesvári hadtestet vette a csatafrontból — május 18.-án — vissza és azt Mezőlaborcra az olasz határra útbaindította. Egyébként mind a két vezér minden, más-hol nélkülözhető erőt Mackensen két seregének megerősítésére fordított. Falkenhayn erre a célra 4 és fél hadosztályt szedett össze részben nyugatról, részben Hindenburg arcvonaláról, Conrad pedig a kárpáti seregekből vett 3 hadosztályt küldött a főherceg seregéhez.

Przemysl visszafoglalása után, jóllehet az olasz hadüzenet ezt megelőzte, a két vezér mégis arra az elhatározásra jutott, hogy a hadjáratot északon Lemberg elfoglalásával fejezik be. Lemberg

visszavétele a német csapatok előtt a kimerültség félreismerhetetlen tüneteit mutató oroszot esetleg különbékére hajlandóvá tette és Romániát a beavatkozástól visszatarthatta. Szükség volt a Lemberg irányában való előtörsre, hogy így könnyítsünk arcvonalunk jobbszárnyának nehéz helyzetén, ahol június folyamán a Stryj városán túljutott Linsingen és a Pruth vonalán hadakozó Pfanzer-Baltin az orosz 9. és 11. orosz sereg (Lecsicki és Cserbacsev) ellentámadásával szemben igen válságos helyzetbe kerültek. Itt különösen Szurmay magyar hadszoportja vesztett sok vért, mikor az északi irányban előnyomult Böhm-Ermolli és a Stryj felől keletnek, Stanislau felé fordult Linsingen között keletkezett nagy hézagban kellett az oroszoknak áttörési kísérleteit kivédenie. Ebben az egyenetlen harcban a magyar hadosztályok állományuk 90%-át hagyták a csatatéren. Ez eléggé bizonyítja, hogy az orosz erő itt nem tört meg.

Szükséges volt az orosz arcvonal újbóli áttörése Lemberg felé azért is, hogy Mackensentől balra, a San alsó folyása mentén még kitaró oroszok is hátrálásra kényszeríttessenek. A hadászati helyzet tehát a támadás folytatását követelte. Csak ez hozhatta lendületbe arcvonalunk két megrekedt szárnyát.

Az áttörés Mackensen időközben két német hadtesttel megerősített seregére bízott. Conrad alája rendelte a főherceg seregén kívül Böhm-Ermolli seregét is. Meg kell itt jegyeznünk, hogy az eredetileg Mackensentől jobbra álló Puhallo-féle sereg Przemysl megvívása után feloszlott. Hadtesteik részben a főherceghez, és Pfanzer-Baltinhoz, részben az olasz határra kerültek, megmaradt csapatai pedig Böhm-Ermolli seregéhez csatoltattak. Puhallo átvette a Dankl-féle sereg vezérletét. Dankl Tiroloba távozott, hogy ott a védelmet vezesse.

Mackensen tehát három sereggel indult a támadásra. A közepén a német sereg a Lemberg-től északra fekvő Rawaruskát kapta irányul, balról a főherceg túlnyomó részben osztrák csapa-

tokból álló seregének az volt a feladata, hogy a német sereget észak felé fedezze. Bóhm Ermolli túlnyomó részben magyar hadosztályokból összeállított seregének Grodeken át Lembergbe kellett előtörnie.

Tíz napi előkészület után, június 13.-án kezdte meg a három sereg a támadó hadműveletet. Ez nehéz és hosszú küzdelem után teljes sikerrel járt. A németek áttörték az orosz arcvonalat és Rawaruskáig hatoltak, Bóhm Ermolli pedig június 22.-én a megérődített Lembergét foglalta vissza.

Lemberg bevétele minden irányban nagy eredményt jelentett.

Romániának elment a kedve attól, hogy semlegességét feladja. Szerbia, amely azzal a gondolattal foglalkozott, hogy a Száván át intézett támadással támogatja az olaszokat, erről lemondott. Bulgária elérkezettnek látta az időt, hogy oldalunkra álljon. De még Törökországnak is segített a győzelem, mert az orosz az Odesza körül — a Boszporusz megszállására — gyűjtött haderőt Galíciába szállította.

A lebergi diadal Mackensen seregét olyan kedvező hadászati helyzetbe hozta, amelyből önként kínálkozott az északi irányban, a Visztula és a Búg között való előnyomulás, hogy ezzel az oroszoknak a Visztula (Varsó-Ivangorod) előtt álló arcvonala is hátrálásra kényszerítettessék.

Tulajdonképpen most vált megvalósíthatóvá Conrad 1914. évi haditerve: a kettős támadás, Lemberg felől Lublinon át északi irányban és Keletporoszországból a Narew folyón át déli irányban. A központi hatalmak haderőinek csoportosítása erre a célra hasonlíthatatlanul kedvezőbb volt, mint 1914-ben. De ez a kedvező hadihelyzet még nagyobb arányú hadi manőver kitervelésére is jogosított.

Az orosz arcvonal közepe, az orosz haderőnek mintegy fele a most vázolt hadműveletek során kezdett beszorulni abba az

aránylag szűk területbe, amelyet északon a Narew, nyugaton a Visztula, keleten a Búg és délen Mackensen arcvonala ölelt körül. Ebből adódott a lehetőség arra, hogy az orosz tömegek itt, a Visztula, Narew és Búg között bekeríttessenek és fogságba essenek, feltéve, hogy az orosz a seregeket még idejében ebből a zsákból kelet felé, a Niemen és Búg mögé, Lengyelország feladása mellett, viszsza nem vezeti. Kétségtelen, hogy a központi hatalmaknak az orosz haderő ilyen területfeladása is szép eredményt jelentett, de ez még nem adta meg a kegyelemdőfést az orosz seregeknek. Elvégre is a központi hatalmakkal szemben álló tizenegy orosz sereg közül a Gorlicétől Lembergig végzett diadalmenet alatt csak három sereg (Radko Dimitrijevič, Brusilov és a köztük iktatott Gorbátovski) veretett meg, de az észak felé csatlakozó hat sereg még érintetlenül állt, míg a délről csatlakozó két sereg (Cserbacev és Lecsicki) eddig elég szerencsésen hadakozott Linsingen és Pflanzler-Baltin ellen.

Oroszország kikapcsolódását a világháborúból csak akkor lehetett remélni, hogy ha arcvonalának nagyobb része tönkrement, mielőtt Moszkva felé elvonul. A lehetőség az orosz tömegek nagy részének bekerítésére Lemberg elfoglalása után valóban megvolt. Ha ugyanis Mackensen seregei Lemberg felől a Búg mindkét partján észak felé, Hindenburg seregei pedig összefogott erővel a Niemen felől délkeletnek (Wilna irányában) törnek előre, megakadályozzák azt, hogy az orosz arcvonal a Búg mögött megálljon és kényszerítik azt a nagy tömegek mozgására alkalmatlan Polesie mocsáron át való visszavonulásra.

Alig lehet kétséges, hogy az ilyen visszavonulás csak óriási veszteségek árán és az orosz haderő zömének teljes megrendülése mellett lett volna megejthető.

Falkenhayn az ilyen nagyarányú, merész és hosszabb időt kívánó hadi manőver vezetésére nem tudta magát elszánni. Nem akarta Szerbia meghódítását többé elodáztatni. Nyugaton sem volt

a helyzet egészen nyugodt. Nem is bízott abban, hogy az orosz ilyen módon tönkre lehetne verni. Ezért Lemberg elfoglalása után a hadjárat befejezését tervezte. Úgy vélte, hogy ezt hamarosan eléri, ha az orosz a Búg mögé hátrál. Ez pedig bekövetkezik, ha Mackensen dél felől a Búg és a Visztula közé nyomul. Ekkor aztán Mackensen serege más célokra felszabadul.

Ezért kapott utasítást Mackensen, hogy Lemberg eleste után a maga és a főherceg seregével északnak forduljon. Bóhm-Ermollinak az a feladat jutott, hogy Lembergől keleti és északkeleti irányban előnyomulva, fedezze Mackensen hátát és oldalát. Linsingennek a Dnyesztert kellett átlépnie és Bóhm-Ermollihoz csatlakoznia. Pflanzer-Baltinnak az arcvonalt déli szárnyát kellett biztosítani.

Arcvonalkunk így a következő hadművelet alatt megoszlott. Bal fele északnak, jobb fele keletnek vett irányt és továbbra is arcátadás útján iparkodott, helyesebben kényszerült a feladatát megoldani. Egyben a hadműveletek súlypontja észak felé eltolódott.

Az orosz hadvezetőség a lemergi csata után arra az elhatározásra jutott, hogy a Visztula vonalát feladja és arcvonalt a két szárny erőteljes ellenállása mellett lassan a Búg mögé visszaveszi. A visszavonulásra a parancsot azonban még nem adta ki. A seregnek egyelőre mindenütt ellenállást kellett kifejteni.

AZ ÜLDÖZÉS

A lemergi csatát követő keleti irányú üldözés alatt hosszabb ideig tartott, míg Bóhm-Ermolli és a Dnyeszteren át hozzátálatkozott Linsingen serege az oroszok újra feléledő szívós ellenállását leküzdötte. Csataa került a sor Lembergől közvetlenül keletre, majd az 1914. évi hadjáratból ismert csatatéren: a Gnila Lipa mentén. Az oroszok visszazoritása után két seregünk a Zlota Lipa mentén július első napjaiban megállapodott. Itt, a bal-

szárnyra fokozatosan bevonult a Visztula balpartján feleslegessé vált Puhallo-féle sereg. Ezután a Visztula balpartján a monarchia csapataiból már csak a Woyrsch-féle német sereghez beosztott erdélyi hadtest (Kövess) maradt. A szélső jobbszárnyon Pflanzler-Baltin serege, miután az oroszokat a Dnyeszter és Pruth között véglegesen kiszorította, a Dnyeszter déli partján és a beszarábiai határon foglalt állást.

Hasonlóan hosszadalmas küzdelemre került a sor Mackensen seregeinek arcvonalán is. Mackensen két serege észak felé június 26.-án indult meg és csakhamar új orosz állásra ütközött. De sikerült a hó végéig az oroszokat az 1914. évi kraszniki és komaróvi csataterekre visszaűzni.

Mindezek a harcok azt mutatták, hogy az orosz egyáltalában nem siet a visszavonulással. Ezért Conrad azt javasolta Falkenhaynnak, hogy Hindenburg arcvonalát észak felől, a Narewen át Siedlec felé indítsa támadásra és ezzel gyorsítsa a feltűnően makacs orosz ellenállás letörését. Falkenhayn ezt a javaslatot elfogadta és Hindenburgot ebben az értelemben utasította. De Hindenburg jól megokolt ellenjavaslattal élt. Kifejtette, hogy a megerősített Narew-vonalon való áttörés sok időt követel s így közben az óvatossá vált orosz a Bug-Narew-Visztula által határolt térből a Búg mögé elvonulhat. Ezért most már sokkal célszerűbb volna a Niemen folyón át Wilna irányában az oroszok hátába kerülni. Ebben az irányban is voltak orosz erődítések. (Kowno és Grodno vára a Niemen mentén), de itt mégis gyorsabban lehetett volna előrejutni, mint a sokkal jobban megerősített Narewen át. A két vezér a hadművelet irányára nézve nem tudott megegyezni. Két nézet ütközött össze: a hindenburgi nagyvonalúság és a falkenhayni túlzott óvatosság. Hindenburg már régen várt az alkalomra, hogy a tannenbergi mintára hadászatiilag is megsemmisítő csapást mérjen az oroszokra, aminek lehetősége most kínálkozott. Falkenhayn ezzel szemben a hadjáratot akarta

gyorsan felszámolni, hogy a nyugatról idevont haderőket visszaküldhesse és hogy Szerbia ellen fordulhasson. A vitának Vilmos császár vetett véget azzal, hogy Falkenhayn véleménye mellett döntött. Ennek alapján Hindenburg arcvonalának (5 seregnek) a Narew előtt álló része: Gallwitz serege felkészült az áttörésre, hogy azt július 13.-án végrehajthassa.

Mackensen nem várhatott Gallwitz támadására, hanem július elején folytatta az előnyomulást észak felé. Ennél azonban a főherceg seregét súlyos baleset érte. Krasznik felől Lublin irányában kellett ennek a seregnek előrehatolni. Alighogy túlhaladt Krasznikon, igen erős orosz állásokra ütközött. Mikor ezeken több napi küzdelem után áttört, hatalmas erejű orosz ellentámadással találkozott, amelyet a főherceg a július első harmadában vívott tíznapos „második kraszniki csatában” némi területvesztés árán, de csak igen súlyos ember- és anyagvesztés mellett tudott kivédeni. Két osztrák hadtest ebben a harcban majdnem teljesen elvérzett. Egy cseh ezred az oroszoknak megadta magát. Az előnyomulás a baleset folytán átmenetileg megakadt. Az orosz ellenállás újból megszilárdult.

Az előnyomulást Mackensen, miután haderejét újra tagozta, csak július közepén folytatta. Az új tagozás abból állt, hogy jobbról, a német sereg jobbszárnyából, aztán az eddig Bóhm-Ermollinál volt német Beszkid-hadtestből és egyéb erősítésekből megalakult Linsingen vezérlete alatt a „Bug-sereg”. Így tehát most Mackensen három sereggel (összesen 33 és fél gyaloghadosztállyal) ment neki a Lublin-Cholm vonalában állást foglalt oroszoknak, hogy itt újból áttörjön. Csatlakozott hozzá balról, a Visztula túlsó partján, Ivangorod felől, Woysch német serege Kövess hadtestével együtt. Jobbról és hátul pedig a szintén Mackensen alá rendelt Puhallo-féle sereg a Búg felső folyása mentén védte a jobbszárnyat.

Két nappal előbb rohanta meg Gallwitz serege az oroszok-

nak a Narew előtt húzódó erős állásait. Áttörte és visszadobta az orosz a Narew mögé, de e folyó erődítései előtt huzamosabb időre megrekedt.

Az orosz mindenütt legkeményebben ellenállt. A központi hatalmak seregeinek veszteségteljes arctámadásokkal kellett az orosz erejét felőrölni. Augusztus elejéig tartott a harc, míg Gallwitz áttört a Narew-vonalon, Mackensen Lublint és Cholmot eh foglalta és Woysch a Visztuláig elért. Ebben az időben Puhallo Sokai körül, a Búg mellett vívott véres csatát. Közben az orosz rendkívül ügyesen vonta vissza arcvonalának közepét a Visztula mentéről a Búg felé.

Augusztus első napjaiban Kövess erdélyi csapatai rohammal foglalták el Ivangorodot, Woysch tovább északra átkelt a Visztulán, német csapatok bevonultak Varsóba, ostrom alá vették a Narew torkolatánál fekvő Novo-Gyorgyevszk várát, Gallwitz elfoglalt néhány Narew-menti erődítést és átjutott a déli partra, Mackensen is lassan Bresztlitovszk irányában előredolgozta magát. A szélső északi szárnyon Hindenburg is előrenyomult a Niemen folyó és Riga felé.

Ám ezek a szép hadi sikerek nem változtattak azon a tényen, hogy az orosz arcvonal közepe kicsúszott a hurokból és szerencsésen megmenekült. A központi hatalmak seregei fokozatosan összetorlódtak a Visztula, a Búg és a Narew határolta területben. A főherceg seregének mindinkább szűkebb hely jutott. Ezért Conrad e sereg három hadtestét kivonta a csatafrontból és azokat a Zlota-Lipa-menti arcvonal balszárnyára irányította. A német seregekből is jelentékeny haderők vonattak ki. Ezeket Falkenhayn részben a nyugati hadszíntérre küldte vissza, részben a szerb határra szállíttatta. A hadjárat a felszámolás időszakába jutott.

Augusztus második felében a németek elfoglalták Novo-Gyorgyevszk várát, a Búg mindkét partján előnyomuló Mackensen

Bresztlitovszk várát ostromolta meg, ahol az elszántan rohamozó kassai honvédhadosztály különösen kitüntette magát. A vár közelében harcolt igen szépen még két honvédhadosztályunk is (a pozsonyi 37., és a dunántúli és tiszántúli csapatokból álló 41. hadosztály), amelyek mint a főherceg seregének utolsó két hadtestéhez tartozó csapatok — az Arz-féle hadtesttel együtt — Bresztlitovszk bevétele után Lublin-Cholm felé vonultak el, hogy innen a szerb határra szállíttassanak el. A német sereg kötelékében már csak lovasság és Kövess hadteste maradt, mely utóbbi résztvett Hindenburg ezután következő hadjáratában Wilna felé.

Hindenburg ugyanis augusztus közepe után bevette a Niemen folyó mellett fekvő Kowno várát. Ezzel megnyílt az oroszok hátaiba vezető út. Ekkor aztán Falkenhayn — későn — hozzájárult ahhoz, hogy Hindenburg a maga erejéből, azaz megerősítés nélkül előtörjön Wilna felé.

Conrad ugyanekkor a Zlota-Lipa mentén összegyűjtött haderejével új támadást intézett az orosz ellen.

BRESZTLITOVSZK bevételel végéért a négyhónapos nyári hadjárat, amely a gorlicei áttöréssel kezdődött. A hadjárat alatt a monarchia seregei halottakban, sebesültekben és foglyokban fél millió embert vesztek. Az orosz veszteség — az egész arcvonalon — 100.000 halottra, fél millió fogolyra, fél millió sebesültra és betegre tehető. Ezenfelül az orosz elvesztett 2.600 ágyút és 2.000 géppuskát. Fel kellett adnia minden hódítását és ezenfelül egész Lengyelországot.

Ez az óriási veszteség sem tudta Oroszországot annyira megtörni, hogy különbékére hajlandó lett volna.

Hogy a hadjáratnak ilyen döntő hadászati hatása nem lett, azzal magyarázható, hogy Falkenhayn nem hitt az oroszra mérhető döntő csapás lehetőségében. A gorlicei támadással csupán a kárpáti arcvonal tehermentesítését célozta. Rövid lökést tervezett,

hogy *ezzel* néhány hónapra nyugalmat *szerezzen*. A kezdetben kitűzött célt el is érte. Az orosz déli szárny meghátrált.

De mikor a központi hatalmak seregei a gorlicei áttörés kiaknázásában Lembergen túljutottak, kibontakozott a lehetősége annak, hogy az orosz arcvonal közepe és északi szárnya is romlásba sodortassák.

Conrad és Hindenburg azon a nézeten voltak, hogy a két szárny felől intézett megkerülő hadművelettel kell az orosz arcvonalat összeroppantani, mert a frontális támadás döntő eredményt nem hozhat.

Falkenhayn túlzott óvatosságának, az ő „korlátozott célok elérésére irányuló hadvezetésének” és az ebből eredőleg szükségessé vált, veszteségteljes „áttörő” csatáknak rovására lehet írni, hogy a hátrálásokban és ellenlökések ügyes végrehajtásában jeleskedő orosz haderő 1915-ben nem tört le, hanem 1916-ban új életre ébredhetett.

Másrészt méltányolni kell azokat az okokat, amelyek Falkenhaynt óvatosságra készítették. Nem akarta kockáztatni azt, hogy az oroszok esetleges leverése közben nyugaton a német arcvonal helyrehozhatatlanul áttöréssék.

A gorlicei hadjárat első napjaiban, május 9-én egy-egy francia és angol sereg Arrastól kétoldalt rohanta meg a német állásokat. A támadást ugyan a német arcvonal június második felére is elhúzódó küzdelmekben kivédte, de Falkenhayn augusztus elején biztos híreket kapott arról, hogy a franciák és az angolok rövidesen újabb, nagyobb támadásra fognak indulni.

A török hadszíntéren is feszült volt a helyzet. Augusztus elején egy új angol sereg szállt a Gallipoli félsziget nyugati oldalán, Anaforta közelében partra. Itt Musztafa Kemál hadtestének erélyes ellentámadása ugyan megmentette a Dardanel-lákat, amennyiben megakadályozta, hogy a partraszállt angol sereg a félsziget belseje felé tért nyerjen, de az ántántnak ez az

újabb erőfeszítése Falkenhayn figyelmét Törökország gyors megsegítésének szükségességére irányította.

Végül itt volt az olasz beavatkozás. Az olasz hadüzenet május 23.-án történt meg. Falkenhayn nézőszögéből ez azt jelentette, hogy a monarchia kénytelen csapatokat az orosz hadszíntérről és a szerb határról elvonni, hogy azokat az olaszokkal állítsa szembe. Mindez arra intette, hogy az északi hadjáratot mielőbb befejezze.

AZ OLASZ BEAVATKOZÁS ERŐVISZONYOK, HADITERVEK

Conrad Olaszországban kezdettől fogva nem bízott. Már 1914 augusztusában megbízta Rohr tábornokot, hogy a monarchia déli határainak védelmét az olaszok ellen megszervezze. A szervezés részleteire nem terjeszkedünk ki. Rohr jó munkát végzett.

1915 májusáig 5 hadosztályt állított talpra. Hogy milyen vegyes volt ez a védőrség, azt eléggé jellemzi az, hogy annak 112 zászlóaljából volt: 7 tartalék (magyar munkásosztagokból alakult), 29 népfőlkelő, 21 menet, 1 tengerész, 39 tiroli és vorarlbergi lövész, 15 tiroli, karintiai és stájer önkéntes zászlóalj.

Kétségtelen volt, hogy ez a Svájctól a tengerpartig terjedő hosszú határ mentén szétesztott védőcsapat a 35 gyaloghadosztályra tagozott olasz haderő támadását huzamosabb időn át nem tartóztathatja fel. Ezért Conrad számolt azzal, hogy az Isonzón át betörő olasz legalább is a Szávát éri el, mielőtt az északi hadszíntérről és a szerb határról veendő csapataink az olasszal szembe szállhatnának. Egyébként az orosz hadszíntérről csapatokat elvonni egyelőre nem is lehetett, mert ott magunk is német segítségre szorultunk.

A szerb határon állt azonban 1914 december óta Jenő főherceg vezérlete alatt a Potiorek hadaiból alakult 5. sereg. Tudjuk,

hogy a szerencsétlen második szerbiai hadjárat után Potiorek a Száva mögé vezette vissza két seregét. Ebből a haderőből Conrad 1915 januárjában három hadtestet (7 hadosztályt) elvitt a Kárpátokba, míg a megmaradt részt népfőlkelő csapatok bevonásával új 5. sereg gyanánt akként szerveztette át, hogy ez a sereg 8 hegyi felszerelésű hadosztályból állt.

Mikor május elején Olaszország a hármasszövetségi szerződést felmondta, Conrad a szerb határról egy ilyen (felelősségben magyar) hadosztályt küldött az Isonzo mentére. A május 23.-án bekövetkezett hadüzenet pillanatában tehát az olasz határon — Tiroltól a tengerig — csak 6 hadosztályunk (35 ellen) állt.

A gorlicei áttörés kedvező fejleményei tették lehetségessé, hogy Conrad még az olasz hadüzenet előtt a magyar VII. hadtestet (alföldi csapatok) kivonja a kárpáti csatafrontból és május 21.-től kezdve Mezőlaborcra a 2.000 méter magas karintiai hegyekbe küldje. Ez a hadtest azonban csak a hadüzenet után érhetett ide.

A hadüzenet után indult el a szerb határról még a XV. és XVI. hadtest (összesen 5 hadosztály) és az északi hadszíntérről 1 és fél osztrák hadosztály az Isonzo mentére, ahol a védelmet Conrad Boroevicra bízta. A németek pedig egy bajor hadosztályt (alpesi hadtest néven) a nyugati frontról szándékoztak Tirolba küldeni.

Ilyenformán Conrad 1915 május végéig Olaszország ellen Jenő főherceg vezérlete alatt 220.000 puskányi haderőt (ebből azonban közel 100.000 fő a várak és erődök őrsége) tudott állítani. Ezt a haderőt a főherceg három csoportba tagozta: Tirolban Dankl, Karintiában Rohr, az Isonzo mentén Boroevic vezette a védelmet.

Szerencse volt, hogy az olasz fővezér, Cadorna minden várakozás ellenére nem rohanta meg azonnal az Isonzo-vonal gyenge védőcsapatát és így Boroevic haderői ott még az első nagy csata

előtt felvonulhattak. Cadorna ezt a soha többé jóvá nem tehető hibát azzal indokolja meg, hogy az olasz haderő nagyarányú támadás intézésére a hadüzenetkor még nem volt kész. Az ántántál április 26.-án kötött szerződés szerint az olasz haderő köteles volt egy hónap leforgása alatt fegyvert fogni. Ezért következett be a hadüzenet május 23.-án, mielőtt az olasz seregek teljes harci készségüket elérték volna. Az olasz csapatok a mi határainkat — ott, ahol ezt nekik megengedtük — május 24.-én átlépték, de csak azért, hogy kitapogassák védőállásainkat és megszerezzék azokat a vonalakat és területeket, ahonnan később döntő támadásra indulhatnak.

Cadorna egyébként a döntő támadást az Isonzón át Laibach felé tervezte. Itt erődítések nem állták útját az előnyomulásnak. Ennek megfelelően Cadorna a rendelkezésre álló 35 hadosztályából két sereget (összesen 14 hadosztályt) az Isonzo felé, alpini (hegyi felszerelésű) csapatokkal megerősített 2 hadosztályt pedig Karintia ellen küldött. A jól megerősített Tirol ellen, ahonnan Conrad támadásától tartott, 2 sereget (összesen 12 hadosztályt) védelmi feladattal alkalmazott, míg többi haderejét egyelőre tartalék gyanánt tartott vissza.

De még ez a kevésbé szerencsés és túlzott aggodalom szülte erőelosztás is biztosította volna az Isonzo vonalának elfoglalását, ha Cadorna az ideirányított 14 hadosztályt hamarosan nekilendíti a mi csekély védőrségünknek: a hadüzenetkor ott álló 3 hadosztálynak, amelyekből kettő népfelkelő és menetzászlóaljból állt, s így csekély harci erőt képviselt. Igaz, hogy a monarchia csapatai kivétel nélkül lelkesen harcoltak az olasz ellen, sőt még a cseh csapatok is jobban veredtek itt, mint máshol. Olaszország beavatkozása a monarchia minden katonáját felhőborította, mert senki sem tudta barátból ellenséggé változását nemes indokokkal magyarázni. De elvégre is Cadorna olyan túlerőt tudott latbavetni, hogy az Isonzo vona-

lának megtartására a mi vezetőink a védősereg minden vitézsége dacára sem számíthattak. Conrad ugyan elrendelte a szívós védelmet, de csak azért, hogy az olaszok előnyomulását a lehetőség szerint késleltesse.

Az olasz hadvezér a hadüzenet pillanatában páratlanul kedvező helyzetben volt. A mi haderőinket északon a gorlicei hadjárat lekötötte, legalább is addig, míg a San-Dnyeszter vonalát el nem érjük. De május 23.-án ettől még távol álltunk. Przemysl csak június elején esett el, a Dnyeszter mentén pedig a hadi szerencse éppen az orosz zászlókhöz szegődött. A szerb határon is kellett csapatokat hagyni. Igazán nagy merészség volt Conradtól, hogy a szerb határt szinte teljesen fedetlenül hagyta, mert ott a népfölkelésen kívül visszamaradt két hadosztályunk (31.000 puska) alig tarthatta volna fel a 200.000 főnyi szerb haderő erőteljes támadását. Ezért Cadorna biztosra mehetett.

Míndezen folytán nagy meglepetésszámba ment, hogy az olasz haderő nem használta ki a jó alkalmat. Nem támadt, hanem csak tapogatózott. Az olasz seregek a május 24.-től június 22.-ig tartó határmenti, helyenként igen heves csatározás során a főirányban semmi eredményt nem vívtak ki. Előnyomultak 11.000 főnyi veszteség árán az Isonzóig, amelynek keleti partján vonult védőállásunk. Csupán a Görz és Tolmein előtt épült hídfők nyúltak át lapos ívben a nyugati partra.

Némi sikerük volt Rohr népfölkelő csapataival szemben, ahol a minden dicséretet felülmúló alpini csapataik a Plöcken-hágó közelében és az Isonzo eredete környékén levő hegycsúcsokat, nevezetesen a Km sziklatömb tetejét elfoglalták. A hegyi harcban járatlan VII. hadtest alföldi csapatainak ellentámadása június folyamán ezeket a 2.000 méteren felül kimagasló csúcsokat nem tudta visszafoglalni.

Ezekben a határmenti csatározásokban egyébként a mi gyalogságunk nagy harci fölénye mutatkozott, ami biztosítékot

nyújtott arra, hogy az olasz; támadással szemben megálljuk helyünket.

A NYÁRI ISONZO-CSATÁK

Egy teljes hónappal a hadüzenet után, június 23.-án Cadorna elérkezettnek látta az időt arra, hogy a döntő támadást az Isonzo-vonal ellen megindítsa. Az első cél Trieszt elfoglalása lett volna. Cadorna egy-egy seregét küldte a doberdói fensik és a görzi hídfő, egy megerősített hadtestét pedig a tolmeini hídfő ellen.

Hét napig tartó, de nem éppen sikerteljes bombázással kezdődött a harc. Aztán következett a gyalogság meglehetősen tervszerűtlen rohama. Július 7.-ig tartott ez a bombázásból és rohamból összetett 1. Isonzo-csata. Az olaszok semmi eredményt nem értek el. De komoly haditapasztalatot szereztek. Vesztettek ennél 15.000 főt. A mi veszteségünk 10.000 főre rúgott.

A csata alatt Jenő főherceg a magyar VII. hadtestet (József főherceg) a karintiai hegyekből és a Krn sziklatömből az Isonzo-vonalára tolta el, ahol a hadtest részei már résztvehettek a doberdói fensik védelmében. Conrad pedig a szerb határról egy hadosztályt küldött Boroevic megerősítésére.

A csata után Boroevic a Doberdo védelmét József főhercegre bízta, aki a fensik kulcspontját jelentő Monté San Michele magaslatra magyar csapatokat állított. Itt, a doberdói pokolban folyt el a következő csaták alatt a legtöbb magyar vér.

Tíz napi szünet után, július 18.-án Cadorna megújította az egész vonalon a támadást.

A főlövés most a Doberdo ellen irányult, de nehéz küzdelem dúlt a görzi és a tolmeini hídfő körül is. Az olasz sokat tanult az első csata kudarcából. Tüzérsége sokkal hatásosabban működött, gyalogsága egységesen rohamozott. Ennek köszönhető, hogy a pozdorjává lőtt Monté S. Michele már a csata elején kezébe

került. De ellentámadásunk ezt a fontos magaslatot hamarosan visszaszerezte. Az itt küzdő magyar csapatok, a 17. közös hadosztály (debreceni, szegedi, karánsebesi és temesvári bakák), a 20. honvéd hadosztály (budapesti, debreceni, nagyváradí, székesfehérvári honvédek), a 16. hegyi dandár stb., rendkívül sok vért vesztek.

A csata alatt Conrad a szerb határról az utolsó hadosztályt is Boroevichez küldte. A Száva-Drina mentén már csak népfölkelés maradt. De Conrad még ebből is elvont egy magyar népfölkelő dandárt és átszállított az Isonzo vonalára. A csata végén ért be még az északi hadszíntérről a gráci hadtest.

Augusztus 10.-én ért véget ez az elkeseredett 2. Isonzocsata. Az olaszoknak ugyan megint nem hozott említésre méltó eredményt, de hasonlíthatatlanul véresebb áldozatokat követelt tőlünk, mint az első csata. Csapataink vesztesége közel 30.000 főre rúgott és megközelítette az olaszok veszteségét, ami a védőnél mindenesetre megdöbbentően magas áldozatnak mondható. Különösen a főherceg hadteste veszített sokat: a csata első hetében már 25.000 főt.

Az említett két csata alatt az olasz seregek a határ többi részén is támadásba mentek át. Mindenütt hosszantartó, heves harcok zajlottak le, amelyek az olasz támadás visszaverésével végződtek.

Győztünk ugyan, de bebizonyosodott, hogy a karsztos doberdói fensíkot az eddig védett sekély árkokban és kőrákásokból készített fedezékekben hosszabb időn át megvédeni nem lehet, mert a céltáblát képviselő védőt már egyedül a fölényes olasz tűzéréség is teljesen elpusztíthatja. Ezért Jenő főherceg elrendelte, hogy kőfuró gépekkel és sziklarobbantások útján kell a csapat — számára biztos fedezékeket készíteni. Conradnak különösen nehéz gondot okozott ez a veszteségteljes védelem. Vájjon bírjuk-e sokáig? Csak támadás útján lehetett volna a védőállásokat a

karsztból előre, a síkságba helyezni, ahol a veszteségek csökkentek volna. De erre nem jutott erő. Előbb Szerbiát kellett elintézni. Conrad azonban, minden más egyéb előtt, az északi hadszíntéren akart Rowno felé egy utolsó támadó hadjáratot vezetni, hogy az orosz Keletgaliciából teljesen kiszorítsa.

ROWNO

CONRAD HADITERVE

A rownoi hadjárat indokainak megértésére a leMBERGI csatáig kell visszamennünk. Tudjuk, hogy Mackensen a Lemberg védelmére állást foglalt orosz vonalat június második felében Rawaruska irányában áttörte. Ennek az áttörésnek eredménye lett az is, hogy a mi hadainkkal szemben álló orosz arcvonal a következő

— júliusi — hadművelet alatt két részre szakadt. Egyik része (két sereg) ugyanis Mackensen elől a Visztula és a Búg közé, vagyis északi irányban hátrált, másik része: az Ivanov vezérlete alatt maradt három sereg (Bruzilov, Cserbacsev és Lecsicki) a mi arcvonalunk (Böhm-Ermolli, német déli sereg, Pflanzler-Baltin) elől keleti irányban vonult vissza és a Zlota Lipa mögött

— Lemberg-től két napi járásnyira — megállapodott.

A szétágazó hátrálás folytán az orosz arcvonalban ilyenformán a Búg felső folyásán hézag keletkezett, és ez az idők folyamán mindinkább növekedett. Említettük, hogy Conrad e hézag felé tolt el a Visztula balpartján feleslegessé vált Puhallo-féle sereget és hogy ez Sokai környékén vívott véres harcokat, amelyek elcsendesülése után készen állt arra, hogy az említett hézagba beférkőzzék.

Mikor Varsónak augusztus elején bekövetkezett elestével Falkenhayn a nyári hadjárat felszámolását megkezdte, megállapodott Conraddal, hogy a frontból kivonandó csapatok közül 6—6 hadosztályt fognak Szerbia ellen alkalmazni. Conrad

úgy határozott, hogy a maga 6 hadosztályát (3 magyart, 3 osztrákot) a Mackensen arcvonalában levő 4. seregünktől (József Ferdinánd főherceg) veszi. Tudjuk, hogy ez a sereg a Breszlitovszk felé végzett előnyomulásnál a csatafrontból fokozatosan kiszorult. A leghamarabb kiszorult csapatokat Conrad elindította Puhallóhoz, az utolsó 6 hadosztály (3 hadtest) pedig Breszlitovszk bevétele után gyalog Lublin-Cholm felé vonult el, hogy innen vasúton a szerb határra szállíttassák el. De még mielőtt ez a mozgás megkezdődött volna, Conrad már közölte Falkenhaynnal azt a tervét, hogy a nyári hadjárat szép sikereit az oroszoknak Galícia területéről való teljes kiűzésével akarja megkoronázni, amire nézve a viszonyok kedvezők.

Ebben igaza is volt. A Zlota Lipa mögött állást foglalt három orosz sereg — összesen 31—32 erős gyalog hadosztály ellen — Conrad, a szerb határra szánt 6 hadosztálya leszámítása után is, négy seregben (Puhallo, Bóhm-Ermolli, a közben Linsmgen helyére került Bothmer és Pfanzer-Baltin) 38 és fél — bár az orosznál gyengébb hadosztályt — tudott állítani. A zászlóaljra átszámított erők körülbelül egyenlők voltak, ami az orosz ellen vívott harcainkban kivétel számba ment. E mellett alkalom nyílt arra, hogy az orosz arcvonalban levő hézagon át, Kowel felől Rowno irányában, Ivanov seregeinek északi szárnya helyi túlerővel megkerültessék és döntő módon megveressék.

Mindez a támadó hadjáratot megindokolta. Jó megalapozás és jó végrehajtás mellett annak sikerülnie kellett. Lemberg kellő biztosítása is megkívánta, hogy az orosz legalább a határ mögé üzessék. Hogy kellő térnyerés esetén még az orosz várháromszög: Luck-Dubno-Rowno s ezzel igen fontos hadászati terület elfoglalására is remény nyílt, csak kívánatosabbá tette a terv megvalósítását.

Conrad tervéhez Falkenhayn — aki a mi csapataink átütő erejét nem sokra tartotta — csak hosszabb rábeszélés után járult

hozzá. Mikor ez megtörtént, Conrad kiadta parancsait a „rownoi hadjárat” megvívására. Ezek szerint a főherceg arcvonalából kivont és már kéznél levő hadosztályokkal megerősített Puhallo-féle seregnek, amely a támadó hadjárat előkészítése céljából augusztus 24.-én Kowelt megszállta, augusztus 27.-én kellett az orosz állás megkerülésére Luckra előretörni, míg Böhm-Ermolli és Bothmer azt a parancsot kapták, hogy egyidejűleg az orosz arcvonalat Brody irányában törjék át. A támadáshoz aztán Pfanzer-Baltinnak is csatlakoznia kellett.

Ami a csapatok elosztását illeti, Conrad a Rowno felé tervezett megkerülő hadműveletre túlnyomó részben osztrák csapatokat alkalmazott. Itt Conrad 15 hadosztályt csoportosított és ezek közül csak 2 és fél (Szurmay hadteste és egy székely dandár) volt magyar. Az arctámadásra rendelt részekben harcolt a magyar hadosztályok túlnyomó zöme, nevezetesen a budapesti, pozsonyi, kassai és zágrábi hadtest. A temesvári hadtest két hadosztálya ekkor már az olaszokkal verekedett, a nagyszebeni hadtest pedig Hindenburg tervei szerint résztvett a Wilna felé intézett hadműveletben.

Conrad az arcvonal északi szárnyán határozott túlerőt hozott össze. Ivanovot össze lehetett volna törni. Ennek az orosz vezérnek az volt a feladata, hogy túlerős támadás előtt a Zlota Lipáról lassan a határra — a Zbrucz folyó mögé — menjen vissza és ott véglegesen álljon meg. Tudnunk kell, hogy Ivanov még a Zbrucz előtt kitűnő védőállást találhatott a Strypa és a Sereth mögött. Mindezekből az állásokból csak állandó megkerüléssel (észak felől), de nem arctámadással lehetett az oroszzt kimanővrozni.

A ROWNOI HADJÁRAT

A hadművelet Conrad tervei szerint, szép reményekre jogosító módon indult meg.

Az arcvonal közepén Bóhm-Ermolli pozsonyi hadteste áttörte az orosz állást. Az oroszok a Zlota Lipáról a Strypa mögé hátráltak. Puhallo megkerülő hadmozdulata is sikeres volt. A hónap végéig tartó nehéz harcok árán Puhallo elfoglalta Luckot, Bóhm-Ermolli, Bothmer és Pflanzler-Baltin arctámadásai pedig az oroszok Strypa-menti állásaiba is réseket ütöttek.

Puhallo hadvezetése azonban még sem bizonyult szerencsésnek. Nem terjeszkedett ki kellően észak felé, hogy itt az orosz arcvonal nagyobbarányu megkerülésével annak hátába jusson. Ezért Luckon túl az orosz már zárt arcvonalat tudott eléje állítani. Az elégedetlen Conrad ekkor Puhallo arcvonalát 1. (Puhallo) és 4. (József Ferdinánd főherceg) sereg gyanánt két részre osztotta és egyben Puhallot is a főherceg alá rendelte, aki a legérelvesebb támadásra kapott utasítást.

Szeptember első napjaiban a hadszerencse kezdett tőlünk elfordulni. Bóhm-Ermolli csapatai ugyan még sikeresen harcoltak, bár már a Strypa és a Sereth forrásvidékéről északra, az európai vízvászató területén, kisebb-nagyobb ellenlökéseket kellett kivédeniük. Bothmernek és Pflanzler-Baltinnak a Sereth vonalra támadó seregeit azonban ügyes orosz ellenlökések oly válságos helyzetbe hozták, hogy Conrad kénytelen volt a szerb határra szánt csapatok közül 2 hadosztályt itt bevetni. A főherceg még elfoglalta Dubnot, de aztán arcvonala fele utón Luck és Rowno között véglegesen megrekedett.

Szeptember 6.-án a helyzet válságossá fejlődött. Ivanov általános ellentámadásra rendelte seregeit. Bóhm-Ermolli ugyan megtartotta állásait, de tőle délre, a Sereth mentén küzdő Bothmer és Pflanzler-Baltin a legelkeseredettebb védekezés dacára is visszaszorultak és kénytelenek voltak a Strypa felé hátrálni. A küzdelem oly fenyegető alakot öltött, hogy Conrad szeptember 12.-én az arcvonal megtámasztására a szerbek ellen szánt csapatokból még két hadosztályt küldött ide és egyben elrendelte, hogy csu-

pán a szélső északi szárny folytassa a támadást Rowno felé, míg a közép és déli szárny általában a Strypa mögött védekeznek.

A hadjárat nyilvánvaló kudarca Falkenhaynt arra készítette, hogy Conradot személyesen kérje az egész vállalkozás felszámolására és arcvonalának a Zlota Lipa mögé való visszavételére, De Conrad könnyen megérthető indokokból nem akarta a hadjáratot csatavesztéssel befejezni. Elkérte Falkenhayntól a szerb frontra szánt utolsó két hadosztályt is, hogy ezeket északi szárnyán a csatába dobja, illetve, hogy az itt kivándó szerényebb győzelemmel végezhesse a csatát. Falkenhayn beleegyezett.

Szerencsére ekkor a csata a Strypa mentén kedvező fordulatot vett. Az orosz támadásokat itt visszavertük. A harc szeptember közepe után a déli szárnyon és a középben elült, aminek az volt a magyarázata, hogy Ivanov erőket tolt el északi szárnyára, a főherceg ellen. Ennek folytán most a helyzet a főhercegnél fordult válságosra. Az orosz az északi szárnyon majdnem bekerítette a főherceg seregét. Ez kénytelen volt szeptember 17.-én rendkívül súlyos veszteség mellett Luckra meghátrálni.

Conrad erre Falkenhaynhoz fordult segítségért, aki adott is észak felől a Polesien át két német hadosztályt (Gerok hadtestét), de azzal a megalázó kikötéssel, hogy a főherceg serege és a Polesienben levő lovasságunk Linsingen vezérlete alá helyeztessék.

Mielőtt ez a segítség megérkezett volna, az oroszok szeptember 22.-én megrohanták Luckot és visszafoglalták. Egyidejűleg megtámadták Puhallot és Böhm-Ermollit is és mindkettőjüket visszanyomták. Ezek a sorozatos kudarcok nemcsak igen sok veszteséggel párosultak, hanem az erkölcsi erő hanyatlásával is jártak.

A Lucknál bekövetkezett katasztrófát Linsingen ellentámadása hozta helyre. Lovasságunk a Polesie mocsárterületében vívott áldozatteljes harcok között szorította vissza az orosz lovasságot, hogy Gerok hadtestének a Polesien át utat nyisson. Ezzel a hadtesttel együtt Conrad két utolsó (szerbiai) hadosztálya az

oroszk oldalába vett irányt. Ez elegendő volt ahhoz, hogy az orosz Luckról meghátráljon, mire a főherceg összetört serege is újból előnyomult. Szeptember folyamán ennek folytán az egész arcvonalra áttérjedő harcokra került a sor, de ezek a hadihelyzetet már lényegesen nem változtatták meg. Szeptember végén Conrad az előnyomulást beszüntette és egyben a téli állás elfoglalását rendelte el, ami a Strypa, Putilowka és a Styr mentére rögzítette arcvonalunkat.

A rownoi hadjárat igen szerény eredménye az volt, hogy arcvonalunk kelet felé kissé előretolódott.

Ezzel szemben állt:

a) a szerbek ellen szánt haderők elfecsérlése,
 b) a német segítség újbóli igénybevétele, ami a német önérték alig elviselhető túltengését idézte elő és egyben a külföld előtt, de ezenfelül önmagunk előtt is azt bizonyította, hogy önértéktől nem tudunk győzelmet aratni; minthogy pedig a csapat elvérzett, a bizalom a vezetésben megingott,

c) az irtózatossá válás vesztesége.

A rownoi kaland 230.000 főbe került és ebből 100.000 fő volt a fogoly. Legtöbbet vesztett vérben Bohm-Ermolli túlnyomó részben magyar és állandóan áttörésekre hajszolt serege. A második helyen állt, de a foglyok számát illetőleg az első helyen, a főherceg osztrák serege.

Meg kell még említenünk, hogy a csapatok csak október közepén jutottak nyugalomhoz. Az oroszok ugyanis október elején újból ellentámadásba mentek át. Ebből véres harcok keletkeztek, amelyek során az oroszot visszavertük. Mindez nem ment újabb veszteségek nélkül.

A ROWNOI HADJÁRATTAL majdnem egyidőben, de ennél eredményesebben zajlott le a központi hatalmak oroszországi arcvonalának középső és északi szárnyának Brestlitovszk bevétele követő

hadjárata. Ezt a vállalkozást nem kísérték olyan megdöbbentő jelenségek, mint a rownoit, noha Falkenhayn az arcvonal augusztus végén meggyengítette, amennyiben abból 9 hadosztályt kivont, hogy azokat részben Szerbia ellen alkalmazza, részben a nyugati frontra küldje vissza, ahol az ántánt készülõ támadásának biztos tünetei mutatkoztak. Mackensen is a szerb határra távozott, hogy a központi hatalmak ott gyülekeztetendõ haderõinek vezérletét átvegye. Seregeinek vezérletét Lipót bajor hercegnek adta át.

Falkenhayn, miután augusztus végén felhatalmazta az arcvonal északi szárnyának õt seregét vezénylõ Hindenburgot arra, hogy Wilnán át intézett elõtöréssel iparkodjék az orosz tömegek visszavonulási útját elvágni, az arcvonal közepét (Lipót herceg) is elõrendelte a Hindenburggal való együttmûködés céljából.

Szeptember 9.-én indultak el Hindenburg és a bajor herceg seregei az új hadjáratra. Ennek folyamán Hindenburg szeptember 18.-án Wilnát elfoglalta és innen még messze kelet felé elõnyomult. Úgy Fundenburg, mint Lipót herceg seregei hatalmas tért nyertek, de az oroszok visszavonulását már nem zavarhatták meg. Túlkésõn kezdték meg a hadjáratot, amit Falkenhayn rovására kell írni.

Falkenhayn szeptember 25.-én az elõnyomulást megállította. A német seregek Riga-Dünaburg-Pinsk vonalában a telelésre be rendezkedtek.

A leírt hadjáratban, a Lipót herceg vezérlete alatt álló középnek Woysch-féle seregében részt vett Kövess erdélyi hadteste. Itt is maradt és Baranovicsi közelében foglalt állásban telelt át. Ennek fejében Falkenhayn a Strypa mentén álló Bothmer-féle 6ereg 2 német hadosztályát hagyta nálunk.

Szeptember elején az orosz hadak vezérletét a cár vette át, míg a nagyherceg a kaukázusi haderõk vezére lett. A cár vezérkari fõnökül Alexejev tábornokot vette maga mellé, aki az arc-

vonalt három részre osztotta; északon Ruszki, a középén Ewert parancsnokolt (a kettő összesen 89 hadosztály felett, 66 hadosztálllyal szemben), délen — velünk szemben — Ivanov maradt (32 hadosztálllyal).

A cár vezérsege azt jelentette, hogy Oroszország a küzdelmet továbbfolytatja. Megtehetette, mert bár az orosz seregek a nyári hadjáratban sok vért vesztek, de nem törtek meg. Ennek különösen a mi hadainkkal szemben elegendő tanujelét adták. Mikor a mi seregeink téli állásaikra vonultak, nem érezték azt, hogy velük szemben megvert ellenség áll. Elsősorban nem érezhette ezt József Ferdinánd főherceg serege, amelyet a balesetek sorozata sújtott az általában diadalmas hadjáratban. Már Gorlice után a San-menti Sienawánál póruljárt, aztán a második kraszniki csatában szenvedett érzékeny vereséget, majd Rowno előtt, végül Lucknál vesztett csatát. Minden óvatosságra intett. A következő évben is ez a sereg omlott a leghamarabb össze.

Az OROSZ ARCIVONAL tehermentesítése céljából a franciák és az angolok két nagyarányú támadást terveztek, mikor látták, hogy az olasz beavatkozás sem készítette a központi hatalmakat a górlicei hadjárat félbeszakítására. A hosszadalmas előkészületek azonban annyi időt vettek igénybe, hogy a támadást csak szeptember utolsó harmadában kezdhették meg, mikor keleten a nagy hadműveletek már elmúlóban voltak.

A franciák a Champagneban, Reimstől keletre, Castelnau vezérlete alatt két sereggel (Langle és Pétain), Arras vidékén pedig egy-egy francia és angol sereggel iparkodtak a német állásokat áttörni. Mind a két támadás a német vonalat kisebb kiterjedésben néhány kilométernyire visszaszorította, de aztán vérbefult. A küzdelmek október közepén elültek. Falkenhaynt ezek a támadások nem zavarták meg a Szerbia leigázására, illetve Törökország megsegítésére irányuló törekvésben.

Törökország valóban nehéz helyzetben volt. Az angolok nemcsak a Dardanelláknál, hanem Ázsiában is kísérleteztek a török ellen. Egy kisebb angol-indiai sereg 1915 nyarán a Perzsa-öbölben partra szállt és innen Bagdad felé nyomult. A töröknek csak november végén sikerült ezt a sereget Bagdadtól 50 km.-nyire délkeletre súlyos veszteséggel visszaverni, mire ez a Tigris folyó mentén Kút el Amarára hátrált, ahol az üldöző török a 15.000 főre olvadt angol sereget december elején bekerítette és ostrom alá vette.

SZERBIA LEIGÁZÁSA

ERŐVISZONYOK

Szeptember 6.-án végre megtörtént a döntő lépés Falkenhayn-nak Szerbia meghódítására irányuló óhajában, aminek megvalósítása érdekében minden más lehetséges hadműveletet másodrangú ügynek tekintett. Ezen a napon, Conrad rownoi hadjárata alatt és miközben Hindenburg a Wilna felé tervezett hadjáratra felkészült, kötötték meg a központi hatalmak Bulgáriával a katonai egyezményt Szerbia megtámadására.

Az egyezmény szerint a központi hatalmaknak október 6.-ig 6—6 hadosztályt, míg Bulgáriának október 11.-ig 4 hadosztály erejű (100.000 főnyi) sereget kellett a szerb haderő leverése céljából a szerb határ mentén felvonultatni. A beavatkozás ellenértéke gyanánt Bulgária megkapta volna Szerbia keleti felét, a töröktől Drinápolyt, stb. A bolgárok még ahhoz is ragaszkodtak, hogy a felsorolt 16 hadosztálynyi haderő német vezérlés alá kerüljön. Ezt a monarchia számára bizonyára nagyon megalázó feltételt Conrad csak abban az esetben volt hajlandó elfogadni, ha a német vezér, Mackensen neki alárendeltetik. Falkenhayn az alárendeléshez hozzájárult, de kikötötte, hogy Conrad a Mackensennek szóló utasításokat csak a német hadvezetőséggel

egyetértőleg adhatja ki. Ilyen megszorítás mellett tehát Mackensen a valóságban Conradtól függetlenül vezette a hadjáratot.

Conrad az egyezmény megkötésekor még rendelkezett — az északi hadszíntéren — a Szerbia ellen állítandó 6 hadosztállal. Úgy gondolta, hogy ezekből négyet egyenesen a szerb határra szállít, míg kettővel az Isonzo mentéről felcserél két hegyi felszerelésű hadosztályt és utóbbiakat (mint VIII. hadtestet) küldi Szerbia ellen. Ebben az értelemben utasította a szerb határon álló népfölkelésünk felett parancsnokló Tersztyánszky tábornokot, akit az ide irányítandó hadosztályokból alakuló sereg vezéréül szemelt ki.

De a rownoi hadjáratnak éppen szeptember 6.-a után beálló nehéz válságai Conradot arra kényszerítették, hogy mind a 6 hadosztályt az oroszok ellen vesse latba. Falkenhayn, aki a szer* bekkal mindenáron végezni akart, ekkor magára vállalta, hogy a bekövetkezett erőhiányt 4 német hadosztállal pótolja. A még hiányzó két hadosztály pótlására Conrad az Isonzo mellől, felváltás nélkül, kivonta az említett VIII. hadtestet (összesen 20 zászlóalj és ebből 12 magyar) és a Szerémségbe utbaindí tóttá, ahol Tersztyánszky ezt a hadtestet presztizs-okokból Belgrád elfoglalására szánta, ami az adott helyzetben a legnehezebb feladatot jelentette.

Míthogy azonban a monarchia megrendült tekintélyének helyreállítása a Balkánon azt is megkívánta, hogy Szerbia megrendszabályozásában tekintélyesebb osztrák-magyar haderők működjenek közre, nehogy ebben a munkában az oroszlánrész német csapatoknak jusson, Conrad mindent elkövetett, hogy a szerbek ellen — a németekhez hasonlóan — legalább egy hadseregnyi erőt állítson. Tábori csapatokat erre a célra már sem az orosz, sem az olasz elől nem vonhatott el. Ezért a szerb határon örökdő népfölkelésünkhöz nyúlt és ebből rögtönzött mozgó háborúra alkalmazandó hadosztályokat és dandárokat. Ez a hadtápalakulás

minőségű népfölkelés ugyan semmilyen rögtönzéssel sem volt a tábori csapatokkal egyenlő színvonalra emelhető, de Conrad mégis elérte azt, hogy létszámban a németekkel egyenlő haderőt tudott talpraállítani.

Ilyenformán alakult meg tarka-barka új 3. seregünk. Ez a többször említett VIII. hegyi hadtestből állt, ezenfelül 2 népfölkelő hadosztályból és 7 népfölkelő dandárból. Ennek a népfölkelésnek fele az új XIX. hadtestbe vonatott össze, 2 dandára a VIII. hadtesthez került, és fennmaradó mintegy 5 dandárnyi ereje pedig a Drina mentén és Szabáccsal szemben csoportosult. Végül ehhez a sereghez tartozott a Falkenhayntól adott német hadtest (3 német hadosztály). Ennek a vegyes seregnek 130 zászlóaljnyi gyalogsági erejét felerészben magyar csapatok, felerészben pedig — egyenlő számban — német és osztrák csapatok tették ki. Vezére Tersztyánszky helyett, aki Tisza István gróf miniszterelnökkel közigazgatási természetű ügyekből kifolyólag kiegyenlíthetetlen ellentétbe került, Kövess tábornok lett.

A németek a kikötött 6 hadosztály helyett, miként említettük, 10 hadosztályt szállítottak a szerb határra. Ebből hármat Kövess seregéhez adtak, a többiből az osztrák-magyar hegyi tűzérséggel megerősített új 11. sereget (Gallwitz) alakították meg. Ehhez került még az Orsovánál álló magyar népfölkelő dandár.

Kövess és Gallwitz serege és ezenfelül az 1. bolgár sereg jelentette Mackensennek összesen 300.000 puskát és 1.200 ágyút kitevő haderejét, ami a szerbek 250.000 puskája és 600 jó ágyúja ellen csupán tűzértségben képviselt jelentékeny túlerőt. Ha azonban Mackensennek hadaiból a népfölkelést (70.000 puskát), mint támadó hadjáratra általában alkalmatlan elemet leszámítjuk, úgy azt kell mondanunk, hogy Mackensen nehéz fába vágta a fejszét, mikor Szerbia ellen támadásra indult.

Mikor Potiorek 1914 decemberében vert seregeinek vezérletét utódának átadta, ezekkel a szavakkal búcsúzott tőle: „Ha önnek kell Szerbiát mégegyszer megtámadni, ezt csak Belgrádnál tegye”.

Mackensen, de minden más vezér is, a múltak tapasztalatai alapján azon a véleményen volt, hogy Szerbiát észak felől kell megrohanni. Ennek megfelelően az új haditerv előírta, hogy

Kövessnek a Szerémségben gyülekező 3 hadtestnyi serege Belgrádnál és attól nyugatra,

Gallwitznak a Bánátban gyülekező 3 hadtestnyi serege Szendrő és Básiás között,

október 7-én keljen át a Száva-Duna vonalán és mindkét sereg egyelőre fészkelje be magát a déli parton; Mackensen ezzel akarta a dunai hajóutat Bulgária és Törökország felé megnyitni; ez volt az első feladat, amelynek megoldása után következett az előnyomulás Kragujevárcra.

Az Ó-Szerbia határán felvonult 1. bolgár seregnek egy héttel később — október 14.-én — kellett szerb földre, Nis irányában betörnie; a bolgárok tehát a támadásra való indulásukat Mackensen átkelésének sikerétől tették függővé.

Kövessnek a Drina és Száva mentén hagyott népfölkelő hadcsoportjai azt a parancsot kapták, hogy a Macsván át Valjevo felé és Visegrádon át Uzice felé kísérik a főerő előnyomulását.

A haditerv tehát Szerbiának észak, kelet és nyugat felől való megtámadását szándékolta.

A bolgár fővezérlet az említett 1. seregen felül még egy kis (a 2.) sereggel Új-Szerbia ellen, Üszküb irányában tervezett önálló vállalatot, hogy itt a Vardar völgyében Szaloniki felé vasúti vonalat elvágja. Ez volt ugyanis az egyetlen vonal, amelyen a szerbek az ántánttól hadianyagot kaphattak, vagy amelynek

mentén rendezetten visszavonulhattak. Ezenfelül a bolgárok erős csapatokkal fedezték a határt Románia és Görögország felé.

A szerbek nyugtalanul figyelték az őket elsepréssel fenyegető vihar közeledését. Bulgária szeptember 21.-én mozgósított. Szándéka felől kétség nem lehetett. A szerbek Kövess seregének gyülekezéséről is tudomást szereztek. Csak Gallwitz felvonulása maradt előttük titokban. A szerbek ezért azzal számoltak, hogy a központi hatalmak támadása a Száván át és a bolgár határ felől következik be. Ennek kivédésére haderejük nagyobb felét észak felé, kisebb felét kelet felé helyezték készenlétebe és egyben az ántánttól segítséget kértek. A szerb haderő nagysága egyébként elegendően biztosította az északon hatalmas folyamokra, keleten magas határhegységekre támaszkodó, eredményes védelem végrehajtását. Mindenesetre a szerb haderő igen erős védőeszközt képviselt, különösen a mi népfölkelésünk és a korábbi balkáni háborúban megvert bolgár sereg ellen.

Szerbia azzal a gondolattal is foglalkozott, hogy Bulgáriát még mozgósítás közben megrohanja és leveri. De az orosz cár ezt megtiltotta, mert reménykedett abban, hogy a bolgár haderő az orosz cár védence ellen mégsem fog fegyvert ragadni. Ehelyett az ántánt Szalonikin át — a semleges Görögországon keresztül — iparkodott a szerbeknek segítséget küldeni. A Dardanelláktól elvont egy-egy angol és francia hadosztályt és ezeket Szalonikiben partra szállította. Ez a kis haderő azonban Görögország bizonytalan magatartásánál fogva nem merészkedett Szerbiába vonulni, hanem megállt a határon. Nem használt a Bulgáriához intézett ultimátum sem, amely a bolgár haderő leszerelését követelte. Az ántánt ezért arra szánta el magát, hogy Szalonikiben Sarrail francia tábornok vezérlete alatt, 150.000 főnyi angol-francia sereget gyűjt össze. Remélte, hogy ezzel Görögországot is maga mellé édesgeti és ekként Szerbia megkaphatja a hatásos segítséget. De mielőtt ez a terv megvalósult volna, Mackensen, október 5.-én

megkezdett bombázás után két nappal megindította seregeit azzal a paranccsal, hogy a Száván és a Dunán átkeljenek.

A SZERB HADERŐ KATASZTRÓFÁJA

A Dunán és a Száván — a felkészült ellenség szemelattára és annak golyózáporában — végzett átkelés a világháború egyik legnehezebb és mindenesetre legnagyobb arányú folyómenti vállalkozását jelenti.

Gallwitz serege ugyan a Dunán, Szendrő és Bázias között több helyen elég simán átjutott, mert a szerbek itt nagyobb támadást nem vártak és ezért erősebb tartalékaik nem voltak kéznél. Elkeseredett harcokra csak az átkelés után, különösen Szendrőnél került a sor, mikor a szerb tartalékok már beavatókztak.

Annál véresebben zajlott le Kövess csapatainak áthajózása. Kövessel szemben a szerbek készen álltak a támadás kivédésére.

Belgrádnál — a Dunán — VIII. hadtestünk, és ettől nyugatra a Száván, a Cigány-szigetekenél Kövess német hadteste és még feljebb népfölkelésünk az átkelést a szószeros értelmében kieroszakolták. Sokáig tartott és sok vérbe került, míg a dunai flottilla döntő jelentőségű közreműködése mellett sikerült annyi csapatot áthoznunk a szerb partra, hogy Belgrádot és a Szávát kísérő magaslatokat rohammal elfoglalhattuk.

Szeptember 11.-ig az átkelés nagy munkája befejeződött. Mackensen két serege a déli parton szilárdan megvetette a lábát és a túlparton levő mindennemű hadianyag átszállítása céljából hozzáfogott a hadihidak építéséhez. Bár ezt a munkát hirtelen áradás és az alduvai heves szél (a Kösava) nagyon késleltette, Mackensen mihelyt seregeinek gyalogsága és tüzérége teljes számban a déli partra jutott, utasította alvezéreit, hogy a Szerbia belsejében végzendő előnyomuláshoz szükséges csoportosítást vegyék fel.

Ebből a célból a következő hét alatt nehéz harcok árán kel-

lett Kövessnek a Belgrádtól délre kimagasló Avala hegyet, Gallwitznak pedig Pozsarevác környékét elfoglalni. A szerbek az egész vonalon meghátráltak.

Közben — október 14.-én — a bolgárok is megindultak. 1. seregük elfoglalta a határhegység hágóit, de aztán megakadt. A szerbek az egész vonalon nagyon szívósan védekeztek. Csupán az Új-Szerbiába irányított 2. bolgár sereg nyert szépen tért. Ez október 16.-án a Vardar völgyében futó vasútig ért és itt a szerbek egyetlen utánszállítási vonalát megszakította.

Az előnyomulásnak lendületben való tartására Falkénhayn a Vogézekből Tiroiba szánt, de még el nem küldött alpesi hadosztályt, Conrad pedig az Isonzó mellől egy hegyi dandárt küldött Mackensen megerősítésére. De seregeink ezeket a csapatokat nem várták be. Megkezdték az előnyomulást — Kövess Kragujevac felé, Gallwitz a Morava mindkét partján — déli irányban. Ez csak állandó küzdelem között és igen lassan ment. Csak október végén ért Mackensen a szerbek nyomában Kragujevac elé. Remélte, hogy itt a szerbek a döntő csatát vállalják. Ennél a szerb seregek bekerítését tervezte.

A szerbek azonban nem voltak hajlandók az itt fellángoló csatát végigküzdeni, hanem — bár igen nagy veszteségek árán — kivonták magukat a bekerítés elől és folytatták a hátrálást. Megálltak még a nyugati Morava mögött, ahol Mackertsén telet felől újabb kísérletet tett bekerítésükre. De a szerbek újból kicsúsztak a nekik szánt kelepcéből és erősen megritkult sorokkal az Ó-Szerbiát délről határoló hegységnek vonultak vissza. Mackensen elrendelte az erélyes üldözést. De ennek ütemét a megáradt Moraván való nehéz hídverés, a feneketlen utak, a rossz időjárás és a mindinkább fokozódó élelmezési nehézségek nagyon meglassították.

Közben az 1. bolgár sereg is megtörte a szerbek ellenállását és elérte a Morava völgyét, ahol újból megakadt és egyben Gall-

witz seregével összetorlódott. A Drina mentén állott népfölkelő csapataink is beértek Kövess nyugati szárnyára.

Minthogy a szerb seregeknek mindeddig sikerült Mackensen megsemmisítő csapásait elkerülniök és mert attól kellett tartani, hogy déli irányban elmenekülhetnek, a 2. bolgár sereg azt a feladatot kapta, hogy a szerb haderőnek a Vardar völgyön át, Szaloniki felé lehetséges áttörését akadályozza meg.

Mindeddig — november 6.-ig — Conrad és Falkenhayn megegyeztek abban, hogy a közös hadjáratot a Szalonikiben partraszállt ántánt-haderő ellen is folytatják. Ugyanezen a napon Putnik szerb fővezér Sarraillhoz fordult azzal a javaslattal, hogy közösen vessék magukat a Vardar völgyében levő bolgár seregre és ennek tönkretévésével nyissák meg a szerb seregek visszavont lási útját. Sarraill két francia hadosztállyal valóban előnyomult a Vardar völgyében a bolgárok felé, de ezeken nem tudott áttörni. November 10.-én az ántánt parancsára a támadást beszüntette.

De Falkenhayn is megváltoztatta Conradnak tett ígését. Minthogy a Mackensennek kitűzött feladat első része: a dunai út megnyitása már hiánytalanul megoldódott, amennyiben a Törökországnak szánt lőszerszállítmányok az aknáktól megtisztított Al-Dunán november 6.-án kirakodni kezdtek, Falkenhayn Mackensent — Conrad tudta nélkül — a hadjárat befejezésére utasította. Mackensen ennek alapján november 7.-én elrendelte, hogy a német sereg fele fokozatosan hagyja el az arcvonalt és vonuljon vissza a Bánátba.

Ebből aztán Conrad és Falkenhayn között ingerült hangú eszmecsere következett. Conrad azon a nézetten volt, hogy a nyilvánvalóan a Rigómezőre törekvő szerb haderőkre halálos csapást kell mérni és aztán Szaloniki ellen kell fordulni, mert a balkáni hadszíntér csak ezen a módon kapcsolható ki egyszersmindenkorra a hadvezetési számvetések köréből. Falkenhayn ezzel ellentétben a szerb haderőt máris teljesen elintézettnak tekintette.

Úgy vélte, hogy csökkentett számú csapatokkal való üldözés is elegendő ahhoz, hogy a szerb seregeknek csak hasznavethetetlen roncsai meneküljenek el Montenegró felé. Ezért felesleges minden nagyobb hadművelet. Nem várt döntő eredményt a Szaloniki felé javasolt hadművelettől sem, amelyhez — véleménye szerint — a központi hatalmaknak a Balkánon lévő haderői nem is voltak elegendők. Különben is az volt a nézete, hogy a bolgár haderő Szaloniki esetleges elfoglalása után a maga részéről befejezné a háborút, s ezért célszerűbb, ha a bolgár seregek Szaloniki előtt megállnak, hogy az ittlevő ántánt haderőket megrögzítsék.

A két vezér ezekben a kérdésekben nem tudott megegyezni. Ebből kifolyólag a köztük eddig fennálló, éppen csak tűrhető viszony egészen elmérgesedett, ami a jó együttműködés lehetőségét a jövőre egészen kizárta. Útjaik elváltak.

Falkenhaynnak a szerbekre nézve csak félig-meddig lett igaza. Putnik november 11 .-ig várt arra, hogy Sarraill a szerb seregeknek Szaloniki felől valamilyen módon segítségére jöjjön. Minthogy ez a reménye nem vált valóra, elhatározta, hogy seregeit a Rigómezőn egyesíti és innen kerülő úton iparkodik Szalonikire átvergődni. Ezt a szándékát nagy eréllyel iparkodott megvalósítani. Utóvédéi mindenütt szembeszálltak Mackensen üldöző hadoszlopaival. Ellentámadást intéztetett Putnik az 1. bolgár seregre és azt vissza is szorította. Így aztán megfogyatkozott haderőit a Rigómezőn összegyűjthette. Ennek a történelmi medencének szélein küzdöttek még a szerbek egészen november 24.-ig abban a reményben, hogy déli irányban áttörhetnek. De minden igyekezetük meghiúsult az időközben megerősített 2. bolgár sereg szívós kitartásán.

Putnik végül hadainak megmentésére más lehetőséget nem talált, minthogy azt a behavazott magas albán hegységen át, Montenegrón és Albánián keresztül, az Adria partjára vezeti. Ezt az elhatározását végre is hajtotta.

Sarrail nem tudott rajta segíteni. Tudjuk, hogy tehermentesítő támadása november 10.-én az erélyes Todorow vezette 2. bolgár sereg ellenállásán megakadt. Ez a sereg, miután erősítéseket kapott, december elején támadásba ment át Sarrail ellen, akinek hadereje ekkor már 5 hadosztályra emelkedett, míg további 4 angol hadosztály december 5.-én kezdett Szalonikiben kirakodni. A bolgár támadás, több napi csata után, Sarrail hadát görög te rületre való menekülésszerű hátrálásra bírta. Ekkor azonban Falkenhayn a győzelmes bolgárokat megállította.

Így maradt Szaloniki az ántánt kezén.

Mackensen a Rigómező elérése után Falkenhayn rendelkezési értelmében a szerbek üldözését beszüntette és elpusztításukat az elemekre bízta. Kövess serege Plevlje-Mitrovica vonalában megállt, hogy innen pihenés után Montenegro meghódítására induljon.

A LEÍRT szerbiai hadjáratban a szerb haderő élelmezési létszáma — a pótcapatokkal együtt — mintegy 400.000 főre rúghatott. Az Adria partjára Putnik kereken még 150.000 főt — 80 ágyúval — tudott elvezetni. Ezt a maradványt az ántánt Korfu szigetére hajókon szállíttatta el, ahol az új — 6 hadosztály erejű — szerb sereg megalakult. A szerb seregek vesztek 94.000 halottat és sebesültet, 154.000 foglyot és 800 ágyút. A mi vesztességünk csak betegekben volt igen nagy, egyébként szerényebb keretek között maradt. A véres vesztesség Kövess csapatainál 18.000 főt tett ki.

A szerbek kitarása megérdemli a legteljesebb elismerést. Az ántánttól cserben hagyott szerb haderő, bár már a Rigómezőn csak szánalmas roncsokat jelentett, elhagyta hazáját, hogy ellenségeivel a küzdelmet később is folytathassa. De méltányolnunk kell Kövess seregének teljesítményeit is. Ismételnünk kell, hogy ennek a seregnek felét magyar csapatok tették ki és ezek is nagyobbrész

népfelkelőkből alakultak. Nem rajtuk múlt, hogy a szerb seregek maradványai elmenekülhettek és hogy három év múlva a magyar határon új szerb sereg jelenhetett meg. Ezt Falkenhayn terhére kell írunk. Ez a német vezér seholsem bízott döntő győzelemben. A leírt szerbiai hadjárattal csak az volt a célja, hogy a dunai utat megnyissa. Szaloniki fontosságát, mint az ántántnak a Szerbiát pótló hadműveleti alapját a Balkánon nem értékelte kellően.

A Szalonikiben álló ántánt haderő lett az egyik döntő tényező, amely a következő évben Romániát ellenünk állította. A központi hatalmak 1918-ban bekövetkezett összeomlása is Szalonikiból indult ki.

A SZERB HADERŐ leverése, illetve a dunai út megnyitása, majd rövidesen a vasúti összeköttetés helyreállítása a központi hatalmak és Törökország között arra bírta az ántántot, hogy a Dardanellák ellen folyamatban levő vállalkozást véglegesen felszámolja. Nem volt szabad kockáztatni azt, hogy a német részről most már könnyen megerősíthető török sereg a Gallipoli félsziget partjaiba kapaszkodott ántánt haderőt a tengerbe szorítsa. Ezenfelül Szalonikiban szükség volt ántánt-csapatokra. Ezek legkönnyebben a Dardanelláktól voltak elvehetőek.

Tulajdonképpen már az augusztusi partraszállás kudarca megérlelte az ántántnál az elhatározást, hogy a Dardanellák ostromát félbeszakítsa és a 14 hadosztály erejére nöött ostromló sereget máshol, hasznathajtóbb módon alkalmazza. De presztízs okokból a csapatok elszállítása mindezeideig elodázódott, eltekintve a Szalonikiba fokozatosan küldött hadosztályoktól. Végre december közepén az ostromló sereg elhagyta a Gallipoli-félsziget nyugati partját és 1916 január elején déli csücskét.

Az ántánt ezzel az egész világ előtt beismerte, hogy vállalkozása csődöt mondott.

BESZARÁBIA

Szerbia katasztrófája Oroszországot is megmozdulásra bírta. Nem menthette meg Szerbiát, de iparkodott a Balkánon teljesen megrendült tekintélyét megerősíteni azzal, hogy ellenünk győzelmet arat. A franciák és az angolok is sürgették, hogy valamilyen katonai sikerrel iparkodjék az elkedvetlenedett Romániát felvidítani. Az orosz fővezérlet ugyan Románia katonai erejét nem sokra értékelte, de a vázolt okokból elhatározta magát arra, hogy arcvonalunknak a román határra támaszkodó déli szárnyát — Pflanzert-Baltin seregét — megtámadja. Erősítéseket küldött az orosz arcvonal déli részét vezénylő Ivanovhoz, aki ezt a részt négy seregre — északról dél felé Bruszilov, Sacharov, Cserbacev, Lecsicki — tagozta. Utóbbi kapta a feladatot, hogy Beszarábiában, a Pruth és a Dnyeszter között, arcvonalukat törje át és Czernowitzot foglalja el.

December 24.-én kezdte meg Lecsicki a támadást. Ehhez csatlakozott december 29.-én Cserbacev támadása a Strypa-menti állásunkra, ahol Pflanzert-Baltin balszárnya volt állásban.

A nagy hevességgel dúló csata 1916 január 7.-ig tartott, majd január közepén a beszarábiai határon újra fellángolt, ahol Lecsicki még négy nagy rohamot intézett. De Pflanzert-Baltin, akihez Conrad az arcvonal többi részéről: Böhm-Ermollitól és Linsingentől erősítéseket (köztük 2 honvéd és 1 huszár hadosztályt) küldött, az orosz támadásokat visszaverte. Ebben a védőharcban a magyar honvédek különösen kitűntek.

Az „újévi” csata ugyan a mi győzelmünkkel végződött, de feltűnő volt, hogy az orosz tüzéség óriási lőszerpazarlással készítette elő és kísérté a támadást és hogy az orosz tömegek nagy lendülettel rohanták meg állásainkat. Ez azt árulta el, hogy a gorlicei hadjárat és az ezt követő üldözés alatt észlelt lőszerhiány már megszűnt és hogy az orosz gyalogság a gorlicei csatavesztés minden utóhatását kiheverte.

Ebből következett az, hogy 1916 folyamán további orosz támadásokkal kell számolni. Másrészt Pflanzner-Baltin seregének kitartása reményt nyújtott arra, hogy arcvonalunk többi része is megállja helyét, — ha a harcot tartalékokkal tudjuk táplálni.

AZ ŐSZI ISONZO-CSATÁK

Az olasz seregeknek a veszteségteljes második Isonzo-csata után hosszabb pihenésre volt szükségük.

Cadorna nagy csalódással látta, hogy két nagy csatában tett erőfeszítéseivel sem tudta a német-magyar-osztrák haderőknek y Gorlicénél megkezdett diadalmenetét megállítani. Sőt már azzal is számolnia kellett, hogy a központi hatalmak az oroszok elintézése után felszabaduló tartalékaikkal az olasz haderőt veszik sorra. Ezért Cadorna a védelemre készült fel.

Csak mikor bizonyossággá vált Cadorna előtt, hogy Conrad tartalékait a rownoi hadjárat felemésztette és hogy Falkenhayn tartalékai Szerbia ellen fordultak, szánta el magát arra, hogy az Isonzo vonalát újból megrohanja. A támadás mellett szólt az is, hogy csak ez segíthetett a bajbajutott szerbeken, amennyiben Conradot esetleg arra bírhatta, hogy a szerb hadszíntérről erőket toljon át az Isonzo mellé.

Cadorna annyiban helyesen számított, hogy Boroevic seregét Conrad az északi hadszíntéren kivívott sikerek dacára sem erősíthette meg. Leküldte ugyan az északi hadszíntérről a 2. Isonzo-csata vége felé a gráci hadtestet, de aztán később elvonta innen — Belgrád ellen — a VIII. hadtestet.

Október 15.-én, mikor Kövess serege már Belgrádtól délre állt, kezdte meg Cadorna a Krn hegytömbtől a tengerig terjedő vonalban a támadást: a 3. Isonzo-csatát. Ennek során rendkívül véres küzdelmekre került sor. A harc a legnagyobb hevességgel a doberdói fensíkon dült, ahol József főherceg a temesvári és a

gráci hadtesttel szállt az olasszal szembe. Állásainkat hiánytalanul megvédtük, de a küzdelemben a nagyváradi honvéd hadosztály újból elvérzett.

A csata november 3.-ig tartott, de Cadornának eredményt nem hozott. Mi veszítettünk 42.000, az olaszok 67.000 főt. Boroevic megtartotta védőállásait. Conrad nem szakította félbe a szerbiai hadjáratot, sőt az Isonzo mentéről még egy hegyi dandárt el is vont.

Pár napi pihenő után, november 9.-én, Cadorna megújította a támadást, amiből a 4. Isonzo-csata fejlődött ki. Az olaszok a legtöbb rohamot most is a doberdói fensík ellen intézték, de nagy erőfeszítéseket tettek a görzi hídfő elfoglalására is. Sikerült nekik mindkét helyen állásainkba betörni. De csak rövid ideig örülhettek az eredménynek. Ellentámadásaink az elvesztett állásokat hamarosan visszaszerezték. Közben az olasz nehéz tüzérség öt napon át bombázta Görz városát.

A Doberdon vívott harcok gyújtójában most a temesvári hadosztály állt, amely ennek megfelelően nagyon sok vért veszített; egy hónap alatt közel 12.000 főt. Csak szakadatlan pótlásokkal tudtuk a temesvári hadtest két hadosztályát harcképes állapotban fentartani. A karsztos sziklákban mindezideig nem lehetett az olasz nehéz tüzérség ellen oltalmat nyújtó fedezékeket elegendő számban kivágni. A 3. csata kezdetén még csak 2.000 főre való bombamentes fedezékünk volt. Ezért volt a védelem oly veszteségteljes. A harcos létszámhoz viszonyított veszteség nálunk magasabb volt, mint az olaszoknál.

December 4.-én végződött a 4. Isonzo-csata. Cadorna megint nem érte el a kitűzött célt.

A vázolt két őszi csata nekünk közel 67.000 főnyi véres veszteségbe került. A csatafront minden egyes méterére esett 1—1 halottunk és sebesültünk. Az olasz 100.000 főn felül vesztett.

AZ 1916. ÉV
LEGFONTOSABB HADIESEMÉNYEI

KELETI (OROSZ) HARCTÉR

Besarábiai (újévi) csata I. 1-19. Orosz támadás a Polesietől északra III. 16-31. A Bruszilov-féle támadás, csaták: Luck-Olyka VI. 4-15, Okna VI. 4-17, Luck VI. 16-VII. 7, a Polesietől északra VI. 13-VII. 9, Kolomea VI. 2 3-VII. 5, Monasterzyska VII. 4-6, a Polesietől északra VII. 16-25, Brody VII. 25-28, Kowel VII. 28-VIII. 20, Stanislaw VII. 28-VIII. 11, Zalosce VIII. 3-20, a Zlota Lipa mentén VIII. 13-15.

Orosz támadások a románok tehermentesítésére a Polesie és a román határ között VIII. 31-XI. 2. Orosz tehermentesítő támadás a Kárpátokban XI. 25-XII. 15.

DÉLKELETI (ROMÁN) HARCTÉR

Románia beavatkozása. Betörés Erdélybe VIII. 27. A románok kiverése IX. 3-X. 9. Ellentámadásunk megkezdődik az Aldunán IX. 3. Csaták: Nagyszeben IX. 26-28, Perzsány X. 5, Brassó X. 7-9. Románia meghódítása XI. 11-XII. 31.

DÉLI (BALKÁNI) HARCTÉR

Montenegró meghódítása I. 8-26. A Gallipoli-félsziget végleg felszabadul I. 9. Albánia megszállása I. 23-11. 27. Ántánt-támadás a macedóniai arcvonalon: augusztus végétől november közepéig.

DÉLNYUGATI (OLASZ) HARCTÉR

Isonzo-csaták: ötödik III. 13-19, hatodik VIII. 5-18, hetedik IX. 13-18, nyolcadik X. 9-12, kilencedik X. 31-XI. 4. Déltőliről intézett támadó hadjáratunk V. 15-VI. 24.

NYUGATI (FRANCIA) HARCTÉR

Verdun ostroma II. 21-IX. 2. Somme-menti csata VI. 24-XI. 18. Verdun ostromának beszüntetése IX. 2. Francia támadás Verdunnél X. 18-XI. 2. A Somme-menti csata befejezése XI. 18. Francia támadás Verdunnél XII. 15-18.

*Lásd térképmellékletünk 10.—11. számú vázlatait
(„Luckoknai csata“, „Románia meghódítása“).*

NEGYEDIK FEJEZET

1916: AZ ÁNTÁNT EGYSÉGES ELLEN- TÁMADÁSÁNAK ÉVE

HADITERVEK

A HARMADIK hadiév kezdetén a központi hatalmak megelégedéssel tekinthettek az 1915 folyamán kivívott eredményekre. A hadihelyzet határozottan kedvezőnek volt mondható. A központi hatalmak

a) megakadályozták — közös erővel — a Kárpátokban a Przemysl eleste után fenyegető orosz áttörést,

b) Gorlicénél ugyancsak közös erővel az orosz arcvonalt áttörték és az itt megkezdett hosszú nyári-őszi hadjárat folyamán az orosz tömegeket messze hátraszorították, bár ez az eredmény Oroszország háborús akaratát nem törte meg; ennél különösen figyelmet érdemel, hogy az oroszok a második hadiév végén úgy a rownoi hadjáratban, mint a beszarábiai csatában teljes harci képességüknek adták csalhatatlan tanujelét;

c) Bulgáriát beavatkozásra bírták és Szerbiát — szintén közös erővel — leigázták, bár ezzel a balkáni hadszíntér ügye véglegesen nem intéződött el;

d) az Isonzo mentén az olasz négy nagy támadását ki védték;

e) nyugaton az ántánt öt áttörési kísérletét megghiúsították; jogos nyugtalanságra adott azonban itt okot az a körülmény, hogy az angol haderő létszáma állandóan szaporodott (a háború kezdetén volt 6 hadosztálynyi serege 1916 elején már 35 hadosztályra növekedett);

f) a Dardanellákat megvédték.

Ezzel szemben az ántántnak rosszul ment a dolga:

a) nem érték el az olasz beavatkozással a kívánt célt; nagy csalódást okozott az eredmény, ami csak az osztrák-magyar haderők bizonyos részének lekötésében nyilvánult meg;

b) nem érték el a nyugaton végzett támadásokkal semmi-nemű hadászati eredményt;

c) nem tudták Szerbia leigázását megakadályozni; de Szerbia elvesztését némileg kiegyensúlyozták azzal, hogy a Balkánon Szaloniki körül, megvetették a lábukat;

d) nem foglalták el a Dardanellákat.

A fenti mérleg alapján a központi hatalmak joggal remélheték volna, hogy a harmadik évben — együttes célkitűzés mellett és közös erővel — az ántánt valamelyik főarcvonalát véglegesen letörhetik és így esetleg a háborút elfogadható békefeltételek mellett befejezhetik.

Hogy hol kellett volna a döntő csapást mérni, az nem is volt annyira fontos. A lényeg az volt, hogy a központi hatalmak bárhol is, de egy helyen összefogott erővel olyan döntő eredményt vívjanak ki, amellyel ellenfeleik, illetve hadszíntereik valamelyikét véglegesen elintézhetik. Az 1915. év azt bizonyította, hogy ez nem lett volna lehetetlen. Az orosz haderő tönkrezúzható, a Balkán meghódítható lett volna.

De a központi hatalmak két vezére a legközelebbi hadi célban nem tudott megegyezni, ami abban leli magyarázatát, hogy Falkenhayn képtelen volt magasröptű elhatározásra. Falkenhayn az oroszok teljes elintézését már 1915 elején is lehetetlennek tartotta. Pedig nem volt lehetetlen. Most, 1916 elején azonban a remény erre nézve már nagyon lecsökkent. Az orosz arcvonalnak már nem voltak megkerülhető szárnyai. Hosszú egyenes vonalban állt a román határtól Rigáig. Ezért a hadműveletek megújítása az orosz hadszíntéren már nem kecsegtetett sikerrel. Ebben Falkenhaynnak igaza volt. De Falkenhayn a balkáni had-

színtér kikapcsolását sem tartotta fontosnak. Conrad azonban itt már más nézetet vallott. Ő úgy katonai, mint politikai okokból szükségesnek tartotta, hogy a balkáni háborút, ha már nem is Szaloniki elfoglalása, de legalább Montenegró meghódítása és Albánia megszállása fejezze be. Utóbbi helyen, Valonában és Durazzoban 1915 december folyamán 2 olasz hadosztály partra szállt. Conrad azt a gondolatot is felvetette, hogy Románia, esetleg fegyveres erőszak útján, nyílt színvallásra bírassék. Falkenhayn azonban sehogysen tudott megbarátkozni a Balkánon való hadviseléssel. Szerette volna onnan nemcsak a német csapatokat visszavonni, hanem még Kövess seregét is az északi hadszínterre kívánta szállítani, hogy ott német hadosztályokat — a nyugati front számára — váltson fel. Ezt viszont Conrad ellelte.

A főkérdés tulajdonképpen az volt, hogy a központi hatalmak a nyugati vagy az olaszországi hadszíntéren iparkodjanak-e döntő győzelmet kicsikarni. Kétségtelennek látszott, hogy a háború végleges eldöntését a főerők hadszínterén, tehát nyugaton kellett keresni. De az is kétségtelen volt, hogy ehhez a szükséges erőt csak akkor lehetett összehozni, ha a többi hadszínterek egészben vagy részben kikapcsoltnak és az ott felszabaduló haderők nyugatra átszállíttatnak. A központi hatalmak a gyengébb ellenállást az olasz hadszíntéren találhatták s így ezt a hadszíntért rövidesen elintézhették volna. Ezért Conrad azt javasolta, hogy előbb a gyengébb ellenfél vétessék sorra, azaz, hogy együttes erővel az olaszokat — a főerővel Tirol felől — támadják meg és csak aztán forduljanak nyugatra. Conrad az olasz ellen egy erős német seregyi segítséget kért. Felajánlott ezért cserébe Falkenhaynnak az olaszok leverése után 400.000 főnyi haderőt a franciák ellen.

De Falkenhayn az olaszok ellen nem volt hajlandó segítséget adni. Minden, máshol nélkülözhető haderejét rögtön nyugatra

akarta vinni, bár nem hitte, hogy itt az ellenség arcvonalát döntő sikerrel áttörhetné. Úgy vélte, hogy ami nem sikerült az antantnak 1915-ben, neki sem sikerülhet 1916-ban. Remélte azonban, hogy valamely fontos pont megtámadásával az antánt tartalékait idecsődítheti és azokat — bízva a német harcmodor fölényességében — fokozatosan elhasználja és így az antántot békekötésre hajlandóvá teszi. Ezt a szándékát azonban Conraddal nem közölte, mert a balkáni háború súrlódásai után nem akart vele többé együttműködni. Így aztán a közös célkitűzés elmaradt.

Az együttműködés hiánya már a Balkánon megmutatkozott. Falkenhayn kezdte a német csapatokat Mackensen arcvonalából — Conrad tudta nélkül — kivonni. Ebből a két vezér között elhidegülés következett be. Conrad aztán — Falkenhayn előzetes értesítése nélkül — Kövess seregét vonta ki Mackensen parancsai alól, mikor ez a sereg a Rigómező szélére jutott. Ebből előállott az a különös viszony, hogy a két vezér még az írásbeli érintkezést is megszakította egymással.

Így aztán Falkenhayn nyugaton készült új hadműveletre. Verdun várát választotta a támadás célpontjául. Conrad pedig iparkodott Montenegróval és Albániával gyorsan végezni, hogy aztán, német segítség nélkül is, elintézhesse az olaszt, amit Tirolból intézendő támadással vélt elérhetni.

A két vezér egyetértésének hiánya rossz következményekkel járt. Az események bebizonyították, hogy Conraddnak volt igaza. Olaszország — közös erővel — minden valószínűség szerint leverhető lett volna. Előrelátható volt az is, hogy nyugaton nagy eredményt a rendelkezésre álló erővel kivívni nem lehet. A többi hadszíntér túlságos sok erőnket rögzítette le. 1916-ban boszulta meg magát az, hogy Falkenhayn 1915 nyarán nem tervezte meg "az orosz arcvonal összeroppantását.

A központi hatalmak két vezérének szétágazó céljai annál súlyosabban estek latba, mert az antánt hadvezérei 1916-ban egy-

ségesen jártak el. Okultak az 1915. év tapasztalataiból. Elfogadták Joffre tervét, amely valamennyi ántánthaderő egyidejű általános támadását márciusra írta elő. A cél a központi hatalmaknak négy oldalról való összeroppantása volt. Ez a terv később oda módosult, hogy amennyiben a központi hatalmak tavasszal nyugton maradnak, az oroszok a támadást június közepén a Polesietől északra levő német arcvonal ellen kezdik meg, az együttes angol-francia támadás július 1.-én a Somme mindkét partján, az olasz támadás az Isonzo-vonalra a nyár folyamán indul meg, míg a Szalonikiban levő ántánt haderő (4 francia, 6 angol és később még 6 szerb hadosztály) egyelőre védekezik. Ezt az angolok kívánták.

A központi hatalmak azonban nem maradtak nyugton. Falkenhayn február 21.-én megkezdte Verdun ostromát, Conrad pedig április elsején akarta a támadást Déltirolból megindítani. De előbb végzett Montenegróval.

MONTENEGRÓ ÉS ALBÁNIA

Egészen természetes volt Conradnak az a törekvése, hogy Szerbia után Montenegróval is végezzen. Szükséges volt ez azért is, mert a montenegrói határ közvetlen közelében fekvő cattaroi hadikikötőnk az ellenség a Lovcen hegyről állandóan ágyútűz alatt tartotta.

A szerbiai hadjárat végén Kövess serege, amelyből a német csapatok kiváltak, a Rigómezőn és a régi novibazári szandzsákban, azaz Montenegró keleti határa mentén állt, ahonnan minden idővesztéség nélkül Montenegróba nyomulhatott. Conrad tehát utasította Kövesst, hogy Montenegrót foglalja el és egyben Cattaro felől is támadja meg ezt a kis országot. E célból alárendelte neki a Hercegovina határán levő erődítéseink (Cattaro, Trebinje, Bilek, Avtovac) helyőrségeit is, ezenfelül néhány hadihajót bocsá-

tott rendelkezésére, amelyek nehéz tüzérsége itt igen értékes segítséget jelentett.

Kövess igen szép tervvel fogott a dologhoz.

A főtámadást Cattaro felől, a közel 1.800 méter magas Lovcen hegytömbön át tervezte, ahonnan Montenegró fővárosát, Cetinjét a leghamarabb elérhette. Tudnunk kell, hogy a Lovcen 1.000 méter magas meredek sziklafallal övezi a cattarói öböl lég-belső nyúlványát. Az itt tervezett főtámadást észak felől kellett kísérni a határmenti erődítések őrségeinek, amelyek parancsot kaptak, hogy Hercegovina keleti határáról Montenegróba törjenek be. Ezek között is volt egy magyar hadtápdandár. Kövess seregének többi része — nagyjából magyar zászlóalj — azt a feladatot kapta, hogy Montenegrót a Rigómező és a novibazári szandzsák felől rohanja meg. Kövess tehát Montenegró teljes bekerítését tervezte meg és el is végezte.

A montenegrói haderő kétharmad része, mintegy 20.000 harcos, a Lovcen és a Hercegovina felé eső határ védelmére foglalt állást, míg egyharmad része a határ többi részén helyezkedett el. A montenegróiak egyébként képtelenségnek tartották, hogy mi nagyobb haderőkkel az ő puska- és ágyútűzükben (a Lovcenen francia tüzérség állt!) a meredek sziklafalakat megmászhatnánk. A mi csapataink — még pedig túlnyomó részben magyarok — ezt a csodát véghez vitték.

A támadás a Rigómező és a szandzsák felől január 5.-én kezdődött meg. Csapataink itt a montenegrói határon át messze betörték, hogy az ellenség figyelmét a főtámadás helyétől elvonják. Ez sikerült.

A cattarói öbölből a főtámadás, miután Kövess szárazföldi és tengeri tüzérsége a Lovcent rövid ideig eredményesen bombázta, január 8.-án indult meg. Két napi küzdelem után a Lovcent elfoglaltuk. További három nap után Cetinjébe is bevonultunk, mire Nikita király békét kért. Ezt fegyverletétel árán megkapta

volna, de minthogy megszökött, Kövess a montenegrói haderőket lefegyverezte, az ország pedig osztrák-magyar katonai igazgatás alá került.

Montenegró meghódítása mintaszerűen megtervezett és mintaszerűen végrehajtott hadműveletet képviselt.

MONTENEGRÓ ELFOGLALÁSA után Kövess azt a feladatot kapta, hogy Albánián át iparkodják az adriai partokra menekült szerb seregeket utolérni. Nem volt reménytelen ez a kísérlet. Mégis csak 150.000 szerb katona, vágómarhák tízezrei és egyéb javak torlódtak össze Albánia rossz kikötőiben. Mindezeknek bizonyos részét még meg lehetett keríteni. Ezenfelül még 23.000 fogságba jutott katonánk (1914-ből) is volt ott, akiket a szerbek magukkal hurcoltak. Ennek a nagy tömegeknek behajózása sokáig tartott. Már hadifoglyaink kiszabadításának halvány reménye is megindokolta ezt az albániai expedíciót.

A baj csak az volt, hogy nagyhatalmi politika Albánia tartós megszállását is kívánta. A monarchia nem akarta Albániát átengedni a bolgároknak, akik kelet felől ekkor már Dél-Albánia területére értek. A megszállásnak azonban ellene szólt az, hogy Albánia területe a hadviselésre alkalmatlan. Az épített utak és a hidak teljes hiánya nagyon időtrablóvá és körülményessé tette az utanszállítási és túlságosan sok emberi és állati erőt igénylő hadtápbereendezkedést követelt meg. De mindenekelőtt az a körülmény tette aggályossá a tartós megszállást, hogy Albániában évente 6 hónapon át, májustól novemberig malária dühöngött, mégpedig az albán klímához nem szokott egyéneknél igen nagy százalékban halálos kimenetellel. Ezt a mi vezető köreink nem értékelték kellően, mert különben talán nem döntöttek volna Albánia északi felének végleges elfoglalása mellett.

Kövess, kinek csapatai javát Tirolba kellett küldeni, ahová aztán maga is elment, a Lovcen elfoglalásánál kitűnt XIX. had-

testet bízta meg Albánia megszállásával. Ez a hadtest (egy magyar népfőlkelő hadosztály és Cattaro volt helyőrsége, mely utóbbinak is volt néhány magyar zászlóalja) hamarosan megindult délnek, elfoglalta Skutarit, majd az albán tengerpartra vonult, de a szerbket már nem tudta utolérni. Ezek még idejében hajóraszálltak. Legjobb lett volna innen visszafordulni, de a politika ezt nem engedte. Ezért a magyar népfőlkelő hadosztály továbbnyomult délnek és igen fáradtságos, folyóáradásoktól megszakított menetek után február második felében Durazzo elé ért, ahol az olaszok a kikötő előtt kiterjedt védőállást foglaltak. Némi pihenés és rendezkedés után magyarjaink, miután a hadtesttől még mintegy 2 osztrák dandárnyi megerősítést kaptak, február 23.-án megrohanták ezt az állást és elfoglalták, majd utóbb Durazzot is megszállták.

Az olaszok csak ügyel-bajjal, hajóhaduk fedezete alatt tudtak Durazzóból elmenekülni. Igen sok foglyot, 34 ágyút és rengeteg élelmikészletet hagytak győztes csapataink kezén. Ez a győzelmünk az albánokat teljes lélekkel a monarchia oldalára állította. Sok ezernyi albán önkéntes csatlakozott hozzánk és harcolt velünk együtt a háború végéig Albániában, ahol a monarchia csapatai a háború végéig kitartottak, de közben benépesítették az albán temetőket a maláriában elhaltak tízezeivel.

VERDUN

Verdun, a francia Maas-vonal legfontosabb erősítése és egyben a legerősebb táborvár a lotharingiai határ és Párizs között, a francia nép szemében Franciaország keleti kapuját jelentette. Megtartása elsősorban erkölcsi okokból bírt jelentőséggel.

Ez a vár a francia-német arcvonal egyik főtörési pontján feküdt. A francia arcvonal itt előreugrott a német vonal felé és

ezzel kihívta a németek kettős támadását, észak és kelet felől. A franciák azonban Verdun az említett okokból mégis tartották.

1914 augusztusában a német előnyomulás kelet felől a Maas vonal erősítésein, Verdunnél és ettől délre megakadt. Az arcvonalt tehát itt észak-déli irányban merevedett meg. A nagy német átkaroló hadművelet ugyanekkor Verdun északnyugat felől megkezdte. A marnei csata után itt kelet-nyugati arcvonalt alakult ki, amely Verduntól egyenesen nyugati irányban Soissons környékéig húzódott. Utóbbi helytől az arcvonalt — amely a marnei csatát követő hadműveletek alatt jött létre — megint északnak fordult és ezt az irányát a tengerpartig megtartotta.

Falkenhayn jól sejtette, hogy a franciák Verdun várát, mint arcvonaltuk egyik legfontosabb és különös erkölcsi jelentőségű pillérét, minden erejük megfeszítésével fogják védeni. Erre alapította tervét, mennyiben arra számított, hogy támadásával a francia tartalékokat idecsődíti és azokat fokozatosan felmorzsolja. Kétségtelen, hogy ez egészen különös célkitűzés volt, már csak azért is, mert ugyanaz a felmorzsolódás fenyegette a német csapatokat is. Különben ez a szavakkal való meddő játéknak is mondható. A lényeg az volt, hogy tud-e Falkenhayn Verdunnál a franciákat megrendítő győzelmet aratni? Ennek előfeltétele az volt, hogy elegendő haderővel lépjen itt fel.

Már az előző fejezetekben ismételtlen utaltunk arra, hogy Falkenhayn 1915-ben nem teremtett tiszta helyzetet sem az orosz hadszíntéren, sem a Balkánon. Ezért ezekről a helyekről nem tudott elegendő erőt elvonni. Szaloniki előtt a bolgár sereg támogatására 2 német hadtestet kellett visszahagyni. Itt utólag mégis hozzájárult az ántánt-sereg megtámadásához.

Az orosz hadszíntéren az arcvonalt annyira kiterjedt, hogy onnan számbavehető erőt a hadműveletek befejezése után már nyugatra átszállítani nem lehetett. Falkenhayn elvetette Conrad ama javaslatát is, hogy Olaszország elintézése után osztrák-

magyar haderőket használjon fel a nyugati front számára. De talán Conrad az olaszok ellen tervezett támadást is elodázta és néhány jó hadosztályt adott volna Falkenhaynnak, ha ez Conraddal a verduni támadás tervét közli. Falkenhayn azonban Conrad előtt titokban tartotta terveit.

Mindezek dacára Falkenhayn nyugaton mégis 26 hadosztálynyi tartalékkal rendelkezett, ami erőteljes támadásra elegendőnek látszott. A hiba csak az volt, hogy Falkenhayn nem mert rögtön minden tartalékát Verdunnél latbavetni, mert szükségesnek tartotta, hogy az angolokkal szemben is maradjanak tartalékai. Ebből eredt az, hogy nem tervezett szélesebb arcvonalra terjedő áttörést, hanem csupán Verdun északi frontja felé és ennek is csak a Maas jobbpartján levő részére rendelte el az itt vezénylő német trónörökösnek a támadást. Úgy gondolta, hogy itt tartalékainak mintegy egyharmad részével (4 hadtesttel) intézted az első rohamot, majd a második egyharmad rész felváltja néhány nap múlva az első rohamban kimerült csapatokat, míg az utolsó egyharmad részt az angolok ellen tartja készen.

Ahogy ma a franciák helyzetét ismerjük, azt kell mondanunk, hogy az erőelosztásnak ez a szűkkeblősége mentette meg Verdunt a franciák számára. Verdun érődéit ugyanis Joffre már korábban leszereltette.

A franciák ugyan hírt vettek arról, hogy Verdun ellen valami készül, de nem számítottak arra, hogy a németek itt fogják a döntő támadást intézni. Csak mikor február 21.-én reggel 1.400 német ágyú megkezdte a kellő védelemre készületlen Verdun bombázását, ébredt Joffre annak tudatára, hogy komoly a dolog. Ugyanezen a napon a német gyalogság megrohanta a négysoros francia állásokat. Ezek első sorát a franciák elvesztették.

Joffre erre azonnal iderendelte tartalékait és ezek vezérletét Pétain tábornokra bízta. Egyben Haig angol fővezért arra kérte, hogy az arcvonalban az angolokkal szomszédos francia seregét

váltsa fel, amit Haig rövidesen meg is tett. Az így felszabadt francia sereg aztán Verdunhoz vonult.

Érdemes megemlíteni, hogy a Verdun védőjeül kiszemelt Pétain a háborút 1914-ben mint ezredes kezdte s aztán rohamosan haladt előre. 1915-ben már hadtestet, majd hadsereget vezényelt és most 1916 elején a legfontosabb arcvonalrész védelmét bízta rá.

Mielőtt a francia tartalékok és Pétain megérkeztek volna, a helyzet Verdunnél válságosra fordult. A várparancsnok és ennek előljárója, Langle, a Verdunt is magába foglaló arcvonalrész vezére már a vár kiürítésének gondolatával foglalkoztak. Itt Joffre segített azzal, hogy sürgönyében haditörvényszékkel fenyegetett meg minden parancsnokot, aki visszavonulást mer elrendelni.

Február 25.-én elesett Verdun legfontosabb érődé, Douaumont. Már alig volt remény a vár megmentésére. De ekkor Pétain vette át a védelem vezetését, aminek rögtön meglett az eredménye. A német támadás megakadt, amit az is megtette Zett, hogy nem érkeztek meg idejében azok a német tartalékok, amelyeknek az eddig harcban állott csapatokat kellett volna felváltaniok.

Falkenhaynnak ekkor még nem volt oka arra, hogy a megrekedt vállalkozást félbeszakítsa. Számolt azzal, hogy Verdun sokáig tartja magát, de bízott abban, hogy a védelem felőrli a franciák erejét. Ezért utasította a trónörökös, hogy a támadást — új tartalékokkal — március 9.-én folytassa. Ez meg is történt, de a támadás most már nem hozott eredményt. Ehelyett kifejlődött a mindkét félre egyaránt veszteségteljes álló küzdelem: a verduni pokol. Szakadatlan kölcsönös bombázás közben kisebb-nagyobb német és francia lökések váltogatták egymást. A küzdelem során Pétain átvette Langle helyett az arcvonal vezérletét, míg a Verdunnél védekező sereg élére Nivelles került. Nivelles is

ezredesi rangban kezdte a háborút és Pétainhez hasonló pályát ütött be.

A harc aztán áterjedt a Maas balpartjára is, ahol a németek nehéz küzdelem árán néhány magaslatot a vár erődvonala előtt elfoglaltak. De itt nem jutottak tovább előre. Eltelt az április és a május is anélkül, hogy a németek célt értek volna. A jobbparton ugyan június elején kisebb erődítést a franciáktól elragadtak, de minden jel arra mutatott, hogy a francia védelem ereje növekedőben van. Ugyanekkor megindult keleten, Lucknál az oroszok nagy támadása, amelynek kivédése német tartalékokat igényelt, majd csalhatatlan előjelek árulták el azt, hogy az ántánt a Somme partjain nagy áttörésre készül. Verdun tehát nem emésztette fel az ántánt tartalékait. Ennek dacára a trónörökös javaslata ellenére, Falkenhayn június 21.-én néhány friss hadosztálllyal még egy nagy — de sikertelen — rohamot hajtattott végre és ezt július 11.-én, a Somme-menti csatának a németekre nézve nem éppen szerencsés megindulása után, megismételtette. Csak mikor ez a támadás is vérbefult, rendelte el a trónörökösnek, hogy ezután — az elfoglalt területek megtartása mellett — a védelemre szorítkozzék. A harc azonban mégsem ült el. Most a franciák mentek át támadásba. Ennek lefolyását majd később ismertetjük.

Pétain és Nivelle nagy érdeme, hogy Verdun várát megtartották. Joffre így nyugodtan készülhetett a Somme mindkét partján megtervezett áttörésre. Itt a német állások bombázása június 24.-én kezdődött meg.

Verdun várának ez a közel öt hónapos ostroma rengeteg vérbe került. A franciák a csatátér aránylag szűk területén a folytonos felváltások során 65 hadosztályt (haderejük felét) vették harcba és angol híradás szerint 460.000 főt, köztük 65.000 foglyot, vesztek, míg a németek vesztesége csak 280.000 főre rúgott volna.

A számadatok szerint tehát Falkenhayn megközelítette volna a maga elé tűzött célt: az ellenség erejének felmorzsolását. De az egyesült francia-angol sereg nyugaton erősebb volt mint a német és ezért a nagyobb veszteséget könnyebben viselte el. Ezenfelül Falkenhayn minden erőfeszítése sem érte el azt, hogy a hadműveletek ütemét ő adja meg. Joffre a Somme-menti támadás tervét Verdun dacára sem ejtette el. Verdun ostroma mind ezért súlyos hadászati hibának bizonyult.

Az erkölcsi nyereség mindenesetre a franciák oldalán volt. Kivédtek a német támadást. Ezért Verdun megtartása annyit jelentett, mint Joffre marnei győzelme, vagy Foch eredményes flandriai csatája. A német csapatokat pedig a verduni vállalkozás a vereség érzetével töltötte el. Látták azt, hogy képtelenek nyugaton döntő győzelmet aratni. Nem lehetett tagadni, hogy a döntőnek indult harmadik német roham is megghiúsult. A Marne után Flandria és most Verdun alkották a sikeres francia ellenállás határköveit.

Verdunnél a német tartalékok jelentékeny része elhasználódott. Falkenhaynnak ezért kellő tömegű tartalék nélkül kellett az ántánt nagy nyári ellentámadásaival keleten és nyugaton szembe szállnia. Ez az ellentámadás keleten hamarabb kezdődött, mint ahogyan azt az ántánt megtervezte. Ennek oka Conrad déltiroli offenzívája volt.

DÉLTIROL

Amiképp Falkenhayn titokban tartotta Conrad előtt a verduni támadás tervét, ugyanolyan titokban készült Conrad a támadásra az olaszok ellen.

Conrad már a világháborút megelőző évtizedben sokat foglalkozott az Olaszország ellen viselendő támadó háború eszméjével. Megszervezte az osztrák hegyi csapatokat, hogy az olaszok elite

hegyi alakulásaival: az alpini zászlóaljakkal szemben a hegyi háborúban egyenrangú ellenfél állíthasson. Tirol és Karintia határait erődítésekkel rakta meg, ami annál inkább feltűnő volt, mert ugyanakkor Galícia és Erdély védelmét elhanyagolta. Titokban beszerezte a híressé vált 30.5 cm-es mozsarakat, hogy ezek pusztító hatású bombáival az alpesi hágókat elzáró olasz erődöket megsemmisítse és így a hegységből támadásra induló osztrák-magyar hadoszlopok útját megnyissa az olasz síkság felé. Az volt Conrad békebeli terve, hogy az olaszokat két oldalról támadja meg: egyrészt az Isonzón keresztül, másrészt Déltirolból, a Brenta forrásvidékén elterülő megerősített Folgaria-Lavarone fensíkről. Remélte, hogy az ilyen kettős átkaroló hadművelettel az olasz haderőket megsemmisíti vagy legalább is arra kényszeríti, hogy hadianyaguk elvesztése mellett az Etsch folyó mögé hátráljanak.

De mindez csak tervezetges maradt. Mikor a világháború kitört, a monarchia hegyi csapatai a galíciai síkságba kerültek, ^ 30 és feles mozsarak pedig a belga várakat bombázták.

1915 végén azonban mégis beállt az a hadihelyzet, amelyben Conrad szép haditerve a sikerre való jogos reménnyel megvalósítható lett volna, ha Falkenhayn is ezt akarja. Ezért javasolta Conrad Szerbia leigázása után Falkenhaynnak, hogy adjon egy seregnyi megerősítést az olaszok ellen intézendő támadás céljából. Tudjuk, hogy Falkenhayn ezt a javaslatot elvetette és tartalékait Verdunnél pocskéolta el.

Conrad — javaslatának visszautasítása után — arra a merész lépésre szánta el magát, hogy a maga erejéből kíséreli meg az olasz haderő elintézését, mégpedig a német segítség elmaradása, folytán nem kétoldról, hanem csak Déltirolból intézendő támadással.

Valóban felesleges hadereje Conradnak erre a célra csak a Balkánon volt, ahol Falkenhayn a szerbiai hadjáratot idő előtt felszámolta. Itt felszabadult Kövess seregéből a VIII. hadtest és

két hegyi dandár. Ez kevés volt ahhoz, hogy az olaszok ellen nagyobb eredményt lehessen kivívni. Ezért Conrad még az orosz hadszíntérről elvett 6 osztrák és 1 magyar hadosztályt. Ezt azonban már kockázatos lépésnek kell minősítenünk. A rownoi hadjáratban az oroszok nem úgy verekedtek, hogy ilyen nagymértékű elhanyagolásuk helyénvaló lett volna. Az újévi — beszarábiai — csatában pedig az bizonyult be, hogy a velünk szemben álló orosz arcvonalt megerősödött és nagyarányú támadásra képes. Az oroszokat ekkor ugyan visszavertük, de erre a célra tartalékainkat is felhasználtuk. Számolni kellett azzal, hogy az orosz a támadást a tavasz vagy a nyár folyamán nagyobb erővel megújítja. Conrad mindenesetre túlmérsz volt, mikor ezt az arcvonalt számbavehető tartalékok nélkül hagyta, bár az is igaz, hogy kockázat nélkül nem lehet győzelmet aratni.

Conrad az olaszok ellen biztos sikert akart. A Dél-tirolból tervezett támadáshoz még az Isonzo-menti és a karintiai arcvonalt is felhasználta, amennyiben innen összesen 5 hadosztályt — az orosz frontról vett 3 gyengébb hadosztállyal való felváltás ellenében — elvont.

Mindezek a hadosztályok Dél-tirolba kerültek, ahol a már korábban itt állt csapatok javának hozzáadásával két sereg — Dankl és Kövess — összesen 15 és fél elsőrangú hadosztály-erőben, 900 ágyúval, alakult. Ez már olyan jelentékeny tömeg volt, amellyel hatalmas csapást lehetett kitervelni. A siker biztosítottnak látszott. 1916 február elején, mikor Conrad a két sereg gyülekezésére intézkedett, a támadásra kiszemelt arcvonaltban, az Etsch és Brenta között az olaszok kevés csapatot tartottak, úgyhogy Conrad itt négyszeres túlerőt hozott volna össze. Az olasz hadak zöme tudvaleg az Isonzo mentén állt.

Ami a csapatok összetételét illeti, Dankl 125 zászlóalj és Kövess 65 zászlóalj erejű seregét túlnyomó részben az osztrák alpesi tartományokból származó hadosztályok alkották. Dankl se-

regének egyhatod, Kövess seregének pedig egyötöd része volt magyar. Meg kell még említenünk, hogy Conrad az egyik színosztrák hadtest élére a trónörököszt állította. Dinasztikus oka volt annak, hogy a jövőendő uralkodó első győzelmét az olaszok ellen osztrák csapat élén arassa.

Egyébként Conrad mindent igen szépen kitervelt, csak az időjárási viszonyokban tévedett. Déltirol magas hegységeiben ugyanis decembertől februárig az erősen fagyott hó a hadműveleteket nem akadályozza. Február végén és márciusban rendszerint erős hóesés áll be. Az ekkor keletkező hóréteg már nem fagy keményre, s ezért meggátolja a hadakozást. Meg kell tehát várni az áprilisban kezdődő teljes olvadás végét.

Mint ahogy Conrad a seregek gyülekezését február első harmadára rendelte el, ezek a támadás végrehajtására április elején, vagyis éppen arra az időre készültek el, amikor a hegység a hóviszonyok folytán járhatatlan volt. Három ízben kellett a támadást a kedvezőtlen hóviszonyok miatt elhalasztani, öt héten át vártak a csapatok és lesték az olvadás beálltát, ami csak április végén kezdődött.

Ez az idővesztés az a veszéllyel járt, hogy a déltirolai csapatgyülekezés az olaszok tudomására juthatott volna. Március közepén az olasz valóban megsejtette Conrad tervét, de nem ismerte fel teljesen a fenyegető veszélyt. Cadorna továbbra is az Isonzo mentén tartotta főerejét, sőt éppen itt március közepén heves támadást intézett, de egyidejűleg jelentékenyen megerősítette déltirolai arcvonalát is.

Így történt, hogy május közepén, amikor a mi déltirolai támadásunk megindult, az olasz itt már sokkal erősebb volt, mint februárban. Ennek dacára még mindig a mi oldalunkon volt mintegy 30%-os túlerő. A lényeg abban rejlett, hogy a mi támadásunk harci lendületének teljességében elérje az olasz síkságot, mielőtt az olasz tartalékok beavatkozhatnak. Harminc

kilométer széles erdős hegyövön való áthaladásról volt szó, amely az olaszoknak számos jó védőállást nyújtott.

Cadorna említett márciusi támadása: az Isonzo-csata, azért lehetett veszedelmes, mert Conrad Boroevic arcvonalát a déltiroli hadművelet javára erősen meggyengítette és azonkívül nehéz tűzértséget is vitt el innen. Igaz viszont, hogy a tél folyamán állásaink a Doberdon nagyon megjavultak, a bombamentes fedezékek száma igen megszorodott. Ennek volt köszönhető, hogy ezt a március 13.-tól 16.dg tartó csatát nemcsak — szokás szerint — győzelmesen, de egyben aránylag csekély veszteséggel is fejeztük be.

Cadornát erre a rövid támadásra Verdun ostroma készítette. Megírtuk, hogy Joffre haditerve szerint az ántánt-seregeknek a nyáron kellett általános támadásra indulniok, amennyiben a központi hatalmak addig nyugton maradnak. A Verdun ellen intézett német támadás ezt a tervet megzavarta. Március 12.-én ezért az ántánt vezérei a haditervet Joffre javaslatára módosították. Az olaszok és az oroszok magukra vállalták, hogy kisebb támadás útján a központi hatalmak tartalékait lekötik. Egyben megállapodtak abban, hogy általános nagy — nyári — támadásra teendő előkészületeiket meggyorsítják és hogy az angol-francia támadás a Somme partjain június 1.-én, az orosz támadás május közepén intéztessék. Ezeket követte volna az olasz támadás. Később aztán az átszervezésben levő angol sereg javaslatára azt határozták, hogy az említett időpontokat egy teljes hónappal kitolják.

Cadorna tehát a március 12.-i terv alapján rontott március 13.-án Isonzo-menti állásainkra. Az oroszok pedig március 18.-án a Polesietől északra, Wilna irányában támadták meg a német arcvonalat. Tíz napon át tartott itt az orosz tömegek veszteségteljes rohamozása, amelynek során a német állásokba több helyen be is törtek. Áprilisban aztán a németek az elvesztett állásrészeket ellentámadással visszaszerezték.

Ez a két — olasz és orosz — támadás válasz volt Verdunre. Különösen az elszánt orosz támadás — amelynek azért nem volt nagyobb sikere, mert a befagyott mocsarak váratlan olvadása a támadási területet sártengerré változtatta — lehetett volna figyelmeztető Conrad számára, hogy az ő oroszországi arcvonalának hasonló orosz rohamot kell kivédenie, mielőtt a Déltirolból tervezett hadművelet megindul.

De Conradot mindez nem zavarta meg a déltirolói támadás előkészítésében. Most már hiába fordult — május elején — Falkenhayn Conradhoz, hogy adjon segítséget a nyugati front számára, ahol a verduni támadás nem hozta meg a várt eredményt. Conrad nem akarta feladni tervét, amelynek megvalósítására annyi előkészületet tett.

A Dankl seregével május 15.-én megindított támadás igen szép kezdeti sikereket hozott. Hadosztályaink az egész vonalon elfoglalták az olasz állást. Cadorna előkészítette Venezia kiürítését, de egyben 100.000 harcosnyi tartalékát az Isonzó felől Déltirol felé útbaindította és az ántánthoz fordult, hogy tehermentesítés céljából azonnal rohanják meg az oroszok a mi wolhyniai arcvonalunkat.

Csapataink a további napokban is folytatólag tért nyertek, de még sem teljesült Conrad ama reménye, hogy az első vonalban levő Dankl-féle sereg egyhuzamban áthaladjon a 30 km. széles hegységen és a síksáig törjön előre. Május 20.-ig Dankl arcvonalra csak 10 kilométert jutott előre. Conrad erre harcba vetette Kövessnek eddig tartalékban volt seregét is. Ez újabb lendületet adott a támadásnak, ami abban nyilvánult, hogy arcvonalunk mindinkább nehezedő küzdelmek között újabb 10 kilométernyi tért nyert és elfoglalta a később olyasokat emlegetett Asiago és Arsiero községeket. De ekkor már az olasz arcvonalba érték Cadornának az Isonzó mentéről ideirányított tartalékai. Az erőviszonyok az olaszok javára fordultak.

A támadást Conrad június elején folytatta, hogy az Asiagótól délre“ húzódó hosszú hegygerinc elfoglalása után az olasz síkságba hatolhasson. De ez már nem sikerült. Derék csapataink lendületét a nehéz terep és az olasz túlerő lefékezte.

Június 4.-én megkezdődött — Cadorna óhajára — az oroszok tehermentesítő támadása Lucknál.

Június 9.-én már az eddig szerencsésen harcoló déltiroli seregeinket gyengíteni kellett, amennyiben Conrad kénytelen volt hadosztályainknak az orosz frontra való visszaszállítását megkezdeni, ahol a legválságosabb helyzet alakult ki.

Június közepén Conrad elrendelte Danidnak és Kövessnek a támadás megszüntetését, majd június 24.-én a két sereget alkalmas védőállásba rendelte kissé hátra. Így végződött a déltiroli nagy csata. A 40.000 fogolyra és 300 lövegre rugó zsákmány az osztrák-magyar fegyverek győzelmét tanúsította, de a kivívott eredmény messze elmaradt a hadművelethez fűzött reményektől és határozott hadászati hátránnyal járt, amennyiben előidézte az orosz támadást, ez pedig nyakunkra hozta Romániát. Az olasz hadsereg a csapást bár meglehetősen veszteség árán, de mégis kivédte és augusztus elején maga ment át az Isonzó mentén támadásba, amire az ántánt haditerve kötelezte.

Conrad tervének bukását előidézte a rossz időjárás, ami a támadás elhalasztását olyan időre tette szükségessé, amikor az olasz velünk szemben már igen jelentékenyen megerősödött és a nehéz hadviselési terep, mely csapataink kétségtelenül szép támadó lendületét még a síkság elérése előtt megtörte. Ezenfelül az a körülmény is hozzájárult a bukáshoz, hogy kellő haderő hiányában nem támadhattunk egyidejűleg az Isonzó felől is és így nem rögzíthettük oda Cadorna tartalékait.

LUCK-OKNA

HADITERVEK, ERŐVISZONYOK

Az antant haditerve az orosz arcvonalnak a támadást június közepére írta elő. Az orosz vezérkar főnöke, Alexejev, ezt a támadást a főerővel a Polesietől északra akarta intézni, míg a Polesietől délre levő arcvonalrésznek csak tüntetnie kellett volna. Az utóbbi — négy seregből álló — arcvonalrész vezérletét Ivanov helyett 1916 márciusában Bruszdov, a világháború legszerencsésebb orosz hadvezére vette át. Helyébe az északi szárnyon levő 8. sereg élére Kaledin került.

Alexejev a tetterős Bruszdov javaslatára módosította tervét, amennyiben általános támadás előkészítését rendelte el. A támadást Bruszdovnak kellett volna június közepén megkezdeni. Ezt követte volna a főtámadás: az orosz közép (Ewert) és jobbszárny (Kuropatkin) seregeinek együttes előtörése Wilnára. Alexejev egyben utasította három alvezérét, hogy május végén készen álljanak a támadó hadműveletre.

Az oroszok jól felkészültek. Kaptak az ántánttól bőségesen hadianyagot Japán felől. Ilyen módon tüzéségüket szaporíthatták és állásaik mögött lőszerhegyeket halmozhattak fel. Egyébként a támadás sikerében csak Bruszdov bízott, aki ismerte a mi haderőink gyengéit, szláv csapataink értékét. Másik két vezértársa azonban a német arcvonal áttörését lehetetlennek tartotta.

Bruszdov, eltérően a központi hatalmak vagy az ántánt támadó módszerétől, nem egyetlen keskeny helyen tervezett áttörést, hanem mind a négy seregének külön támadó feladatot adott, még pedig — északról dél felé való sorrendben — Kaledin serege Luckot, Szacharov Lemberget, Cserbacsev Buczaczot és Leccsicki Oknán át Stanislaut kapta az áttörés irányául. Az utóbbi támadás a szomszédos Romániát akarta a beavatkozásra csábítani. Bruszdov tudta, hogy arcvonalunkat több helyen is véglegesen áttörheti,

mert nincs tartalékunk a keletkezett rések betömésére vagy ellentámadás intézésére.

Május 23.-án Bruszilov a támadásra való előkészületeket befejezte. A következő napon közölte veié Alexejev, hogy az olaszok Déltirolban vereséget szenvedtek és ezért segítséget — tehermentesítő orosz támadást — kérnek. A támadás időpontja tehát elérkezett. Bruszilov vállalta, hogy június 4.-én támadásra indul, ha őt Ewert 10 nappal később követi. Hamarabb nem lehetett, mert Ewert csak június közepére tudott felkészülni.

Bruszilov — ígérete szerint — június 4.-én 512.000 harcosnyi seregeivel megkezdte a támadást a mi arcvonalunk ellen, amelyet 440.000 katonánk védett. Az erőviszonyok a védelemre határozotlan kedvezőek voltak.

A mi egyenletesen megszállt arcvonalunk három részre oszlott. Északon, a Polesieben és Wolhyniában Linsingen vezényelt, akinek parancsai alatt két önálló hadtestünk (a Styr mentén) és József Ferdinánd főherceg serege (Luck előtt) állt. A közepén, Keletgaliciában Bóhm-Ermolli a maga seregén kívül még balról Puhallo seregét és jobbról Bothmer seregét vezérelte. Arcvonalunknak ez a része, Dubnotól kezdve egészen a Strypa alsó folyásáig, fedte Lemberget. A déli szárnyon Pflanzler-Baltin serege az alsó Strypa, majd a Dnyeszter mentén Oknáig és innen a beszarábiai határra átkanyarodva Románia határáig foglalt állást.

Ami az orosz fronton levő, felerészben magyar, felerészben osztrák csapatok minőségét illeti, az kétféle értéket jelentett.

Magyarország katonáinak túlnyomó része itt, az oroszokkal szemben állt. Conrad a magyar csapatok közül az olasz fronton népfölkelésen kívül, valamint a vegyes XV. és XVI. hadtest magyar zászlóaljain felül, csak 3 jó hadosztályt alkalmazott (az Isonzo mellett József főherceg hadtestét és Déltirolban egy hadosztályt). A német haderő kötelékében harcolt 2 erdélyi hadosztályunk. A többi magyar hadosztály (14) és az egész magyar

lovasság az orosz fronton állt. Kétségtelen, hogy ezek a magyar hadosztályok jelentették a védelem gerincét. Ezek legnagyobb része Bohm-Ermolli és Bothmer seregéhez tartozott, amelyeknek így magyar többsége volt. Linsingen arcvonalában viszont a többséget osztrákok tették ki. Pflanzler-Baltin serege vegyes volt.

Említsük még meg, hogy az osztrák csapatok közül a német-ajkúak — a bécsiek kivételével — már ekkor Dél-tirolban harcoltak, s így az oroszok ellen főképpen szláv nemzetiségű osztrák csapatok maradtak. Ez hátrányos volt. Az oroszok ellen verekedtek még a horvát hadosztályok. Ezeknek felerészben szerb légiénysége már rosszul harcolt. Végül a birodalmi német csapatok közül ekkor már csupán egy hadosztály maradt a mi arcvonalunkban.

Conrad az oroszok előkészületeiből már április első felében egészen világosan látta, hogy nagy támadás készül egyrészt a főherceg, másrészt Pflanzler-Baltin serege ellen. Kérdést is intézett alvezéreikhez a védelem reményei felől. Minthogy ezek megnyugtató választ adtak, ő sem aggályoskodott.

Bruszilov támadása a mondott ^helyeken mégis áttörte arcvonalunkat, holott az orosz rohamot felkészülve vártuk. Nem a támadás lepett meg bennünket, hanem annak módszere. A védelem összeroppanásának sokféle magyarázatát iparkodtak adni. Bűnbak gyanánt menesztették Linsingen vezérkari főnökét, aztán József Ferdinánd főherceget, Puhallót és Pflanzler-Baltint. A kudarc főokát bizonyára a déltirol-i offenzívánkban kell keresnünk. De volt még más ok is. Tudnunk kell, hogy az orosz hadak velünk szemben fölényben érezték magukat. Nem szívesen támadták meg a németeket, de annál inkább minket. Az elmúlt -“evék tanúságai szerint mi nem jelentettünk legyőzhetetlen ellenfél. Ezt szláv csapataink megbízhatatlanságainak és a hadvezetés hibáinak rovására kell írunk. Azok az orosz seregek, amelyek 1916 nyarán ellenünk támadásra indultak, sok győzelemre tekint-

hettek vissza. Elég ha arra utalunk, hogy ezek a seregek 1915 nyarán sehohsem szenvedtek döntő vereséget és 1915 őszén a rownoi hadjáratot győzelmesen fejezték be. Különös szerencsétlenségünk volt, hogy a legügyesebb orosz hadvezérrel akadt dolgunk. Idetartozik az is, hogy József Ferdinánd főherceg hadvezetését különös balszerencse kísérte már 1915-ben is a győzemes gorlicei hadjárat alatt (Sienawa, Krasznik, Rowno).

A kudarc okaihoz tartozik még az, hogy védőállásaink az oroszok pergőtüzét nem bírták el, mert nem pergőtüz ellen épütek, minthogy az orosz olyan hihetetlen erejű bombázást, mint Luck előtt, mindezideig nem is alkalmazott.

Csapataink az orosz hadszíntéren dívó szokás szerint nem hagyták el a gondjaikra bízott állást, tehát nem vonták ki magukat a pergőtüz alól, hanem az állásokban maradtak az orosz pusztulás céltablái gyanánt és ott pusztultak el. Az orosz gyalogságnak már nem volt nehéz az életben maradt, de elkábult védőrség legázolása. Ez magyarázza meg minden képzeletet felülmúló veszteségeinket. Tartalék nem volt elegendő, hogy ellentámadással helyreállítsa a megrepedezett csatafrontot. Ott pedig, ahol mégis volt szláv nemzetiségű tartalék, annak ellentámadása a kellő lendület híján volt és ezért nem is sikerült.

Meg kell még jegyeznünk, hogy ezredeink mindenütt hadi állományon felül voltak, mert a csatát megelőző több mint fél éves nyugalmi időszak alatt is havonta megkapták a rendszeres pótlást. Az állományok felduzzadása az utolsó két hónapban már azt is lehetővé tette volna, hogy az arcvonal mögött hatalmas tartalékok alakíttassanak. Ez azonban csak szerény mértékben történt meg. Majdnem a egész erő az első vonalban állt. Semmiesetre sem lett VSftia az "orosT támadásnak nagy sikere, ha mi az első vonalt csak gyengén szálljuk meg vagy legalább a pergőtüz beálltakor kiürítjük és ehelyett haderőink felét vagy harmadát, hátul összefogva, az állásokba betört oroszra intézendő nagyarányú ellen-

lökésre használjuk fel. Ez a támadó harcmodor aknázza volna ki előnyösen éppen a magyar hadosztályokban rejlő nagy lendületet. Úgy azonban, ahogy történt, az állásokban az „utolsó emberig” kitartó legjobb csapatok hasztalanul véreztek el, vagy estek fogságba.

Még valami: a Luck előtt levő homokos talajban az orosz pergőtűz sűrű homokfelhőket vert fel, ami a látást teljesen megakadályozta, egyben puskáink és géppuskáink szerkezetét a homok annyira belepte, hogy működésük megszűnt.

A CSATA

Június 4.-én kezdődött a fokozatosan egész arcvonalunkra kiterjedő luck-oknai csata. A küzdelem csak augusztus második felében ért véget. Eddig tartott, míg töredékekre apadt seregeink az olasz frontról felhozott 6 osztrák és magyar, valamint a Polesietől északra levő német arcvonalból, a Balkánról és a nyugati frontról áthozott 15 német hadosztály segítségével az orosz rohamot, bár jelentékeny területi veszteség és óriási véráldozat árán, de mégis meg tudták állítani.

Még fokozottabb mértékben megszaporodott a csata folyamán Bruszilov hadereje, amelyhez Alexejev állandóan küldte az erősítéseket Ewert és Kuropatkin arcvonaláról.

Ez a csata a monarchia csapatainak legveszteségteljesebb küzdelme, vérben és foglyokban és jelenti egyben az oroszok legnagyobb világháborús győzelmét.

A csata lefolyása nagy vonásokban a következő volt:

Bruszilov északi szárnya: Kaledin serege június 4.-én kezdett irtózatossá erejű pergőtűz után megrohanta a főherceg seregének Luck előtt, Olykánál álló déli szárnyát és azt rövid küzdelem után áttörte. Itt megsemmisült egy osztrák hadosztály és vele együtt a megerősítésére rendelt vitéz 82. székely ezred is. Utóbbi állományának 90%-át hagyta a csatatéren. Rendkívül súlyos

veszteséget szenvedett a szomszédságában álló magyar népfölkelő hadosztály is. Két osztrák hadosztály tervszerűtlen ellentámadását az orosz tömegek elseperték. A főherceg arcvonalában egy csapásra széles rés keletkezett. Seregünk roncsai a lucki hídfőbe özönlöttek vissza, de ezt megtartani nem tudták. Június 7.-én az orosz megrohanta Luckot és elfoglalta. Conrad erre a főherceget felmentette állásától és helyébe Tersztyánszkyt nevezte ki.

Ugyancsak június 4.-én az orosz déli szárny, Leicsicki és tőle jobbra Cserbacsev pergőtűzzel árasztotta el Pfanzer-Baltin állásait Buczacznál és Oknánál, majd több kísérletezés után állásainkat az említett két helyen június 8. és 9.-én helyrehozhatatlanul áttörte. Pfanzer-Baltin serege részben nyugat, részben dél felé volt kénytelen meghátrálni, ami nehéz veszteség mellett történt meg.

Conrad ebben a válságos helyzetben arra szánta el magát, hogy Pfanzer-Baltint egyelőre sorsára hagyja, míg Lucknál ellentámadással iparkodik a bajt helyrehozni. Megkezdte a csapatok elszállítását Déltirolból az északi frontra, de ezt megelőzőleg segítséget kért Falkenhayntól. Ez azonnal útbaindított 3 német hadosztályt észak felől Kowelre és ígért még többet is.

Még mielőtt ezek az erősítések a helyszínre értek volna, Kaledin azon volt, hogy az arcvonalunkba Lucknál ütött rést észak és dél felé kitágítsa. Északon ezt megakadályoztuk. Itt Tersztyánszky balszárnya a Styr folyó könyökében visszaverte az orosz. De délen Kaledin eredményt ért el. Az itt védekező Puhallo-féle sereg Dubnonál csatát veszített.

A csata fokozatosan az egész vonalra áterjedt.

Az oroszok most Bothmer és Bőhm-Ermolli seregét vették sorra. Ezek tartották magukat, bár külső szárnyaikat szomszédaik visszavonulása folytán hátra kellett venniök. Közben Linsingen felkészült az ellentámadásra, amelyet június közepén Tersztyánszky seregének még ép részeivel és a már beérkezett 5 hadosztály-

nyi erősítéssel indított meg. Ez nem sikerült. Linsingen június 21.-én, miután újabb erősítéseket kapott, az ellentámadást megismételte. Némi tényeresés után ez is elfűlt. Ezért június 29.-én harmadik ellentámadást intézett. Most már Kaledint jobban visszaszorította, de ekkor július elején Bruszilov, akikhez Alexejev egyik hadtestet a másik után küldte, szélső északi szárnyunkon, a Styr könyökében levő hadtesteinkre vetette magát és ezeket nagy helyi túlerejével összeroppantotta. Megvert hadtesteink nagy veszteséggel hátráltak a Stochod mögé.

Linsingen erre félbeszakította az ellentámadást és csak arra szorított, hogy az oroszot feltartóztassa. Ezt hosszantartó harcok árán el is érte.

Arcvonalunk déli részén azonban még sok tért veszítettünk. Pflanzer-Baltin megtört serege csak rövid ideig tudott jobbszárnyával a Pruth mentén, balszárnyával a Pruth és a Dnyeszter között megállapodni. Az orosz itt újból megrohanta. Ennek hatása alatt Pflanzer-Baltin seregének maradványai feladták a Pruth vonalát. Arcvonalunk kénytelen volt legyezőszerűen szétterjeszkedni. A jobbszárny Bukovinán át a Kárpátokba hátrált, hogy az orosznak Erdélybe való betörését megakadályozza, a közép a Tatárhágóra ment vissza, hogy itt a Tisza völgyét fedezze, míg a balszárny csak ismételt nehéz harcok után tudott Stanislau mögött megállni. Bothmer is visszaszorult déli szárnyával a Zlota Lipa mögé. Legjobban tartotta magát Böhm-Ermolli, aki csak annyiban engedett az orosz nyomásnak, hogy szomszédaitól elszigetelt helyzetben ne maradjon. A vázolt vonalban aztán arcvonalunk a mindenütt behelyezett német segítséggel lassanként kezdett megszilárdulni, úgyhogy a július második és augusztus első felében állandóan megújuló orosz támadásoknak nehezen bár, de mégis helytállt. A déli szárny maradt a leggyengébb, mert erőhiány következtében képtelenek voltunk a Kárpátokban összefüggő arcvonalat szervezni. Már pedig ennek a szárnynak fon-

tossága a román szomszédságra tekintettel, mindinkább előtérbe lépett. A román határra való támaszkodás veszedelmeket rejtett magában.

A vázolt nagy csatában Puhallót is felmentették a vezérség alól. Seregét Conrad a szomszédok között felosztotta. Pflanzert-Baltin is megvált seregétől. Arcvonalát Conrad két seregre osztotta. A baloldali részét — Stanislau mögött — Kövess, a jobboldali, kárpáti részt Kirchbach vette át. Conrad is megnyírbált hatáskörrel került ki a csatából. Linsingen arcvonala és Bóhm-Ermolli serege Hindenburg vezérlete alá helyeztetett, aki ilyenformán Rigától Lembergig parancsnokolt. Ez volt a német segítség ára.

A nagy oroszországi arcvonal déli csücske — Bothmer, Kövess, Kirchbach — maradt Conrad parancsai alatt, aki ezt a részt a trónörökös vezérlete alá helyezte, de kénytelen volt belenyugodni abba, hogy a trónörökös mellé vezérkari főnököt (Seeckt) a németek adjanak.

A LUCK-OKNAI CSATA során a monarchia hadereje az összeomlás szélére jutott. Nem lehet tagadni, hogy német segítség nélkül nem tudott volna talpraállni. A főherceg és Pflanzert-Baltin seregéből csak roncsok maradtak meg. Az összes veszteség a fél millió főt messze túlhaladta. Bruszilov augusztus elején már 300.000 fogolyról és 500 ágyú zsákmányról tett jelentést. Természetesen a foglyok között akadt német is.

A német segítségről még annyit, hogy a német ellentámadásokat szokatlanul gyenge siker kísérte. Bizonyára célszerűbb lett volna egész arcvonalunkat az áttörések után azonnal hátravonni és az ide irányított erősítéseket kissé későbbben, de egységesen latbavetni.

Bruszilov offenzívája többet ért el, mint ahogyan azt Alexejev tervezte. Kényszerítette Conradot, hogy a déltiroli hadmű-

veletet félbeszakítsa. Kényszerítette Falkenhaynt, hogy néhány hadosztályt a nyugati frontról keletre küldjön, mikor nyugaton az ántánt nagy támadása küszöbön állt. De a legnagyobb eredménye az volt, hogy az ingadozó románokat végre a beavatkozásra bírta oly időpontban, amikor a központi hatalmak elegendő erőt "Romániával nem tudtak szembeállítani. A románokon múlt, hogy a kínálkozó fényes alkalmat a világháború befejezésére nem használták ki.

Alexejev terve szerint a Polesietől északra is megindultak a hadműveletek. Itt Ewert június 13.-án kezdte meg a támadást. Baranoviczi vasúti gőcpontot akarta elfoglalni, amelynek környékén Woysch serege és ennek kötelékében erdélyi hadtestünk volt állásban.

Júniusban és júliusban három ízben rohanta meg az orosz az állásokat, de Woysch mind a három támadást visszaverte. Válságos helyzetekben itt sem volt hiány. A küzdelemben erdélyi ezredek különösen kitűntek.

Tovább északra, Kuropatkin július folyamán több helyen is megtámadta a német vonalakat. Eredményt nem ért el.

Ezek az északi támadások nem az eredetileg tervezett terjedelemben kerültek végrehajtásra, mert Alexejev Ewert és Kuropatkin arcvonalából — Bruszilov sikereit kiaknázandó — igen sok erőt vont el június-július folyamán és küldött a Polesietől délre küzdő arcvonal megerősítésére. Ezt helyesen tette, de megkönnyítette Falkenhayn dolgát, akinek a Somme-menti csata legválságosabb időszaka alatt legalább megmaradt az a megnyugtató érzése, hogy az orosz ellen, a Polesietől északra, nem kell tartalékokat küldenie.

A SOMME

Az antantnak a Somme mindkét partján június 24.-én megkezdett támadása a német arcvonalat a megpattanásig feszítette meg.

Joffre eredeti terve szerint a Somme déli partja mentén Foch 40 francia hadosztállal, az angolok pedig szoros szomszédságban, a Sommetól északra 17 hadosztállal támadtak volna. Minthogy azonban a francia tartalékok jelentékeny részét Verdun védelme vette igénybe, Foch csak 26 hadosztályt kaphatott. A hiányt pótolta az angol haderő, melynek fővezére, Haig szintén 26 hadosztályt adott a támadáshoz. Meg kell említenünk, hogy az angol haderő június végéig a Sommetól a tengerig terjedő arcvonalban 600.000 harcosra (54 hadosztályra) növekedett.

Az áttörésre kiszemelt 45 km széles német arcvonalrész — Below Frigyes serege — ellen az antánt több mint 1 millió harcost és 4000 ágyút (köztük 800 nehéz löveget) gyűjtött össze. Ilyen erőfelhalmozást a világ még nem látott. A vezérek biztosra vették a győzelmet. A terv különben egyszerű volt: a rohamokat — az elől levő csapatok állandó felváltása mellett — addig folytatni, míg az áttörés be nem következik. De az antánt remélte, hogy ez az első csapásra megtörténik.

Június 24.-én kezdte meg az antánt-tüzérség a csatát. Hét napon át tartó rettenetes acél-záporával elmosta a föld színéről a német állás földfeletti részeit és a csatatért tölcsérmezővé változtatta. De nem tudta szétrombolni a mélyre süllyesztett bombamentes fedezékeket, amelyekben Below tartalékai rejtőztek el. Egyébként Falkenhayn elkövette azt a hibát, hogy nem erősítette meg elegendően Below seregét. Ezért a július elsején megindult gyalogsági roham teljes kivédése nem sikerült. A németek majdnem úgy jártak, mint mi Lucknál. Szerencséjükre több tartalékuk

volt mint nekünk. Ennek dacára az angolok a német állások jelentékeny részét elfoglalták, bár már az első napon 60.000 főt (!) vesztettek. Nagyobb sikerük volt a franciáknak, akik a német állást 15 km szélességben legázolták és Below déli szárnyát veszteségteljes hátrálásra kényszerítették. Ekkor aztán Falkenhayn hozzáfogott Below bajbajutott seregének megerősítéséhez. Minden oldalról idetódultak a nélkülözhető német hadosztályok. Így július közepéig sikerült 7 km-nyi területfeladás árán a franciákat megállítani.

Falkenhayn Verdun ostromát is beszüntette, hogy innen csapatokat szállíthasson a Somme mentére. Ez volt az ántánt tárnadásának első hadászati eredménye.

Július közepétől kezdve az ántánt seregek csak lépésről lépésre tudták magukat előredolgozni. Napokig tartó bombázás előzött meg minden rohamot: az úgynevezett „nagy csatanapokát”. Itt ismertük meg először az „anyagcsatát”, amelyben a tüzérség vitte a döntő szerepet. Itt jelentek meg legelőször szerény számban a tankok, anélkül, hogy nagyobb eredményt értek volna el és anélkül, hogy a hadvezérek ennek az új harci eszköznek nagy fontosságát felismerték volna.

A németek ezen a csatatéren az ántánt első támadása után új harcmodort alkalmaztak. Eltértek attól a szokástól, hogy a védelmet az első vonalban végigvívják. Ehelyett az ellenség rohamait a hátsó vonalból intézett, ellentámadásokkal védték ki. Egyben pedig divatba jött a csapat állandó felváltása a nyugodt frontrészekben elhelyezett hadosztályokkal. Ez szükségessé vált, mert az anyagcsata hosszantartó borzalmait egyetlen csapat sem bírta 14 napon túl elviselni, sőt a legtöbb hadosztály már pár nap alatt elvesztette harcképességét. A rendszeres felváltás során fokozatosan mindkét félnek egész hadereje eljutott a csatatérre. Minden hadosztály kétszer, sőt néhány háromszor is megízlelte a Somme-menti csatatér halálterhes légkörét.

A küzdelem kisebb-nagyobb megszakításokkal az egész nyáron és őszön át tartott. Meglassította a csata ütemét az őszi esőzés, amely a meszes talajú csatateret iszapmezővé változtatta és a tolcseréket vízzel töltötte meg. A csatának azonban csak a tél vetett véget. November 18.-án volt az utolsó nagy csatanap. Aztán a küzdelem elült. Az eredmény: a német arcvonal 45 km szélességben és 14 km mélységben hátraszorult, egyben pedig minden fél hadereje és hadianyaga elhasználódott. A véres és a foglyokban való veszteség a franciáknál legalább 300.000 főre, az angoloknál több mint 400.000 főre, a németeknél fél millió főre rúgott. Minden hadosztály harci értékének bizonyos részét a csatateren pótolhatatlanul elvesztette.

De még javában dühöngött a csata, amikor (augusztus 27.-én) bekövetkezett a román hadüzenet. A monarchia hadereje képtelen volt ezt az új ellenséget a maga erejéből elintézni. A német haderő pedig pillanatnyilag tartalékok nélkül állt. Ez volt a Somme-menti csata második hadászati eredménye. A román beavatkozással a központi hatalmak helyzete szinte reménytelenlenné vált.

A hadihelyzet válsága már Verdunnél kezdődött. Fokozódott Asiagonál, ahol Conrad offenzívája megrekedt. Rendkívül kiélesedett Lucknál, ahol a monarchia hadereje az összeomlás küszöbére jutott el. Újabb tápot kapott a Somme mentén, ahol a német arcvonal az áttörésig feszült meg és betetőződött Erdélyben, ahová — a központi hatalmak egyetlen nyitott oldalába — a román szurony a kegyelemdőfést készült megadni.

Ezek a sorozatos kudarcok Falkenhayn bukását hozták meg. A román hadüzenetet követő napon Hindenburg vette át a német hadak fővezérletét. Magával vitte kiváló munkatársát is, Ludendorffot. Ők megtalálták a módot a román támadás kivédésére.

Mielőtt ezt ismertetnénk, lássuk, hogy az ántánt ellentámadásának olasz része milyen eredménnyel járt.

GÖRZ

Conrad megrekedt déltiroli hadművelete és Bruszilov nagy támadása megeremtette Cadornának az alkalmat arra, hogy az Isonzo mentén igen kedvező körülmények között kísérelje meg az ántánt haditervének keretében vállalt támadást.

Déltiroli hadműveletünk ténye meggyorsította az orosz támadást. Ezenfelül azonban még déltiroli hadműveletünk területnyeresége is különös hadászati hátránnyal járt. Ez abban állt, hogy mivel a meghódított terület teljes feladása a hadművelet balsikerének beismerését jelentette volna, Conrad ennek a területnek legfontosabb részét: a hét község fensíkját meg akarta tartani, ami azt eredményezte, hogy arcvonalunk 60—70 km-rel, erőben átszámítva 3—4 hadosztállal, meghosszabbodott. Ennek folytán a támadás megkezdésekor idehozott hadosztályok bizonyos részét itt vissza kellett tartani. A többi hadosztály Bruszilov támadásának kivédésére az északi hadszíntérre ment. Az Isonzo mentéről elvont jó hadosztályokat ilyenformán nem lehet ide visszaszállítani.

Így történt, hogy az Isonzót védő sereg véglegesen megfogyatkozott. Boroevic tartaléka majdnem egészen eltűnt. Ez a tartalék márciusban még 57 zászlóaljra rúgott, de augusztus elejére már 6 zászlóaljra csökkent. Ezzel ellentétben Cadorna déltiroli offenzívánk megállása után innen 3 hadtestet szállított az Isonzo mentére. Az volt a szándéka, hogy itt arcvonalunkat a Wippach folyócska mindkét partja mentén mintegy 15 km szélességben áttöri, Görzöt és a doberdói fensíket elfoglalja s ha lehet, ezt a sikert Trieszt meghódításával koronázza meg. Trieszt megtartása ránk nézve az idők folyamán nem annyira anyagi, mint inkább erkölcsi okokból vált fontossá, öt csatában megvédtük, s ha most a hatodik csatában elvesztjük, a csapatok szemében ez annyit

jelentett volna, hogy ellenállunk az olaszokkal szemben helyrehozhatatlanul megrendült.

Cadorna óriási helyi túlerőt hozott össze a görzi hídfő és a doberdói fensík északi része ellen, ahol részünkről a 45 zászlóaljnyi védőcsapatból 33 zászlóalj volt a magyar. Az olasz támadás előkészületei nem maradtak titokban. Különböző előjelek és olasz szökevények az olasz tervből sokat elárultak. A szerzett híreket még sem lehetett értékesíteni, mert az olasz terv keresztvezéséhez szükséges tartalékok hiányoztak.

Az olasz támadást augusztus 5.-én heves tüzérségi tűz vezette be. Ez a következő nap-délelőttjén hihetetlen erejű pergőtűzzé fokozódott. Mikor az olasz így védőállásainkat szétlőtte, az olasz tömegek délután 4 óra tájban a rohamot az egész vonalon végrehajtották. Az első roham szembeötlő részletsikerrel járt. Az olaszok a görzi hídfőbe több helyen betörték, elfoglalták a hídfő északi támaszát, a Monté Sabotinot. Ezenfelül kezükre kerítették a doberdói fensíkon a Monté San Michele csúcsát.

A betörési pontok kibővítése azonban a magyar csapatok ellenállásán megakadt. A görzi hídfő némely részét magyar népfelkelők tovább védték. Hősies harcok zajlottak itt le. Tartalékaink ellentámadásra indultak még az éj folyamán, de a Monté Sabotinót az olasztól elragadni nem tudták.

Nem volt szerencsés doberdói ellentámadásunk sem. Visszaszorítottuk az olaszt, de a Monté San Michele főkúpját nem hódítottuk vissza. Ám ennek ellenére a Doberdot továbbra is tarthattuk volna. A Monté Sabotino elvesztése azonban a görzi hídfő huzamosabb időn át való védelmét lehetetlenné tette. Mint-hogy pedig az elvesztett állások visszafoglalására elegendő tartalékunk nem volt, Boroevic elrendelte a hídfő feladását. Ez a hátráló mozdulat magyar népfelkelők bravúros fedezete alatt rendben történt meg. Védőcsapataink itt az Isonzo mögé mentek vissza. Az olaszok erélyes nyomására azonban ezt a vonalat is kiűrtet-

tük, és a védőállást Görz feladásával a várostól közvetlenül keletre húzódo magaslatokra vettük vissza.

Görz elvesztésével a doberdói fensík északi oldala is fedetlenné vált. Ezért Boroevic utasította József főherceget, hogy ezt a fensíket hagyja el és csapataival a Valloné völgy mögött, a comeni fensíkon foglaljon új állást. Ez a legnagyobb rendben meg is történt. Hangsúlyoznunk kell, hogy a főherceg magyar hadteste a csatateret csak felsőbb parancsra engedte át az ellenégnek.

Az új állásokban a véres harc még napokig dült, de csapataink helytálltak. Az olaszok augusztus 18.-án feladták a reményt, hogy Trieszt felé áttörhetnek. Görzöt és a Doberdót igen súlyos véres veszteség mellett szerezték meg, sőt még 6.000 foglyot hagytak kezeink között. A mi veszteségeink az említett két helyen mintegy 25.000 főre tehetőek. Nagyon sok emberünk sebesülten esett fogságba. Cadorna közel 19.000 foglyot jelentett. Ennek oroszlánrésze a görzi hídfőre esik.

Ez a 6. Isonzo-csata jelenti az olaszok első — tagadhatatlan — győzelmét. Cadorna hatalmas lépéssel jutott közelebb céljához. Kedvező helyzetben volt és azt ügyesen kihasználta.

Görz és a Doberdo elvesztése egyik mozzanata annak a válásnak, amelybe a központi hatalmak 1916 nyarán kerültek. Területfeladásunk az Isonzo mentén nem volt ugyan döntő jelentőségű, de mégis^fájdalmas érzéssel töltötte el a hős védőket, hogy a védelemnek annyi vérrel öntözött két bástyáját az ellenségnek kellett átengedni.

ROMÁNIA BEAVATKOZÁSA

HADITERVEK ÉS ERŐVISZONYOK

Augusztus 17.-én, vagyis olyan időpontban, amikor egyrészt Bruszilov győzelmes tömegeinek feltartóztatása, másrészt az angol-francia Somme-menti támadás kivédése a központi hatalmaknak

erejét már a végsőkéig feszítette meg, szánta el magát Románia arra, hogy fegyveresen is az ántánt oldalára áll. Úgy látta, hogy a központi hatalmak a háborút már nem nyerhetik meg. Ezért sietnie kell, nehogy az osztozkodásból kimaradjon.

A mondott napon kötötte meg Románia az ántánttal a katonai egyezményt, amely szerint 10 nap múlva következő beavatkozása fejében megkapja Erdélyt és annak határos területeit. De a románok biztosra akartak menni. Ezért még azt is kikötötték, hogy Bruszilov támadó hadművelete különösen Bukovinában erélyesen folytatódjék, aztán, hogy a bolgárok ellen való támogatás gyanánt egy erős orosz hadtest a Dobrudzsába vonuljon és végül, hogy az ántántsereg Szalonikiból is — ugyancsak a bolgárok teljes lekötése céljából — erélyes támadásra induljon.

Miután a román vezérkar így jobbról, balról és hátulról is biztosította magát, augusztus 27.-én este hadat üzent a monarchiának és egyidejűleg nekizúditotta teljesen mozgósított haderejének határaink mentén felvonult háromnegyed részét: kerekén 220.000 puskát, 840 ágyút és 12.000 lovast jelentő három seregét, még pedig egyet (a 4.) keletről, Marosvásárhely felé, kettőt (az 1. és 2.) délről Nagyszeben és Brassó felé a védtelen Erdélynek. Negyedik seregét (a 3.) Dobrudzsában és a Duna mentén a bolgárok ellen hagyta vissza.

Ez a támadás nem volt a román haderő elszigetelt hadművelete. Ez csak egyik részét tette ki az augusztus végén újra kezdett általános nagy ántánt-támadásnak, amely a központi hatalmak védelmi rendszerét kelet és dél felől akarta összeroppantani. A románokkal nagyban egyidejűleg támadt Bruszilov keletről, Sarrail délről és Cadorna délnyugatról. A támadások közül a leghatásosabbnak a román ígérkezett. Kétségtelen volt, hogy a nagy és friss román haderő megjelenése a központi hatalmak fedetlen oldalában a világháború sorsát a legrovidebb idő alatt eldönthette volna, ha a román seregek a betörés után megállás nélkül haladnak, hogy gyorsan elérjék a Maros, a Kőrös és a Szamos

völgyét: a kapukat Magyarország belseje felé. Erre megvolt a lehetőség. Erdély és ezzel együtt a magyar Alföld védtelenül állt, mert Falkenhayn a román támadást Conraddal ellentétben csak szeptember második felére várta és azért a védelemről még nem gondoskodott. Conrad tudta, hogy a román még augusztusban fegyvert ragad ellenünk. De nem volt semmi tartaléka sem, amivel a román betörést elháríthatta volna. Déltirol, majd Luck-Okna és Görz mindent felemészített. A román hadüzenet előtt Conrad csak annyi elővigyázati rendszabályt tehetett, hogy az orosz hadszíntéren teljesen elvérzett csapatok közül újraszervezés végett 2 magyar gyalog- és 1 honvéd lovas-hadosztály roncsait küldte Erdélybe, — Brassóba, Nagyszebenbe és Marosvásárhelyre. Idekerültek még a Luck előtt tönkrement 82. székely ezred maradványai és néhány osztrák népfölkelő zászlóalj. Conrad még az erdélyi pótzászlóaljknál rögtönöztetett menet- és hadtáppászlóaljakat, Petrosényben pedig 3 bányász-zászlóaljat. Ilyenformán összeszedett az említett hadosztályokon felül még mintegy 15.000 főnyi csapatot. Ebből két új magyar hadosztály alakult. Erdélybe küldte Conrad még augusztus közepén Arz tábornokot vezér gyanánt.

Arz azt a feladatot kapta, hogy a románoknak délről várt betörését lehetőleg késleltesse és fedezze az oknai csata után a Kárpátokba (Bukovinába) visszavonult seregünk hátát, úgyszintén fedezze a később Erdélybe küldendő erősítések gyülekezését. Az utóbbiakra nézve a központi hatalmak között még július végén általános jellegű megállapodás jött létre. Az volt az alapgondolat, hogy az esetleges román támadás észak és dél (Maros és az Alduna) felől intézett ellentámadással utasíttassék vissza. Az előbbi (északi) célra Falkenhayn 5-6 gyalog hadosztály erejű sereget lovassággal ígért, Conrad pedig az említett csapatokon felül még 2 honvéd hadosztályt és magyar lovasságot szánt. Ezeknek

a haderőknek Erdélyben kellett gyülekezniök. A déli irányból való ellentámadásra ígért Bulgária egy sereget, Törökország pedig egy hadtestet. Itt a hadműveletet Mackensennek kellett vezetni. De mindezek a csapatok együttesen sem tették ki a 23 igen erős hadosztályra és 9 lovas dandárra tagozott román haderő harcos létszámának felét, eltekintve attól, hogy nem is voltak a helyszínen, hanem csak a román hadüzenet után kellett felvonulniok. A tény az, hogy a román betörés pillanatában Erdély 600 km hosszú határán nem állt több mint 30.000 puskás katonánk, de ez erők jelentékeny része már rögtönzött voltánál fogva sem lehetett hasznavehető harcos. Elég ha annyit említünk meg, hogy az osztrák (cseh, olasz) népfölkelő csapatok a románok előtt azonnal letették a fegyvert.

Csak a román betörés után kezdődött meg a megerősítések szállítása. Ez sem történt meg a tervezett mértékben, illetve sorrendben, mert a német erősítések egy részét (2 gyalog- és 1 lovas-hadosztályt) a románoktól kikötött orosz támadás kivédésére kellett fordítani. Végeredményben küldött a román beavatkozás után a német haderő élére került Hindenburg 4 német gyalog- és 1 lovas-hadosztályt, Conrad 2 honvéd gyalog- és 1 magyar lovas-hadosztályt, 3 hegyi és 1 magyar lovas-dandárt. Ezekből és a már Erdélyben volt csapatokból alakult meg — Erdély keleti határa mögött — a túlnyomó részben magyar 1. sereg (Arz), majd szeptember közepén még — a Maros völgyében, Nagyszebentől északra — a túlnyomó részben német 9. sereg. Utóbbinak vezére Hindenburg előde: Falkenhayn lett. Ez a sereg, amelynek német hadosztályai Gyulafehérvár környékén rakodtak ki, azt a feladatot kapta, hogy a románokat ellentámadással vesse vissza, míg Arz seregének egyelőre a védelem szerepe jutott. Arz és Falkenhayn a mi trónörökösünk vezérlete alá kerültek, akinek helyére — később — Ferenc József király halála után József főherceg lépett.

ROMÁNIA BEAVATKOZÁSA

A ROMÁN BETÖRÉS

A hadüzenet pillanatában a határ egész kiterjedésében, Orsovától a tölgyesi hágóig előnyomuló románok a kárpáti hágókat a legtöbb helyen könnyen, néhol azonban csak nehéz harcok között, de mindenütt elfoglalták és aztán csapatainkkal való állandó csatározás közben óvatosan benyomultak Erdélybe. Itt szeptember első hetében megszállták Petrozsényt és az Erdély délkeleti és keleti határa mögött fekvő, gazdag székely medencéket: a Bárcáságot, Háromszéket, Csikot és Gyergyót.

A román betörés a magyar lakosság körében óriási arányú népvándorlást indított meg. A régi román lázadások szomorú emléke kísértett. Mindenki menekült Magyarország felé. A menekülés során értékes anyagi javak tömege ment veszendőbe. Egyébként különös hadászati hátrány a román betörésből nem keletkezett, mert a románok nem használták ki a hágók birtokából és túlerejükől eredő kedvező stratégiai helyzetüket. Ez annál feltűnőbb volt, mert szomszédságukban az oroszok hűségesen megfeleltek a vállalt kötelezettségnek. Augusztus 31.-én északi accyonalunkat a Polesietől Bukovináig egész kiterjedésében megrohanták. Elkeseredett küzdelmek következtek. Az orosz ugyan nem tudott áttörni, de rohamai elérték azt, hogy Bothmer seregénél (ahol egy török hadtest is derekasan harcolt) és kárpáti arcvonalunkba az Erdélybe szánt csapatok közül több hadosztályt kellett bevetni. Még így is csak igen vésésos, szeptember első hetének végéig tartó harcok között és emellett déli szárnyunkon némi területvesztéssel tudtuk az orosz megállítani.

Bruszilov valóban segített a románoknak. De ezek a segítséget nem használták ki. Tapogatózva haladtak előre. Közben bal eset is érte őket. A leghamarabb beért német hadosztály és egyik dandárunk a román arcvonal balszárnya ellen, Petrozsénynél ellentámadásba ment át és az itt álló román hadosztályt Erdélyből kiverte. Az arcvonal többi részén csak a 82. székely ezrednek

volt ilyen sikeres előtörésre — Brassótól való visszavonulás közben — alkalma.

Am mindezekkel nem lehetett a román tömegek lassú hőmpölygését tartósan megállítani. Mialatt csapataink Nagyszébennél állva maradtak, Arz seregének vissza kellett menni a Brassó és a székely medencék felől előnyomuló 2. és 4. román sereg elől. Jobbszárnyunk az Olt mögé, középünk a Hargita és Görgény hegység mögé hátrált, míg balszárnyunk a Kelemen hegységben megtartotta a kapcsolatot az oroszsal szemben álló kárpáti (bukovinai) arcvonalunkkal.

Közben megindult Mackensen ellentámadása az Alduna felől, amTTirdély nehéz helyzetén is könnyített. Mackensen egy bolgár sereg élén szeptember 3.-án benyomult Dobrudzsába és ennek szélén a románok Dunahídfőjét, Tutrukájt elfoglalta. Itt két román hadosztály megsemmisült. Majd Szilisztriát is megszállta. Aztán szeptember közepén újból megtámadta a dobudzsai (3.) román sereget és azt megverte. Mackensen győzelmeinek az lett a hatása, hogy a románok erdélyi arcvonalukról nagyobb megerősítést küldtek Dobrudzsába, ahová jelentékeny orosz támogatást (4 gyalog hadosztályt és 1 lovas hadtestet) is kaptak.

Szeptember közepén Erdélyben is fordult a kocka. Beérkeztek a magyar és német megerősítések. Mialatt Arz serege a további napok alatt is kemény harcokat vívott a Felső-Maros, a Küküllő és a Felső-Olt völgyébe hatolt 2. és 4. román sereggel, Falkenhayn Nagyszében körül félkörben ellentámadásra csoportosította 3 német és 1 magyar hadosztályát és az itt védekező román 1. sereget a szeptember 26.-tól 28.-ig vívott nagyszébeni csatában döntőleg megverte. A románok csak roncsokat menthettek át szülőföldjükre. Egész tüzérségük és vonatuk a győzők kezeibe került.

Falkenhayn itt egy német hadosztályát a vöröstoronyi szorosban visszahagyta és többi erejével, valamint Arznak 1 magyar

és 1 német hadosztályával október 2.-án Fogaras ellen indult, ahol a 2. román sereg balszárnyát akarta megragadni. Ez azonban a nagyszebeni vereség hírére gyorsan az Olt mögé hátrált, míg a hadmozdulat támogatása céljából a kelet felől előnyomult 4. román sereg (Presan tábornok) Segesvár irányában újból erélyes támadásba ment át. De mindez nem használt. Falkenhayn, miután a 2. román sereget az Olt mellől Brassóba szorította vissza, azt október 7.-én újból megtámadta és a „brassói csatában” megverte. A román a Bukarest felé nyíló hágókba menekült. A brassói győzelem hatása alatt az Arz csapatait erősen szorongató 4. román sereg is meghátrált és csapatainktól követve a tölgyesi, gyimesi és úzi hágókon át Erdélyből kitakarodott.

Erdély földje tehát az ellenségtől feltűnő rövid idő alatt megtisztult. A román túlerő már csak a védekezésre gondolt. Balsikerű kalandja után erős utóvédekkel tartotta a kárpáti hágókat. Most már ellenséges inváziótól kellett félnie.

Erdélyi ellentámadásunkat közvetlenül megelőzőleg, Bruszilov szeptember közepétől kezdve megindította második nagy tehermentesítő támadását északi arcvonalunkra. Itt, a Bukovinától a Polesieig terjedő hosszú fronton újból nehéz harcok fejlődtek ki. Ezek egészen szeptember 25.-ig tartottak. Leghevesebben dúlt a küzdelem kárpáti seregünknel, ahol az Arz frontjával érintkezett. Nem egy válságot kellett itt átélnünk. De ezt a kárpáti csatát is győzelmesen fejeztük be. Láthatjuk azonban, hogy Bruszilov a románok érdekében nem kímélte katonái vérért. Romániának nem lehetett panaszra oka.

A nagyszebeni csatának a románokra oly kedvezőtlen eredménye arra készítette Bruszilovot, hogy szeptember 30.-án harmadik nagy tehermentesítő támadást intézzen ellenünk. Ez most megkímélte kárpáti arcvonalunkat, ahol az orosz a legutóbb sokat vesztett. De annál hevesebben dühöngött többi seregünk ellen. Az orosz támadás, kisebb-nagyobb megszakításokkal, október

végéig, helyenként november elejéig is elhúzódott, de nem tudta a románok katasztrófáját elhárítani.

Ezekben a szeptember-októberi csatákban kárpóolták magukat seregeink a luck-oknai szerencsétlenségért. Ekkor vesztett az orosz haderő annyi vért, hogy elgyengült állapotában néhány hónap múlva a forradalom betegségének áldozatául esett. Fél évvel a luck-oknai győzelem után az orosz haderő számos csapata már a bomlás tüneteit mutatta.

A FENT VÁZOLT hadművelettel kapcsolatban voltak a dobruzsai hadi események. Ezeket a teljesség kedvéért ismertetünk kell.

A dobrudzsai bolgár sereg szeptember 18.-án újból megtámadta ellenfelét, de sikert nem ért el, sőt rögtön román ellentámadást kellett kivédenie. A románokat itt vezénylő Avarescu ugyanis a bolgár arcvonal mögött a Dunán hidat veretett és ezen át egy erősebb hadsoportját a bolgárok hátába irányította, egyben pedig élőről általános támadást rendelt el. A terv jó volt, de mégis csődöt mondott. A mi dunai flottillánk — miután áttört a biztosító aknazáron — a román hidat szétlőtte. Az átkelt románokat a bolgárok így felmorzsolhatták és Avarescu támadását visszaverhették.

Kiújult a harc Dobrudzsában október 19.-én, mikor Mackensen most már bolgár-török-német serege a románokat újból megtámadta, megverte és messze a Cernavoda-Constanza vasúti vonal mögé szorította. Mackensen ezzel a támadással jobb oldalát akarta biztosítani, hogy nyugodtan átkelhesen a Dunán és együttműködhesék Falkenhaynnal a Románia meghódítását célzó hadműveletben, amire nézve a lehetőséget az erdélyi hadjárat eredménye nyújtotta.

Dobrudzsában Avarescu megvert seregét egy orosz sereg váltotta fel. Mackensen az oroszsal szemben csak kisebb bolgár-

török haderőt hagyott, míg a főerőt (2 bolgár, 1—1 török és német hadosztályt és lovasságot) Kosch tábornok vezérlete alatt mint új Duna-sereget a Duna mellé, Sistovóra rendelte, ahol átkelni és Bukarest felé előnyomulni szándékozott.

Ugyancsak kapcsolatosak a román beavatkozással a Szaloniki körül egyidejűleg lezajlott hadi események.

Szaloniki körül Sarraïl vegyes francia-angol-szerb-olasz-orosz serege 1916 nyaráig közel 400.000 főre emelkedett. Vele szemben tulajdonképpen már csak bolgárok álltak, mert a korábban itt volt német csapatok jelentékeny része a lucki csata után az északi hadszíntérre vonult el, a fennmaradó rész pedig Románia beavatkozása után az Alduna mentén sorakozott fel. Csupán néhány német zászlóalj és nehéz tüzérség maradt itt a bolgár seregek támogatására. Mackensen is a románok ellen ment. Helyére Below került — a nyugati frontról. 1916 augusztus közepén a bolgárok túlmerész előtörést intéztek Szaloniki felé. Támadásuk eredménytelen maradt, de annál nagyobb veszteséggel járt.

Augusztus végén aztán Sarraïl, a románok kívánságához képest, támadásba ment át és óriási túlerejével visszaverte a bolgárok nyugati szárnyát. Ekkor a bolgárok némi német erősítést kaptak. Sikerült is nekik Sarraïlt huzamosabb időn át feltartóztatni, de nem véglegesen. Ennek szakadatlan támadásai annyira meggyengítették a bolgár arcvonalat, hogy az az áttörést csak Monasztir kiürítésével tudta elkerülni. A kiürítés november közepén történt meg, Sarraïl meglegedett Monasztir elfoglalásával és a támadást beszüntette.

A románokon ez a támadás nem segített. Sarraïl nem értett ahhoz, hogy nagy túlerejét érvényesítse. Pedig a bolgár arcvonal áttörése esetén Románia bizonyára elkerülte volna az inváziót, mert a dunamenti bolgár haderőket Macedóniába kellett volna irányítani. Sőt bekövetkezhetett volna az is, ami 1918 őszén megtörtént: Bulgária összeomlása és ezzel együtt a világháború be-

fejezése. Így azonban, 1916-ban Sarraíl offenzívájának csak anynyi eredménye lett, hogy a szerbek országuk egyik szerény csücskét visszaszerezték. Arra kell gondolnunk, hogy ez sem következett volna el, ha Falkenhayn 1915-ben a Balkánon tiszta helyzetet teremt. Érdemes megemlíteni, hogy a szerb haderő létszáma Sarraíl seregében 117.000 főt tett ki.

ROMÁNIA MEGHÓDÍTÁSA

Az erdélyi hadjárat fényes eredménye megérlelte a gondolatot, hogy Románia véglegesen elintéztessék. Az arcvonala meg-rövidítése és Románia természeti kincseinek (búza, petróleum) megszerzése egyaránt megkívánták, hogy legalább a Havasalföld a román fővárossal együtt a központi hatalmak birtokába kerüljön.

Falkenhayn a brassói csatát követő üldözés során rögtön megkísérelte, hogy a déli kárpáti hágókat elfoglalja és ezzel megalapozza a román földre való betörést. Ez a kísérlet megghiúsult. A románok a hágókat erősen védték. Falkenhayn egyik hadcsoportja ugyan átjutott Brassótól délnyugatra a töröcsvári szoroson, de a hegység déli lejtőjén megakadt. Egy másik hadcsoportja áthaladt Petrozsénytől délre a Szurdok szoroson és a Vulkán hágón, de aztán a románok hátrálásra készítették. Bebizonyult, hogy nagyobb erőkre van szükség. Ezért Hindenburg két részletben, októberben és november elején összesen még 9 gyalog- és 2 lovas-hadosztályt küldött Erdélybe. Arra kapott ebből 2 gyaloghadosztályt, a többi Falkenhayn seregét erősítette meg. Ilyen nagy haderő birtokában (13 német, 1 és fél magyar gyaloghadosztály, 3 osztrák-magyar hegyi dandár és lovasság) Falkenhayn arra az elhatározásra jutott, hogy a hegység legkeskenyebb részén, a Szurdok szoroson tör át. Ideirányította főerejét: Kühne hadcsoportját, míg a vöröstoronyi és töröcsvári szoros ellen is igen erős hadcsoportokat küldött, hogy itt átkeljenek, mihelyt Kühne a román síkságra érve, megnyitja nekik hátulról az utat.

Nem választott Falkenhayn kedvező irányt, mert nagyon hosszú kerülőutat kellett Bukarestig megtenni. Rövidebb és jobb lett volna Brassó felé áttörni. Ebben az esetben a román seregek visszavonulási útját elvághatta volna. De Falkenhayn nem bízott abban, hogy máshol, mint Szurdoknál gyorsan tudna a Kárpáton átjutni.

Arz seregének (5 magyar, 2 német gyaloghadosztály és erős lovasság) az a feladat jutott, hogy Falkenhayn áttörő hadműveletét fedezze. E célból Arz a bodzái szorosától Bukovináig terjedő vonalban készült fel a harcra.

Falkenhayn november 11.-én indította meg az új hadműveletet. Kühne hadcsoportja valóban gyorsan áttört Szurdoknál és a Vulkán hágón át a hegységen, november közepén megverte a románokat Targa-Jiunál és innen Crajováig lendült előre, ahonnan keletnek fordult — az Oltón át Bukarest felé. Az Olt mentén kissé nehezebb harcok között kellett az átkelést kierőszakolni.

Kühne előtörése a vöröstornyai szoros előtt álló románokat is hátrálásra bírta és egyben elvágta az Orsovánál álló román hadcsoportot is a visszavonulástól. Ez nem tudván elmenekülni, egy magyar dandár előtt letette a fegyvert (12.000 fogoly, 40 ágyú Zsákmány).

Kühne megjelenése a román síkságban jel volt Mackensennek arra, hogy Sistovónál álló hadcsoportját: Kosch Dunaseregét a Dunán átküldje. Két hadosztály áthajózása november 23.-án, dunai flottillánk fedezete alatt simán ment, mire itt a monarchia utászai az Al-Dunán elrejtett anyagból 2 nap alatt hidat vertek. Kosch egész serege átvonult a hídon és egyenesen Bukarestnek vett irányt, anélkül, hogy az alsó Olt mentére jutott Kühne-féle hadcsoportot bevárta volna.

A főváros előtt, az Arges folyónál Kosch december 1.-én román túlerőre ütközött, melynek ellentámadása nyugati oldalát találta és válságos helyzetbe sodorta. Ebből a Kühne-csoport erő-

teljes előtörése mentette ki. Ennek volt köszönhető, hogy az Arges-menti csata a németek győzelmével végződött. A románok az egész vonalon rendetlenül meghátráltak a közben Bukarest mögé ért orosz erősítések felé. Falkenhayn és Kosch — most már mindketten Mackensen parancsai alatt — élénk üldözés közben december 6.-án elfoglalták Bukarestet.

A hadjárat itt még nem ért véget. Mackensen december második felében folytatta az előnyomulást, hogy a Sereth alsó folyását: a legrövidebb vonalat Erdély délkeleti sarka és a Duna könyöke között elérje. Csatlakozott hozzá balról — Erdély keleti határhegységében — Arznak német és osztrák csapatokkal megerősített serege, jobbról a dobrudzsai bolgár-török sereg. Ekkor már az arcvonal legnagyobb részében orosz seregek váltották fel a tönkrevért román haderőt, amelynek újraszervezését egy francia katonai misszió vette kézbe.

A behelyezett orosz seregek sem tudták Mackensen és Arz előnyomulását meggátolni. Január elejéig tartó harcok között Arz elfoglalta a kárpáti hágókat és több helyen Moldvába hatolt, Mackensen január 8.-án elfoglalta Focsany várát a megerősített Sereth-vonalon, Brailát a Duna mellett, a bolgárok pedig egész Dobrudzsát meghódították. A harcok január közepén elültek, az arcvonalak mindkét oldalon megmerevedtek, a hadjárat a Havasalföld megszállásával végetért.

A ROMÁNIAI HADJÁRAT a központi hatalmaknak hadi dicsőséget és nagy zsákmányt hozott. A román beavatkozás az ántánt részére nagy csalódással járt. Nemcsak hogy nem adta meg a központi hatalmaknak a kegyelemdöfést, hanem nagy terhet rótt az orosz haderőre, amely kénytelen volt vérbefűlt tehermentesítő támadásokon felül még a román haderő megmentése céljából arcvonalát Bukovinától a Fekete tengerig meghosszabbítani. Mindez az orosz erőt túlfeszítette és így hozzájárult összeomlásához.

De viszont az is tagadhatatlan, hogy a hasonló arcvonalmeghosszabbításra kényszerült központi hatalmak elérték teljesítőképességük határát. Románia beavatkozása a központi hatalmak hadászati helyzetét a leírt eredményteljes hadjárat ellenére is megromtatta.

AZ ŐSZI ISONZO-CSATÁK

Cadorna a görzi csatában kivított előnyök kiaknázására és egyben a román haderő vállalkozásának közvetett támogatása céljából az ősz folyamán aránylag rövidebb idő alatt három ízben rohanta meg Isonzo-arcvonalunkat.

Az első támadást szeptember 13.-án kezdte, de ezt Boroevic, minthogy megelőzőleg az orosz hadszíntérről 4 hadosztálynyi megerősítést kapott, aránylag könnyen visszaverte. Szeptember 18.-án az olasz támadás, amely a doberdói fensík folytatásában levő comeni fensík ellen irányult, véglegesen összeomlott. Ez volt a 7. Isonzo-csata. Közben Boroevichez jött még Baranovicsi felől egy erdélyi hadosztályunk is. Ennek fejében Boroevic 3 hegyi dandárt az erdélyi hadszíntérnek adott át.

Rövid pihenő után, október 9.-én következett Cadorna újabb támadása a comeni fensíkon: az október 12.-ig tartó 8. Isonzo-csata. Ez is vérbefult.

Ismét csak rövid pihenő után, október 31.-én Cadorna megismételte a támadást. Ez a 9. Isonzo-csata volt az őszi csaták között a legvéresebb. Az olasz rohamot az eddigieknél erősebb bombázás vezette be és nagyobb tömegek hajtották végre. Az olasz erőfeszítés állásainkat a comeni fensíkon 2 km-nyire hátraszorítottá és ezt a nem jelentéktelen térnyerést ellentámadásainkkal szemben is megtartotta. Cadorna mindenesetre közelebb jutott Trieszthez. November 4.-én végződött ez a csata, amelyben 27.000 főt veszítettünk. Az olasz veszteség ennek több mint kétszerese volt.

Az olaszok a nyár és a késő őszi folyamán tiroli arcvonalunk ellen is erőteljes támadásba mentek át. Említésreméltó eredményt nem értek el. A harcoknak itt a tél vetett véget.

Hadvezetőségünknek nem volt semmi oka sem kételkedni afelől, hogy arcvonalunk az olasz ellen továbbra is meg ne állná a helyét. Aggodalomra csak az adott okot, hogy a véres veszteségek nemcsak az Isonzo-csaták idejére szorítkoztak. Az olaszok állandó, a nyugodt, csatamentes napokon is fentartott tűzértségi tüze ugyanis a veszteségeket is állandóakká tette. Az Isonzo-arcvonal tehát szünet nélkül fogyasztotta a monarchia erejét.

AZ 1917. ÉV
LEGFONTOSABB HADIESEMÉNYEI

KELETI (OROSZ-ROMÁN) HARCTÉR

Románia meghódítása befejeződik I. 19. Kerenski-féle orosz támadás VI. 25-VII. 16. Csata: Brzezany-Zborow VI. 30-VII. 10, Stanislaw-Kalusz VII. 4-16. A központi hatalmak ellentámadása Zaloscénél Tarnopol felé, amelynek kapcsán Keletgalícia és Bukovina felszabadul VII. 19. Tehermentesítő orosz-román támadás (Focsany-Okna) VII. 22-31. A központi hatalmak ellentámadása Okna-Focsany felé VIII. 6-IX. 3.

DÉLNYUGATI (OLASZ) HARCTÉR

Tizedik Isonzo-csata V. 12-VI. 6. Olasz támadás a déltiroli arcvonalon VI. 9-29. Tizenegyedik Isonzo-csata VIII. 18-IX. 15. Tizenkettedik Isonzo-csata és az olasz front visszaszorítása a Piave mögé X. 24-XII. 1.

NYUGATI (FRANCIA) HARCTÉR

A németek a Siegfried-állásba önként hátrálnak II. 9-III. 15. Ántánt-támadások: Arras (angol) IV. 9-V. 17, Aisne-Champagne (francia) IV. 16-V. 24, Wyttschaete (angol) VI. 8-17. A száz napos flandriai csata (angol) július elejétől decemberig. Francia támadás Verdunnél VIII. 20. Francia támadás Soissonsnál X. 23-XI. 2. Tankcsata Cambraínál (angol) XI. 20-XII. 1.

*Lásd térképmelléletünk 12. számú vázlatát
(„Kerenszi-féle támadás”).*

ÖTÖDIK FEJEZET

1917: A KÖZPONTI HATALMAK EGYSÉGES VÉDEKEZÉSÉNEK ÉVE

HADITERVEK

A KÖZPONTI hatalmak hadihelyzete 1917 elején korántsem volt olyan kedvező, mint egy évvel azelőtt. Bár az 1916 elején megkezdett, de megrekedt két támadó hadművelet (Verdun és Déltirol) után sikerült az ántántnak általános ellentámadását (Luck, Somme, Görz, Erdély, Macedónia) kivédeni, de ez a munka óriási erőelhasználódással, ebből eredőleg a haderők minőségének csökkenésével, az arcvonal meghosszabbodásával és — a román hadszíntér kivételével — területveszteséggel is járt.

Ezenfelül a verduni küzdelem a franciák tökéletes győzelmével fejeződött be. Itt ugyanis Falkenhayn nem érte be a védelemmel, hanem augusztus 1.-ére újabb támadást rendelt el, hogy a francia haderőket megrögzítse, nehogy azok a Somme mentére vonuljanak el. Ez a támadás vérbefult. Hindenburg aztán megszüntetett minden kísérletezést, de nem ürített ki a meghódított francia erődöket, mert ez a német kudarc beismerését jelentette volna. A franciák viszont nem tűrhették, hogy verduni erődök német kézen maradjanak. Ezért Nivelle október végén erőteljes támadásra indult a Maas jobbpartján és lendületes rohammal visszafoglalta Douaumont erődöt. A németek nagy veszteséget szenvedtek. December közepén Nivelle még egy hatalmas, rövid lökést intéztetett alvezére, Mangin vezetésével Douaumont felől

északkeletnek. Ez a lökés mélyen áttörte a német állást és a németeket a síkságba dobta vissza. Veszteknek csak foglyokban 11.000 főt és 115 ágyút hagytak az ellenség kezén. Most már nem lehetett a kudarcot leplezni. Ezt a súlyos erkölcsi jelentőségű balesetet csak részben egyensúlyozhatta ki a román beavatkozás sikerteljes visszautasítása.

Törökország ázsiai helyzete is aggodalomra adott okot. A törökök ugyan április végén fegyverletételre kényszerítették a Kút el Amarába zárt 13.000 főnyi angol sereget, de ide, Mezopotámiába az angolok újabb haderőt hoztak és az év vége felé ellentámadásba mentek át. Attól kellett tartani, hogy Bagdadot rövidesen elfoglalják. Szuennál is baj volt. A szuezi csatorna ellen a törökök augusztusban támadást intéztek, de eredmény nélkül. Az angolok erre megkezdték — a szuezi csatorna biztosítása céljából — Palesztina elfoglalására irányuló hadjáratukat. Ennek bevezetése gyanánt 1916 végéig meghódították a Sinai félszigetet.

A központi hatalmak hadihelyzete röviden így foglalható össze:

a monarchia hadereje, amely eddig halottakban 700.000, foglyokban 1,300.000 és véglegesen rokkanttá vált sebesültekben 1,000.000 főt veszített, elérte teljesítőkétségének végső határát;

a német haderő tartalékait pedig a monarchia oroszországi arcvonalának megtámasztása és a román támadás visszautasítása oly mértékben vette igénybe, hogy a Somme mentén csak a legnagyobb nehézségek között tudta arcvonala áttörését kivédeni; tartalékok hiánya következtében képtelen volt a bolgárok és a törökök kellő támogatására.

Nehéz volt tehát a helyzet, amelyben Hindenburgnak és Conradnak a negyedik hadiév hadműveleteire nézve elhatározásra kellett jutniuk. Nehéz volt arra a kérdésre felelni, hogy miként lehetne a háborút, ha már nem is győzelmesen, de legalább elfogadható békefeltételekkel befejezni? A központi hatalmak ezért

1916 decemberében Wilson útján békeajánlatot is tettek, de az ántánt részéről rideg visszautasításban részesültek. Conrad erre azzal a — monarchiánk szemszögéből kétségtelenül legjobb — javaslattal fordult Hindenburghoz, hogy 1917 tavaszán közös erővel forduljanak Olaszország ellen. Két oldalról: Déltirol és az Isonzo felől intézendő támadásra gondolt. Ehhez 12 német hadosztály részvételét tartotta szükségesnek. Ez volt Conrad utolsó fővezéri terve. 1917 február végén helyét — a király óhajára — Arznak adta át és átvette a tirolai arcvonal vezérletét. Arz helyébe — az Erdélyben levő 1. sereg élére — Rohr került.

Conrad még mindig szép haderőt adott át Arznak. 1917 elején az osztrák-magyar haderő 3 és fél milliányi élelmezési létszám mellett, 71 gyalog és 11 lovas hadosztályban összefoglalt 780.000 harcosra és 7.250 lövegre rúgott. Ennek az erőnek mintegy kétötöd része az olasz kétszeres túlerőjű arcvonallal, háromötöd része pedig az orosz-román arcvonallal állt szemben, ahol az orosz-román a központi hatalmak együttes hadereje felett 1 és félszeres túlerőben volt. Ezenfelül volt a monarchiának egy hadcsoportja Albániában. A hadsereg még mindig nagy erőt képviselt, de természetesen nem vállalhata azt, hogy egymagában támadja meg az olaszt és egyidejűleg tartsa az orosz-román arcvonalat is.

Hindenburg azonban az 1917. évet a német személyi és anyagi katonai erő fokozására akarta fordítani, amire nézve új állásának elfoglalása után részletes munkaprogrammot dolgoztatott ki. Ezért támadó hadművelet gondolatával egyelőre nem foglalkozott. Kellő hadereje ilyen célra 1917 elején nem is volt. Tudjuk, hogy elég munkát adott 1916 második felében az általános ántánt-roham visszaverése. Valószínű volt, hogy az ántánt a támadást 1917 elején folytatja. Ennek kivédésére erőt kellett gyűjteni. A nyugati fronton az ántánt több mint másfélszeres túlerővel rendelkezett. Már ezért is védekezni kellett. A német védelemnek

most következő időszaka alatt Hindenburg a tengeren akart tengeralattjárókkal az antantra döntő csapást mérni abban a nem jogosulatlan reményben, hogy modern kalózháborúval hamarabb megtöri ellenfeleink, elsősorban Angliának harci kedvét, mint szárazföldi támadással.

Lényegesen egyszerűbb volt az ántánt helyzete. Elvégre is 1916 évi támadásai — Románia kivételével — eredménnyel jártak. Nagyban és egészben csak a támadás folytatásáról volt szó. Ezt mondta ki az ántánt haditerve az 1917. évre. Joffre a francia hadszíntéren arra az elhatározásra jutott, hogy a Somme-menti csatát rövid pihenő után, 1917 február 1.-én folytatja. De erre nem került sor, mert a francia kormány 1916 decemberében Joffre-t, tábornaggyá való kinevezése mellett, a francia hadak éléről elmozdította és egyben legjobb alvezérét. Focht is kellő hatáskör nélküli állásba tette. Nem tudták Joffrenak megbocsátani, hogy Verdun védelmére nem készült fel kellően és hogy a Somme-menti csata nem fejlődött az ántánt döntő győzelmévé. Joffre utóda a Verdunnél kitűnt Nivelle lett, aki ilyenformán a francia haderő sok érdemes tábornokát előzte meg.

Nivelle is, Joffrehoz hasonlóan, a Somme mindkét partján tervezte a francia-angol támadást, de szélesebb arcvonalon és nagyobb erővel. A támadás kezdetét a hosszadalmasabb előkészületek okából azonban áprilusra tolta ki, ami nem bizonyult szerencsés intézkedésnek.

Az olaszok készültek a támadás folytatására — tavasszal, úgy az Isonzo mentén, mint Déltirol felé.

A macedóniai ántánt-arcvonal is elég erős volt ahhoz, hogy a bolgár állások áttörését tavasszal újból megkísérelje. Remélhető volt, hogy addig Görögország az ántánt mellé áll.

A román haderő újraszervezés alatt állt. Az volt a cél, hogy teljes harcképességét hamarosan visszanyerje és kora tavasszal az oroszokkal együtt újból támadásra induljon.

Az ázsiai hadszíntereken a már megkezdett támadó hadműveletek befejezéséről volt szó.

Csak az orosz belpolitikai helyzet megromlása adott aggodalomra okot, mert tartani lehetett attól, hogy ez hátrányosan fogja érinteni az orosz haderő harcikedvét. Viszont ez csak sürgősebbé tette a többi arcvonal támadását, mert ezek sikere Oroszországra jó hatást tehetett.

Mielőtt a szárazföldi hadműveletekre áttérnénk, lássuk, hogy mennyiben volt alapja Hindenburg reményének a tengeralattjárók eredményes működésében.

A TENGERALATTJÁRÓ HÁBORÚ

Nem kell bővebben indokolnunk azt, hogy a sűrűn lakott angol szigetország zavartalan élelmezése, hadi iparának nyersanyaggal való ellátása, a Franciaországban álló hatalmas angol sereg mindennemű anyagi szükségletének utánszállítása attól függött, vajjon kereskedelmi tengerészete képes-e ebből az okból szükségessé vált óriási arányú tengeri forgalmat jól lebonyolítani. Ha sikerül német részről ezt a forgalmat ellenséges vagy az ántátnak szolgáló semleges kereskedelmi hajók elsüllyesztésével megakadályozni, vagy legalább is jelentékeny mértékben csökkenteni, akkor Anglia kiéhezik a kellő hadianyag nélkül maradt hadereje összeroppan és kénytelen Franciaországot elhagyni. Ebben az esetben a magára maradt francia haderő sem tarthatja magát.

Ez volt a tengeralattjárók „kalóz”-háborújának célja. Döntő eredményt hozhatott. De sok hátránnyal is járhatott, mert a németeknek új ellenségeket szerezhetett. Ennek magyarázata a következő: a tengeralattjáró csak akkor dolgozhatott gyorsan, és kielégítő eredménnyel, ha az útjába akadt gyanús hajókat rögtön elsüllyesztette; a hajó átvizsgálására ideje nem volt, mert közben

önmaga is veszedelembé kerülhetett, minthogy a tengeralattjáró kénytelen volt a rendszeres hajóközlekedés jól őrzött utain működni, s így ellenséges hadihajók váratlan felbukkanására kellett számítani, eltekintve attól, hogy a kereskedelmi hajó rejtett ágyújával szemben is védtelen volt; ezenfelül tudnunk kell, hogy az ellenséges hajók semleges lobogót használtak, a valóban semleges hajók pedig — még a személyszállító gőzösök is — vittek hadianyagot az ántánt számára magukkal. Minthogy pedig a világháborúban minden cikk hadianyagnak számított, a tengeralattjáró kénytelen volt, ha célt akart érni, minden útjába eső hajót, lett légyen az semleges vagy ellenséges, személyszállító vagy teher szállító, rövid figyelmeztetés után elsüllyeszteni. A figyelmeztetés a mentőcsónakok lebocsátására és a személyzet menekülésére szólt, mert maga a tengeralattjáró a mentéssel nem foglalkozott. Az elsüllyesztésnek bizonyos hajókra való korlátozása a gyakorlatban végrehajthatatlannak bizonyult, mert minden hajó hosszadalmas átvizsgálását követelte volna meg. Ezért korlátozás nélkül kellett pusztítani. Ez viszont a semleges államokkal, különösen pedig az északamerikai Egyesült Államokkal súlyos súrlódásokat idézett elő, annál is inkább, mert az Egyesült Államok kezdettől fogva szállítottak hadianyagot az ántántnak, amerikai állampolgárok pedig használták a semleges hajókat még akkor is, ha azok az ántántnak szánt dugát vittek magukkal.

Különben a tengeralattjáró kalózháború — 23 hajóval — már 1915 február elején megkezdődött, de csak 4 hónapig tartott, mert az Egyesült Államok, minthogy a sok elsüllyesztett hajó némi mennyiségben amerikai állampolgárok is pusztultak el, oly erélyesen léptek fel, hogy a német külpolitika kénytelen volt a kalózkodást bizonyos esetekre korlátozni, ami egyet jelentett a kalózháború megszüntetésével. 1916 január végén Falkenhayn követelésére a kalózháború — 68 hajóval — a korlátozások kitágítása mellett újból megindult, de két hónapi időtartam s 400.000 tonnányi

hajótér elsüllyesztése után, az Egyesült Államok fenyegetőzéseire megint abbamaradt.

Mikor augusztus végén Hindenburg került a német hadak élére, javasolta, hogy a tengeralattjárók azonnal kezdjék meg félbeszakított működésüket. De kénytelen volt ettől elállni, mert a német külpolitika attól tartott, hogy ebben az esetben Dánia és Hollandia az ántánthoz csatlakoznak. Már pedig 1916 őszen a német haderőnek nem volt annyi tartaléka, hogy új ellenfelek támadásával is szembeszálljon. Mikor azonban 1916 decemberében a központi hatalmak békeajánlatát az ántánt ridegen visszautasította, Hindenburg újból követelte a korlátlan tengeralattjáró háborút, mint a háború belátható időn belül való megnyerésére alkalmas hadviselési módszert, még akkor is, ha ezzel az Egyesült Államok, Dánia és Hollandia a németellenes táborba szoríttatnak. Így aztán 1917 február 1.-én, 130 tengeralattjáróval megindult a korlátozás nélküli kalózháború.

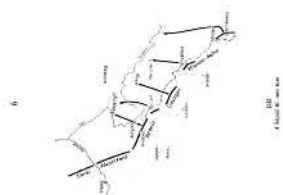
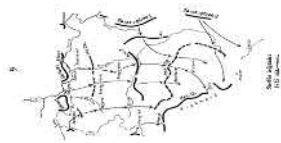
A németek jól tudták, hogy Amerika ezt nem fogja közömbösen venni. Ennek dacára az esetleges amerikai hadjíznet egyelőre nem látszott veszélyesnek. Számításaik szerint Amerika a háború első felében 5—6 hadosztályt tudott volna a francia hadszíntérre hozni, ami kibírható lett volna. Az amerikai hadiipar mint új tényező azért nem számított, mert hiszen ez az ipar amúgy is az ántátnak dolgozott. Sőt Amerika beavatkozása feloldotta a németeket attól a kímélettől, amelyet az amerikai kereskedelmi hajózással szemben mégis csak tanúsítaniok kellett. Mint-hogy pedig a tengeralattjáró háborúnak német számítás szerint egy éven belül döntő hatásúnak kellett lennie, Amerika csak akkor válhatott veszedelmessé, ha a kalózháború csődöt mond. Tudjuk, hogy az utóbbi eset bekövetkezett. De még a tengeralattjáró háború csődje előtt, 1917 április 6.-án, megtörtént az amerikai hadüzenet.

Egyébként 130 tengeralattjáró elegendő lett volna ahhoz,

hogy a világháborút a tengeri kereskedelmi forgalom teljes megbénításával befejezze, ha — készületlen ellenfélre talál. Az angol azonban már két év óta fokozatosan hozzászokott ehhez a vészédelmes fegyverhez. A kalózháború kétszeri félbeszakítása megadta a módot az óvórendszabályok teljes kiépítésére: Anglia felfegyverezte a kereskedelmi hajókat 3.000 ágyúval, csapdahajókat szerelt fel, vízalatti dróthálókat húzott ki a legfontosabb hajóutak mentén, vízbombákat szerkesztett, óriási aknazáratok létesített stb. De az ántánt-hajózás az első félév alatt még így is megdöbbentő veszteségeket szenvedett. Volt olyan hónap, hogy a tengeren úszó hajók közül minden negyedik a tenger fenekére került. 1917-ben a németek 9 millió tonna hajótért süllyesztettek el, ami Anglia anyag-ellátását nagyon megnehezítette. 1917 tavaszán az angolok már a háború elvesztésével számoltak. Vezető admirálisuk nézete az volt, hogy amennyiben a kielégítő védelem fegyverét hamarosan meg nem találják, úgy a világháború 1917 novemberében német győzelemmel ér véget.

Kétségtelen, hogy ha a németek 1915—16-ban nem kísérleteznek, hanem 1917-ben egyszerre 100 tengeralattjáróval kezdik meg a kalózháborút, akkor az ántántot térdre kényszerítik. Így azonban a döntő hatás elmaradt. Az ántántvesztés első félév havi 900.000 tonnányi átlagáról a második félévben 700.000-re, azután pedig állandóan csökkent. Egy év leforgása alatt, 1918 februárjában a világ építkezése hajótérben elérte és azután pedig rohamosan felülmúlta a németek okozta pusztulást, annak dacára, hogy a németek a világháborúban több hajótért pusztítottak el, mint amennyit az Egyesült Államok egész kereskedelmi tengerészete ma kitesz.

Az angol a válságot megúsza, bár helyzete 1917 nyarán igazán kétségbeesítő volt. Mikor a németek 1918 tavaszán utolsó nagy támadásukat a nyugati hadszíntéren megkezdték, a tengeralattjáróháború mint háborúdöntő eszköz német részen már visz-

szavonhatatlanul megbukott. Még mindig nagy kellemetlenséget okozott az antantnak, de azt már nem kényszeríthette térdre.

NIVELLE TÁMADÁSA

Nivelle támadása talán sikerült volna, de a németek a francia tervet keresztülhúzták. Hindenburg ugyanis a Somme-menti küzdelmek újrakezdését minden áron el akarta kerülni. Tartott arcvonala helyrehozhatatlan áttörésétől. Minthogy pedig a csatát csak egy módon: a kitéréssel lehetőleg elkerülni, Hindenburg bár nehéz szívvel és annak tudatában, hogy a csata elmellőzése a német gyengeség beismerésével jelent egyet, mégis a hátrálásra szánta el magát. A hátráló mozdulat végrehajtását Hindenburg a Somme mindkét partján, 150 km széles frontban, 50 km mélységben, az óriási tömegű hadianyag rendszeres visszaszállításához szükséges 5 heti időtartam alatt úgy tervezte ki, hogy az március közepére, vagyis az ántánt-támadás várt időpontjára befejeződjék. Ez meg is történt. Hindenburg ezzel a sakkhúzással a támadásra felkészülőben levő ántánt arcvonalszál (3 francia és 2 angol sereg) közepe elől messze hátravonta arcvonalát és ez elé a sivataggá tett múlt évi csatateret helyezte. Az ántánt számára ez a helyzet új támadási előkészületeket tett volna szükségessé.

Nivelle azonban nem volt hajlandó a támadás időpontját (április közepe) elhalasztani. Csupán a támadás irányának megváltoztatását tartotta szükségesnek. Bántatlanul hagyta a régi Somme-menti csatateret mögött fekvő új német (Siegfried) állást, de végrehajtotta a jobbról és balról csatlakozó arcvonalszálak ellen a támadást. Terve szerint balról az angoloknak Arras felől, április 9.-én, a franciáknak pedig jobbról, a Champagneban — a főerővel Reims és Soissons között — április 16.-án kellett rohamra indulniuk. Nem riasztotta vissza az sem, hogy alvezérei már kételkedni kezdtek a vállalkozás sikerében.

A két roham nem is hozta meg a közvéleményvárta eredményt: a német arcvonal 48 óra alatt való áttörését. Az angolok ugyan 20 km szélességben és 6 km mélységben benyomták a német állást, 13.000 foglyot ejtettek, 200 ágyút zsákmányoltak. Nagy csapást mértek a németekre, de aztán megakadtak. Nem is számítottak többre. A franciák is néhány kilométerrel hátraszorították a német vonalat (20.000 fogoly, 180 ágyú), de a május közepéig húzódo harcok az áttörést nem hozták meg. Volt siker, de a franciák Nivelletől döntő jelentőségű győzelmet vártak. A csalódás és az erős francia veszteség ezért nagy válságot robbantott ki. A felcsigázott várakozásra bekövetkezett kudarc a francia csapatok kedvét szegte, a balsiker okát a fegyveremek egymásra tolták, de a csapaton mélységes felháborodás vett erőt a magasabb vezetők ellen is. Az elégedetlenség csakhamar oly magas fokra hágott, hogy májusban a francia haderő számos csapatánál nyílt lázadás tört ki. A Champagne és Párizs között a francia fővezérlet már csak két megbízható hadosztályra támaszkodott.

Ha a németek ekkor nagyarányú ellentámadásba kezdenek, Párizsig hatolhattak volna. De nem kaptak biztos hírt a francia haderő válságáról és azonkívül az angolok június elején hozzáfogtak önfeláldozó, tehermentesítő flandriai offenzívájukhoz, ami a németeket lekötötte. Majd jött az orosz-román támadás, ami a figyelmet kelet felé térítette. Nagy győzelemtől estek el a németek, amit eléggé bizonyít az, hogy a francia hadügyminiszter beismerte a francia haderőnek akcióra való képtelenségét.

Nivellet a közfelháborodás május közepén a hadsereg éléről elseperte. Utóda Pétain lett, aki kezdettől fogva a támadás ellen foglalt állást. Pétain aztán jóindulattal párosult szigorral helyreállította a haderő fegyelmét, majd az ősz folyamán néhány igen ügyesen megtervezett, korlátozott célú, de a németekre nagyon veszteséges hadi vállalattal visszaszerezte seregeinek harcikedvét és a vezetésbe vetett bizalmát.

Nivelle támadásából azt lehetett következtetni, hogy rövidesen Cadorna is a cselekvés terére lép. Erre jól felkészültünk. Boroevic jelentékeny megerősítést kapott és ezzel zászlóaljainak száma a 9. csatában volt 148-ról 215-re, lövegeinek száma 1.300 darabra növekedett. Az erősítések között volt az orosz frontról áthozott 5 magyar hadosztály is. Ezzel együtt az Isonzo mentén a vegyes hadtestek és hadosztályok magyar csapatain felül, már 7 magyar hadosztály állt.

Cadorna feltűnő sokáig késett a várt támadással. Ennek oka az volt, hogy március közepén kitört az orosz forradalom, ami azt a veszélyt rejtette magában, hogy az orosz haderőn is forradalmi hangulat vesz erőt, azaz felbomlik. Ebben az esetben a központi hatalmak az orosz arcvonallról bizonyára jelentékeny erőket vontak volna el, hogy azokat az olasz hadszíntérre — támadás céljából — vigyék át. Csak mikor megbizonyosodott Cadorna arról, hogy az orosz haderő a forradalom dacára is még helytáll, sőt azon van, hogy a tavaszra tervezett támadást, bár kissé későbben, de mégis végrehajtsa, és így a központi hatalmak csapatait lekötve tartja, szánta el magát a támadásra.

Május 12.-én kezdődött az olasz pergőtűz és két nappal később rohanták meg Cadorna seregei állásainkat széles kiterjedésben, és pedig úgy a Wippach völgyében (Görz mögött), mint ettől két oldalt: délen a comeni fensíkon és északon a karsztos bainsizzai fensíkon.

Eleinte a főtámadás az utóbbi — északi — fensík ellen irányult, de aztán növekedő hevességgel áttért az arcvonal déli részeire is. Június 6.-ig tartott ez a 10. Isonzo-csata, amely a mindkét oldalon harcbevett tömegeknél fogva messze felülhaladta az eddig vívott csaták méreteit. A küzdelem során az olasz kissé visszaszorította védővonalunkat a bainsizzai fensík déli részén és

befészkelte magát e fensík szélén vonuló magaslaton, az Isonzón hidakat vert és tüzéségét áthozta a keleti partra. Berendezte itt magának az alapot, ahonnan néhány hónap múlva eredményteljes rohamot intézhetett ellenünk.

Az olasz betört a comeni fensíkon levő állásainkba is, de itt a csata végén ellentámadással a csatafrontot hiánytalanul helyreállítottuk. A csata így a mi győzelmünkkel végződött.

Cadorna ebben a küzdelemben 27.000 foglyot vesztett és bizonyára 100.000 olasz hullatta véréit. A mi veszteségeink is jelentékenyek voltak.

Alighogy elült a harc az Isonzo mentén, Cadorna június 9.-én a 10. Isonzo-csatánál kisebb arányú, de igen erélyes támadást intéztetett tirolai arcvonalunkra, Asiagótól északra. Tíz napi küzdelem után kissé visszaszorította állásaink egyik szakaszát, de aztán ellentámadásunk itt is rendbehozta a dolgot.

Cadorna két támadása tehát nem ért célt.

A KERENSKI-FÉLE TÁMADÁS

HADITERVEK

Az orosz forradalomnak helyenként az orosz arcvonal részeire is áterjedt züllesztő hatása, ami a tavaszra tervezett orosz támadást is elodázta, aztán Nivelle és Cadorna vállalkozásának kudarca, a központi hatalmaknak 1917 elején még oly sivár hadászati helyzetét az év közepére annyira megjavította, hogy eddig követett védekező magatartásukat bizonyos irányokban feladhaták volna.

Fel is merült a gondolat, hogy az orosz forradalom adta helyzetet kihasználják és az orosz haderő lassan haladó bomlását erőteljes támadással siettessék. De aztán ez a gondolat elejtődött, mert attól is lehetett tartani, hogy a támadás éppen ellenkező hatást ér el, azaz felvillanyozza az orosz tömegeket. Különben is

bizonyos tünetek azt árulták el, hogy az orosz haderő maga megy át támadásba. Június folyamán a keletgalíciai arcvonal mögött megbízható orosz hadtesteknek felhalmozódása állapított meg. A forradalmi kormány hadügyminiszterének, Kerenskinék nyilatkozatai, nemkülönben Bruszilovnak az orosz hadak fővezérévé való kinevezése is megerősítették azt, hogy az orosz offenzíva csakhamar bekövetkezik. Ilyen körülmények között a mi arcvonalunkát Riga és Lemberg között vezénylő Lipót bajor herceg célszerűnek látta, ha előbb az orosz rohamot jó állásainkon elvérezteti és aztán ellentámadásba megy át. Hindenburg ezt jóváhagyta és az ellentámadáshoz tartalékokat ígért.

Valóban az oroszok nagyarányú támadó hadművelettel akarták a háborút győzelmesen befejezni. Bruszilov jól kitervelte a dolgot, Kerenskinék pedig sikerült az orosz tömegeket még egy nagy erőfeszítésre felrázni. Ezért viseli a következő, utolsó orosz támadás a „Kerenski” nevet.

Bruszilov, hasonlóan az 1916. évi támadáshoz, most is több helyen akart áttörni. A főlökést a Dnyesztertől északra, Lemberg irányában tervezte meg. E célból Kelet-Galiciának orosz kézen maradt területében 39 hadosztályt gyűjtött össze és bocsájtott az itt parancsnokló Gutor rendelkezésére. Ezzel a hatalmas tömeggel szemben állt, Brody és Halics között, északról Bóhm-Ermolli serege (2 magyar, 3 osztrák és 3 német hadosztály), délről Bothmer serege (2 magyar, 1 osztrák, 6 német, 1 török hadosztály). Az orosz tehát az áttörésre kiszemelt arcvonalrészünk ellen hadosztályokban 2 és félszeres, zászlóaljakkban több mint háromszoros túlerőt hozott össze. Itt voltak az orosz haderő legfegyvelmezettebb kötelékei: a gárdák, szibériai hadtestek, finn csapatok stb., és itt volt a monarchia cseh ezredéinek szökevényeiből alakult cseh légió. Az orosz hadak csoportosításából és egyéb hírekből egészen biztosan megállapíthattuk, hogy az orosz lökés Bóhm-Ermolli és Bothmer egymáshoz csatlakozó szárnyait fogja érni.

A második nagy lökést a Bukovinától a Fekete-tengerig terjedő arcvonalon a román király nevében vezérlő Cserbacsev (3 orosz és 2 román sereg vezére) tervezte meg. Az ojtózi szoros irányában akart áttörni. Az ántánt ennél a vállaközánál az újra szervezett és határozottan megjavult román haderőbe vetette bizalmát. Erdély védelmének feladata Rohrnak vegyes seregére hárult, amely sereg Erdély határától rövid távolságra keletre volt állásban. A román támadás itt a szélső jobbszárnyat (2 magyar, 1 német gyalog és 1 magyar lovas hadosztály) érte. Ettől jobbra állt Mackensen arcvonalának 2 serege és pedig balról — Rohrhoz csatlakozva — a Putna-Sereth mentén Kosch német-osztrák-török-bolgár serege és jobbról a Dobrudzsában egy bolgár sereg.

Az említett két nagy lökésen felül még egy erős melléktámadás is készült a Dnyeszter és a Pruth között, ahol Tersztyánszky serege (2—2 magyar és horvát, 1—1 osztrák és német hadosztály) állt. Ezenfelül Gutor erős tüntetést rendelt el Lucknál (Kirchbach serege) és Kövessnek a Tatárhágótól a román határig álló arcvonala (4 magyar, 2 osztrák és 1 német hadosztály) ellen. A Dnyeszter és Románia között is orosz túlerő állt, de ez nem volt annyira nyomasztó, mint a Dnyesztortól északra, ellenben igen erős volt Cserbacsev arcvonala.

A keleti fronton levő osztrák-magyar haderőnek német csapatokkal való keverése a luck-oknai csata után következett be. A kevert állapot megmaradása célszerűnek mutatkozott, de mindenestre szomorú bizonyítékát nyújtotta az osztrák-magyar seregek 1916 nyarán bekövetkezett nagyfokú megrendülésének.

Ami a központi hatalmak ellentámadását illeti, Lipót bajor herceg azt úgy tervezte meg, hogy mihelyt Lemberg felé az orosz támadás megindul, a nyugati frontról is elindulnak a német tartalékok (6 hadosztály) Bóhm-Ermolli arcvonala mögé és itt csoportosulnak az ellentámadásra Tarnopol felé, de ezt csak akkor intézik, ha az orosz offenzíva összeomlott. Az erdélyi és a Sereth-

fronton a mi vezéreink az orosz-román támadás pontos irányát előre nem ismerték fel. Mackensen úgy vélte, hogy ez Focsany felé fog irányulni. Arra készült, hogy ebből az irányból fog Kosch seregével északnak előretörni, mihelyt ellenfelének támadását visszautasítja.

Az orosz-román támadásból, majd ellentámadásainkból 1917 nyarán nagyarányú küzdelem keletkezett, amely Galiciától kezdve egészen Focsanyig terjedt ki. Az itt vívott csaták (Brzezany, Zborow, Zalosce, Stanislau-Kalusz, Okna, Focsany) nagy eredménye az orosz haderő felbomlásában és a román haderő elszigetelésében nyilvánult meg, ami a központi hatalmakat Amerika hadüzenetéért némileg kárpótolta és lehetővé tette, hogy ősszel majdnem egész erejüket más hadszínterekre szállítsák át.

BRZEZANY-ZBOROW

A Dnyesztertől északra, június utolsó harmadában kezdte meg az erős és a forradalomtól nem érintett orosz tüzérség állásaink bombázását. Ez a bombázás a hónap vége felé pergőtűzzé fokozódott, majd június 30.-án az orosz tömegek szokatlanul erélyes lendülettel megrohanták állásainkat Bothmer északi szárnyán, Brzezanytól mindkét oldalt, és Bőhm-Ermolli déli szárnyán Zborownál, ahol a védelem egy csehországi és északi szomszédságában az egyik budapesti hadosztály feladata lett volna.

Ugyanezen a napon Hindenburg kiadta a parancsot a Tarnopol felé tervezett ellentámadásra szánt csapatoknak a nyugati frontról való átszállítására.

Bothmer seregének német csapatai, egy magyar hadosztály közreműködése mellett, az orosz rohamot július 2.-ig tartó harcok között visszaverték. Bőhm-Ermolli arcvonalán azonban 2 cseh ezred (Pilsen és Neuhaus) az oroszokhoz, illetve ezek cseh légió-jához pártolt át és így cserbenhagyta a mellettük küzdő magyar hadosztályt, amely fedetlenné vált oldalába kapott támadást és

igen súlyos veszteséget szenvedett. Az arcvonalban így 10 km széles rés keletkezett. De ezt német tartalékok kitöltötték és így az áttörés veszélyét elhárították. Tovább északra is kísérleteztek az oroszok, de itt Bóhm-Ermolli egy másik magyar hadosztálya véres fővel kergette őket vissza.

Ezt a csatát tehát a zborowi válság dacára megnyertük. Az orosz rettenetes vért vesztett, ami a felbomlást meggyorsította. Rövidesen megindulhatott volna a Bóhm-Ermolli arcvonaláról tervezett ellentámadás, ha közben a Dnyeszter és a Pruth között, Stanislounál bekövetkezett hadiesemények az ellentámadásra rémdelt tartalékok jelentékeny részét oda nem térítik.

STANISLAU-KALUSZ

A Dnyeszter és Pruth között, Stanislounál az oroszok (Kornilov serege) aránylag kisebb erővel, de annál nagyobb eredménnyel rohanták meg Tersztyánszky állásait. Itt 5 orosz hadosztálynyi tömeg, miután a Stanislautól közvetlenül nyugatra álló miskolci hadosztály állásait az orosz pergőtűz szétlőtte, ismételt rohamok után július 6.-án, a harmadik csatanapon áttört, Stanislaut elfoglalta és csapatainkat Kalusz felé szorította vissza. Tersztyánszky elkövette a hibát, hogy bár látta az orosz támadás erejét és irányát, elegendő tartalékát nem küldte idejében a miskolciak segítségére. Csak a veszteségteljes áttörés után jöttek a tartalékok: németek és egy magyar hadosztály és kitöltötték az arcvonalunkban tátongó rést.

Az oroszok azonban most egy német ezredet törtek át, mire Tersztyánszky, egy elsietett ellentámadás megghiúsulása után, arcvonala közepét Kaluszra vette vissza, ami újabb súlyos veszteséggel járt. Megrendült arcvonalunk megtámasztására a Tarnopol felé szánt német tartalék felét kellett ideirányítani. De mielőtt ez beérkezett volna, az időközben megerősített Kornilov folytatta csapásait. Július 11.-én elesett Kalusz is. Szerencsére akkor az

oroszlendülete is megtört. A megújított orosz támadások visszavetettek. A hirtelen beállt rossz idő is visszatartotta az oroszokat a támadás folytatásától. Arcvonaluk ezután megszilárdult. Tagadhatatlan azonban, hogy Tersztyánszky itt csatát veszített. Rögön el is mozdították a sereg éléről. A csata elvesztését a tartalék helytelen alkalmazása idézte elő.

A TARNOPOLI ÁTTÖRÉS

Tersztyánszky szerencsétlen stanislauskaluszi csatája majdnem megdöntötte a Tarnopol felé szándékolt áttörés tervét, amennyiben már arra kellett gondolni, hogy minden tartalékot a Dnyeszter és Pruth között kell latbavetni, nehogy a Tersztyánszky arcvonala mögött fekvő fontos petroleumvidék (Drohobycz, Borislaw) veszendőbe menjen. Szerencsére Kornilov offenzívája Kalusz elfoglalásával elérte csúcspontját.

Mikor ott a veszély elmúlt és a rossz időjárás is megszűnt, és miután Hindenburg a stanislaui csatába küldött tartalékokat pótolta, július 19.-én az ellentámadás Zaloscénél Tarnopol felé megindult. Résztvett ebben 9 német és 2 magyar hadosztály. A siker teljes volt. Az orosz rendetlenül hátrált meg, mire Bóhm-Ermolli az egész vonalon üldözésbe ment át. Július 23.-án csatlakozhatott az üldözéshez Bothmer, majd a Pruth és Dnyeszter között levő arcvonalunk, melynek egyik magyar hadosztálya július 24.-én visszafoglalta Stanislaút, végül megindulhatott Kövess serege is, hogy Bukovinát visszaszerezze.

Az általános üldözés során arcvonalunk megszállta Tarnopot, majd a hó végéig elérte, helyenként igen heves harcok között, a Dnyesztertől északra a Zbrucs határfolyót, a Dnyesztertől délre pedig visszaszereztük Bukovina legnagyobb részét, majd pedig augusztus 3.-án vívott erősebb csata után Czernowitzot foglaltuk vissza.

De az orosz határ mentén, a Zbrucsnál és Beszarábiában az

orosz ellenállás feltűnően megerősödött. Hazája védelmére az orosz katona ekkor még kapható volt. Ezért akadt meg augusztus első harmadában Kövess seregének a határon túl tervezett és megkísérelt előtörése, amelyet abból a célból kellett volna végeznie, hogy aztán jobbra való kanyarodással az erdélyi arcvonallal szembenálló orosz-román seregeket oldalbakaphassa és így együtt működhessek Rohr seregével és Mackensen arcvonálával. Itt ugyanis a tarnopoli áttörés idejében szintén fellángolt a harc, melynek győzelmes befejezése érdekében Kövess említett oldal-támadására lett volna szükség.

OKNA-FOCSANY

Az Erdély határának közelében álló orosz seregeknél a bomlás nagyobb méreteket öltött, mint tovább északon. Ezért Cserbacev csak a tarnopoli áttörés okozta válság enyhítése céljából, július 24.-én, két napos bombázás után lendítette neki Rohr déli szárnyának — Oknától délkeletre — Avarescu seregét és tőle délre egy orosz hadtestét.

A román lökés — az első vonalban 4 hadosztállal — egy német hadosztályba ütközött, azt Marastínál áttörte és veszteségteljes hátrálásra kényszerítette. Ennek folytán Rohr és Kosch csatlakozó szárnyainak messze hátra kellett kanyarodniuk. Ilyenformán Rohr és Kosch serege között 36 km széles és 20 km mély rés keletkezett, amelyet a mindkét oldalról ideirányított tartalékok a magas hegység nehéz járhatóságánál fogva csak napok múlva tudtak volna kitölteni. Szerencsére Cserbacev a szomszédos orosz seregeket nem rendelte támadásra, mert azokat a román érdekekért való harc nem lelkesítette, azonkívül akkor már folyamatban volt Bukovinában és Kelet-Galiciában seregeink üldöző előnyomulása, ami később Cserbacev északi szárnyát is veszélyeztette és arra is utalt, hogy sor kerülhet Moldva kiürítésére. Mindezekért Cserbacev elrendelte a támadás beszüntetését.

Cserbacsev parancsának azonban Avarescu nem engedelmeskedett, hanem a vágott résen át jobbrafordult és nekiment az ojtozi hágó előtt fekvő Mg. Casinului magaslatnak, amelyet a 82. székely ezred védett. Július végéig szakadatlanul rohmozta a székelyeket, de ezek minden támadást visszavertek. Ezzel a csata itt egyelőre véget ért. Nem lehet azonban tagadni, hogy Avarescu a csata kezdetén szerencsésen hadakozott és tény az is, hogy az oroszok cserbenhagyták.

Avarescu előtörésére a válasz Mackensennek augusztus 6.-án Focsany felől 6 német és 2 osztrák hadosztállyal intézett előtörése volt. Kiegészítette ezt Rohr megerősített jobbszárnyának két nappal később Okna irányában intézett ellentámadása, amelyet Kosch balszárnya támogatott. Ehhez az általános ellentámadáshoz kellett volna Kövess fentebb említett hadműveletének észak felől csatlakozni.

Az volt Mackensen terve, hogy a Focsanyval szemben levő orosz sereget Marasesti irányában áttöri, majd a kárpáti orosz arcvonalat oldalbakapja és ezzel Moldva kiürítésére bírja. Ez a terv azonban nem valósulhatott meg. Mackensen ellentámadása ugyan eleinte jól haladt, visszadobta az oroszokat, de aztán megakadt, mert a másik román sereg (a román haderő akkor már csak két seregbe tagozódott), amely ebben az időben az orosz arcvonalnak a megtámadott része mögött volt eltolódásban, szembevetette magát a németekkel és utóbbiakat túlerejével Marasestinél nehéz küzdelmek között megállította. A románok itt nagyon sok vért vesztek (21.000 halott). Tagadhatatlan azonban, hogy a románok önfeláldozóan verekedtek és némi tévesztéssel kivédtek Mackensen támadását.

Rohr jobbszárnyának (2 és fél magyar és 1 német hadosztály) és Kosch balszárnyának támadása hosszadalmas, szeptemberre átnyúló küzdelmek között Avarescu seregét hátraszorította és ennek előbbi térnyerését majdnem egészen visszaszerezte. Nem

sikerült azonban itt sem Okna felé áttörni. A románok itt is jól védekeztek.

A harcok azután elültek. Megkezdődött a csapatok elszállítása az Isonzo mentére, ahol időközben Boroevic serege válságos helyzetbe került.

AZ ISONZÓTÓL A PIAVÉIG

A TIZENEGYEDIK ISONZO-CSATA

Cadorna az ántánt haditervének szellemében cselekedett, mikor 2 és fél hónapi erőgyűjtés után, augusztus 18.-án újabb támadásra indult Boroevicnek 20 hadosztály erejű arcvonala ellen. Cadornának ez volt a legnagyobb erőfeszítése: 53 gyalog hadosztályt zúdított állásainkra, miután ezeket 3.400 ágyúval és 1.700 aknavetővel rommá lőtte. Ennek az erőnek felét és tüzérsége kétharmadát a bainsizzai fensík elfoglalására vetette latba, a többit a Wippach völgyében és a comeni fensíkon küldte ellenünk.

Ebben a II. Isonzo-csatában Cadorna figyelemreméltó eredményt vívott ki. Tömegei legázolták a bainsizzai fensík osztrák védőit és Boroevic arcvonalát itt, Tóiméin és Görz között 20 km szélességben, 6—7 km mélységben hátranyomták. A csatafront közepén (Wippach-völgy) és déli szárnyán (Comen) az olasz támadások vérbefúltak.

A nagy csata az arcvonal legnagyobb részén augusztus 31.-én véget ért. Cadorna ezután csak a bainsizzai fensík déli sarkán levő M. S. Gábielé elfoglalására tett óriási erőfeszítést. Arcvonalunk e keskeny szakasza ellen két olasz hadtest, 700 nehéz ágyú támogatása mellett, a rohamok sorozatát intézte. Ez volt az Isonzo-menti csaták legnagyobb tüzérségi összpontosítása egyetlen magaslat ellen. De minden roham megtört a védők: egy magyar hadosztály és egy osztrák-német dandár bámulatos védelmén. A harcok itt csak szeptember közepe után csendesedtek el.

A M. S. Gábrielé hősie és sikeres védelme azonban nem változtatott azon a tényen, hogy Cadorna a csatatér északi részén hatalmas lépést tett Trieszt felé. Ebben a csatában — a bainszzai fensíkon — 30.000 foglyot és 145 ágyút veszítettünk. Véres veszteségeink is igen jelentékenyek voltak. Attól kellett tartani, hogy az olaszok újabb rohamát már nem tudjuk kivédeni. Elesik Trieszt. Ennek a városnak az idők folyamán hasonló jelentősége lett, mint Verdun várának a nyugati fronton. Csak támadással tarthattuk vissza az olaszt Trieszttől, de a támadásra német segítség nélkül nem gondolhattunk.

A TIZENKETTEDIK ISONZO-CSATA

Arz már a leírt csata alatt, mikor állásainkat a bainszzai fensíkon hátravenni kényszerültünk, kidolgozta az olaszok ellen intézendő támadás tervét. Ehhez német segítséget tartott szükségesnek, minthogy a magunk erejéből támadó hadműveletre kép* telenek voltunk.

Itt először a király ellenállását kellett legyőzni, aki attól tartott, hogy a német segítség francia és angol haderőket von az olasz frontra, ami megakadályozza az ántántal esetleg köthető különbékét. Már pedig a király ebben az irányban Sixtus páрмаi herceg útján — nem éppen szerencsés — kísérletbe fogott. Majd Hindenburg hozzájárulását kellett a tervhez megszerezni. Hindenburg adott is a támadáshoz, részben az orosz-román arcvonalról, részben a nyugati frontról összesen 7 hadosztályt, de többet nem adhatott, mert a nyár közepétől dülő és még mindig változatlan heveséggel tartó flandriai csata — Haig offenzívájának kivédése — a német tartalékokat túlságosan igénybe vette. Ezt a 7 hadosztályt is korlátozott időre — a tél beálltáig — bocsájthatta Arz rendelkezésére, mert szüksége volt azokra kora tavasszal a nyugati fronton tervezett döntő támadáshoz. Arz maga a támadás-

hoz más arcvonalrészek meggyengítésével 8—9 hadosztályt szedhetett össze.

Mindezek folytán Arz nem valósíthatta meg Conrad tervét 1917 elejéről, hogy az olasz két oldalról: az Isonzo és Déltirol felől támadtassék meg. Erre a célra legalább 30 hadosztály kellett és az előkészület is több időt igényelt volna. Kétségtelen, hogy ilyen kétoldali hadművelet az olasz haderő helyrehozhatatlan katasztrófáját idézte volna elő. Az adott helyzetben azonban meg kellett elégedni szerényebb céllal, ami az volt, hogy az olaszok Isonzo-menti arcvonala messze az olasz határ mögé a síkságba, esetleg — ha jól megy a dolog — a Tagliamento mögé dobassék vissza és ezzel Trieszt felől a veszély elháríttassék. Így született meg a terv: áttörés FlitsdvTolmein vonalából, nagyban Cividale felé, amerre a hegység a legkeskenyebb volt és amerre az olasz arcvonal is leggyengébbnek látszott. Nem lehetett kétséges, hogy az áttörés sikere esetén Cadorna úgy az Isonzo mentéről, mint Karintia határáról kénytelen lesz haderőit a leggyorsabban hátravonni. A terv szerint a támadáshoz — annak eredményéhez képest — csatlakozni kellett balról Boroevic északi szárnyának a bainszzai fensíkről, jobbról pedig a karintiai határon álló seregünknek (Krobotin).

Mindenképpen veszedelmesnek és kockázatosnak kell az áttörést mondanunk, éppen Flitsch és Tóiméin felől, mert a siker előfeltétele az volt, hogy a támadó az Isonzo völgyét nyugatról kísérő 1.700 m magas sziklás hegygerincét az olasz védőtüzében gyorsan — egy-két nap alatt — elfoglalja. Ha ez nem következik be, akkor az áttörési kísérlet kudarcot vall. Ezért Hindenburg is csak akkor adta végleges beleegyezését a tervhez, mikor egyik tábornoka helyszíni szemle után jelentette, hogy a vállalkozás ugyan igen nehéz, de nem reménytelen.

Arz a rendelkezésre álló haderőket augusztus vége és október közepe között két csoportban gyülekeztette. Felvonult Tólmein-

nél Below Ottó serege (6 német, 3 osztrák hadosztály) és ettől északra Flitschnél Krausz hadteste (3 osztrák, 1 német hadosztály). Arz tartaléka volt 2 magyar és 1 osztrák hadosztály. Ezenfelül ideszállított 1.500 ágyú, 400 aknavető, aztán külön 80.000 ló abból a célból, hogy Isonzo-menti és karintiai seregeink a mozgó háborúra (üldözésre) képesek legyenek. Ezeknél ugyanis lótáp hiánya következtében igen sok ló pusztult el, a tábori útegeknek már nem volt elegendő fogatuk.

Cadorna már szeptember elején híreket kapott arról, hogy ellene az Isonzo felől támadás készül. Berendezkedett a védelemre. Bőséges tartalékokról gondoskodott. Az Isonzo mentén északról álló seregét (Capello tábornok) megerősítette, úgyhogy ez 238 zászlóalj erejére emelkedett, tehát erősebb volt, mint Below és Krausz együttesen, akiknek összesen 171 zászlóaljuk volt.

A hiba csak abban rejlett, hogy Capello elhanyagolta a védelem megszervezését és e helyett a maga szakállára a támadásnak a bainsizzai fensíkon való folytatására készülődött. Cadorna október 20.-án és 21.-én egy cseh és két román nemzetiségű szökevény tisztüktől egész biztosan és meglehetősen részletességgel megtudta, hogy a támadás Flitsch és Tóiméin felől legrovidebb időn belül megindul. Meglepetésről így szó sem lehetett, bár a mi oldalunkon titoktartásra és az olaszok félrevezetésére sok mindenféle intézkedés történt. Az árulás dacára az áttörés óriási eredménnyel járt.

OKTÓBER HUSZONNEGYEDIKÉN indult meg Below és Krausz támadása.“ A német és osztrák csapatok első rohama mélyen áttörte Capello seregének északi szárnyát. A következő nap az olaszok elvesztették az Isonzót nyugatról kísérő határhegység gerincét is. Below és Krausz így megkezdhették diadalmenetüket az olasz síkságra, a Tagliamento felé. Capello seregének arcvonala rövidesen egész kiterjedésében összeomlott. Ez a sereg pár nap

alatt megsemmisült. Kisebb részben fogságba került, nagyobb részben pedig — ágyúinak és minden egyéb hadianyagának visszahagyása mellett — teljes felbomlásban, feltartóztatlanul menekült nyugat felé.

Október 28.-án Below csapatai megszállták az olasz fővezérlét székhelyét, Udinet, ahonnan Cadorna még idejében eltávozott, miután még kiadta a parancsot az Isonzo-menti két olasz seregnek (északról Capello, délről Aosta hercege) a Tagliamento mögé való hátrálásra.

Ezt a visszavonulást némileg rendezetten már csak az utóbbi sereg hajthatta végre. De ez is nehéz helyzetbe került. Élőiről Boroevic szorongatta, aki ekkor már csatlakozott a támadáshoz, oldalát pedig Below fenyegette, aki azon volt, hogy visszavonulási útját elvágja. Krausz előnyomulása a Tagliamento felé egyben megnyitotta Krobotin seregének az utat, amely így a hadművelethez csatlakozhatott. Ilyenformán Cadornának egész arcvonala az összeroppanás előtt állt.

Október végén Below és Krausz elérték a Tagliamentot, ennek középső folyása mentén, míg Boroevic az alsó folyás közelébe jutott. A folyó túlsó partjára Capello seregének már csak elenyésző töredékei juthattak át, míg Aosta hercegének megtépázott serege 60.000 fogoly visszahagyása mellett még tűrhető rendben tudott elmenekülni.

Seregeink lendületteljes üldözése itt néhány napra megakadt, mert a megáradt Tagliamento hídjait az olaszok az egész vonalon felrobbantották. Ez mentette meg Cadorna hadait a teljes megsemmisüléstől. Így is vesztek az első héten 180.000 foglyot és 1.500 ágyút.

November 4.-én aztán sikerült Belownak és Krausznak a Tagliamenton átkelni. Egy nappal később követte őket Boroevic is. Az olaszok azonban már egérvutatót nyertek. Aosta hercege rendben megszállhatta a védelemre berendezett alsó Piave vonalát,

a torkolattól a Montello hegyig, amely vonalat a mi üldöző arc-vonalunkon Below és Boroovic november 10.-én érték el.

Ugyanezen a napon a tiroli seregeinket vezénylő Conrad is csatlakozott a hadművelethez. Az olaszok azonban a hegységben keményen védekeztek. Conrad csak igen veszteségteljes harcok között tudta az olaszt a hét község fensíkjáról Asiago mögé szőri-tani. Hasonlóan igen súlyos küzdelembe keveredett Krausz had-csoportja is, amelynek az volt a feladata, hogy a Piave és Brenta között elterülő Grappa hegytömböt szállja meg, ahonnan az ola-szok Piave-menti állását lehetett volna oldalba kapni. Ez a vállal-kozás nem ért célhoz, mert az olasz ellenállás november 10.-e után az egész vonalon feltűnően megszilárdult.

Az ántánt ugyanis az olasz arcvonaltörésének hírére nagy erőfeszítést tett.

Fayolle francia tábornok vezérlete alatt 6 francia és 5 angol hadosztály október 28.-tól kezdve elindult az olasz hadszíntérre, hogy az olasz arcvonalt az alsó Piave mentén, a Grappa hegy-tömbön és Asiagótól délre eső új állásában megtámassza. Ennek a nagyarányú támogatásnak első csapatai november 10.-én a Pia-vénél már megjelentek, ami az olasz védelemnek szilárdságot köl-csönzött. Ezért hiúsult meg az akkor megkísérelt átkelés a Piavén.

Az olasz seregeket akkor már Diaz vezényelte, aki ügyes hadvezérnek bizonyult.

A központi hatalmak azonban még egyszer megkísérelték, hogy ellenfeleiket a Piave vonalának feladására kényszerítsék. November közepén kellett Boroovic és Below támadásának a Piavén át megindulni. Krausz újból azt a feladatot kapta, hogy a Grappa hegytömböt foglalja el, míg Conradnak Asiago felől kellett volna előretörni.

Ennek a csatatervnek megvalósítására irányuló törekvés az egész vonalon nehéz harcokat idézett elő, amelyek november vé-géig, Conradnál december első harmadáig elhúzódtak. A tárna-

dások a hegységben kisebb, helyi jelentőségű eredményeket értek el, de nem tudták az ellenség állását megingatni. Sőt a Grappa hegytömb körül vívott harcokban a franciák ellentámadásba is mentek át. A védelem mindenesetre annyira megerősödött, hogy ennek megtörésére minden remény szétfoszlott. A támadást be kellett szüntetni.

Hindenburg ezért elvonta Below seregét és a nyugati frontra szállította. A megszükül arcvonaltartására a mi haderőink a két ántánt sereggel is megerősített olasz ellen elegendőnek látszottak.

Ezzel a világháborúnak ez a legeredményesebb áttörő hadművelete véget ért. Nem zúzta ugyan teljesen tönkre az olasz haderőt, de hosszú időre tehermentesítette arcvonaltartásunkat, kihozta azt a védelemre alkalmatlan Karsztból és egyben jelentékenyen megrövidítette. Ez volt a célja. A hadművelet olyan zsákmányt szerzett eleségben és egyéb, a központi hatalmaknál már hiányzó anyagban, amilyenre eddig példa nem volt. Olaszországi arcvonaltartásunk két hónapig ebből a zsákmányból élt.

Az olasz haderő vesztett 300.000 foglyot, 3.100 ágyút. Ezenfelül 400.000 embere, helyesebben szökevénye barangolt hosszú időközön át a front mögött, míg aztán lassanként össze lehetett őket fogdosni. Annál meglepőbbnek tűnik fel az a tény, hogy az olasz a Piave mögött meg tudott állni.

Még csak annyit említsünk meg, hogy az áttörés első nagy sikere után felmerült a gondolat a hadjáratnak a Tirolból nagyobb erővel való folytatására, ami kedvező körülmények esetén meglehetősen volna az olasz haderő teljes bekerítését. A közeledő tél azonban nem engedte meg az ilyen hosszabb időt kívánó hadművelet elvégzését.

HAIG OFFENZÍVÁJA

A FLANDRIAI CSATA

Nivelle balsikerű tavaszi támadása után az angolok vállalták magukra a német haderő foglalkoztatását, nehogy azok Párizs felé ellentámadásba menjenek át, vagy más hadszínterre tartalékokat tolhassanak el.

Haig angol fővezér ezt a munkát Ypernnél már május végén megkezdte és csak novemberben fejezte be. A küzdelem jól indult. Az első angol győzelmet az Yperntől délre előugró német állásoknak földalatti aknákkal való fölrobbantása — június 8.-án — jelentette. Az angoloknak ezekre a magaslatokra szükségük volt, hogy tüzérségüket itt a későbbi támadáshoz állásba hozhassák. A robbantás — a világháború legnagyobb ilyen vállalkozása — teljes eredménnyel járt. A németeknek súlyos veszteséggel kellett a magaslatokat kiüríteni.

Július elején aztán Haig 40 hadosztállyal, 2.500 ágyúval és 65.000 tonnányi lőszerrel megkezdte a flandriai csatát: a támadást a németeknek az Yperntől keletre húzódó dombokon levő állásai ellen. Ez a harc — a világháború legnagyobb anyagcsatája — 100 napig tartott. Az angolok napokon át a verduni és Somme-menti ágyúzást messze felülmúló pergőtűzzel árasztották el a német állásokat, majd gyalogsági rohamaikkal rövid távolságra hátraszorították a németeket, aztán megint pergőtűzzel folytatták a csatát. Így váltakozott az ágyú és a szurony egymással, míg végre november közepéig, amikor az angol támadás sárba és vérbe fűlt, sikerült a német vonalakat az Ypern körüli magaslatokról leszorítani. Számokban: a német állás 25 km szélességben és 5—7 km mélységben visszaszorult, ami 400.000 angol katona véérébe és sok százezer tonna lőszerbe került.

A németek tehát a védelem győzelmével dicsekedhettek, de az angol erőfeszítés mégsem veszett kárba.

A németeknek az Ypernnél vívott harcokban 77 friss hadosztályt kellett bevetni és innen a 100 nap alatt 63 megtépázott hadosztályt kellett rendezkedés és pihenés céljából nyugodt frontrészekre vinni. Nem figyelhetek kellően a franciákra, akik ennek folytán két kis támadást nagy eredménnyel végeztek és pedig augusztus végén Verdunnél, a Maas balpartján és október végén Soissonstól északra. Ezek voltak Pétain anyagtámadásai, amelyek a célt: a francia seregek harci kedvének felélesztését elérték. Megtorlásra a németek — erőhiány miatt — nem gondolhattak.

Természetesen a németek nem tudtak elegendő haderőt más hadszíntérré sem küldeni. Erőhiány miatt kellett az oroszok üldözését a tarnopoli áttörés után a Zbrucsnál beszüntetni. Hasonló okból nem kísérte siker Mackensen áttörő hadműveletét Focsanytói északra. Ugyancsak ilyen okból nem lehetett kezdettől fogva a 12. Isonzo-csatát kétoldali támadással — az Isonzo és Déltől felől — tervezni. Sőt az Isonzo mentére szánt hadosztályok közül kettőt a flandriai csata emésztett fel.

Haig offenzívájának tehát jelentékeny hadászati eredménye volt, bár a harcászati siker Ypernnél igen szerény keretek között maradt.

TANKCSATA CAMBRAINÁL

Haig a flandriai csata november közepén történt befejezése után még egy nagy meglepetéssel szolgált a németeknek.

November 20.-án, Cambrainál, az angol arcvonaltól déli szárnyával szemben fekvő kitűnő, 100 méter széles drótakadállyal védett német állásokat, amelyekben mint „nyugodt” frontrészen a flandriai csatában kimerült 3 német hadosztály állt, 378 angol tank minden előzetes tüzérségi előkészítés nélkül megrohanta és nagy szélességben, a német tüzérségi állásokig terjedő mélységben simán áttörte. A németek foglyokban és ágyúkban is jelentékeny veszteséget szenvedtek.

Ez volt a tankok nagyarányú alkalmazásának első esete. Néhány angol tank ugyan már 1916-ban a Somme mentén megjelent, anélkül, hogy a németeknek különös kárt okozott volna, 50—60 tank szerepelt Pétain 1917. évi őszi támadásainál is, de ilyen nagy tömegben való bevetésük — mint Cambrainál — a németeket teljesen meglepte. A tanktámadástól érintett három német hadosztály roncsai részben keletnek, a Cambrainál elvonuló Schelde csatorna mögé, részben északnak tértek ki. A német arcvonalban így széles rés tátongott, ami veszedelmessé válhatott volna.

A németek szerencséjére, Haig nem készült nagyarányú áttörésre. A flandriai csata az ő tartalékait is elfogyasztotta, 5 hadosztályt pedig Cadorna segítségére kellett küldenie. Haig Cambrainál már csak azért sem tervezett döntő csatát, mert a tankok bevezetése tulajdonképpen csak kísérletezés volt. Ennek eredményétől függött, hogy a tankok egyáltalában megmaradjanak a harci eszközök között. Ezek a tankok még különféle gyermekbetegségekben szenvedtek. Lassan mozogtak. Haig ugyan a tankok mögött készenlétbe állított hat gyalog hadosztályt és erős lovaságot, hogy az áttörés után előnyomuljanak. De ezeket a csapatokat magukat meglepte az áttörés sikere; nem tudták azt kiaknázni. Behatoltak a résbe, de nem használták ki a német védelem gyenge pillanatát, még az áttörést követő reggel sem. Csak délben kezdték meg az előnyomulást.

Így aztán a németeknek idejük jutott tartalékaik Cambraira való irányítására. Már 20.-án este 3 német hadosztály robogott vasúton Cambrai felé, további 7 hadosztály pedig következett.

Az angolok a következő napokon még némi tért nyertek, de a hó végén megindult a német ellentámadás, ami december 5.-én az angolokat — sok veszteség mellett — területnyereségük feladására kényszerítette.

Röviden: a tanktámadás sikerült, de a kivívott előny kiaknázása nem. A németek Cambraínál oly ellenséges harci eszközzel ismerkedtek meg, amely ellen egyenértékű fegyvert nem állíthatnak. Egyelőre csak tankelhárító tüzérség szervezésére gondolhattak. Később ők is tankgyártásra tértek át, de jó tankokkal csak 1919 elején jelenhettek volna meg a csatatereken. Súlyosan esett latba az a körülmény, hogy az eddigi erősítési rendszer a tanktámadás ellen oltalmat nem nyújtott. A „tankveszély” a német hadseregben szállóigévé vált. Az ántánt viszont meggyőződött arról, hogy a tank az a fegyver, amellyel ellenfelét legyűrheti, feltéve, hogy azt nagy tömegben és tökéletesített alakban tudja előállítani. A képesség és akarat erre megvolt.

OROSZORSZÁG ÖSSZEOMLÁSA

A Kerenski-féle offenzíva kudarca, illetve a központi hatalmak eredmény teljes ellentámadása után előrelátható volt, hogy az orosz arcvonal megindult bomlása belátható időn belül meghozza Oroszországnak a hadviselő felek közül való kiválását. Mindenesetre lassú volt a bomlás. Az orosz forradalom március első felében tört ki és augusztusban az orosz csapatok az orosz határon még egészen jól védekeztek. Nem látszott tehát célszerűnek az orosz front elhanyagolása, ami viszont a központi hatalmak sok haderejét kötötte le. Érthető volt ezért a német fővezérltet törekvése, hogy az orosz bomlási folyamatot gyorsítsa. Ezt azzal iparkodott elérni, hogy az orosz arcvonalnak a Polesietől északra levő arcvonalát is megrendítse. Ez volt az oka annak, hogy a németek szeptember-októberben a Galiciában feleslegessé vált tartalékokkal háromszor támadtak az orosz ellen.

Az első támadás Rigát szerezte meg a németeknek, a második a jakobstadi Dwina-hídfő birtokába juttatta őket, a harmadik pedig a rigai öbölt elzáró ölsen, Moon és Dagö szigetek elfoglalá-

sával biztosította a rigai kikötő tengeri forgalmának zavartalan-
ságát.

A német hadvezetőség ezenfelül az emigrációban élő Lenint is Oroszországba csempészte, hogy ez a forradalmár az ántánt-barát orosz kormány megdöntésével vessen a háborúnak véget.

A három támadó vállalatra alapjában véve nem volt szükség. Az orosz haderő amúgy is összeomlott volna. Gondoskodott arról Lenin, aki nemcsak az orosz seregek bomlását gyorsította, hanem novemberben még Kerenski uralmát is megdöntötte. Célszerűbb lett volna Oroszországot sorsára hagyni és a Polesietől északra bevetett német tartalékokat Olaszország ellen küldeni, amely esetben a 12. Isonzo-csatában a támadást sokkal nagyobb erővel és ezért Déltirol felől is lehetett volna végezni. Talán ekkor Olaszország is Oroszország sorsára jutott volna.

A bolsevista orosz kormányzat november végén fegyverszüneti ajánlatot tett, amit a központi hatalmak elfogadtak. December 15.-én a fegyverszünet létrejött. A központi hatalmak abba helyzetbe jutottak, hogy az orosz hadszíntéren álló haderőik legnagyobb részét más hadszínterekre szállíthatták. A hadihelyzet szerint most már Németország minden erejét az angol-francia, a monarchia minden erejét az olasz ellen alkalmazhatta, ami a háború győzelmes befejezését engedte remélni.

Oroszország összeomlása mellett eltörpült ama tény jelentősége, hogy Törökország hadihelyzete ebben az évben katasztrófalisa fordult. Márciusban egy erős angol sereg elfoglalta Bagdadot és az év végéig Moszul közelébe jutott. Egy másik, még erősebb angol sereg, amely 1916 végén a Sinai félszigetet szállta meg, 1917 tavaszán Palesztina felé nyomult és bár ennek déli határán a törökök huzamosabb időn át sikeresen feltartóztatták, ősszel áttörte a török állást és decemberben Jeruzsálemet foglalta el. De mindezek az ántantsikerek nem sokat jelentettek volna, ha a főhadszíntereken 1918-ban a központi hatalmak győznek.

AZ 1918. ÉV
LEGFONTOSABB HADIESEMÉNYEI

DÉLI (BALKÁNI) HARCTÉR

Antant-támadás Albániában V. 14-VII. 10. Osztrák-magyar
ellentámadás Albániában VII. 24-VIII. 25. Bulgária összeomlása
IX. 15-29.

DÉLNYUGATI (OLASZ) HARCTÉR

Első piavei csata VI. 15-24. Olasz támadás a tiroli arcvonala-
lon X. 11. Olasz támadás a Monté Grappára X. 24. Második
piavei csata X. 26-31. Fegyverszünet XI. 4.

NYUGATI (FRANCIA) HARCTÉR

Német támadások; első III. 21-IV. 4, második IV. 20-25,
harmadik V. 27-VI. 2, negyedik VI. 9-13, ötödik VII. 15-17.
Az antant ellentámadásai; első (francia) VII. 18-VIII. 4,
második (angol-francia) VIII. 8-18. Amerikai támadás
St. Michelnél VIII. 12. Harmadik ellentámadás (angol-francia)
VIII. 18-IX. 7, negyedik (angol-francia-amerikai) IX.
26-XI. 4. Német visszavonulás a Maas-Antwerpen vonalba XI.
4. Fegyverszünet XI. 11.

ÁZSIAI (TÖRÖK) HARCTÉR

Törökország összeomlása IX. 19-X. 18.

*Lásd térképmellékletünk 13.—15. számú vázlatait
(„Német támadások 1918 március-júliusában”,
„Piavei csata”, „Antant-ellentámadások 1918 július-
szeptember ében).*

HATODIK FEJEZET

1918: A KÖZPONTI HATALMAK UTOLSÓ ERŐ- FESZÍTÉSE A GYŐZELEMÉRT ÉS BUKÁSUK

HADITERVEK

ÖZPONTI hatalmak helyzete az 1917. év végén az egyes hadszíntereken határozottan kedvezőnek látszott.

A nyugati front kivédte az ántánttámadásokat; a délnyugati hadszíntéren az olasz haderő a 12. Isonzo-csatában annyi vért vesztett, hogy legalább félfvire támadó hadműveletre képtelenné vált; a macedóniai fronton a bolgárok jól tartották magukat, illetve vártak a végleges német győzelemre; a keleti fronton az orosz forradalom hatása alatt az orosz és a román haderő kivált a háborút döntő tényezők sorából, ami lehetővé tette, hogy a központi hatalmaknak keleten és Törökországnak Kis-ázsiaiában az oroszokkal szemben állt és most felszabadult haderői más hadszínterekre szállíttassanak át.

Voltak azonban árnyoldalak is.

A tengeralattjáró háború nem hozta meg a várt eredményt, ami az egész germán világnak nagy csalódást okozott és egyben arra utalt, hogy a világháború eldöntését a szárazföldön kell keresni. De itt számítani kellett az amerikai haderőnek 1918 tavaszi hónapjaiban a nyugati fronton való megjelenésével. Ugyancsak számítani lehetett arra, hogy az ántánt mindaddig nyugton marad, míg Amerikából elegendő megerősítést nem kap. A háború újabb elhúzódásáról volt tehát szó. A központi hatalmak azonban már sokáig nem bírhatták el a hadiállapotot. Ez a körülmény azt parancsolta, hogy a háborút gyorsan kell befejezni. Ezt viszont

AK megnehezítette az, hogy a francia haderő már teljesen kiheverte a Nivelle-féle támadásból eredő válságát, ahogyan ezt Pétain néhány eredményes vállalkozása bizonyította. Mindezeknél nagyobb aggodalomra adott okot a központi hatalmak erkölcsi és anyagi erejének feltarthatatlan hanyatlása. A lakosságot mindinkább erősödő békevágy töltötte el, ami elvégre négy hadiévi után egészen természetes volt, de ennek a váagnak a sajtóban és a baloldali pártok magatartásában való megnyilatkozási formái megfertőzték a frontra küldött pótlások szellemét és ezzel együtt a haderő csapatainak hangulatát is. A haderő bomlása először a haditengerészetnél mutatkozott meg. A német flottánál már 1917 augusztusában kellett néhány hadihajó fűtőinek lázongását megfékezni. A monarchia flottájában 1918 februárjában tört ki lázadás. Ugyancsak lázadásszerű tüneteknek voltak minősíthetők a hadiipari gyárak munkásainak, tehát a mögöttes országrész katonáinak sztrájkjai is, amelyek úgy Németországban, mint a monarchiában ebben az időben előfordultak. Az élelmezési helyzet is aggasztóvá vált. A lakosság Németországban és Ausztriában éhezett. A monarchia ipara már alig tudta a fronton harcoló seregeket a legszükségesebb hadi, ruházati és egyéb anyaggal ellátni. Az emberanyag is fogytán volt, már a rendszeres fogyatéki pótlására szükséges emberanyag kiállítása is nagy nehézségekbe ütközött. A monarchia hadvezetősége immár a fejletlen 18 éves ifjakat is a csatasorba akarta állítani.

Ez volt a helyzet, amelyben a központi hatalmaknak az 1918. évi hadműveleteire nézve elhatározásra kellett jutniuk.

Hindenburg a nyugati fronton való támadás mellett döntött. A német hadvezér nehéz, kockázatos, de elméletileg nem reménytelen vállalkozásra szánta el magát, mikor hadianyagban az ántántnál gyengébb seregeit rohamra rendelte. Nem kisebb feladatról volt szó, minthogy a német erő azt kísérelje meg, amit az ántánt 13 nagy csatában nem tudott elvégezni: az ellenség bástya-

vonalanak frontális nekirohanással való áttörését. Mégis meg kellett kísérelni ezt a nehéz áttörést, mert másként nem lehetett megtörni az ántántnak a háború folytatására irányuló akaratát. Erre elérkezett az utolsó határidő, Oroszország összeomlása pedig megadta hozzá a lehetőséget is. A német fegyverbecsület megóvása is megkövetelte a harc folytatását. A német haderő még képes volt 1918-ban egy nagy, döntő hadjárat végigküzdesére, de 1919-ben már csak az önvédelemre szorítkozhatott. 1918-ban szövetségesei még jól-rosszul kitarthattak, de ezen túl a belső összeroppanást már nem kerülhették el. Ezzel szemben az ántánt két leggazdagabb és legnépesebb tagjának, Angliának és az Egyesült Államoknak katonai erőfeszítése a maximumot 1918 elején még nem érte el. A „tízezer tankos és tízezer repülőgépes” ántánt-haderő a csatatereken csak 1919-ben jelenhetett meg, amikor Németországban a szervezett koplalás már szervezetlen éhínséggé fajult, a német hadiipar a teljesítőképesség csúcspontján túlhaladva, már sorvadásnak indult volna.

A gyors döntést parancsolta a német emberanyag-tartalék kimerülése is. A német haderő létszáma minden hónapban, nagyobb csaták nélkül is 80.000 fővel apadt. Ezt 1918-ban már nem lehetett teljesen pótolni. Az egész évi német ujonckontingens legjobb esetben 3 hó veszteségét pótolhatta. Ezzel szemben az amerikaiak az ántánt haderejét havonta 200.000 katonával növelték. Bizonyítják ezt például a következő szám adatok is: 1918 május-júliusban a német hadsereg 300.000 emberrel fogyott és ezalatt az óceánon át a francia földön 740.000 amerikai katona szállt partra.

A német haderő a nyugati fronton, 1918 március 21.-én, a támadó hadművelet megkezdésekor az orosz-román hadszíntérről átvont 40 hadosztálynyi erősítéssel és Belownak az olasz frontról visszashállított seregével együtt elérte a 192 hadosztályra tagozott 3 és fél millió főnyi létszámot (a hadtápterületet beleértve). Ekkor

lett a német haderő az antanténál (180 hadosztály) első ízben — 200.000 fővel — erősebb. Ezt az előnyt gyorsan kellett kihasználni. A nyár elején elkövetkezett a kiegyenlítődség, majd utóbb az antánt lett erősebb, annak dacára, hogy a támadó hadművelet folyamán az orosz frontról még további 15 német hadosztály jött át.

Még azt a kérdést kell tisztáznunk, hogy Hindenburg miért nem használta fel a tervezett támadáshoz az osztrák-magyar haderő részeit is, holott ez lehetséges lett volna. Az osztrák-magyar haderő az oroszokkal való fegyverszünet alatt és után átszerveződött: 60 gyalog- és 12 lovas-hadosztályra osztott fel. A zöme, 48 és fél gyalog hadosztály és a gyalogosított lovasság legnagyobb része az olasz hadszínterre került, a fennmaradó rész elvégezte Ukrajna déli részének megszállását, ami az ott levő élelmezési készletek megszerzésén kívül azért is szükségessé vált, hogy Oroszország, amely ugyan fegyverszünetet kötött, de békekötésre nem volt hajlandó, erre kényszerítették és Románia teljesen elszigeteltessék. Ugyanebből az okból német csapatok megszállták Kiewet és a Polesietől északra egészen Szentpétervár közelébe hatoltak. Az említett 48 és fél gyalog-hadosztály a védelemre az olaszok ellen túlsók volt és ezért legalább 10—15 hadosztályt a nyugati frontra lehetett volna küldeni. E kérdés felől a két hadvezetőség között tárgyalások is folytak. Arz hajlandónak mutatkozott a segítségadásra és e célból egész hadsereget kívánt a német arcvonal valamelyik nyugodt szakaszára állítani. A németek azonban nem gyalogságot, hanem katonai munkaerőket kívántak, mert nem bíztak az osztrák-magyar haderő harci képességeiben az angolok és a franciák ellen. Minthogy presztízs-okok a mi haderőnknek ilyen harmadrangú szolgálatra való alkalmazását nem engedték meg és mert a király is — a németek tudta nélkül tett titkos békeajánlata (Sixtus-ügy) folytán — idegenkedett a mi hadosztályainknak a francia földön való bevetésétől, a közvetlen

segítségadás elmaradt. Csupán 50 ütegnyi tüzérségi erőt küldtünk a németek rendelkezésére.

Közvetett segítséget azonban mégis adtunk. Hindenburg ugyanis március közepén, a német támadás megkezdése előtt, felkérte Arzot, hogy az olasz hadszíntéren mielőbb támadást intézzen, nehogy az ott levő francia és angol hadosztályok a nyugati frontra visszaszállíttassanak.

Így alakult ki a központi hatalmak haditerve: a németek döntő támadása a nyugati fronton és a németek közvetett támogatására szánt osztrák-magyar támadás a délnyugati fronton.

Bizonyára jobb lett volna, ha utóbbi támadás elmarad és ehelyett osztrák-magyar haderők a németeket a franciaországi hadszíntéren segítik.

Az ántánt számára az 1917. év a hadszíntereken meglehetősen vigasztalanul fejeződött be. De reményt meríthetett a jövőre nézve a központi hatalmak országainak nehéz helyzetéből. Az ántánt vezetői tudták, hogy a mi erőink fogytán vannak, és hogy a politikai élet baloldali pártjai a háború ellen sikeresen uszítanak. Egyébként az ántánt biztosra vette, hogy a németek az orosz-román hadszíntéren felszabadult hadosztályaikkal 1918 tavaszán a nyugati fronton támadásba mennek át. Ezért az ántánt-hadvezérek egyetértettek abban, hogy egyelőre védekezni kell és hogy nagyobb arányú támadó hadműveletről csak akkor lehet szó, ha majd elegendő és jól kiképzett amerikai haderő áll rendelkezésre. Úgy vélték, hogy döntő támadásukra csak 1919-ben kerülhet sor.

Ami az amerikai segítséget illeti, tudnunk kell, hogy 1918 elején francia földön már 7 erős amerikai hadosztály állt (300.000 főnyi élelmezési létszámmal), de ezek közül csak egy volt harcra teljesen alkalmas, míg 3 nyugodt frontrészeken, 3 pedig kiképző táborokban tanulta a harci mesterséget.

A jelszó tehát a „védekezés” volt. Csupán az angolok kívánták a palesztinai hadjáratot Damaskus irányában folytatni.

A NÉMET ÁTTÖRÉSI KÍSÉRLET

A haditörténelemben eddig ismert legnagyobb katonai erőfeszítást a véres csatáknak az a hosszú sorozata jelenti, amely 1918 márciusától júliusáig a német támadásokból keletkezett. A német vasököl ekkor lendült utoljára a magasba, azzal a szándékkal, hogy az ántánt franciaországi ércfalát szétzúzza.

A német támadó rendszer megértéséhez rövid magyarázatot kell adnunk.

Az eredményre általában nem közömbös, hogy a támadás egy helyen, teljes erővel, vagy pedig több helyen, megosztott erővel, egyidőben vagy különböző időben intéztetik. A hadi elmélet az egy helyen való támadás mellett szól, de ezt az elméletet a világháborús gyakorlat módosította. Hindenburg nem egy, hanem több helyen és nem egyszerre támadt. Ennek indoka a korábbi nagy áttörési csaták tapasztalataiban rejlett. A francia hadszíntéren ezideig az ántánt minden áttörési kísérlete még oly nagy kezdeti sikerek után is meghiúsult. A megtámadott front-rész ruganyosán behajlott, az odasiető német tartalékok az áttörő hadsoportot bizonyos idő után feltartóztatták. Helyreállt az erőegyensúly, az áttörés anyagcsatává posványosodott. Ennek elkerülése végett Hindenburg az ellenséges front különböző részei ellen egymás után intézett csapásokkal akarta azt annyira megrendíteni, hogy végre az utolsó lökés helyrehozhatatlan hadászati áttöréssé fejlődjék. Ügy tervezte, hogy első, második, harmadik 6tb. támadásának kivédése az ellenség tartalékait elfogyasztja, a következő támadások valamelyike azután meghozza az ellenséges front összeomlását.

A tényleg végrehajtott öt támadás — márciustól júliusig minden hónapban egy-egy nagy roham — közül az első és a második programszerűen történt, a következő három az első kettőből keletkezett hadászati helyzetből eredt. A németek már

felkészültek a hatodik nagy csapásra, amikor az ántánt nagy ellentámadása a német haditervet teljesen felborította.

A terv megszerkesztésénél az a kérdés is szerepet játszott, hogy az első támadások az ántántfront angol vagy francia része ellen irányuljanak-e? A francia nemzet 1918 elején korántsem állt oly szilárdan, mint az angol. Egy súlyos francia csatavesztés a politikai összeomlást és egyben a békepárt felülkerekedését is meghozhatta volna. Az angol azonban a legrosszabb esetben is elhagyhatta a francia területet, anélkül, hogy békét köt és folytathatta a tengeri háborút. A politikai megfontolás tehát a francia frontrész megtámadása mellett szólt. Hindenburg azonban, harcászati megfontolás alapján, az első támadásra az angol arcvonal jobbszárnyát — Amiens iránnyal — választotta. A kiszemelt irányban fekvő terület volt a támadó harc megvívására a legalkalmasabb. Ezenfelül az itt elérhető áttörés az angol és francia seregeket egymástól elválaszthatta és előbbieket a tengerpartnak szoríthatta. Feltehető volt az is, hogy a súlyos angol vereség Franciaországot a harc beszüntetésére bírja. Hindenburg egyúttal felkészült a második rohamra — az angol arcvonal balszárnya ellen a Lys folyó mentén, Yperntől délre.

Az első német rohamot Below Ottó, Marwitz és Hutier seregei március 21.-én intézték Amiens felé, az angolok déli szárnyára. Az ebből fejlődő küzdelem: „a franciaországi nagy csata” 75 km széles arcvonalán 61 német hadosztály április 4.-ig küzdött Gough és Byng seregeivel. Az eredmény: két angol sereg katasztrofális veresége, 90.000 fogoly, 1.200 ágyúra rugó zsákmány, egyben az angol arcvonalnak 100 km szélességben és 50 km mélységben való betörése. Ezt a hatalmas rést azonban az angol tartalékok francia támogatással Amiens előtt betömték. A német arcvonal a hatalmas előrelendülés következtében 50 km-rel meghosszabbodott és ennek különösen Amienstől délre, Montdidiernél kiugró része vált a németekre hadászatiilag kedvezőtlené. A né-

met támadás stratégiai eredménye az volt, hogy majdnem minden angol tartalék és a francia tartalékhadosztályok jelentős része Amiens vidékére került. Az ekként megfelelő tartalék nélkül maradt angol balszárny ellen indult meg a második német roham április 9.-én. Ezt Quast és Sixt von Armin seregei 30 km széles arcvonalon, a Lys folyó mindkét partján intézték Horn és Plumer seregei ellen. Ebből a rohamból fejlődött ki a „Lys-menti” csata, amely különösen Armentiéres városánál és a sokat emlegetett Kemmel hegy birtokáért dühöngött. Április 18.-ig a németek az angol frontot 20 km mélységben benyomták és április 25.-én a Kemmel hegyet is elfoglalták. A győzelem kiaknázása a még megmaradt angol és az odavetett francia tartalékoknak április végén végrehajtott legelszántabb ellentámadásain megakadt. A németek végül csak a legnagyobb erőfeszítéssel tudták a meghódított területeket megtartani.

A vázolt két német roham felemésztette az ántánt-tartalékok jelentős részét, de emellett meghozta az ántánt egységes fővezérlését, amelyről az érdekelt hatalmak eddig hallani sem akartak. A „franciaországi nagy csata” lesújtó hatása alatt az ántánt kormányai megegyeztek abban, hogy az 1917 tavasza óta háttérbe szorult Foch, aki legutóbb a francia kormány katonai tanácsadója volt, a jövőben mint az ántánt fővezére szabályozza a Haig tábornagy parancsai alatt álló angol és a Pétain vezényelte francia seregek között a hadműveletek egységét és rendelkezék a közös tartalék felett. Kétségtelen, hogy ez a rendszabály mentette meg az ántánt frontját a pusztulástól. Foch ugyanis a francia frontrészek gyengítésével nyert tartalékait is az angolok megtámasztására fordította. „Jobb a meglepetés, mint a helyrehozhatatlan összeomlás”, mondta Foch, amikor ezt tette és kockáztatta, hogy a németek a meggyengült francia arcvonalat valahol meglepően legázolják.

Ez a meglepetés elkövetkezett. A németek a harmadik

támadást Párizs felé tervezték. Rohamhadosztályaik egy részét, nehéz tüzérségüket, aknavetőiket és repülőiket — tökéletesen sikerült titoktartás mellett — a Laontól délre állásban levő Boehn és Below Frigyes seregeihez szállították el. Az volt a cél, hogy innen 37 rohamhadosztállyal a francia frontnak a terepalakulás szerint egyébként legerősebb, de most csupán a korábbi harcokban megtépázott és rendezkedésre szoruló angol és francia hadosztályoktól védett részen: a „Chemin des Dames” nevezetű magaslatokon át délnek, Párizs felé törjenek előre. Hindenburg számolt azzal is, hogy Foch az ántánt tartalékokat ide átárányítja és a végleges áttörést megakadályozza. Ezért kidolgoztatta a negyedik támadás tervét: az angol front újabb megrohanását.

A harmadik német roham május 27.-én kezdődött. Foch a német tervről csak 10 órával a végrehajtás előtt, német foglyoktól értesült és ezért tartalékait az angol front mögül idejében nem irányíthatta át. Így a németek meglepő nagy eredményt értek el. Seregeik a „Soissons és Reims között vívott csatában” a francia frontot már az első napon 50 km szélességben és 20 km mélységben törték be. Június 2.-ig a francia arcvonalrész már 50 km-nyire hajlott vissza. A német csapatok Chateau Thierry és Dórman között a Marne folyót — miként 1914-ben Bülow serege — elérték. A németek kétségtelenül nagy győzelmet arattak.

Foch az áttörés hírére óriási arányú autózsilítással fokozatosan 30 hadosztályt dobott a németek elé. A Marne folyónál aztán megállította a német rohamot. Megakadályozta azt is, hogy a németek hatalmas tényeresüket két oldalt kiterjesszék. Mindamelllett a német eredmény nagy volt: 50 km-nyi tényeres, 65.000 fogoly, 600 ágyú zsákmány. A hadászati helyzet azonban nem javult. A támadó seregek eredeti arcvonalrészének hosszúsága a kidudorodás folytán megkétszereződött, ami a rohamhadosztályok bizonyos részét felemészttette. A franciák harci akarata a nagy csapás dacára sem gyengült. Clémenceau a csata után tartotta

híres parlamenti beszédét, amely abban csúcsosodott ki, hogy a francia nemzet folytatja a harcot és verekedni fog Párizs előtt és ha kell Párizs mögött is.

Erre a buzdításra szükség volt. A francia politikusok közül sokan már Foch elmozdítását követelték. Valóban, az ántánt új fővezére eddig nem mutatott fel kézzelfogható eredményt. A franciák, akik eddig nem értették meg az olaszok vereségét a 12. Isonzo-csatában, sem pedig az angolok vereségét a márciusi és az áprilisi csatákban, most, hogy őket is ilyen súlyos baleset érte, a fővezérben keresték a hibát. Szerencséjükre Clémenceau ragaszkodott Fochhoz, aki intézkedett, hogy a Párizs felé vezető legrövidebb úton, az első és harmadik német roham iránya között, Mangin tábornok vezérlete alatt erős tartalék gyanánt francia és amerikai hadosztályok és több száz tank ellentámadásra gyülekezzenek.

Német részen a harmadik roham után a Marneig kiugró frontrésznek különösen nyugati íve látszott veszélyeztetetnek. Mindenekelőtt — tehát az angol arcvonal újabb megrohanása előtt — ezt a részt kellett jól megtámasztani. Hindenburg ezt úgy akarta elérni, hogy arcvonalának Montdidier és Chateau Thierry között visszahajló szakaszát Compiègne felé való támadással előreviszi és ezzel arcvonalát Párizs irányában kiegyenesíti.

Ezt a célt szolgálta volna a negyedik német roham, amelyet június 9.-én Below Frigyes és Hutier seregeinek belső szárnyai összesen 13 hadosztállyal és 616 üteggel újból a franciák ellen hajtottak végre. Az ebből keletkezett „noyoni csatában” a franciák a támadást felkészülten várták. Ennek dacára a német arcvonal kezdetben tért nyert, de aztán nehéz francia ellentámadásokkal találkozott, amelyek elől átmenetileg visszavonult. A csata június 13.-án mégis azzal végződött, hogy a két német sereg támadó arcvonalrésze 12 km-re előrehelyeződött. De ez kevés volt ahhoz, hogy a német frontot Montdidier és Chateau Thierry

között kiegyenesítse, amely hadászati lag így továbbra is kedvezőtlen maradt.

A franciák ebből a negyedik csatából sokat tanultak. Pétain, a franciák fővezére már régen hangoztatta, hogy a német támadás ellenszere az első vonal kiürítése és a hátsó vonalokból intézett tervszerű ellentámadás. Csapatai ezt az új módszert nehezen szokták meg, de Noyonnál mégis alkalmazták, bár még tökéletlenül. Az új harcmodor bevált, a franciák megakadályozták a német arcvonal kiegyenesítését. A német hadászati helyzet így továbbra is kiprovokálta az ellentámadást. Egy német tábornok az ellentámadás valószínűségét ebben az időben így jellemezte: „Az ellenség, amely minket ebben az állásban megtúr, megérdemli, hogy felakasszák!”

Ebben a helyzetben Hindenburg megint elodázta az angol front újabb megrohanását és ehelyett a franciák ellen tervezett új csapást. Ennek az volt a célja, hogy Foch tartalékait, melyeknek Párizstól északkeletre való gyülekezéséről híreket kapott, elfogyassza, nehogy azok ellentámadásra induljanak, vagy pedig az angolok ellen tervezett német támadás kivédésében résztvehesse nek. A mondott célra Hindenburg a francia front leggyengébbnek látszó részét — Reimstől mindkét oldalt választotta.

Ezt az ötödik német rohamot, amelyet három sereg 120 km széles arcvonalon, 47 hadosztállyal és 2.000 üteggel július 15.-én intézett, a franciák igen jól kivédtek. Megtudták idejében a támadás tervét. Foch mérsékelten megerősítette a veszélyeztetett frontrészt. Pétain alvezérei pedig teljes mértékben értékesítették a noyoni csatában szerzett tapasztalatokat. A támadástól érintett 3 francia sereg (Degoutte, Berthelot és Gouraud) az első vonalat idejében kiürítette és felkészült az ellentámadásra. A sokezer német ágyú pergőtüze üres állásokat rombolt szét.

Ilyen körülmények között a német támadás az egész vonalon kudarcot vallott, anélkül, hogy Mangin tartalék-serege a harcba

avatkozott volna. Ezen a tényen nem változtatott az, hogy a németek 18.000 foglyot ejtettek. Zsákmány alig volt. A német hadvezetőség nagy csalódást érzett. Az első négy roham sem hozta ugyan meg a döntő eredményt, de legalább szép hadi sikereket jelentett és az ellenség harci erejét bizonyos fokban felörölte. De az ötödik roham már aránytalanul súlyos vérvesztéssel járó kudarcnak számított.

Ezt a sikertelen támadást a németek azzal is magyarázhatták maguknak, hogy a Compiègne körül tudott francia tartalékok már korábban eltolódtak Reims felé és most ezeket a tartalékokat találták maguk előtt. Ezek tehát a gyorsan máshol következő német támadást már nem gátolhatják meg. Ezért Hindenburg elérkezettnek látta az időt a hatodik rohamra az angolok ellen, Flandriában tervezett támadásra, amely eredetileg a negyedik lökés lett volna, de elodáztatott. Július 16.-án már megkezdődött a hadianyag elszállítása Flandriába. Július 18.-án azonban megindult Foch ellentámadásának első felvonása: a Mangin vezérlete alatt álló tartaléksereg előtörése. Ebből keletkezett a németekre vesztésgeljes „második marnei csata”, a jól látható fordulópont az utolsó hadiév történetében.

Mielőtt ezt vázolnánk, lássuk, hogy az osztrák-magyar haderő miként iparkodott Hindenburg kívánságának: az olaszországi front megtámadásának megfelelni.

A PIAVEI CSATA

Megírtuk, hogy Hindenburg már március közepén felkérte Arzot az olaszok mielőbbi megragadására, a német támadó hadművelet közvetett támogatása céljából. Március 23.-án a király megadta az engedélyt a vállalkozás kitervelésére, mire Arz közölte Hindenburggal, hogy május végén megtámadja az olaszt. Remélte, hogy visszaüzheti az Etsch mögé és ezzel az olasz

haderő felbomlását előidézheti. Természetesen ez volt a lehetőség maximuma. De Arz megelégedett volna szerényebb eredménnyel. Mindenesetre bízott abban, hogy az olasz arcvonalt legalább is a Brenta mögé szoríthatja vissza.

Az osztrák-magyar haderő így azon volt, hogy hosszú idő után újra német segítség nélkül induljon támadásra, bár az eddigi tapasztalatok az ilyen önálló vállalkozás ellen szóltak. A monarchia minden nagyobb, önálló hadművelete eddig azzal végződött, hogy német segítséghez kellett folyamodni. Emlékezzünk Conrad 1917. évi kárpáti és rownoi és 1916. évi déltiroli támadó hadjáratának következményeire. Most azonban a múlthoz képest volt némi különbség. Az önálló hadműveletre a német fővezérlet kért fel bennünket. A fegyvertársi kötelesség és a fegyverbecsület a kérés teljesítését parancsolta.

Az erőviszonyok a támadásra nem voltak kedvezőek. A monarchia annak dacára, hogy legtöbb hadosztályát az olasz fronton egyesítette és csupán Dél-Ukraina megszállására hagyott egy sereget és az albán hadszíntéren egy hadtestet, az olasz fronton kevesebb haderőt tudott összegyűjteni, mint az ántánt. Számokban: 48 és fél gyalog-hadosztályunk állt 58 és fél ántánt hadosztállyal (köztük 2—2 angol és francia, a többi olasz) szemben. Az ellenség gyalogsági túlereje ugyan még elviselhető lett volna. Ezt már megszoktuk. De különös súllyal esett latba repülőgépekben és nehéz tüzérségben való nagy fölénye. Ez már szinte kibírhatatlan volt. A hadianyag terén mutatkozó erőhiányunkat nem ellensúlyozhatta az a körülmény, hogy a mi harcosaink zöme jobb volt mint az olasz katona, mert magasabb fokú harci értékünk csak a kézi tusában vagy a veszteségek elszenvetésében juthatott érvényre. Azt már korábban említettük, hogy mindennemű hadianyagban szűkölködünk. Elég ha még annyit mondunk, hogy 1918 tavaszán már a harcoló csapat élelmi adag-jait is az előírt mennyiség szerény töredékére kellett leszállítani.

Az emberek éheztek. Az orvosok a legénység átlagsúlyának feltűnő csökkenéséről tettek jelentést. A ruházat pótlása már 1917 elején is akadozott. A 18-éveseknek a frontba való állítását csak azzal lehetett elkerülni, hogy a hadvezetőség a csapatállományokat leszállította. Az orosz bolsevik forradalom az emberanyag hiányán 1918-ban annyiban segített, hogy közel 2 milliónyi orosz hadifogságban levő emberünk kiszabadult és megkezdte vándorlását hazafelé. Így 1918-ban már lett volna ember, de ezeknek a hazatérőknek igen jelentékeny hányadát megfertőzte a kommunista téveszme. Sokan nem akartak már harcolni. Természetesen ezen a téren szláv nemzetiségű katonáink vezettek. A szökevények száma óriásira nőtt. Ezek csoportokba verődve, veszélyeztették a közbiztonságot. A szökevényekből alakult „zöld keretek” a háború végéig garázdálkodtak. Az ország belsejében levő pótzászlóaljok fegyelme a hazatérők agitációjának hatása alatt meglazult. 1918 tavaszán rövid idő alatt igen sok pótzászlóaljnál lázadás tört ki. Ezt a lázadási hullámot ugyan megfékezték, de a lázadás ténye azt bizonyította, hogy már erkölcsi erőnk is a végét járja. A monarchia komplikált belső szervezete és tagozása olyan megpróbáltatást, mint a milyent a világháború jelentett, nem is bírhatott el. Inkább az kelthet bámulatot, hogy 1918 októberéig kibírta.

A sok hiányosság ellenére az olasz fronton levő seregeink még igen tekintélyes haderőt jelentettek. Megbízható csapatai még mindig halálmegevetéssel rohanták meg az ellenség állásait. De érezni lehetett, hogy a most készülőiében levő vállalkozás után újabb erőfeszítésre már nehezen lesznek kaphatók. Minden józan tábornokot áthatott az a tudat, hogy döntő győzelem nélkül a haderő felbomlását nem lehet megakadályozni. Egyébként 1918 tavaszán csak a szlávokkal volt baj. Sokan szöktek át az ellenséghez. Ezek közül egy cseh tiszt tájékoztatta az ellenséget a készülőtámadás részleteiről és időpontjáról. Hadvezetőségünk tehát a

siker egyik fontos tényezőjére: a meglepetésre nem számíthatott.

A monarchia hadereje 1918 tavaszán az olasz hadszíntéren két arcvonalra és ezek mindegyike két seregre tagozódott. A hegységben, Tírol nyugati határától a Piaveig, arccal délnek állt Conrad frontja, nyugaton Krobotin 8 gyalog hadosztály és keleten — Brentától mindkét oldalt — Scheuchenstuel 21 gyalog hadosztály erejű seregével. A Piave mentén, egészen a tengerig, a síkságban helyezkedett el, arccal délnyugatnak Boroevic 15 és fél gyalog hadosztály erejű arcvonala, jobbról József főherceg, balról Wurm seregével. Arz rendelkezésére állt 4 hadosztálynyi tartalék.

Ez az erőelosztás már a támadási terv alapján történt meg.

A támadás részletes terve sajnálatos kompromisszum eredményéből született. Érdemes erre részletesebben kiterjeszkedni, minthogy a monarchiának a háború győzelmes befejezésére tett utolsó nagy erőfeszítéséről volt szó.

Még mielőtt Arz a támadás előkészítésére parancsait kiadta { volna, Conrad azt a javaslatot tette, hogy az olasz ellen az asiagoi fensík felől döntő támadás intéztessék és ezt tüntető célzattal két oldal melléktámadás és pedig az Etsch völgyében Krobotin -\ seregével, a Piaven át Treviso felé Wurm seregével, kísérje. / Conrad tehát alapjában véve visszatért ahhoz a régi tervéhez, amelynek megvalósítása 1916 tavaszán nem sikerült. Nem lehet vitatni, hogy a terv hatásos lehetett. Megvalósításának döntő jellegű előfeltételéhez tartozott a terepadta nehézségek gyors legyőzése a támadásban és az erdős magas hegységben alkalmazásra kerülő nagy tömegek mindennemű hadianyagának az asiagoi fensíkra való szállítási nehézségeinek leküzdése. Nehéz támadásról és hosszadalmas előkészületről volt itt szó.

Boroevic, ellentétben Conraddal, mindennemű támadó hadművelet ellen foglalt állást, mert szükségesnek tartotta, hogy a monarchia a békekötés idejében ép és ezért a béketárgyalásoknál figyelembe veendő haderővel rendelkezék. Ekkor, 1918 tavaszán

még lehetett abban bízni, hogy a franciaországi hadszíntéren megindult küzdelem a németek döntő győzelmével és rendszeres béketárgyalásokkal fog végződni. Ezért politikailag fontos volt, hogy az olasszal szemben legalább is veretlen sereg álljon. Már pedig a támadás vereséggel is végződhetett. Mikor aztán Boroevic értesült arról, hogy a támadásnak meg kell történnie, ennek irányát a maga arcvonalából, a Piaven át javasolta, ama helyes megfontolás alapján, hogy a támadás a síkságban könnyebben és gyorsabban végezhető, mint a nehezen járható asiagoi fensíkon keresztül. Boroevic tehát kevesebbet akart kockáztatni.

Krausz tábornok, a Timok-hadosztály tönkreverője és a 12. Isonzo-csata egyik győzelmes hadvezére, aki ebben az időben Conrad keleti szárnyán, a Piave és a Brenta között elterülő Monté Grappa hegytömbén álló arcvonalrészt vezényelte, javaslatételre felszólítottván, rossznak tartotta Boroevic tervét, elfogadhatónak nyilvánította Conrad tervét, de legcélszerűbbnek a Gardató mindkét oldalán, tehát a legszélső nyugati szárnyról délnek irányítandó lökést vélte. Ez volt a legszellemesebb megoldás.

Mindhárom javaslatnak, illetve iránynak voltak előnyei és hátrányai.

Conrad terve, ha sikerül a támadásnak a hegységen gyorsan áthaladni, az olaszok piavei arcvonalát hátbatalálja és azt az Etsch mögé való rendetlen, veszteségteljes hátrálásra kényszeríti. De rendkívül nehéz volt az asiagoi fensíkra hadianyagot felhozni, ahová vasút nem vezetett.

Boroevic terve mellett az szólt, hogy az ő arcvonala mögé elegendő vasútvonal torkolt, ami a támadás jó és gyors megvalósítását biztosította. Ezenfelül a támadást megkönnyítette a sík terep.

Krausz terve lehetett volna a leghatásosabb, amennyiben az ellenség szélső balszárnyának áttörése után az olasz seregek teljes bekerítésére alkalom nyílhatott volna. Nagy tömegek alkalmazása

az itt levő magas hegységben azonban igen nagy nehézségekkel járt volna.

Röviden: a tervek hatásossága egyenes arányban állt a terepnehézségekkel.

Arz egy negyedik megoldásra gondolt. A Brenta mindkét oldalán akart volna támadni, kisebb erővel az asiagoi fensíkről, nagyobb erővel a M. Grappa hegytömb felől. Az utóbbi irány mellett szólt, hogy itt volt a hegység legkeskenyebb. Arz azonfelül mellétámadást kívánt intéztetni Boroevic arcvonala felől a Pia ven át Trevisora.

Nehéz eldönteni, hogy melyik terv volt a legjobb. Feltűnő, hogy a monarchia négy katonai tekintélye négyféle megoldást ajánlt: a főtámadást Conrad az asiagoi fensíkről, Boroevic a Piave mentéről, Krausz a Garda tónál, Arz pedig a M. Grappa felől javasolta. Az bizonyos volt, hogy a hegységben való támadás gyorsan nem indulhatott meg. Hosszadalmas előkészületre volt szükség, ami valószínűvé tette, hogy az ellenség a támadásról még idejében tudomást szerez. Annyi erőnk meg nem volt, hogy a felkészült ellenséget csupán nyers túlerő alkalmazásával gázoljuk le. Egyébként nem az volt a fontos, hogy melyik terv kerül megvalósításra, hanem hogy a tervek bármelyike váljék — de teljes erővel és gyorsan — tette, anélkül, hogy az ellenség a kellő ellenrendszabályokat idejében megtehesse, továbbá, hogy elegendő hadianyag rendelkezésre álljon és hogy a vállalkozást hadiszerecsé is kísérje. A nagy baj azonban abban gyökerezett, hogy a végleges terv a négy hadvezér elgondolásának összekeveréséből alakult ki.

A megbeszélések során ugyan az igen eszes és a vezérkar főnökségétől való megválása után is osztatlan tekintélynek örvendő Conrad felfogása jutott túlsúlyra. De azért az ő terve is módosítottatott.

A végleges terv szerint a főtámadásnak a Brenta mindkét

oldalán, a nagyobb erővel az asiagoi fensíkról, a kisebb erővel a Monté Grappán keresztül kellett megindulni. Ezért került ide a Brenta mindkét oldalára a legnagyobb erő: Scheuchenstuel 21 gyaloghadosztálynyi nagy serege. Conrad itt még nagyobb erőt kívánt alkalmazni. Ahogyan látjuk, a főtámadásnál Conrad nézete győzött, de csak Arz-féle módosítással.

Boroevic déli seregének erőteljes melléktámadást kellett volna a Piave mentéről Treviso irányában intézni. Ezt úgy Conrad, mint Arz terve megkívánta. De Boroevic nem elégedett meg ilyen alárendelt feladattal. Ezért kiegészítette a tervet még egy tákiadással, amelyet a Piave alsó folyásán át — a torkolat közelében — tervezett. Ezenfelül tetterős alvezérek javaslatai alapján határozatba ment, hogy József főherceg seregének egy erős hadteste a Piave középfolysán át, a folyó jobb (nyugati) partján a síkságból kimagasló Montello hegyre törjön előre. Ez a vállalat ugyanis jelentékenyen elősegíthette úgy a M. Grappán át, mint a Treviso felé intézett támadást. Látjuk tehát, hogy a csata ki tervelésénél Boroevic nézete és ezenfelül alvezérek javaslata is érvényre jutott.

Végül pedig Krausz tervének megfelelően, de tüntetési céllal, egy osztrák hadtestnek a legszélső nyugati szárnyon, “a Garda tó és a svájci határ között vonuló magaslatokon át kellett erőteljesen támadni.

Ha most a tervet összegezzük, feltűnik, hogy a támadások tömkelegéről volt szó:

főtámadás Conrad arcvonalan nagy szélességben (Asiago — M. Grappa), tulajdonképpen két helyen, kiegészítve melléktámadással a Garda tótól nyugatra; utóbbinak a főtámadást két nappal kellett megelőznie;

melléktámadás Boroevic arcvonalan három helyen és pedig a Montellora, Treviso felé és a lagúnák szélén.

Az erőknek ez a szétforgácsolása nem lehetett üdvös. Egyik

irányban sem volt elegendő erő. A főtámadás helyén sem voltunk túlerőben az ellenség fölött.

A főtámadás előkészítése nagy nehézségekkel járt. A hadianyagot, nehéz tüzérséget, löszert, eleséget a Brenta-völgyi keskeny vágányú vasút kirakodó állomásairól két-három napi jársnyira kellett az 1.500 m viszonylagos magasságú asiagoi fensíkra felszállítani. Ezért nem is lehetett a kitűzött határidőre: május végére elkészülni. A támadás kezdete előbb egy, majd megint egy héttel azaz június 15.-re odázódott el. Ez az időpont, bár egyes alvezérek újabb halasztást kértek, véglegesen megmaradt.

Ami a magyar csapatok elosztását illeti, azok kétharmad része Boroevic arcvonalában, egyharmad része Scheuchenstuel arcvonalában állt, vagyis előbbinél a magyar csapat, utóbbinál az osztrák csapat volt túlnyomó számban.

Említést érdemel, hogy Windischgraetz herceg, magyar közlélemezési miniszternek sikerült a támadás előtt két héten át a csapatok élelmezését annyira feljavítani, hogy a napi adagban fél kg kenyér és 120 gr hús is lehetett. Jegyezzük meg, hogy a békeadagnál ez is kevesebb volt!

Lássuk most, hogy a terv milyen eredménnyel valósult meg.

Június 13.-án, a szélső nyugati szárnyon egy osztrák hadest — a haditerv értelmében — megkísérelte a Garda tótól nyugatra, a Tonale hágón keresztül az előretörést az olasz síkság felé. A vállalkozás eredménytelen maradt. A behavazott hegységben irányított támadó hadoszlopok megakadtak. A vállalkozás tehát rossz előjelek között kezdődött.

A nagy támadás a terv szerint június 15.-én hatalmas pergőtűzzel és gázlövessel kezdődött. Conrad gyalogsága reggel 7 órakor indult rohamra, Boroevic gyalogsága reggel 8 órakor kezdte meg az áthajózást az áradásban lévő Piaven.

Délig minden jól ment. Conrad arcvonalában Scheuchenstuel hadteste — nagy ködben — az asiagoi fensíkon több kilométer-

nyi mélységben elfoglalták az olasz-francia-angol állásokat. A Monté Grappa területén egy magyar hadosztály gyönyörű lendülettel egészen az olasz síkság szélére jutott, a többi csapat is kissé tért nyert. Ekkor fordult a kocka.

Az ellenség a Pétain-féle védekezési módszerrel élt. Mint-hogy árulás folytán és telefonbeszélgetéseink lehallgatásából tudta a mi támadásaink időpontját, kiürítette első és második állását és tüzéségét a támadás előtt új állásokba vonta vissza. Gyalogsága és tüzésége így a mi pergőtüzünkötől nem szenvedett, hanem várta az ellentámadásra kedvező időpontot. Különben is gázlövésünk hatástalan maradt. Rossz volt a gázlőszer.

Az ellentámadás délben bekövetkezett. Előrenyomult csapatainkat a tüzéség a köd miatt nem támogathatta. Ennek következtében gyalogságunk az asiagói fensíkon eredeti állásaiba való gyors visszatérésre kényszerült. Csupán Asiagótól délkeletre tudtuk az első olasz állásokat megtartani. A véres veszteség igen nagy volt. A döntő támadás frontján a csapat elvesztettük.

A Grappa hegy tömbön ugyanez történt. Itt az a magyar hadosztály, amely a síkság szélére jutott, a Monté Grappán lévő olasz nehéz tüzéség oldaltüzébe került és ezért veszteségteljes visszavonulásra kényszerült. A többi csapat is visszavonult a heves ellentámadás elől.

A főtámadás ilyenformán alighogy megindult, máris súlyos kudarccal végződött. Csapataink nagyon megrikkult sorokkal és a hiábavaló véráldozat felett érzett csalódásukban megrendült lélekkel helyezkedtek el régi állásaikban.

Nagyobb eredménye volt Boroevic támadásának. Csapataink mindhárom kiszemelt helyen átjutottak, illetve áthajóztak a megáradt Piave folyón. A Montellot József főherceg seregének egyik erős hadteste (2 magyar és 1 osztrák hadosztály) bámulatos lendülettel foglalta el. Wurm serege négy hadtestének élcsapatai a Piave túlsó partján, helyenként igen nehéz harcok árán, be-

félszékelték magukat. Az ellenség ugyan itt is várta a támadást, de nem tudta az áthajózást megakadályozni. Ellentámadásai azonban válságos harcokat idéztek elő. Ezek során Wurm seregének északi szárnyát az innenső partra kellett visszavenni. A déli szárny — amely a Piave torkolata közelében ment át a túlpartra — szilárdan kitartott. Nagyban és egészben a hadihelyzet Boroevic arvonálán nem állt rosszul. Itt az első napon 7.000 foglyot ejtettünk és 100 ágyút zsákmányoltunk. De sokkal szebb eredményekre számítottunk.

Nagy nehézségekbe ütközött a támadás folytatásához szükséges hidak építése a Piavén, mert az ellenség érintetlenül maradt tüzérsége és fölényes repülőflottája ágyútűzzel, golyózáppal és bombákkal árasztotta el a rohanó folyó medrét. Műszaki csapataink nagyon sok vért vesztettek itt, miközben a hidverést a legnagyobb önfeláldozással erőszakolták.

Boroevic már az első csatanap szerény eredménye alapján javaslatot tett a harc félbeszakítására, illetve a haditerv módosítására. Javaslatának lényege az volt, hogy a Montello és a Piave deltájának tartása mellett, újabb felkészülés után, a döntő támadás összefogott erőkkel az ő arcvonaláról intéztessék. A fővezérlet is nagyban ezen a nézeten volt, de megújítani kívánta — négy heti előkészület után — a Grappán át intézett támadást is.

Június 16.-án, a csata második napján aztán Hindenburg fordult Arzhoz és utalással arra, hogy most már nagyobb eredmény az olasz ellen nem érhető el, minden felesleges csapatunknak — de legalább 6 hadosztálynak és erős tüzérségnek — a franciaországi hadszíntérre való küldését kérte. Tudjuk az előző fejezetből, hogy ott a németek negyedik, június 9.-én kezdett támadása igen szerény eredményeket hozott. Ez a kérdés elárulta azt, hogy a német támadás a háború sorsát már aligha dönti el.

Arz a király jóváhagyásával úgy döntött, hogy Conrad arcvonala most már csak a védekezésre szorítkozzék (támadni úgy-

sem tudott volna), míg Boroevic azt a parancsot kapta, hogy az eddig kivívott eredményeket aknázza ki. A hadvezetőség tehát a Piave mentén a csata folytatását rendelte el. Politikai megfontolások ugyanis nem engedték, hogy a nagy csata kézzelfogható eredmény nélkül végződjen. Tartani kellett a monarchia lakossága hangulatának teljes leromlásától és ennek súlyos következményeitől. A monarchia már ekkor szétesőben volt. Ily megfontolás folyományaképp a véres harc a Piave mentén még néhány napig tovább dúlt. A Montellon, ahová még egy magyar gyalog és lovas hadosztály jutott, előrehaladtunk. Tért nyertünk az alsó Piave túlpartján is. Közben azonban a Piave annyira megáradt, hogy rohanó vize a nagy áldozatokkal megépített hidakat elsodorta. Újraépítésükre minden elképzelhető erőfeszítés megtörtént. De egy-egy híd alig állt pár óráig. Ha nem az árvíz, akkor az ellenség messzehordó tüzérsége vagy repülőflottája — megfelelő ellenhatás hiányában — rombolt szét minden hidat. Végül is hadihídanyagunk elpusztult, műszaki csapataink a szó szoros értelmében elvéreztek. A hihetetlen nehézségek dacára június 20.-ig 14 hadosztályunk és némi tüzérségünk állt a túlsó parton, de ez a vitéz haderő ekkor már gyalogságban is kétszeres túlerőt talált maga előtt.

Boroevic június 20.-án reggel újabb javaslatot tett. Most már az egész vállalkozás gyors felszámolását kérte, mert egyébként helyrehozhatatlan katasztrófa is történhetnék. Ezt a javaslatot — egész napi ingadozás után — fővezérletünk elfogadta abban a lesújtó tudatban, hogy az innenső partra való visszatérés úgy a külföld, mint a belföld előtt a csata elvesztésének beismerését jelenti, annak minden következményével együtt.

A visszavonulás a Montellonál teljes rendben, az ellenségtől észrevétlenül, az alsó Piaven azonban az ellenség nyomása alatt, azaz veszteséggel történt. Június 24.-én már az innenső parton, a régi vonalban állt Boroevic arcvonala.

A csata azonban ezzel még nem ért véget. Conrad arcvonalan az ellenség június 20.-tól kezdve nagyarányú ellentámadásba ment át és hosszantartó, nehéz harcok között csapatainkat a hó végéig mindenütt a régi állásba szorította vissza. De tovább nem jutott.

Ebben a szerencsétlen piavei csatában 50.000 foglyot ejtettünk, de elvesztettünk 150.000 embert és ami még súlyosabb volt, elvesztettük a hitet a végső győzelemben, pedig ez a hit tartotta fenn erkölcsi erőnket a négy év óta tartó, balsikerben bővelkedő háború alatt.

Nem nyújthatott vigaszt az, hogy a csatátér gyújtópontjain, a Montellón, ahol majdnem kizárólag magyar csapatok harcoltak, a Grappa területén, ahol magyar hadosztály nyerte a legtöbb tért, az alsó Piaven, ahol ismét csak magyar csapatok tüntették ki magukat, a magyar vitézség csorbitatlanul őrizte meg régi hírnevét. A nagy csatát elvesztettük. A monarchia hadereje további nagyarányú támadásra képtelenné vált. Az utolsó nagy erőfeszítés után megkezdődött a haderő lassú haldoklása.

A bűnbak Conrad lett. Július közepén állásától felmentették. A világháború egyik legmarkánsabb és legtöbbet bíralt tábornoka befejezte szerepét. Eltekintve az 1914. évi első haditervétől, melynek bukása okait részletesen kifejtettük, mindig ötletes és merész haditerveket szerkesztett. Megvalósításukban azonban nem volt szerencsés. Emellett seregeitől általában többet követelt, mint amennyit azok egyrészt nemzetiségi összeállításuknál, másrészt hadianyagbeli szegénységüknél fogva teljesíthettek. De a legutolsó] csatavesztésben nem egyedül ő volt a hibás. A támadások túlságosan szétágaztak. Seholsem voltunk elég erősek. Ezenfelül az ellenség tudta, hogy mikor, hogyan és hol fogunk támadni. Elég ereje volt ahhoz, hogy a védelmet a legjobban megszervezze./ Tüzérségben és repülőkből való óriási fölényét semmivel sem egyenlíthették ki. Hozzájárult ehhez a köd a hegységben, az

áradás a síkságon. Röviden: véglegesen elhagyott bennünket a hadiszerezse. A sors nyilván nem akarta, hogy a monarchia ezt a szerencsétlen háborút túlélje.

A CSATA UTÁN Arz közölte Hindenburggal, hogy a legközelebbi időben 6 hadosztályt bocsájt a nyugati front rendelkezésére. Júliusban aztán két — vegyesen magyar és osztrák csapatokból összeállított — hadosztályunk oda el is indult, ahol néhány heti szoktatás után Verdun környékén az arcvonalba kerültek. Augusztus végén aztán még egy magyar és egy osztrák hadosztály ment utánuk. Ezek a csapatok ott nagyon jól beváltak.

Talán a háború sorsa más fordulatot vesz, ha elmarad a piavei csata és nem 4, hanem 15 hadosztályunk és nem július-augusztusban, hanem márciusban indul útba a francia csatateretrekre. Ott már későn jelentek meg. Július folyamán a nyugati fronton fordult a kocka. Július 18.-án megkezdte Foch az ellentámadást.

AZ ÁNTÁNT ELLENTÁMADÁSA

A német offenzíva kudarca minden hadszíntéren megindította az ántánt általános ellentámadását. Ez legelőször a nyugati fronton jutott megdöbbentő hatással kifejezésre. Itt Foch a németek ötödik rohamának visszaverése után látta elérkezettnek az időt, hogy megkezdje ellentámadó hadműveletét.

Említettük, hogy Foch Compiègne környékén, Mangin vezérlete alatt erős tartalékot, 375 tankkal vont össze és ezt a németek július 15.-i támadása dacára sem adta ki kezéből. Ez a tartaléksereg Foch parancsára július 18.-án minden tüzérségi előkészítés nélkül, az első vonalban a tankok százaival nekiment a német arcvonalt nyugatra fordított ama részének, amely a harmadik német roham tértnyerése alapján Soissons környékéről a Marne

folyóig terjeszkedett. Csatlakozott a támadáshoz a Reims körül álló francia arcvonal is, amely három nappal azelőtt az ötödik német rohamot visszaverte.

Mangin igen jól előkészített és erőteljes támadása a németeket meglepte. Azonnal mélyen betört a német vonalakba és az első napon 12.000 foglyot és ágyúban is gazdag zsákmányt szerzett. Ezzel az ellentámadással: a nagy francia győzelmet jelentő második marnei csatával kezdődött az ántánt diadalmas ellenoffenzívája. A csata eredménye: a német arcvonal a Mame folyóról augusztus 4.-ig tartó harcok között az Aisne-Vesle folyók mögé kellett visszavenni. Elvesztett az a terület, amelyet a harmadik (májusi) német támadás szerzett. A csata tervezéséért Foch megkapta a tábornagi méltóságot.

A francia győzelemnek első hatása abban nyilvánult meg, hogy a németek a flandriai — hatodik — támadás tervét elejtették. Az ott gyűjtött tartalékokat a most leírt csata terén kellett a franciák feltartóztatására alkalmazni. A francia támadás még mást is jelentett, mégpedig azt, hogy öt nagy német roham a francia tartalékokat nem tudta elhasználni. Az ántántnak a németek minden erőfeszítése dacára is maradt ereje arra, hogy a hadműveletet irányítását a kezébe vegye. A német haderő, miután támadásaival a győzelmet kicsikarni nem tudta, kénytelen volt a védekezésbe visszaesni. A háború győzelmes befejezéséről már nem lehetett szó. Németország lakosságára ez a marnei csata ugyanazt a hatást tette, mint a monarchia lakosságára a piavei csata. Ettől kezdve a hadműveletek ütemét az ántánt adta meg.

Foch a vázolt csata alatt, július 24.-én tartott haditanácson az ántánt hadvezérek: Pétain, Haig és az amerikai Pershing előtt kifejtette szakadatlan támadásokban csúcsozó haditervét. Előbb az elmúlt hónapok alatt elvesztett területeket kívánta teljesen visszaszerezni, aztán a német arcvonalnak Párizs felé még mindig kiszögellő részét akarta a Maas felé visszaszorítani. E célból az

antant arcvonalának a középpel Mezières-Maubeuge vonalába kellett előrejutnia.

E terv megvalósítása céljából indult meg augusztus 8.-án az antánt második nagy támadása, amelyet az angolok 400 tankkal és egy francia sereg támogatásával Amiens felől, az első német roham alkalmával előreugrott német frontész ellen óriási sikerrel intéztek. Ekkor fejlődött ki az a nagy csata, amelynek Ludendorff a „németek fekete napja” nevet adta. Tíz napon át dúlt a küzdelem, míg a németek 15 km-nyi tértvesztés után a támadást feltűnő nagy veszteség árán meg tudták állni. De mindennél többet jelentett az a szomorú tapasztalat, hogy a német hadosztályok bizonyos hányada már inkább választja a hadifogságot, mint a harcot. Augusztus 8.-án ébredt a német fővezérlet arra a tudatra, hogy a háború elveszett. Ami ezután történt, már csak a fegyverbeszűletért és a megegyezéssel békéért vívott küzdelemnek minősíthető.

Alighogy a német arcvonal az augusztus 8.-i csatavesztés után megszilárdult, Foch megindította a harmadik, kettős támadást az éppen visszaszorított német frontész két csatlakozó szárnya ellen, jobbról a franciákkal, balról az angolokkal. Az ekként kifejlődött kettős csatában a német arcvonal kénytelen volt hátrálni, mire Hindenburg szeptember elején az egész frontész az Arras és Reims között megépített „Siegfried”-állásba vonta vissza.

Ebben a harmadik támadásban az angolok zsákmánya 53.000 fogolyra és 470 ágyúra rúgott. A franciák zsákmánya sem volt kevesebb. A franciákkal szemben Ludendorff a csatavesztés napját újabb „fekete nap” gyanánt könyvelte el. A német haderő ellenálló ereje már nagyon megcsappant.

A Siegfried-állásba való hátrálással egyidejűleg a németek önként feladták azt a területet is, amelyet második nagy rohamuk alkalmával Flandriában meghódítottak. Ezzel elvesztették mind-

azt, amit négy hónapig tartó támadásaikkal szereztek. Hindenburg ugyancsak elrendelte annak a Verduntól délre fekvő St. Mihielnél a Maas nyugati partján előreugró frontrésznek kiürítését is, amely az előző évek harcai során jutott német kézre. Ezzel a kiürítéssel a németek még nem készültek el, mikor őket egy amerikai sereg támadása lepte meg. Ez volt az amerikai hadak első önállóan kivívott győzelme. A németek itt is sok vért vesztek.

16.000 fogoly és 450 ágyú hátrahagyásával kellett a csatateret az ellenségnek átengedni.

Amerikai csapat — 2 hadosztály — szerepelt már Mangin július 18.-iki ellentámadásában. Rövidesen még három hadosztály erősítette meg Mangin seregét. További 4 hadosztály harcolt Reims körül. Augusztus végén az amerikai haderő élelmezési létszáma az 1 és fél millió főt elérte. Ekkor vonult a frontba az 1. amerikai sereg, amely St. Mihielnél győzelmet aratott. A német hadvezetőség ilyen tömegre nem számított. Az amerikai csapatok megjelenése a csatatereken nemcsak a túlerőt biztosította az ántántnak, hanem különösen az ántánt erkölcsi erejének fokozásában éreztette hatását.

Szeptember első felében a hadihelyzet a németekre — annyi csatavesztés után — teljesen reménytelenné vált. Elérkezett az ideje annak, hogy a küzdelmet beszüntessék és békét kérjenek, vagy legalább is a német föld határainak védelmére valamilyen jó állásba hátramenjenek. Bizonyára legcélszerűbb lett volna az 1914. évi kiindulási helyzetbe visszamenni, mert ezzel az arcvonal jelentékenyen megrövidül és mert a hódított területek kiürítésévei az ántánt további offenzívája bizonyos fokban céltalanná válik. Az is bizonyos volt, hogy minden újabb csatavesztés a kötetlen béke feltételeit csak súlyosbíthatta. Természetesen gyors visszavonulás esetén az arcvonal mögött felhalmozott hadianyag jelentékeny részét vissza kellett volna hagyni.

A német hadvezetőség azonban ilyen radikális lépéstől akkor

még visszariadt. A Siegfried-állásban való kitartásra szánta el magát abban a bizonytalan reményben, hogy az itt kifejlődő harcok olyan hadi helyzetet teremtenek, amely az ántántot a megegyezéssel békekötésre hajlandóvá teszi. Egy visszavert ántánt támadás alkotta volna meg a béketárgyalások megindításának alapját.

Ez az óhaj nem teljesült. Az ántánt általános támadása a többi hadszíntéren is megindult. Kezdte a Balkánon. Itt szeptember közepén a bolgár front és vele együtt az egész balkáni arcvonal összeomlott. Megnyílt az ellenség útja a központi hatalmak hátába.

BULGÁRIA ÖSSZEOMLÁSA

Az 500 km hosszú balkáni arcvonalon — az Adriától a török határig — az 1916 őszén lezajlott Sarrail-féle offenzíva óta általában nyugalom uralkodott.

A középet az Ochrida tótól az Aegei tengerig, Szaloniki körül terjedő nagy lapos ívben, három bolgár sereg alkotta, melyek közül a középső és a nyugati német vezérlet alatt, az északi görög határ mentén, a Vardar folyó mindkét oldalán foglalt állást. Az itt volt német hadosztályok fokozatosan a nyugati frontra kerültek, úgyhogy 1918 őszén már csak 3 német zászlóalj, 100 ágyú és különböző műszaki és távíró-alakulások maradtak vissza. A harmadik bolgár sereg a Struma alsó folyását tartotta. Csatlakozott ehhez keletről még egy negyedik bolgár sereg, a bolgár déli tengerpart védelmére. A szélső nyugati frontrész, az Ochrida tótól az Adriai tengerig, a magyar és osztrák csapatokból álló albániai hadsereget, amely a nyár folyamán Pflanzler-Baltin vezérlete alá jutott. Ezen a frontrészen a tavasz vége óta különös küzdelem dúlt, amelyet nagy vonásokban ismertettünk, minthogy a monarchia csapatai itt aratták utolsó világháborús győzelmüket.

Az Albánia déli részében levő antant-csapatok (2 olasz és 1 francia hadosztály) május és június folyamán vívott heves csatározás után július elején támadásba mentek át és a mi hadcsoportunkat veszteségteljes visszavonulásra kényszerítették. Elvesztett Fjeri és Berat, a védelem két fontos támaszpontja. A csapatok elbátortalanodtak, a hadcsoport parancsnoka megbetegedett. A király erre az erélyes Pflanze-Baltint küldte Albániába, hogy ott rendet teremtsen. Pflanze-Baltin július 13.-án érkezett Tiranába, repülőgépen magához rendelte az alvezéreket, kiadta nekik a parancsot a hátrálás megszüntetésére és egyben elrendelte az általános ellentámadást. Ez rövid előkészület után július 24.-én indult meg. Pflanze-Baltin tudott lelket önteni csapataiba. Hadcsoportja visszafoglalta az elvesztett területeket, annak ellenére, hogy a malária hihetetlen méretekben dühöngött. Volt olyan csapatunk, amely az utolsó emberig a malária áldozata lett. Elég annyit mondanunk, hogy augusztusban Pflanze-Baltin hadcsoportjának véres vesztesége 2.000 főre rúgott és ugyanekkor maláriában 18.000 katonáját veszítette el. De mindez Pflanze-Baltint nem riasztotta vissza. Új támadásra készült, amelynek célja Valona elfoglalása lett volna, mikor a keleti szomszédságában beállt hadihelyzet ezt a tervet tárgyalanná tette.

Ez a keleti szomszédság, a bolgár arcvonal 15 hadosztálya: mintegy 170.000 harcos, szemben állt az 1918 nyarán Franchet d'Espèrey vezérlete alá került 180.000 harcosnyi antánt sereggel, amely utóbbi 10 görög, 8 francia, 6 szerb, 4 angol és 1 olasz = összesen 29 hadosztályból állt. Az erőviszonyok tehát a bolgár védelemnek annál is inkább kedveztek, mert a görög haderő nem képviselt támadó értéket. A kitűnően felszerelt francia, angol és szerb hadosztályok ugyan jobb fegyverzetüknél fogva többet értek a bolgár csapatoknál, de azért 1918 első feléig még nem merült fel kétség az iránt, hogy a bolgárok meg ne állnak helyüket, annak dacára, hogy láthatólag megunták a háborút. A bol-

gárok ugyanis még sokkal nagyobb hadianyagbeli hiánnyal küzdtek, mint a monarchia. A bolgár katonák a szó szoros értelmében éheztek és rongyokban jártak. De azért kitartottak, mert volt remény a végső győzelemre. Tudták, hogy a németek 1918 tavaszán a nyugati fronton döntő rohamra indulnak. A győzelembe vetett hitüket azonban a német offenzíva kudarcra elsorvasztotta. Nyáron már céltalannak látták a küzdelem folytatását. A szeptember közepén megindult ántánt-támadás előtt számos jel elárulta, hogy a bolgár seregek harci értéke nagyon mélyre csökkent.

Ilyen körülmények között tervelte ki Franchet d'Esperay a Vardartól nyugatra eső bolgár arcvonalrész áttörését. 6 szerb és 2 francia hadosztály ment szeptember 15.-én rohamra. Ennek döntő hatása lett. A bolgár front 40 km szélességben rögtön meg-ingott és össze is omlott. Az érintett 1. bolgár sereg teljes feloszlásban hátrált meg. A katonák egyszerűen hazamentek. Ennek hatása alatt az egész arcvonalat hátra kellett venni. De ez sem használt. Az egész bolgár haderő széteszlott. A bolgár kormány erre az ántánttól fegyverszünetet kért, amit szeptember 29.-én éjjel — teljes fegyverletétel árán — meg is kapott. A csekély számú német csapat részben északnak, részben Albánia felé menekült el.

Bulgária kiválása a fegyvertársak sorából a központi hatalmak amúgy is nehéz hadászati helyzetét katasztrófálisra fordította. A szárazföldön az ántánt útja megnyílt Konstantinápoly felé. A monarchia déli határa, Bosznia, és ami fontosabb, a harci akarat erejét képviselő Magyarország fedetlen maradt. Ez a körülmény az olasz fronton levő magyar csapatok lelkét érintette: felébredt bennük a vágy, hogy hazájuk földjét határaitól védjék meg! A román Havasalföldön álló német megszálló sereg háta szintén fedetlenné vált, minthogy az ántánt-haderők Bulgárián át az Al-Dunához vonulhattak. Számolni kellett azzal, hogy az eddig fékentartott Románia, amelynek a Moldvára

szorult része még mindig bizonyos katonai erőt képviselt, rövidesen fegyvert fog. Romániával ugyan 1918 tavaszán békét kötötünk, de haderejét nem fegyvereztük le egészen. Bizonyos volt, hogy a hadihelyzet változása esetén a románok a békeszerződést felbontják. Az albániai hadcsoportunk keleti szárnya is elvesztette támaszát. Ez a győzelmes csapat kénytelen volt a keleti oldalát fenyegető megkerülés elől Montenegró déli határára visszatérni. Mindez eléggé jellemzi a bolgár front összeomlásának óriási hadászati hatását.

Konstantinápolyt már nem lehetett megvédeni, ami annyit jelentett, hogy Törökország is hamarosan Bulgária sorsára jut. A többi veszedelem elhárítását azonban a központi hatalmak még megkísérelték. Iparkodtak új balkáni arcvonalt szervezni, amely az első elgondolás szerint a Skutari tótól a Rigómezőn és innen Nis városán át a román Al-Dunáig terjedt volna. De nehéz volt az ehhez szükséges csapatokat kellő számban összeszedni és idejében a helyszínére szállítani. A nyugati front szeptember 26. óta újabb, az eddigieknél nagyobb arányú megtámadtatás alatt állt, a monarchia olaszországi arcvonalának számíttania kellett arra, hogy az ántántroham ellene is bekövetkezik. Mégis küldött Arz az olasz frontról egy cseh hadosztályt a Rigómezőre, aztán az ukrainai megszálló seregtől a Morava völgyébe két gyalog és egy lovas hadosztályt, a németek pedig a nyugati frontról és oroszországi megszálló csapataiktól útba indítottak Nisre összesen három hadosztályt, végül még egy magyar hadosztály jött, amely magyar földön karhatalmi szolgálatot végzett. Mindezeknek a haderőknek vezére Kövess lett.

Az új arcvonal megszervezése a vázolt vonalban természetesen csak akkor sikerülhetett, ha az ellenség lassan halad észak felé. Ám ez gyorsan nyomult elő. Így aztán a központi hatalmaknak részletekben beérkező és nagy területre széteszlő csapatai nem tudták a diadalittas ellenséget feltartóztatni. Ez már október első

harmadában, a központi hatalmak csapatainak némi ellenállása után megszállta a Rigómezőt, elfoglalta Niszt és az Al-Duna felé kezdett terjeszkedni. Kövess kénytelen volt az új arcvonal megszervezésére a Duna-Száva-Drina vonalát választani. Pflanzert-Baltin a cattaroi öbölbe hátrált.

A Kövess csapatainál végzett hadmozdulatok során azonban ezek a csapatok — nemzetiségi különbség nélkül — sőt egy dunai monitor legénysége is olyan katonátlan magatartást tanúsítottak, amelyből kétségtelenül kiviláglott, hogy a haderő harci értéke megszűnőben van.

A bomlásnak e tünetei között, október 18.-án közölte Törökország a központi hatalmakkal, hogy kénytelen az ántánttal különbékét kötni.

TÖRÖKORSZÁG ÖSSZEOMLÁSA

Törökország katonai ereje tulajdonképpen már 1917-ben a végét járta. A bukástól akkor Oroszország összeomlása mentette meg. Ezért volt képes még 1918-ban is védekezni.

Emlékezzünk, hogy 1917-ben elveszett Bagdad és Jeruzsálem. Arábia és Irak a birodalomtól elszakadt.

Jeruzsálem feladása után a palesztinai török haderő: Limán von Sanders német tábornok fővezérlete alatt alig 20.000 török harcos, ezenfelül 6 német zászlóalj, német és 3 ütegnyi magyar és osztrák tüzérség, Jeruzsálemtől északra foglalt állást. Az arcvonal a tengerparttól a Jordánon át a sivatagig terjedt.

Ezt az állást az angol sereg (Allenby) 1918 március elején Jeruzsálem felől megtámadta, de nem tudott áttörni. Az angolok a tavasz folyamán a támadást még két ízben megismételték — a Jordán keleti partján. Egyik esetben sem érték el eredményt. Ezután a forró nyár a hadműveleteket megszakította. A szünet

alatt az angolok felkészültek a támadás megújítására. Közben a török haderő eddig lassú bomlása rohamossá vált.

Azok a hadianyagbeli hiányosságok, amelyek a bolgár és az osztrák-magyar haderő küzdelmét 1918 elejétől kezdve annyira megnehezítették, a török haderőnél hatványozottan voltak meg. A török katona egyébként kiváló harcos volt, amit különösen a Dardanelláknál bizonyított be, de Törökországnak már régtől elhanyagolt katonai szervezete, fejletlen ipara, igen gyér vasúti hálózata, primitív közigazgatása képtelen volt a több hadszíntérre (Palesztina, Irak, Kaukázus, Dardanellák) oszlott török seregek eltartására. Ennek egyik következménye a létszámok megdöbbenő csökkenésében jelentkezett. 1914-ben még több száz-ezer török állt a különböző hadszíntereken. 1916-ban török csapatok működtek közre Románia leigázásában, egy török hadtest Galíciában a monarchia haderejét támogatta. 1918-ban azonban Törökország saját hadszínterein már csak 70.000 harccsal rendelkezett. A szökevények száma — legalább 300.000 fő — ezt a harcosállományt többszörösen felülmúlta. A központi hatalmak 1918 nyarán már nem voltak abban a helyzetben, hogy a török hadszínterekre megfelelő erősítéseket küldjenek. Ezért Törökországnak el kellett buknia.

Négy nappal a bolgár front összeomlása után, szeptember 19.-én az angolok — 124.000 fő, 500 ágyú — megtámadták a palesztinai török arcvonalat és azt a tengerpart mentén simán áttörték. Az angol siker teljes volt. A török haderő roncsai az angol lovasság erős üldözése közben rendetlenül özönlöttek vissza. Damaskust is fel kellett adni. Csak Alepponál lehetett az angolokkal szemben arcvonalat állítani, ahol a hadiállapotnak a fegyverszünet október végén beért híre vetett véget.

Törökország egyébként a központi hatalmak hadászati számvetéseiben Bulgária összeomlása után már nem játszhatott szerepet. Előrelátható volt, hogy Törökország kénytelen lesz a fegy-

vert letenni. Inkább azon lehetett csodálkozni, hogy nem követte rögtön Bulgária példáját, hanem még heteken át tovább küzdött.

Törökország összeomlásával jelentékeny angol haderők szabadultak fel. Ezek bizonyos idő múlva megjelenhettek volna a nyugati fronton, ha erre az ántántnak szüksége lett volna. De nem volt rájuk szüksége, mert közben Foch már elvégezte a német seregek teljes viaszorítását és egyben megrendítését.

A NÉMET HADERŐ VISSZAVONULÁSA

A szeptember közepén elkövetkezett két nagyjelentőségű hadi esemény, nevezetesen a bolgár front összeomlása és a palesztinai török arcvonal katasztrofális veresége arra készítette Foch tábornagyot, hogy a nyugati fronton is folytassa az általános támadást. Kitérvelte a német arcvonal ellen a negyedik — hármast — lökést, amely szeptember 26.-a és 28.-a között került végrehajtásra. Ebből keletkezett a világháborúnak egységes, egyidejű erőfelfejtés terén legnagyobb csatája. Foch támadása ugyanis a francia és belga területen álló német arcvonal egész szélességére kiterjedt. Ez az arcvonal, mint tudjuk, Verduntól a tengerig nagy nyugat felé kihajló félkörben húzódtott.

Foch elgondolása a negyedik lökés tervezésénél azon alapult, hogy a németeknek az előző harcok következtében csökkent ellenálló ereje képtelen lesz a nagyarányú támadást kivédeni és ezért kénytelenek lesznek Franciaországot és Belgiumot kiüríteni, amit Foch 1918-ban elérhetőnek vélt. A háború gyors befejezésére ekkor még nem gondolt. Arra számított, hogy a német határra viaszorított német seregekkel az utolsó csatát 1919-ben kell megvívnia. Az ántánt a fegyverkezési programot erre a feltevérsre alapította.

Foch a negyedik támadásra három nagy támadó csoportot alakított.

A jobbszárnyon: a St. Mihielnél győzelmes amerikai seregnek (13 erős hadosztály) Pershing vezérlete alatt Verdun és Reims között, Gouraud francia seregének (31 hadosztály) pedig Reimstől balra Mezières felé kellett előretörnie. Ez a csoport a szemben levő német arcvonalnál háromszor volt erősebb.

A középen 40 angol hadosztály, egy amerikai hadtest és egy francia sereg azt a feladatot kapták, hogy Maubeuge felé törjenek át. Az ántátnak itt nem volt jelentékeny túlereje.

A balszárnyon a belga király vezérlete alatt 16 hadosztálynak (8 belga, 5 angol, 3 francia) és ezenfelül 7 lovas hadosztálynak kellett Gént irányában áttörni. Itt 12 német hadosztály védekezett.

Foch tehát 100 hadosztálynál is nagyobb tömeget rendelt egységes támadásra. Parancsai szerint a jobbszárnynak szeptember 26.-án, a középnek egy, a balszárnynak két nappal később kellett megindulni. A támadó hadművelet nem volt könnyű dolog. A németek gondosan előkészített állásokat védtek. Olyan megfélemlítésre mint július 18.-án, vagy augusztus 8.-án, nem lehetett számítani. De most már túlságosan nagy volt a különbség a két fél erkölcsi ereje között. Az ántátnál mindenki bízott a győzelemben, míg a németeket már csak a fegyverbecsület készítette a kitartásra.

Alig hogy a támadás megindult, Ludendorff szeptember 29.-én javaslatot tett a béketárgyalások megkezdésére. A német kormány erre október 3.-án éjjel Wilsonhoz fordult, kérve a tárgyalások megindítását. De sokáig tartott, míg Wilson a tárgyalási alapot közölte. Közben a harc folyt.

A jobbszárnyon az amerikai-francia támadás tért nyert. A németek október közepéig kénytelenek voltak 39.000 fogoly és 300 ágyú elvesztése után az Aisne folyó mögé, a Hunding-Brunhilda állásba visszamenni.

A középen is rosszul ment a németek dolga. A negyedik

csatanapon az angolok áttörték a Siegfried-állást. A németek október második felében a Hermann-állásba mentek vissza, miután 36.000 foglyot és 380 ágyút hagytak az ellenség kezén.

A balszárnyon is hátrálni kellett a németeknek. Október második felében itt is a Hermann-állásba mentek vissza. Vesztek 11.000 foglyot és 300 ágyút.

A német alvezérek már a vázolt nagy csata kezdetén javasolták, hogy a védőállás a Maas folyó-Antwerpen vonalába helyeztessék vissza. Ez az állás rövidebb és részben — a Maas mögött — harcászatiilag erősebb lett volna. Hindenburg azonban közben tett békeajánlata érdekében nem akarta a meghódított területeket a béketárgyalás megkezdése előtt kiüríteni. Zálogot kívánt a kezében tartani. Ma már tudjuk, hogy a békekötés ügyét jobban szolgálta volna az a harckész német sereg, amely a birodalom határai mentén, annak védelmére tervszerűen állást foglal és békére való készségének hangoztatása mellett az önvédelemre szorítkozik, mint az a megrendült haderő, amelynek veszteségteljes hátrálását az ántántseregek szakadatlan nyomása kényszerítette ki.

Az utóbbi eset következett be. A Hermann-Hunding-Brunhilda állást sem lehetett sokáig tartani. Foch a kimerült német seregeknek nem hagyott nyugtot. Különösen Verduntól északra vált a helyzet válságossá, ahol a dél felől előhaladó amerikai sereg nyomásának hatása alatt a németek már alig tarthatták magukat. Ha a német arcvonal ez a része enged, akkor a tovább jobbra csatlakozó német seregek rendezett hátravonása is meghiúsul. Ezért Hindenburg november 4.-én seregeit az Antwerpen-Maas vonalba rendelte vissza, November 5.-én aztán közölte Wilson a német kormánnyal, hogy az ántánt hajlandó a fegyverszünetről tárgyalni.

A visszavonulásnak általában rendezetten, de az ántántseregek nyomása alatt történt végrehajtása közben érte a német arc-

vonali a november 11.-én megkötött, megalázó fegyverszünet híre.

Nem lehet vitás, hogy Foch a háborút nagy győzelemmel fejezte be.

A FEGYVERSZÜNET a német gyarmatok közül ekkor már csak Kelet-Német-Afrikában dúló háborút is befejezte.

Természetes volt, hogy a németek az angol flotta által az anyaországtól elszigetelt gyarmataikat nem menthették meg.

1914-ben a csendes-óceáni szigetek és Togo kerültek az ántánt kezére. Ugyancsak 1914-ben foglalta el egy 60.000 főnyi japán sereg 3 havi ostrom után a Kínában fekvő, 3.000 harcostól védett Csingtaut, ahol egy osztrák-magyar hadihajó is elveszett.

Délnyugat-Afrikát 1915-ben, Kamerunt 1916-ban szállta meg az ántánt, miután óriási túlerejével a gyenge német védőcsapatokat előbbi helyen megadásra bírta, utóbbi helyen pedig spanyol területre szorította.

Egyenesen csodálatosnak kell mondanunk a legnagyobb német gyarmat: Kelet-Német-Afrika védelmét. Itt Lettow-Vorbeck vezérlete alatt 14.000 főnyi csapat (3.000 fehér, 11.000 színes katona) hallatlan hősiességgel védte magát a fokozatosan 300.000 főre emelkedett angol-belga-portugál sereg ellen. Ez a nagy tömeg csak 1917 végén tudta Lettow-Vorbecket a gyarmatból kiszorítani, mire ez portugál területre ment, itt győzelmes harcok között végigvonult, majd visszatért és az angol Rhodesiába tört be, ahol teljesen harcképes állapotban, persze már csak 150 fehér és 1.200 színes katonával november 13.-án, az utolsó nap tette le a fegyvert, miután az angolok hadikövet útján értesítették, hogy a világ-háború megszűnt.

AZ OSZTRÁK-MAGYAR HADERŐ PUSZTULÁSA

A szerencsétlen piavei csata hatása alatt a monarchia hadereje nagyobbarányú támadásra való képességét elvesztette. De védekezni még tudott. Régi állásaiban rendületlenül kitarzott és várt a németek győzelmére. Már csak ez maradt az egyetlen reménye. Mikor aztán a németek júliusi és augusztusi csatavesztései a német vállalkozások teljes kudarcát bizonyították, ez az utolsó remény is eltűnt. Nem lehet azon csodálkozni, hogy a haderő harci szelleme számos hadosztálynál hanyatlott.

Az olaszországi arcvonal csoportosításában nagyban és egészben csak annyi változás állt be, hogy Conrad eltávozása után a tiroli arcvonal vezérletét József főherceg vette át, akinek helyébe a Montelloval szemben álló sereg élére Schönburg herceg került. A csapatok ellátása a nyári hónapokban még tovább romlott. A legénység tűrhető kenyéradagot csak az aratás után — szeptemberben — kapott.

Bulgária összeomlása a monarchia haderejére új feladatot rótt. Gondoskodni kellett a déli határok védelméről is. Tudjuk, hogy Arz sikertelenül kísérelte meg az új Balkán-arcvonal megszervezését. Említettük azt is, hogy Magyarország déli határainak védtelensége a magyar legénységet érhető módon felizgatta, amit a háboruellenes propaganda a maga céljaira kihasználta. Törökország szerencsétlensége a nehéz hadászati helyzetet már jobban nem is súlyosbíthatta. Nyilvánvaló volt, hogy a háborút elvesztettük. Ezért a monarchia sietett csatlakozni a németeknek október elején tett békeajánlatához, abban a halvány reményben, hogy a háborút, bár elkerülhetetlen és súlyos területi áldozatok árán, de mégis léte megmentésével fejezheti be. De csak október 20.-án jött meg Wilson válasza. Ebből az volt kiolvasható, hogy az ántánt a monarchia osztrák felének darabokra való szakítását kívánja, ami Ausztria és Magyarország államjogi kapcsolata

tainak megszakítását is maga után vonja. A monarchiában tetőfokra hágott a zűrzavar. Ügyefogyott belpolitikai mentő ki-serietek következtében a monarchia osztrák részében rövid idő alatt a bomlási folyamat olyan erőre kapott, hogy a birodalom a teljes felozlás küszöbére jutott el. Ez a bomlás a haderő szervezetét is kikezdte. A züllesztés munkájában a baloldali pártok és sajtójuk tevékenyen közreműködtek.

A helyzetet teljesen felkavarta az, hogy a monarchia cseh tartományát az ántánt a maga szövetségesének tekintette. A délszláv területek már csak ezért is azon voltak, hogy a győzelmes Szerbia oldalán önálló államalakulatba egyesüljenek, Galícia pedig azt várta, hogy az újonnan felállítandó Lengyelországhoz csatoltassék. Mindenki menekült a sülyedő hajóról. Ezt tetézte a bizonytalanság a románok jövendő magatartása felől, a magyar föld védtelen állapota és a kormányzó hatalom tanácsstalansága és erélytelensége. A vezető politikusok ragaszkodtak a monarchia fentartásához és ebben a hiábavaló törekvésben pazarolták el az erőt és az időt.

Ebben az összekuszált helyzetben a haderőnek kellett volna olyan államszervezetet megmenteni, amelynek pusztulását annak egyes alkotó tagjai tudatosan siettették. Pedig nem lehetett a teljesen lerongyolódott és éhező haderő szláv részeitől azt várni, hogy a monarchia érdekeiért tovább harcoljanak és nem lehetett a magyar csapatoktól sem követelni, hogy az olasz fronton vagy Ukrajnában védjék a felozlásban levő monarchiát, mikor Magyarország léte forgott kockán és amikor az országot minden irányból, csak éppen nem az olasz front és Ukrajna felől fenyegette a veszély.

A tény az, hogy az osztrák-magyar monarchia már csak a térképen volt meg, mikor 1918 októberének utolsó hetében a haderő pontosan körülírható cél nélkül az ellenséggel utoljára megmérkőzött. Szabad volt-e még egy nagy csatára juttatni a

dolgot? Bekövetkezett az, hogy a monarchia már megszűnt, de hadereje még állt és harcolt a monarchia határain kívül, anélkül, hogy tudta volna, mi a harc célja? Ez volt talán a világháború legsodálatosabb eseménye!

Október közepén a monarchia hadereje az olasz fronton: 57 és fél gyenge létszámú gyalog és gyalogosított lovas hadosztályban — másfél millió élelmezési és ezen belül 300.000 harcos állománnyal — szemben állt ugyanannyi ántánt hadosztállyal (51 olasz, 3 angol, 2 francia és 1 cseh). Az ántánthaderő a jobb állományoknál fogva mintegy 200 zászlóaljnyi fölényben volt.

Az olasz fővezérlet a bolgár front összeomlása után támadásra készült ellenünk. Arcvonalunk közepét — a Montellótól mindkét oldalt — akarta áttörni. Erre a célra négy sereget (ezek közül kettőt olasz, egyet francia, egyet angol tábornok vezényelt) összesen 22 hadosztállyal és 2.000 ágyúval vont össze a Montello környékén, Treviso és Bassano között. E tömeg mögött még 20 hadosztály gyülekezett tartalék gyanánt. Nagyarányú támadásról volt tehát szó.

Az ellenség terve volt: tüntetés az asiagói fensíkon, azaz József főherceg arcvonalán, majd néhány nap múlva döntő támadás Boroevic arcvonala ellen két részletben, még pedig az első támadás egy sereggel a Montellótól északnyugatra, a Grappa hegytömb területén, aztán a második támadás három sereggel a Montello felől és attól délre a Piaven át.

A tüntető támadást egy olasz sereg — az asiagói fensíkon — október 11 .-én intézte. Ezt csapataink — magyarok, osztrákok és szlovének — fényesen visszaverték. Legénységünk ekkor a védelemben még minden dicséretet felülmúló módon megállta a helyét.

A főtamadás első lökésének október 16.-án kellett volna bekövetkezni. A rossz időjárás folytán azonban ez 8 nappal elhalasztódott. Közben megjött békeajánlatunkra Wilson kedvezőtlen válasza. A rossz hatás nem maradhatott el. A haderő, még

pedig elsősorban a tartalékban levő csapat bomladozni kezdett, ahogyan ez a következő napokban kitűnt.

Október 24.-én, az asiagoi fensíkon való újbóli tüntetés mellett megindult az olasz támadás a Grappa-hegytömb területén. Négy napon át dúlt itt az elkeseredett küzdelem. Az első vonalban álló csapatok kitűnően védekeztek. De a tartalékokkal baj volt. Már két nappal a csata előtt vonakodott egy horvát dandár az első vonalba menni. Az első csatanap estéjén megismétlődött ez a jelenség egy magyar és egy székely ezrednél. Ezek kijelentték, hogy szívesen verekednek odahaza, a magyar föld védelmére, de nem az olasz ellen. A vizsgálatra kiküldött József főherceg kénytelen volt a csapat egyébként jó fegyelmét és katonás magatartását megállapítani. Ezért azt a javaslatot tette, hogy a magyar csapatok hazaküldessenek. Két magyar hadosztály erre útba is indult Magyarország felé. Valószínű, hogy ezek a hadosztályok magyar földön jól harcoltak volna, ha őket az októberi forradalom vezetői a határon szét nem züllesztik. Egyébként a szóbanforgó hadosztályoknak a csata alatt történt hazaküldése nem tett jó hatást a hadsereg többi részeire.

Október 26.-án este megkezdődött az ántánt-támadás második része a Piave mentén, a Montellonál és attól délre. Az utóbbi helyen az ellenség az átkelést kierőszakolta. A Montelloval szemben azonban, ahol egy magyar hadtest állt, az olaszok átkelési kísérlete meghiúsult. A csatát mégsem lehetett végigküzdeni, mert a tartalékok, bármilyen nemzetiségű csapatokból is álltak, általában vonakodtak tűzbe menni. Voltak ugyan még mindig csapat-töredékek, amelyek a legnagyobb hősiességgel küzdöttek, de a nagyobb rész már unta ezt a céltalanná vált háborút. A magyarok hazakíváncsoztak, a többiek pedig elveszett ügyért nem akarták vérüket ontani.

Két napi harc után piavei arcvonalkunk közepe az Oderzo-Conegliano vonalba hátrált. Boroevic október 28.-án este Arz-

hős fordult azzal a figyelmeztetéssel, hogy a csapatok harci ereje rohamosan csökken és hogy döntő jelentőségű politikai fordulat nélkül a haderónél anarchia üti fel a fejét. A következő nap Boroevic arcvonala a Montellótól nyugatra is áttörtetett és ezért a Montelloval szemben eddig elszántan védekező magyar hadtest állása is tarthatatlanná vált. Este aztán megjött a parancs az olasz földnek lassú kiürítésére.

Az asiagai fensíkon a csapatok zöme már nem is fejtett ki említésre méltó ellenállást. A legtöbb csapat az ellenség előnyomulására elhagyta állásait és iparkodott hazafelé. Közben vad jelenetek játszódtak le.

Október 31.-én az egész arcvonal teljes visszavonulásban és feloszlásban volt. A haderő mint harci tényező vagy politikai eszköz megszűnt. Egyes csapatai azonban a nemzeti védelem céljaira még használhatók lettek volna.

ELHIBÁZOTT LÉPÉSNEK kell mondanunk azt, hogy a monarchia hadereje ezt az októberi csatát elfogadta. Nyilvánvaló volt, hogy a bolgár front szeptemberi összeomlása s a német nyugati front október első felében elszenvedett csatavesztései után a háborút már nem lehet megnyerni. Ez amellet szölt, hogy minden további vérontás elkerültessek. Wilson október 20.-i békeüzeneete azonban már azt is megmondta, hogy a monarchiát nem lehet megmenteni. De ezt mondta Ausztria belpolitikai helyzete is. Egészen biztos volt, hogy Bosznia-Hercegovina elvesz. Továbbá, hogy Ausztria olasz, cseh-morva, lengyel és rutén területei a birodalomtól elszakadnak, tehát Ausztriának csak roncsai maradnak meg. Ezeket a roncsokat a győzők nem kívánták, felesleges volt tehát azokat a Piave mentén megvédeni. Az is majdnem biztos volt, hogy Magyarország elveszti Horvát-Szlavonországot. De ezenfelül még Erdélyt, a Bácskát és a Bánátot román és szerb részről közvetlen katonai veszély is fenyegette. Franchet

d-Esperay haderői már az ország déli határán álltak, a román haderő ugrásra készen várt.

Ezért azt kellett volna megmenteni, ami még menthető volt.

Magyar szempontból bizonyára az lett volna a helyes, ha október 20.-a után minden magyar csapat a lehető leggyorsabban hazavonul, hogy megvédje az országot. De még a dinasztia érdeke is ezt parancsolta. Magyarország volt a monarchia harci akaratának és kitartásának legelső támasza, Magyarország volt a monarchia politikailag erősebb fele. A monarchia már a világháború alatt sem állhatott volna meg Magyarország nélkül. A világháború alkonyán pedig már csak Magyarország képviselt erőegységet. Ezért minden katonai erőfeszítésnek Magyarország védelmére kellett volna irányulnia. A nagy haderő azonban szinte megbabonázott állapotban várt az olasz fronton és ahelyett, hogy a megvédelmezendő területekbe visszasietett volna, ami közvetlenül október 20.-a után, bár igen nagy anyagvesztéssel, de még tűrhető rendben — és bizonyára hasonlíthatlanul jobb fegyelemben, mint 10 nappal később az ellenség nyomása alatt — megkezdhető lett volna, megérthető okok nélkül elfogadta az utolsó csatát, amelynek elvesztése alig lehetett kétséges. Csatavesztés a fegyverszünet és béketárgyalás előtt csak hátrányos lehetett.

November elsején jutottak hadvezetőségünk tudomására az október végén kért fegyverszünet megalázó feltételei. Az ántánt nem kívánt kevesebbet, mint a teljes leszerelést, a tüzérségi anyag felének átadását stb., és az átvonulási jogot a monarchia területén az ántánt-csapatok számára. Mindezt a hadvezetőség kénytelen volt november 3.-án elfogadni, már csak azért is, mert a monarchia darabokra való oszlása ekkor már megtörtént és mert a magyar forradalmi kormány szomorú emlékezetű hadügyminisztere a magyar csapatok fegyverletételét követelte.

Az olaszok azonban a fegyverszünetet az elfogadás után csak 36 órával léptették életbe, aminek az lett az eredménye,

hogy gyanútlan csapataink és hadtápalakulásaink jelentékeny része — több százezer fő — foglyul esett.

A balkáni arcvonalon már a magyar forradalmi kormány kötött fegyverszünetet Franchet d'Esperay seregével, egész feleslegesen, minthogy az olaszokkal kötött megállapodás minden arcvonalra kiterjedt. Franchet d'Esperay aztán Horvát-Szlavonországnak teljes átadását, a Bácskának, a Bánátnak és Erdély déli felének kiürítését, valamint Mackensen havasalföldi seregének internálását követelte, ha ez magyar földön való átvonulása folyamán november 20.-ig az országot el nem hagyja.

Ami ezután következett, az már nem tartozik a nagy hadműveletek körébe.

MINKET még érdekelhet az, hogy az októberi piavei csata lesújtó hatása és a haderő jelentékeny részének foglyulejtése után lehetett-e Magyarország megvédelmezésére gondolni?

Előrebocsájtjuk, hogy a magyar integritás megvédelmezése könnyű szerrel sikerült volna, ha a hadvezetőség a magyar csapatokat az olasz frontról idejében — szeptember második, vagy október első felében — hazarendeli. Persze ezt csak királyi elhatározás alapján tehette volna.

De még a piavei csatavesztés után is megvoltak a kellő előfeltételek a védelemre. Csak az kellett volna, hogy a magyar forradalmi kormány nemzeti alapra helyezkedjék és nem a szerencsétlen, mert merőben időszerűtlen pacifizmusban, hanem az erőben keresse a kormányzás főszerzőjét.

Lássuk az általános erőviszonyokat.

Románia, amely a vele 1918-ban kötött béke alapján Beszarábiát megszállta és egyébként katonai erejét már alaposan ki-merítette, csak néhány hadosztályt küldhetett Erdély ellen. Különben is csak akkor kapott vérszemét, mikor látta, hogy nem talál ellenállásra.

Szerbia 1918 novemberében 6 gyenge hadosztállal rendelkezett. Ezek a csapatok, mikor végre 1918 őszén hazájukba vissza-kerültek, nehezebb hadjárat megvívására, régi hazájuk határain kívül, már nem voltak használhatók.

A cseh légiók értéktelenségéről kár szót vesztegetni. Emié-kezzünk az 1919. évi felvidéki hadjáratra!

A nagyhatalmak már nem voltak hajlandók egyetlen katonájuk életét sem áldozni azért, hogy Magyarország szomszédai Zsákmányhoz jussanak.

Az olasz front összeomlása után a magyar hadosztályok mintegy harmadrésze teljes rendben érkezett a magyar határra. Ha a forradalmi kormány ezeket szét nem kergeti, hanem némi pihentetés és megfelelő lelkesítés után, régi tábornokai vezetésével a határra küldi, azon az ellenség sehol sem jön át.

A világháború után az ország még elegendő nyersanyaggal rendelkezett ahhoz, hogy tekintélyes védősereget tarthasson. Csak arra utalok, hogy a Károlyi-kormányzat több havi rombolása és területfoglalása (tehát hadianyagvesztése is) után a bolsevik uralom 1919 márciusa után, rövid idő alatt még 6 hadosztályra és 3 dandárra tagozott 110.000 főnyi haderőt tudott összeállítani, felszerelni, új ruhába öltöztetni és erős tüzéséggel felfegyverezni. Voltak repülőalakulásai és 30 és feles mozsarai.

Ha ezt a szervezési munkát nemzeti alapon álló kormányzat 1918 novemberében végzi el, akkor Magyarország mindhárom ellenfelével szemben elegendő és jó haderőt tud állítani. Semmi esetre sem szorul mai szűk határai közé. Vájjon mikor tér vissza az 1918 végén elmulasztott kedvező alkalom?

Tisztán számszerű alapon tett, a kölcsönös erőviszonyok mérlegeléséből eredő megfontolás szerint a központi hatalmak a világháborút nem nyerhették meg. Túl nagy volt ellenfeleik általános túlereje. Helyzeti előnyüknél és gyors harci készültségüknél fogva azonban a háborút mégis megnyerhették volna már 1914-ben, ha az első hadműveletek jól terveztetnek és némi hadszerencsével irányítódnak.

Megindokoltuk, hogy nyugaton a marnei csata, keleten a lebergi csata miatt lett győzelem helyett vereség. Ha Moltke a schlieffeni haditervet nem hígítja fel és ha Conrad téves helyzetmegítélésből nem vezeti seregeit az ellenség ölélsre tárt karjai közé, akkor a háború talán már 1914-ben — győzelemmel — véget ér. Párizs a németek kezén, orosz vereség Keletporoszországban és Galíciában megfelelő alap lehetett volna a béketárgyalások megkezdésére. Tudjuk, hogy Joffre nem jól kezdte a háborút. Az oroszok is Galíciában alkalmat nyújtottak nekünk arra, hogy győzelmet arassunk.

A központi hatalmak első haditerveinek megghiúsulása után a remények a végső győzelemre nagyon elhalványultak. Az ántánt időt nyert túlerejének kifejtésére. De azért az ántánt bizonyos hadvezetési hibáiból több alkalom nyílt a háború győzelmes befejezésére. Ám e jó alkalmak nem használtattak fel.

Említettük, hogy Moltke utóda, Falkenhayn elhanyagolta, Conrad és Hindenburg javaslatai ellenére, az orosz frontot, ahol 1914-ben még a rossz kezdet után is döntő csatanyerésre volt remény. Ehelyett elvéreztette a német seregeket a nyugati fronton abban a nagyon ingatag alapokon nyugvó feltevésben, hogy sikerül az ántánt-arcvonal oldalába jutni. Ugyancsak ebből eredőleg volt kénytelen elvéreztetni Conrad a monarchia haderejét 1914 őszén azért, hogy az orosz tömegeket megállítsa. 1915 első hónap-

jai alatt pedig a Kárpátokban azért, hogy az olaszt és a románt a beavatkozástól visszatartsa. Természetesen erre nem kerül a sor, ha Falkenhayn a háború súlypontját már 1914-ben keletre helyezi át.

Csak 1915 májusától kezdve érvényesült a központi hatalmak egészséges, közös célkitűzése. A háború ekkor jó fordulatot vett. Jött a gorlicei győzelem és az orosz front visszavetése, amit egyébként nagyon elősegített az, hogy az ántánt a Dardanellák ellen intézett hadivállalatot rosszul tervelte ki, nem tudta tehát a Fekete tengerre vezető utat megnyitni és ezért Oroszország 1915-ben hadianyag nélkül maradt. Majd jött Bulgáriának a központi hatalmakhoz való csatlakozása, ennek alapján Szerbia és Montenegro leigázása, aminél az ántánt azt a hibát követte el, hogy Szerbiát cserbenhagyta. A hadiszerencse kísérte a központi hatalmakat abban is, hogy az ántánt az olasz beavatkozás időpontját nem jól választotta meg. A kárpáti csata idejében az olasz támadás döntő hatással lehetett volna, a gorlicei csata után azonban aránylag könnyen kivédhetővé vált. Szerencsénk volt még abban is, hogy ugyanekkor Szerbia tétlen maradt. A hadiszerencse ellen tehát 1915-ben nem lehetett panasz. De nagy hiba volt, hogy Falkenhayn visszariadt minden merészebb lépéstől. Ezért nem végződött az oroszországi hadjárat 1915-ben az orosz haderő teljes katasztrófájával, ezért maradt meg Szalonikiben az ántánt haderő, amely három évvel később a világháborúnak már 1918-ban való eldöntésére az első elhatározó lépést megtette. Az 1915. évi győzelmek kiaknázásának elmulasztásában rejlik a háborúvesztés második oka.

1916-ban a központi hatalmak közös célkitűzése elmaradt. Ezzel szemben az ántánt hadműveletei egységes terv szerint végeztettek. A hatás ennek megfelelő volt. Itt találhatjuk a háborúvesztés harmadik főokát.

Súlyos német kudarc Verdunnél, gyenge erővel kezdett s ezért

megrekedt offenzíva Dél-tirolban és ezekre válasz gyanánt, óriási hatású orosz támadás Luck-Oknánál, az alig kibírható erejű ántánttámadás a Somme mindkét partján, sikeres olasz támadás Görznel, végül Románia beavatkozása jelentik ennek a nehéz hadiévnek legfontosabb eseményeit. A központi hatalmak együttes hadművelete esetén a háború sorsa bizonyára 1916-ban is kedvezően alakult volna. Így azonban, ahogyan történt, a központi hatalmak nagy válságba jutottak. A hadihelyzetet ekkor a német hadak élére kerülő Hindenburg mentette meg. Sikerült a katasztrófát elhárítani. Románia leveretett. Keleten az orosz, nyugaton a francia-angol roham megfékeztetett. A nyugati ellenség leküzdésére megindult — hosszabb megfontolás után — a korlátlan tengeralattjáró háború. Részleteztük az okokat, amelyek ennek végleges sikerét megghiúsították és Amerikát az ellenséges táborba terelték. A háborúvesztés egyik főokát sokan ebben látják. Tagadhatatlan azonban, hogy az 1916-ban leromlott hadihelyzet tartós javulására más fegyver, mint a tengeralattjáró nem állt rendelkezésre.

1917-ben jött a németek számára az erőgyűjtés időszaka. Ezalatt a szárazföldi hadihelyzet nem rosszabbodott, a tengeri hadihelyzet meg éppen javult. A tengeralattjárók pusztításai az év első felében olyan arányokat öltöttek, hogy az angolok a legkomolyabban számoltak a háború elvesztésével. De aztán az angol haditengerészet mégis leküzdötte a veszélyt, a szárazföldi haderő pedig tovább fejlődött. A háború elhúzódása természetesen az ántántnak kedvezett. Anglia kifejthette teljes erejét, Amerika seregekbe szervezhette a maga tömegeit. A központi hatalmak közül már csak Németország tarthatta fenn teljes hadierőjét és egészíthette ki azt hadianyaggal, a többi tag azonban teljesítőképességének határait már túllépte. Ezeknek a tagoknak harci ereje 1917-ben már napról-napra fogyott.

Az ántántnak még az se ártott, hogy ereje jelentékeny részét

ebben az évben elpazarolta. Teljesen kárbaveszett Nivelle tavaszi támadása. Látszólag eredmény nélkül végződött Haig nyári és őszi offenzívája Flandriában, de annál nagyobb erőelhasználódással járt. összeomlott Oroszország. De az ántánt mindezt kibírta. A francia seregek újra talpraálltak, az angol szívósság minden nehézséget legyőzött. A földreterített Oroszország helyébe lépett — nagyobb értékű pótlás gyanánt — Amerika. Megjelent a csatatéren a döntő hatású tanksereg. Megszerveződött a kellő védelem a tengeralattjáró ellen.

Sokan mondják, hogy Nivelle offenzívájának visszaverése, Oroszország összeroskadása és a tengeralattjárók működésének az angolokra tett megdöbbentő hatása adta talán a legjobb alkalmát arra, hogy Németország békeajánlatot tegyen, feltéve, hogy Amerikát a korlátlan tengeralattjáróháborúval maga ellen nem ingerli. Lehetséges, hogy a béke valóban megszületik, ha Németország a status quo alapjára helyezkedik és a belga semlegesség megsértéséért kárpótlást fizet.

Ebben az évben azonban a német erő még ilyen megalkuvásra nem volt kapható. Megtámasztotta még egyszer — a 12. Isonzo-csatában — az ingadozó monarchiát. Aztán felkészült az utolsó rohamra. Ennek sikerétől függött minden.

1918-ban a német roham igen szép kezdeti sikerek után júliusban véglegesen megtört. Ezzel a háború visszavonhatatlanul elveszett. Ami júliustól novemberig történt, nem volt egyéb, mint a központi hatalmak végvonaglója.

HETEDIK FEJEZET

VILÁGHÁBORÚ A TENGEREN

A MONARCHIA HADITENGERÉSZETE

A VILÁGHÁBORÚ kitörése előtt a hármás szövetség tagjai között egyezmény szabályozta az osztrák-magyar és az olasz flotta, valamint a földközi tengeri német hajóosztály (2 hadihajó) támadó jellegű együttműködését közös osztrák-magyar fővezérllet alatt. A támadás hálás tárgyai a francia flotta, a délfrancia és algíri tengerpart és a francia gyarmatokról az anyaországba irányított csapatszállítmányok lehettek volna.

Mint hogy Olaszország a világháború kitörésekor semleges maradt, az együttműködés sem valósulhatott meg. A Földközi-tengeren levő nagy francia-angol túlerő elől a német hajóosztály — a Goeben és a Breslau hadihajók — Konstantinápolyba menekült és ott a török flottába lépett át teljes személyzetével együtt. A Goeben nagy csatacirkáló egymagában sakkban tartotta az egész feketetengeri orosz flottát. Az osztrák-magyar flotta pedig kénytelen volt kezdetől fogva védekező magatartást tanúsítani és ehhez képest működési területét az Adriára korlátozni, ahol flottabázisai: Pola és Cattaro a védelem céljait jól szolgálták.

Ezt a védelmet egyrészt az erőviszonyok, másrészt az előrelátás parancsolták. Franciaországnak és Angliának a Földközi-tengeren együttesen 20 nagy hadihajója volt 10.000 tonnán felül, míg a monarchia csak 9 ilyen hajóval rendelkezett. Ezért a monarchia

1917 decemberében elvesztettük — olasz torpedólövés következtében — a „Wien” nevű régi csatahajót.

1918 áprilisában flottánk Polából kifutott, hogy az otrantói szorosban újból létesített ellenséges záróvonalat megsemmisítse. Útközben azonban az olaszok — motorcsónakról adott torpedólövessel — elsüllyesztették a flotta egyik legnagyobb és legújabb — a háború alatt elkészült — csatahajóját, a 20.000 tonnás Szent Istvánt. Ez volt a legsúlyosabb csapás, ami haditengerészetünket érte. A flotta ezután már nagyobb vállalkozást nem végzett.

A tétlenség a flotta harci szellemének ártott. Már 1918 elején a cattaroi öbölben, három hadihajón, cseh és szlovén bűjtogatásra, lázadás tört ki. Ezt hamarosan elfojtották. A lázadások okát a háborúellenes propagandában és a flotta kényeszerű mozdulatlanságában kell keresni.

Erősen megrendült a flotta fegyelme, mikor a bolgár front összeomlása után Albániát és ezzel együtt a flottának az albán, majd a montenegrói kikötőket ki kellett ürítenie. Végül október 28.-án, mikor a szárazföldi arcvonal a Piavenél csatát veszített, a flottán teljesen forradalmi hangulat vett erőt. Egy szláv nemzeti-ségű tengerésztiszt ragadta magához a flotta vezetését. Minthogy a háború ekkor már elveszett és bizonyos volt, hogy a monarchia tengerpartjai olasz és szláv kézre kerülnek, a király elrendelte, hogy a flotta Szerbiának adassék át

A következő éjjel két vakmerő olasz tisztnek sikerült a pólai öbölbe jutni és itt a vezérhajót, a 20.000 tonnás Viribus Unitist elsüllyeszteni. Az osztrák császárság pusztulását misem jelképezte jobban, mint a volt császára jelmondatát viselő büszke csatahajó megsemmisülése.

Említsük itt meg újból, hogy a flotta kiegészítő része, a dunai flottilla dicsőséges szerepet játszott a szerbek és a románok ellen viselt hadjáratainkban. Sikerteljes közreműködése nélkül Belgrád elfoglalása 1915-ben sokkal több vérbe kerül és az Al-Duna men-

tén, a románok ellen 1916-ban végelett hadműveletek sem vesznek oly kedvező fordulatot.

A monarchia haditengerészete minden várakozásnak megfelelt. De sorsa nem lehetett más, mint a szárazföldi haderőé.

A NÉMET HADITENGERÉSZET

A német haditengerészet a világháborút megelőző évtizedben teljes erővel készült az angollal való mérkőzésre, amit a német külpolitika elkerülhetetlennek tartott. A német-angol viszony rosszabbodásának egyik főoka éppen a német flotta rohamos fejlesztésében gyökerezett. A német azon volt, hogy az angol flottát belátható időn belül utolérje. De 1914-ben ettől még távol állt. Hajóegységekben mégis már annyira gyarapodott, hogy a világháború kitörésekor a német flotta az angolok úgynevezett Super-Dreadnought típusu, azaz 20.000 tonnán felüli, 12 darab legnagyobb ürméretű ágyúval felfegyverzett 22 csatahajójával 16 ilyen hajót tudott szembeállítani. Ez a típus az orosz-japán tengeri háború tapasztalatai alapján fejlődött ki. A német és az angol csatahajó között csak az volt a különbség, hogy az angol 30 és feles, 35 és 38 cm-es ágyúkat, míg a német 28 és 30 és fél cm-es ágyúkat alkalmazott és hogy az angol csatahajó valamivel gyorsabb volt, míg a német hajónak páncélja volt erősebb.

Ma tudjuk, hogy a német flotta hajói szerkezet tekintetében felülmúlták az angol hajókat, sokkal nehezebben süllyedtek el, mint az utóbbiak, nehéz ágyúiknak hatása és pontossága nagyobb volt az angolok nagyobb ürméretű nehéz ágyúinál és hogy a német flotta jobban manővrírozott, harci szelleme pedig legalább is egy szinten állt az angoléval. 1914-ben ez még nem ment át a köztudatba. Akkor az angol flotta még mindenki előtt nemcsak számerejénél, hanem minőségénél fogva is a legyőzhetetlenség hírében állt.

Az angolok számbeli fölénye arra készítette a német császárt, hogy a német flottának a döntő csata elkerülését parancsolja meg, noha kiváló német tengerészek, így elsősorban a világháborús német flotta megszervezője, Tirpitz tengernagy a flotta támadó alkalmazását javasolta. Egyébként az arány a két flotta között a németekre 1914-ben volt a legkedvezőbb. Később romlott, mert az angol haditengerészet egyrészt az idegen államok részére angol hajógyárakban épülőfélben levő hajókat lefoglalta és a flottába besorozta, másrészt Anglia az angol hajógyárak nagyobb teljesítőképességénél fogva hamarabb fejezhette be a maga készülő hajóinak építését és gyárthatott új hajókat. 1916-ban, mikor mégis döntő tengeri csatára került a sor, a nagy angol csatahajók — 20.000 tonnán felüliek — száma 28-ra emelkedett, míg a németé változatlan maradt.

Az angol flotta főadmirálsa, Jellicoe is óvakodott a kockázattól. Nem kereste a csatát. Arra várt, hogy a német flotta az angol vizeken megjelenjék, hogy aztán túlerejével összeroppanthassa. Egyébként az volt a felfogása, hogy az angol flotta csak akkor bocsájtkozhatik a németekkel csatába, ha a győzelem feltétlenül biztos, mert az angol tengeri vereség a szárazföldi haderő pusztulását vonja maga után, minthogy utóbbi az anyaországgal való összeköttetését elveszti.

A két flotta nagy csatahajóinak óvatos magatartása folytán tehát nagy tengeri ütközetre sokáig nem került sor.

Annál élénkebb tevékenység folyt a kalózháború terén. Ebben a németek vezettek, ami egyébként természetes volt. A német kereskedelmi forgalom a háború kitörésével egy csapásra megszűnt. A kereskedelmi hajók semleges kikötőkbe menekültek és várták a háború végét. Anglia azonban a tengeri forgalom nélkül nem élhetett meg. Gőzösei tovább járták a tengereket és így a tenger jó vadászterületet nyújtott a német cirkálók számára. E kalózháború legfontosabb részleteit ismertetjük.

TUDNUNK KELL, hogy a német flotta igen sok gyors cirkálóval rendelkezett. Ezek bizonyos része: 2 nagyobb és 5 kisebb cirkáló, Spee tengernagy vezérlete alatt a háború kitörése előtt a kínai vizeken, Csingtauban állomásozott, egy cirkáló a keletafrikai partokon, egy pedig az északamerikai partvidéken tartózkodott. Mindezek a hadihajók a hadiállapot bekövetkezésekor már csak igen szerencsés körülmények között térhettek volna vissza a hazai kikötőkbe. Ezért már béke idején parancsot kaptak arra, hogy esetleges háború esetén az ellenségnek úgy ártsanak, ahogyan tudnak.

Spee cirkáló flottája, mihelyt a háború valószínűségéről hírt kapott, azonnal elhagyta Csingtaut, nehogy oda a japán-angol flotta bezárja. Csingtauban csak régi hajók és köztük a monarchia egy öreg cirkálója maradtak vissza, amely utóbbi lassúságánál fogva Spee tengeri hadműveleteit csak késleltethette volna. A német cirkáló flotta a csendes-óceáni szigettengeren keresztül Dél-Amerika csücskének vett irányt, hogy ezt megkerülje és az Atlanti-óceánon ártson az angoloknak és egyben a német vizekre való hazatérést megkísérelje.

Spee útközben, a japán vizek elhagyása után, elbocsájtotta az Emden kis-cirkálót azzal a feladattal, hogy az Indiai óceánra menjen át és ott kalózkodjék. Spee maga 6 hajóval szerencsésen elért a chilei partokra és itt Coronelnél egy útját álló kisebb angol hajórajt teljesen megsemmisített. Ezzel megrendítette az angol flotta legyőzhetlenségébe vetett hitet. Spee aztán megkerülte Dél-Amerikát és átjött az Atlanti-óceán déli részébe. Itt azonban utolérte az elkerülhetetlen végzet. Az angolok az óceáni forgalmukat már egyszerű jelenlétével megbénító német cirkáló flotta elfogására, illetve hazatérésének megakadályozására nagyarányú intézkedéseket tettek. Egyik főlényes hajórajuk a Falkland-szigeteknél rábukkant Spee flottájára és a németek hősiess védekezése után — a német hajók nem adták

11

Drainage basins of the
Tiber river.

12

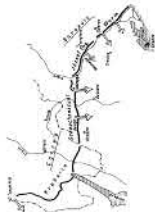
Drainage basins of the
Tiber river.

13

Drainage basins of the
Tiber river.

14

Drainage basins of the
Tiber river.

15

Drainage basins of the
Tiber river.

meg magukat — nehéz tüzérségével elsüllyesztette. Csupán egyetlen kis cirkáló menekült el a chilei vizekre, ahol néhány hónap múlva az üldöző angolok zsákmánya lett.

Az Emden hosszú heteken át tartotta izgalomban az Indiai-óceánt, ahol kalandos utai során az ellenséges hajók sorát süllyesztette el és hihetetlen merész fellépésével teljesen megakasztotta a kereskedelmi forgalmat. Végül azonban az óceán délkeleti részében egy sokkal erősebb tüzérségű angol cirkálóval került szembe és az egyenetlen harcban elpusztult. Személyzetének egy része — amely a harc alatt az egyik szigeten maradt vissza — ott egy kis hajót zsákmányolt és csodálatos kalandok között az arab partokra menekült, ahonnan gyalog török földre vonult.

Az Indiai-óceán nyugati felében működött cirkáló (Königsberg) rövid kalózkodás után az angolok elől kénytelen volt Kelet-Német-Afrika főfolyójának deltájába húzódni, ahová az angol flotta bezárta és aztán rendszeres ostrom alá vette. Hosszú védekezés után a németek maguk süllyesztették el a ronccsá lőtt hajót. Személyzete Lettow-Vorbeckhez csatlakozott és végigharcolta a gyarmati háborút.

A harmadik cirkáló a Mexikói-öbölben nagy eredménnyel garázdálkodott, de aztán felderíthetetlen okokból bekövetkezett robbanás elsüllyesztette.

Különben is az említett német cirkálók a hadüzenet pillanatában halálraítélteknek voltak tekintendők. Életüket azonban igen drágán, a legtiszteletreméltóbb hősi védekezés után adták el. Kivívták maguknak az ellenség osztatlan elismerését is. Etek a német cirkálók a szárazföldi haderők küzdelmének annyiban segítettek, hogy az angol szállítmányok megérkezését a gyarmatokból az anyaországba késleltették.

A távolesó vizeken a kalózkodást a hadihajók pusztulása után átvették a tengeralattjárók és a segédcirkálók: a hadi szolgálatra alkalmas, felfegyverzett kereskedelmi hajók. Ezek is nagy ered-

menyeket érték el. A tengeralattjárók működését már ismertettük. A segédcirkálók közül különösen a Möve vált híressé.

A NÉMET FLOTTA kisebb egységei számos hadivállalkozásba fogtak az angol tengerpartok ellen és a La Manche csatornában, hogy az angol kereskedelmi hajózást megbénítsák. Ebben a munkában sok sikerük volt. Emlékezetes esemény történt a háború elején, mikor egy német tengeralattjáró az egyik angol öbölben 3 torpedólövéssel 3 angol páncélos cirkálót süllyesztett el. A németeket az első hadiévből csak egyetlen súlyosabb baleset érte. Egy angol cirkáló-flotta behatolt a német vizekre, itt megtámadta az örökdő német hajókat és ezek közül három kis cirkálót elsüllyesztett. Egyéb-ként ezekben a partmenti ütközetekben az angolok vesztek a többit. Végül is az angolok kénytelenek voltak Anglia partvidékének védelmére a La Manche csatornában és azonkívül Anglia északi csücske és Norvégia között hatalmas aknazárat és dróthálózárat létesíteni és ezt állandóan őrizni. A német tengeralattjárók mégis megtalálták a módot arra, hogy ezeken a záróvonalakon áttörjenek.

Meg kell még említenünk azokat a légitámadásokat is, amelyeket német léghajók és repülőgépek angol városok és különösen London ellen intéztek. Ezt megtorlásnak szánták azért, hogy Anglia Németországot a tengertől, illetve a semlegesektől is elzárta. Ezeknek a légitámadásoknak katonai jogosultságát nem lehet elvitatni, célszerűségükhöz azonban kétség fér.

A Keleti-tengeren is több tengeri ütközet zajlott le az orosz és a német flotta kisebb egységei között; ezek a német főlényt tanúsították. Az egyik ütközetben azonban egyik kis cirkálójuk az orosz part közelében elsüllyedt. Orosz búvárok ezen a hajón megtalálták a német haditengerészet titkos rejtjelkulcsát, amelyet rádiósürgönyöknél szokott volt használni. Ez a rejtjelkulcs aztán az angolok kezébe került, akik ilyenformán a német sürgönyök

tartalmát megtudták és ennek alapján minden német vállalkozás ellen a kellő intézkedéseket megtehették. A németek ellenfelüknek erről a nagy előnyéről csak a háború után értesültek.

A NÉMET HADITENGERÉSZET vezetőségében beállt több változás során 1916 elején Scheer tengernagy került a német flotta élére. Neki sikerült a nagy csatahajók tétlenségét, illetve kímélését követelő felfogást megtörni. Felhatalmazást kapott arra, hogy a csatát kedvező körülmények fenforgása esetén ne kerülje el. Scheer aztán többször kifutott az egész flottával az angol vizekre abban a reményben, hogy ott az angol flotta nagyobb részeivel megütközhetik. Nem volt ez öncél, hanem a Németországot annyira sújtó tengeri blokádnak megtörésére való törekvés.

Scheernek a csata megvívására irányuló reménye 1916 nyarán túlságosan is beteljesedett. Május 31.-én az egész angol flottával került szembe. Scheer nem hátrált meg, hanem nekiment a túlerőnek. Ebből keletkezett a világtörténelemnek eddig legnagyobb tengeri harca: a skageraki vagy jütlandi csata.

A német flotta, az élen Hipper tengernagy csatacirkálóhadával (20.000 tonnán felüli 5 darab nagy hadihajó, egyenként 12 darab 28 cm-es ágyúval, de aránylag gyenge páncélzattal), mögötte mintegy másfélórai távolságra Scheer a nagy csatahajókkal a mondott napon azért futott ki az északi tengerre, hogy az angol tengerpartot bombázza. Az angolok azonban a kihallgatott német rádiósürgönyökből idejében értesültek a tervezett vállalkozásról és megakadályozására a német flotta elé vonultak. Elöl ment Beatty tengernagy, 6 csatacirkálóval, a németekéhez hasonló, de egyébként 12 darab 30.5 cm-es ágyúval felfegyverzett hadihajóval. Szintén nagyobb távolságra követte őt Jellicoe az egész csatahajóhaddal.

Az angolok nagy — kétszeres — túlerőben voltak.

A nagy hajóhadak küzdelmének sorsát rendszerint nehéz

tüzérségük dönti el. Ezért szokás valamely hajóhad harci erejét azzal a lövedékmennyiséggel — kilogrammokban — kifejezni, amelyet a hajóhad ágyúi egyirányban, egyidejűleg kilőhetnek. Az Északi-tengeren 1916 nyarán egymással szembekerült két flotta közül az angol kereken 182.500, a német 87.500 kg lövedéksúlyt képviselt. Természetesen a tengeri csatában még más tényezők is szerepet játszanak. Ide tartoznak a többek között az admirális képessége, az ágyúk pontossága és lögyorsasága, a lövedékek átütő ereje, a hajók gyorsasága, manővrozási ügyessége, páncélzatuk ellenálló ereje stb. Ezeknek az adatoknak összevetéséből adódik a hajóhad értéke. A skageraki csata eredménye azt tanúsította, hogy a német flotta a lövedéksúlyon kívül az angolt minden más téren felülmúlta.

A csata elején — a késő délutáni órákban — a két előretolt, felderítő szolgálatra hivatott cirkálóflotta ütközött meg egymással. A német flotta rövid ágyúharc után két angol csatacirkálót elsüllyesztett. A német ágyúk lövedékei átütötték az angol páncéltornyokat, tüzük behatolt az angol löszerkamrákba és azokat felrobbantotta. A két angol hajóról senki sem menekülhetett meg. Hipper azon volt, hogy tagadhatatlan győzelmét Beatty flottájának teljes megsemmisítésével fejezze be, mikor megjelent a színtéren Jellicoe óriási csatahajóhada, melynek élosztálya azonnal Beatty segítségére sietett. Hipper kénytelen volt az üldözést abba hagyni. Rövidesen Scheer is a csatatérre ért és maga előtt találta az angol hajók beláthatatlan vonalát.

A döntő küzdelemre való kifejlés során Jellicoe hajóhada, Scheer megkerülése céljából, a jütlandi partok felé vett irányt. Az volt Jellicoe terve, hogy mielőtt a döntő harcot megkezdi, a német flotta és a jütlandi tengerpart közé beékelődik.

De Scheer észrevette az angol manőver célját. Ennek meghiúsítására rövid idő alatt kétszer is nekiment a hosszú vonalban, nagy gyorsasággal délnek haladó angol hajóhadnak.

Ennek közepét akarta áttörni. Ez a törekvése mindkét ízben meghiúsult. Vissza kellett fordulnia. Az angol ágyútűzben ezt a veszedelmes manővert azonban a német flotta olyan ügyesen végezte, hogy csak egy kisebb hajót vesztett, míg az angol flotta három nagy és egy kisebb hajóval lett szegényebb.

A második áttörés sikertelensége után teljesen besötétedett. A homályban Scheer északnak vett irányt, míg Jellicoe tovább délnek haladt. Ilyenfórmán Scheer az angol csatavonal északi vége felé ért. De anélkül, hogy ellenfelének helyzetével tisztában lett volna, megkísérelte — teljes sötétségben — a harmadik áttörést, délkeleti irányban. Ez most teljes eredménnyel járt. Hajóhada legázolta az angol vonal végén haladó könnyebb tengeri haderőket és azoknak súlyos veszteséget okozott. Az itt kifejlődött harcokban sülyedt el az egyetlen német csatahajó, — a legöregebbek közül való. Már a megtörtént áttörés után kellett még a németeknek egyik súlyosan sérült csatacirkálójukat elsülyeszteni, minthogy elvonszolni nem tudták.

A hajnali órákban a német flotta a német tengerpart előtt lerakott aknamező elé ért, készen arra, hogy az esetleg megjelenő angolokkal a csatát folytassa. Ugyanekkor Jellicoe kénytelen volt megállapítani, hogy a német flotta nincs a keresett déli irányban, hanem az éj folyamán más irányban eltávozott. Mindenesetre ügyesen kitért a tervezett bekerítés elől.

A csata eldöntetlenül végződött. A kölcsönös veszteségek összehasonlítása (a tenger fenekére került 115.000 tonna angol és 61.000 tonna német hajótér) mindenesetre a német harci fölényt bizonyítja.

A német flotta a cirkálók csatájában győztes maradt. Mikor aztán a főerők is megjelentek a csatatéren, a német hajóhad a nagy angol túlerő manővere következtében kedvezőtlen hadászati helyzetbe került. De ebből nagy elszántsággal, fényesen kivágta magát.

Az angol világot a csata után nagy csalódás töltötte el. Nem lehetett tagadni, hogy a sokkal gyengébb német flotta, szemben az angol „grand fleet”-tel, az angol világ büszkeségével, bámulatos módon megállta a helyét, nehézséges veszteségeket okozott, áttört rajta és megmenekült, holott minden angol abban a meggyőződésben élt, hogy a német flotta utolsó órája ütött, ha a csata elfogadását merészkedik megkísérelni.

Ennek a csatának természetesen nagy irodalma van. A németek kétségtelen jogosultsággal büszkék a „skageraki” győzelemre. Az angolok a német győzelmet nem ismerik el, mert elvégre is Jellicoe maradt a csatatéren, míg Scheer onnan eltávozott, de maguk is megállapítják, hogy a „Jütland”-nál történtek az angol haditengerészet történelmének kevésbé sikeres fejezetét jelentik.

A nagy csata a hadászati helyzetet nem változtatta meg. Újabb nagy csata pedig a világháború végéig nem esett. Különben is 1917 elején a német tengeri hadviselés súlypontja a tenger színe alá helyeződött át. A tengeralattjáróknak kellett volna a háború sorsát eldönteni.

A világháború alkonyán, a fegyverszüneti tárgyalások hatása alatt, Scheer még azzal a tervvel foglalkozott, hogy az egész német flottával felkeresi — döntő csata megvívására — az angol hajóhadat. Október 28.-ára tűzte ki a flotta kifutását. Ezt azonban a német haditengerészet lázadása megakadályozta.

Ismeretes, hogy a német flotta aztán a Scapa Flow angol hadikikötőben internáltatott, ahol azonban flottaparancsnoka, nehogy a hajók esetleg az ellenség hajóhadát szaporítsák, a flotta elsüllyesztését rendelte el. Ez hiánytalanul megtörtént. A büszke német flotta 1919 június 21.-én a hullámsírba szállt.

NYOLCADIK FEJEZET

MAGYARORSZÁG EMBER VESZTESÉGE A VILÁGHÁBORÚ ALATT

KÉTSÉGTELEN, hogy a világháború minden téren Magyarország legnagyobb katonai erőfeszítése ezeréves fénállása óta. Az alábbiakban néhány adatot közlünk a magyar nemzet néperezésének felhasználásáról. Ezek azt mutatják, hogy a nemzet Árpád kora óta egészen 1848-ig viselt valamennyi háborújában együttesen sem veszített több vért, mint a világháború 51 hónapja alatt. Mikor ezt állítjuk, csak a hadrakelt sereg veszteségeit értjük és nem a polgári lakosság pusztulását. Az utóbbi a világháború alatt szerény határok között mozgott, mert a magyar föld nagyobb vagy huzamosabb ideig tartó ellenséges inváziótól mentes maradt. Rövid ideig tartó szerb betörést élt meg a Szerémség 1914 szeptemberében. Az orosz 1914—15 telén befészkelte magát a gyéren lakott kárpáti területbe Dukla és Verecke között. De egyik betörés sem okozott az emberéletben pusztulást. Nagyobbarányu volt a román betörés Erdélybe 1916-ban, ami főleg anyagi javak pusztulásával járt. De mindezek össze sem hasonlíthatók a tatárjárással vagy a török hódító hadjáratokkal, amelyek a polgári lakosságot a szó szoros értelmében irtották.

MIKOR A MONARCHIA Szerbiának hadat üzent, a magyar szent korona országainak 183.500 katonája szolgált a közös hadsereg magyar felében és a honvédségben és alkotta egyben a néphadsereg szerény keretét.

A mozgósítás elrendelésekor Magyarország területéről 1,663.500 főnyi tömeg vonult a zászlók alá. Ennek nagyobb része a kereteket töltötte ki, illetve emelte hadiállományra, kisebb része pedig másodrendű katonai feladatokra szánt új csapatok megszervezésére szolgált.

Ilyen új csapatként alakult és azonnal a harctérre vonult: a magyar gyalogságnál 97 menetzászlóalj, mint a hadrakelt sereg-nél kéznél levő pótlás, 32 népfőlkelő ezred, mint mellékesebb hadifeladatok megoldására még alkalmazható csapat; a lovasságnál 48 század hasonló célzattal, a tüzérségnél számos tartalék-üteg a népfőlkeléshez való beosztás céljából, a műszaki csapatoknál, a szekeresz-csapatnál és az egészségügyi csapatnál mindenféle különleges rendeltetésű csapat.

Az 1914 augusztusában kivonult haderő tulajdonképpen már 1914 végéig elfogyott volna, ha pótlást nem kap. A harcoló csapat minden képzeletet felülmúló mértékben apadt. Már az első hónap veszteségei felülmúlták azt a létszámot, amelyet a hadvezetőség pótlás gyanánt a kivonult menetzászlóaljokban és az ország bel-sejében maradt pótzászlóaljknál készenlétbe állított. Szükségessé vált, hogy minden gyalogezred havonta egy menetzászlóaljat (azaz 25%-os pótlást) kapjon. Ezenfelül a hadvezetőség új ezre-deket is állított fel, hogy az ellenség túlerejét kiegyensúlyozza. Magyarország még Ausztriának is adott katonát pótlás gyanánt, mert egyébként az oroszoktól huzamosabb időn át megszállt Galí-cia és Bukovina területéről származó osztrák csapatok, onnan pótlást nem kaphatván, elfogytak volna.

Mindezekre a célokra a háború folyamán fokozatosan még 1,950.000 magyar hivatott be katonai szolgálatra, ami csak úgy volt lehetséges, hogy a katonai szolgálatra kötelezettek korhatára: a 21.—42. életév lefelé a 18., felfelé az 50. évig kiterjesztetett. Az így nyert közel 2 milliónyi tömegből kapott Ausztria 50.000 főt, a többinek legnagyobb része menetalakulásokba tagozva fe-

dezte a harcoló csapatok vérveszteségeit és bizonyos részéből szerveződött meg új csapat gyanánt

a gyalogságnál 37 új ezred (az eredeti 79 ezreden felül);

a lovasságnál 2 új ezred (az eredeti 28 ezreden felül);

a tüzérségnél 59 új ezred és 18 új osztály (az eredeti 39 ezreden és 10 osztályon felül);

a műszaki csapatoknál 15 új zászlóalj (az eredeti 9 zászlóaljon felül);

a népfőlkölnél 160 hadtápszászlóalj stb.

Ez a túlzott igénybevétel a néperőt kimerítette. Az ezredek kezdeti hadilétszámát nem lehetett a háború végéig fenntartani. A havonta a harctérre küldött menetzászlóaljak állományát idővel erősen csökkenteni kellett. A háború végén a 96 népfőlkelő zászlóaljból már csak 41 volt meg, a 160 hadtápszászlóaljból csak 65 maradt meg. A többit a csataterék nyelték el, ahová különben a hadtápalakulások rendeltetésük ellenére kerültek.

Magyarország végeredményben a világháborúban közel

3,800.000 katonát adott. Ennek a nagy tömegnek még a fele sem úszta meg simán a világháborút, ahogyan ezt a veszteség mutatja. A veszteség

elesettekben és elhaltakban.....	661.000	fő,	a bevonultak	17%-a,
sebesültekben	743.000	„ „ „	„	20%-a,
fogylokban	734.000	„ „ „	„	19%-a

volt.

A fogságba esettek nagy számát megmagyarázza a sok balsikerű hadjárat (az 1914. évnél valamennyi hadjárata, 1915-ben a kárpáti téli csata és Przemysl eleste, a rownoi hadjárat, különösen pedig az 1916. évi luck-oknai csata), és ezenfelül az, hogy a nem magyar anyanyelvű katonák bizonyos hányada nehéz helyzetekben jobban hajlott a megadásra, mint a harcra. Meg kell itt még említeni azt a körülményt is, hogy a népfőlkelésnek és a menetalakulásoknak önálló zászlóaljakban elsővonalba történt állítása is feleslegesen szaporította a fogylok számát.

Magyarország hadiszolgálatra hívta lakosságának 18%-át. Ezenfelül még a hadviselés céljait szolgáló üzemben 800.000 polgárát foglalkoztatta. A néperő olyan kihasználása ez, amilyenre a magyar nemzet történetében még nem volt példa.

Ez az irtózatos erőfeszítés eredménytelen maradt. Hogy miért, annak katonai okait iparkodtunk az előző fejezetekben megadni.

TARTALOM

	Oldal
Előszó	5
I. KÉSZÜLŐDÉS A VILÁGHÁBORÚRA	
Általános katonapolitikai helyzet 1914 nyarán	7
Erőviszonyok	9
Haditervek	14
A haditervek módosítása a világháború kitörésekor	25
II. 1914: A MOZGÓHÁBORÚ ÉS A SZÉTÁHAZÓ TÁMADÓ HADMŰVELETEK ÉVE	
<i>Az 1914. év legfontosabb hadieseményei</i>	28
A Drina és Száva mentén	29
Lemberg	34
Tannenberg.....	47
A marnei csata	50
Küzdelem az orosz gőzhengerrel	58
A San és Visztula mentén 58. Krakkó és Lodz kö- rül 65. Limanovánál és a duklai horpadásban 69	
Belgrád	76
A Marnetól Flandriáig	81
Törökország beavatkozása.....	85
1915: A KÖZPONTI HATALMAK EGYSÉGES TÁMADÁSÁNAK ÉVE	
<i>Az 1915. év legfontosabb hadieseményei</i>	86
Küzdelem a Kárpátokban	88
Conrad haditerve 88. A kárpáti téli csata 94. Przemysl 98. A húsvéti csata 101	
A nyugati front és a Dardanellák	105
Gorlice	109
Haditerv 109. A gorlicei áttörés 111. Az üldö- zés	118
Az olasz beavatkozás	124
Erőviszonyok, haditervek 124. A nyári Isonzó- csaták 128	
Rowno	130
Conrad haditerve 130. A rownoi hadjárat	132
Szerbia leigázása	138
Erőviszonyok 138. Haditervek 141. A szerb haderő katasztrófája 143	
Beszarábia	149
Az őszi Isonzó-csaták	150
IV. 1916: Az ÁNTÁNT EGYSÉGES ELLENTÁMADÁSÁNAK ÉVE	
<i>Az 1916. év legfontosabb hadieseményei</i>	152
Haditervek	153
Montenegró és Albánia	157
Verdun	160

	Déltirol	165
	Luck-Okna	172
	Haditervek, erőviszonyok	172
	A csata	176
	A Somme	181
	Görz	184
	Románia beavatkozása	186
	Haditervek és erőviszonyok 186. A román beto- rés 190. Románia meghódítása 195	
	Az őszi Isonzo-csaták	198
V.	1917: A KÖZPONTI HATALMAK EGYSÉGES VÉDEKEZÉSÉNEK ÉVE	
	<i>Az 1917. év legfontosabb hadieseményei</i>	200
	Haditervek	201
	A tengeralttjáró-háború	205
	Nivelle támadása	209
	Cadorna támadása.....	211
	A Kerenski-féle támadás	212
	Haditervek 212. Brzezany-Zborow 215. Stanislau- Kalusz 216. A tarnopoli áttörés 217. Okna- Focsany.....	218
	Az Isonzótól a Piavéig.....	220
	A tizenegyedik Isonzo-Csata 220. A tizenkettedik Isonzo-csata.....	221
	Haig offenzívája	227
	A flandriai csata 227. Tankcsata Cambrainál 228	
	Oroszország összeomlása	230
VI.	1918: A KÖZPONTI HATALMAK UTOLSÓ ERŐFESZÍTÉSE A GYŐZELEMÉRT ÉS BUKÁSUK	
	<i>Az 1918. év legfontosabb hadieseményei</i>	232
	Haditervek	233
	A német áttörési kísérlet.....	238
	A piavei csata.....	244
	Az ántánt ellentámadása	256
	Bulgária összeomlása	260
	Törökország összeomlása	264
	A német haderő visszavonulása	266
	Az osztrák-magyar haderő	270
	A világháború mérlege	278
	VII. VILÁGHÁBORÚ A TENGEREN	
	A monarchia haditengerészete.....	282
	A német haditengerészet	286
	VIII MAGYARORSZÁG EMBERVESZTESÉGE	
	A VILÁGHÁBORÚ ALATT	295